

T.C.

**RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**HOPA'DA SOSYAL VE DİNİ HAYAT
(Yüksek Lisans Tezi)**

Şennur ERKOCA

**Prof. Dr. Ali AKDOĞAN
Danışman**

**RİZE
2017**

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalında Şennur ERKOCA tarafından hazırlanan *Hopa'da Sosyal ve Dini Hayat* başlıklı bu çalışma 03/07/2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Ali AKDOĞAN, İmza, Kabul/Red

Üye: Prof. Dr. Mehmet AKGÜL, İmza, Kabul/Red

Üye: Yrd. Doç. Dr. Erol SUNGUR, İmza, Kabul/Red

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

11/07/2017

İmza

Yrd. Doç. Dr. Musa GÜN
Müdür

ETİK BEYAN

Bu tezdeki bütün bilgileri etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı bildiririm. İfade ettiklerimin aksi ortaya çıktığında ise her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim. 03/07/2017

Şennur ERKOCA

ÖN SÖZ

İnsanlara bazı konular hakkında sorular sorulduğunda ve onların yaşam tarzları yakından araştırıldığında, onların olumsuz tutum ve davranışlarıyla karşılaşılır. Din ve etnik kimlik ile ilgili konular bunlardan sadece ikisidir. Bu çalışma, hem toplumda yaşanan dinin araştırılması hem de yaşanan bu dinin etnik gruplar içinde nasıl yaşandığı ile ilgili olmasından dolayı oldukça zahmetli bir süreç neticesinde tamamlanmıştır.

İnsanlar dini inançlarının, dini yaşayışlarının ve toplumsal alanda din ile ilgili davranışlarının bir başkası tarafından araştırılmasını, genellikle dini inançlarının sorgulanması olarak algılamaktadırlar. Bu nedenle de onlar, dinin kişisel alanı ilgilendiren bir konu olduğunu, bu konuların da başkaları tarafından araştırılmaması gerektiğini vurgulamaktadırlar. İnsanların dini konuların araştırılması ile ilgili bu tutumlarından dolayı çalışmanın alan araştırması aşamasında bazı güçlükler yaşanmıştır.

İnsanların kendilerine sorulmasını istemediği diğer bir konu da etnik kimlikleri ile ilgili sorulardır. Bu çalışma, Laz ve Hemşinli iki etnik grup üzerinden gerçekleştirildiği için anket formunda etnik aidiyetle ilgili bir soru bulunmaktadır. Bu soru bazı yanıtlayıcılar üzerinde tedirginlik yaratmış, etnik kimliğini belirtmek istemeyen ve anketi yarıda kesen kişiler olmuştur.

Yapılan bu tez çalışmasının konu seçiminden son aşamasına kadar her sürecinde bana rehber olan, emeğini ve desteğini esirgemeyen sayın danışman hocam Prof. Dr. Ali AKDOĞAN'a ve sosyoloji lisans hocalarımdan Yrd. Doç. Dr. Esat PINARBAŞI'na çok teşekkür ediyorum. Anketlerin dağıtılması ve doldurulması aşamasında yardımcı olan Şerife ERKOCA'ya, Şengül ERKOCA'ya, Semanur YILMAZ'a ve Garişah BARAN'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Anketlerinin SPSS programına girilmesi aşamasında yardımcı olan lisans sınıf arkadaşım, meslektaşım ve ağabeyim Abdullah Cengiz KAYIŞ'a teşekkür ederim. Çalışmalarımı her türlü destekleyen aileme çok teşekkür ederim.

Şennur ERKOCA

RİZE-2017

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	4
ÖZET	9
ABSTRACT.....	10
KISALTMALAR	11
TABLOLAR.....	12
GİRİŞ	19
ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ.....	19
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	20
ARAŞTIRMANIN HİPOTEZ VE VARSAYIMLARI.....	21
ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLARI	23
ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ (YÖNTEMİ).....	24
Araştırmanın Evren ve Örneklemi	28
Veri Toplama Teknikleri	30
Verilerin Analizi.....	33

I. BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	35
1.1. Din Kavramı.....	35
1.2. Din -Toplum İlişkileri.....	42
1.2.1. Toplumun Din Üzerindeki Etkisi.....	44
1.2.2. Dinin Toplum Üzerindeki Etkisi.....	45
1.2.3. Dinin Sosyal Kurumlarla İlişkisi	49
1.2.3.1. Din-Aile İlişkileri	49
1.2.3.2. Din-Eğitim İlişkileri.....	51
1.2.3.3. Din-Ekonomi İlişkileri.....	52
1.2.3.4. Din-Siyaset İlişkileri	54
1.3. Dini Tecrübenin İfade Şekilleri	56
1.3.1. Dini Tecrübenin Teorik (İnançlar) Anlatımı.....	58
1.3.2. Dini Tecrübenin Pratik (İbadetler) Anlatımı	59
1.3.3. Dini Tecrübenin Sosyolojik (Toplumsal) Anlatımı	60

1.4. Kuramsal Çerçeve	60
1.4.1. Yapısal İşlevselci Teori	63

II. BÖLÜM

HOPA'DA SOSYAL VE DİNİ HAYAT İLE İLGİLİ BULGULAR	68
2.1. ARAŞTIRMA YAPILAN İLÇENİN GENEL ÖZELLİKLERİ	68
2.1.1. İlçenin Tarihi	68
2.1.2. İlçenin Coğrafi Durumu	69
2.1.3. Nüfus Yapısı.....	70
2.1.4. Eğitim Durumu.....	70
2.1.5. Ekonomik Yapı.....	73
2.1.6. Etnik Yapı.....	77
2.1.6.1. Lazlar	80
2.1.6.2. Hemşinliler	84
2.1.7. Dini Yapı	89
2.2. SOSYAL HAYAT İLE İLGİLİ BULGULAR	90
2.2.1. Örneklem Olgusal Durumu	90
2.2.1.1. Örneklem Grubunun Cinsiyete Göre Dağılımı	90
2.2.1.2. Örneklem Grubunun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	91
2.2.1.3. Örneklem Grubunun Medeni Duruma Göre Dağılımı	91
2.2.1.4. Örneklem Grubunun Eğitim Durumuna Göre Dağılımı.....	92
2.2.1.5. Örneklem Grubunun Meslek Gruplarına Göre Dağılımı	92
2.2.1.6. Örneklem Grubunun Gelir Düzeyine Göre Dağılımı	93
2.2.1.7. Örneklem Grubunun Din Eğitimi Alma Durumu.....	93
2.2.1.8. Örneklem Grubunun Etnik Kimliği	94
2.3. DİNİ HAYAT İLE İLGİLİ BULGULAR	94
2.3.1. Dinin İnanç Boyutu	94
2.3.1.1. Allah İnancı.....	95
2.3.1.2. Peygamber İnancı.....	103
2.3.1.3. Meleklerle İnanç	108
2.3.1.4. Kur'an-ı Kerim'e İnanç	111
2.3.1.5. Ahiret Gününe İnanç	114
2.3.1.6. Kader İnancı	118

2.3.1.7. Halk İnançları.....	121
2.3.2. Dinin İbadet Boyutu.....	123
2.3.2.1. Günlük Beş Vakit Namaz Kılma.....	123
2.3.2.2. Ramazan Ayında Oruç Tutma	126
2.3.2.3. Zekât Verme.....	129
2.3.2.4. Kurban Kesme	133
2.3.2.5. Hacca Gitme.....	138
2.3.2.6. Cuma Namazı Kılma	141
2.3.2.7. Bayram Namazı Kılma.....	143
2.3.2.8. Teravîh Namazı Kılma.....	144
2.3.2.9. Mübarek Gün ve Gecelerde İbadet Etme	145
2.3.2.10. Kur'an-ı Kerim'i Arapça Okuma.....	146
2.3.2.11. Kur'an-ı Kerim'i Türkçe Okuma	148
2.3.2.12. Dua Etme.....	149
2.3.3. Dinin Sosyal Boyutu.....	151
2.3.3.1. Kız-Erkek Arkadaşlığı İle İlgili Görüşler	152
2.3.3.2. Eş Seçiminde Dikkat Edilen Hususlar	155
2.3.3.3. Evlenirken Resmi Nikâh Yanında Dini Nikâh Yaptırma Durumu	156
2.3.3.4. Çocuklara İbadet Etmeyi Öğretmek İle İlgili Görüşler.....	157
2.3.3.5. Ailede Dini Görevlerini Yerine Getirmeyenleri Uyarma Durumu	158
2.3.3.6. Kadınların Başörtüsü Kullanması İle İlgili Görüşler	160
2.3.3.7. Akraba Ziyareti İle İlgili Görüşler	161
2.3.3.8. Televizyondaki Dini Programları İzleme Durumu	162
2.3.3.9. Dini Sohbetlere Katılma Durumu.....	163
2.3.3.10. Dini Konular Hakkında Tartışma Durumu.....	165
2.3.3.11. İnsanlara Yardım Etme Durumu.....	166
2.3.3.12. Siyasi Partilere Oy Verirken En Çok Dikkat Edilen Hususlar.....	167
2.3.3.13. İslam'ın Gelişme ve Kalkınmaya Engel Olup Olmadığı İle İlgili Görüşler.....	169

2.3.3.14. Dine Uygun Yaşamayan Toplumlari Allah'ın Cezalandirdigina İnanma İle İlgili Görüşler	170
2.3.3.15. Dini Yaşayışın Gittikçe Zayıfladığı İle İlgili Görüşler	171
2.3.3.16. Rüşvet Verme Durumu	173
2.3.3.17. Faize Para Verme Durumu.....	174
2.3.3.18. Yalan Söyleme Durumu	174
2.3.3.19. Alkol Kullanma Durumu	175
2.3.3.20. Kumar/ Şans Oyunları Oynama Durumu.....	176
SONUÇ	178
KAYNAKLAR	185
EKLER.....	200
EK 1: ANKET FORMU.....	200
EK 2: TEZ ÇALIŞMA İZİN BELGESİ.....	206
ÖZGEÇMİŞ	207

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ana Bilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri

Tez Türü: Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Ali AKDOĞAN

Hazırlayan: Şennur ERKOCA

Yıl: 2017

ÖZET

HOPA'DA SOSYAL VE DİNİ HAYAT

“Hopa’da Sosyal ve Dini Hayat” adlı bu çalışmada, Hopa’da yaşayan Lazlar ve Hemşinlilerin sosyo-kültürel ve dini hayatı dini tecrübenin teorik, pratik ve sosyolojik anlatımları çerçevesinde incelenmiştir.

Toplumların düşünüş ve davranışlarını etkileyen din, toplumsal alanda çeşitli şekillerde tezahür etmektedir. Din-toplum ilişkilerini açıklamak amacıyla bu çalışma için oluşturulan anket formunda, insanların İslam dininin iman esaslarına ne oranda inandıkları, çeşitli ibadetleri hangi sıklıkta yaptıkları ve sosyal hayatlarına dinin hangi düzeyde tesir ettiği ile ilgili sorulara yer verilmiştir.

Bu çalışma giriş kısmından sonra iki bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın giriş kısmında; araştırmanın konusu ve problemi, amacı ve önemi, hipotez ve varsayımları, kapsam ve sınırları ile yöntemine yer verilmiştir. Birinci bölümde; din kavramının çeşitli tanımları tartışılmış, din-toplum ilişkilerine değinilmiş, dinin sosyal kurumlarla olan etkileşimi üzerinde durulmuş, dini tecrübenin ifade şekilleri açıklanmış ve çalışmanın kuramsal yapısını oluşturan yapısal işlevselci teori hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde; araştırma yapılan ilçe hakkında genel bilgilere ve anket formundan gelen dinin inanç, ibadet ve sosyal boyutu ile ilgili bulgulara yer verilmiştir. Sonuç kısmında; Lazlar ve Hemşinlilerin dini tecrübenin ifade şekillerine katılım düzeyleri değerlendirilmiş ve hipotezler sınanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Hayat, Hopa, Lazlar, Hemşinliler, Dini Tecrübe

Recep Tayyip Erdogan University Graduate School of Social Science

Department: Philosophy and Religious Sciences

Thesis Type: Master's Thesis

Supervisor: Prof. Dr. Ali AKDOĞAN

Author: Şennur ERKOCA

Year: 2017

ABSTRACT

SOCIAL AND RELIGIOUS LIFE IN HOPA

In this work, "Social and Religious Life in Hopa", the socio-cultural and religious life of the Laz and Hemshin people living in Hopa were examined within the theoretical, practical and sociological descriptions of religious experience.

Religion, which affects the way of thinking and behavior of societies, manifests itself in various forms in the social area. In order to explain the religion-society relations, the questionnaire formulated for this study included questions about how people believe Islam's religion in terms of faith, how often they perform various worship, and to what extent religion affects.

This study consists of two parts after the introduction part. At the entrance of the work; the topic of the research and the problem, it's purpose and importance, it's hypotheses and assumptions, and scope and boundaries are included. In the first chapter, various definitions of the concept of religion are discussed, religion-society relations are discussed, focused on the coaction with religion and social institutions, expression forms of religious experience are explained and given general information on structural functionalist theory that constitutes the theoretical structure of this work. In the second chapter; general information about the district where the research was conducted and findings related to belief, worship and social dimension of the religion from the questionnaire was given. In the conclusion section; the level of involvement of the Laz and Hemshin people in their expression of religious experience was assessed and the hypotheses tested.

Keywords: Social Life, Hopa, Laz people, Hemshins, Religious Experience

KISALTMALAR

Akt: Aktaran

Çev.: Çeviren

Der.: Derleyen

Ed.: Editör

ESB: Eleştirel Sosyal Bilim

KBİAŞ: Karadeniz Bakır İşletmeleri Anonim Şirketi

PSB: Pozitivist Sosyal Bilim

POAŞ: Petrol Ofisi Anonim Şirketi

s.: sayfa

TEİAŞ: Türkiye Elektrik İletim Anonim Şirketi

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

vb.: ve benzeri

vd.: ve diğerleri

YSB: Yorumlayıcı Sosyal Bilim

TABLolar

Tablo 1 : <i>Nüfusun Mahallelere Göre Dağılımı</i>	70
Tablo 2: <i>İlçe Merkezinde Bulunan Eğitim Kurumları</i>	71
Tablo 3: <i>İlçenin Arazi Bölünüşü</i>	74
Tablo 4: <i>İlçede Tarımsal Ürün Ekim Alanları ve Üretim Miktarı</i>	75
Tablo 5: <i>Örneklem Grubunun Cinsiyete Göre Dağılımı</i>	90
Tablo 6: <i>Örneklem Grubunun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı</i>	91
Tablo 7: <i>Örneklem Grubunun Medeni Durumu</i>	91
Tablo 8: <i>Örneklem Grubunun Eğitim Durumu</i>	92
Tablo 9: <i>Örneklemin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı</i>	92
Tablo 10: <i>Örneklemin Gelir Düzeyine Göre Dağılımı</i>	93
Tablo 11: <i>Örneklemin Din Eğitimi Alma Durumu</i>	93
Tablo 12: <i>Örneklemin Etnik Kimliği</i>	94
Tablo 13: <i>Örneklemin Allah'a İnanç Durumu</i>	95
Tablo 14: <i>Cinsiyete Göre Allah'a İnanç Durumu</i>	95
Tablo 15: <i>Yaş Gruplarına Göre Allah'a İnanç Durumu</i>	96
Tablo 16: <i>Medeni Duruma Göre Allah'a İnanç</i>	97
Tablo 17: <i>Eğitim Durumuna Göre Allah'a İnanç</i>	98
Tablo 18: <i>Aylık Gelir Durumuna Göre Allah'a İnanç</i>	99
Tablo 19: <i>Etnik Kimliğe Göre Allah'a İnanç</i>	100
Tablo 20: <i>Örneklemin Peygambere İnanç Durumu</i>	104
Tablo 21: <i>Cinsiyete Göre Peygambere İnanç Durumu</i>	104
Tablo 22: <i>Yaş Gruplarına Göre Peygambere İnanç Durumu</i>	105
Tablo 23: <i>Medeni Duruma Göre Peygambere İnanç</i>	106
Tablo 24: <i>Eğitim Durumuna Göre Peygambere İnanç</i>	107
Tablo 25: <i>Etnik Kimliğe Göre Peygambere İnanç</i>	108
Tablo 26: <i>Örneklemin Meleklerle İnanç Durumu</i>	108
Tablo 27: <i>Cinsiyete Göre Meleklerle İnanç Durumu</i>	109
Tablo 28: <i>Yaş Gruplarına Göre Meleklerle İnanç Durumu</i>	109
Tablo 29: <i>Medeni Duruma Göre Meleklerle İnanç</i>	110
Tablo 30: <i>Eğitim Duruma Göre Meleklerle İnanç</i>	110

Tablo 31: <i>Etnik Kimliğe Göre Meleklerle İnanç</i>	111
Tablo 32: <i>Örneklemin Kur'an-ı Kerim'e İnanç Durumu</i>	111
Tablo 33: <i>Cinsiyete Göre Kur'an-ı Kerim'e İnanç Durumu</i>	112
Tablo 34: <i>Yaş Gruplarına Göre Kur'an-ı Kerim'e İnanç Durumu</i>	112
Tablo 35: <i>Medeni Duruma Göre Kur'an-ı Kerim'e İnanç</i>	113
Tablo 36: <i>Eğitim Durumuna Göre Kur'an-ı Kerim'e İnanç</i>	113
Tablo 37: <i>Etnik Kimliğe Göre Kur'an-ı Kerim'e İnanç</i>	114
Tablo 38: <i>Örneklemin Ahiret Gününe İnanç Durumu</i>	115
Tablo 39: <i>Cinsiyete Göre Ahiret Gününe İnanç Durumu</i>	115
Tablo 40: <i>Yaş Gruplarına Göre Ahiret Gününe İnanç Durumu</i>	115
Tablo 41: <i>Medeni Duruma Göre Ahiret Gününe İnanç</i>	116
Tablo 42: <i>Eğitim Durumuna Göre Ahiret Gününe İnanç</i>	117
Tablo 43: <i>Etnik Kimliğe Göre Ahiret Gününe İnanç</i>	117
Tablo 44: <i>Örneklemin Kadere İnanç Durumu</i>	118
Tablo 45: <i>Tablo 45: Cinsiyete Göre Kadere İnanç Durumu</i>	118
Tablo 46: <i>Yaş Gruplarına Göre Kadere İnanç Durumu</i>	118
Tablo 47: <i>Medeni Duruma Göre Kader İnanç</i>	119
Tablo 48: <i>Eğitim Durumuna Göre Kader İnanç</i>	120
Tablo 49: <i>Etnik Kimliğe Göre Kader İnanç</i>	120
Tablo 50: <i>Örneklemin Günlük Beş Vakit Namaz Kılma Durumu</i>	123
Tablo 51: <i>Cinsiyete Göre Günlük Beş Vakit Namaz Kılma Durumu</i>	123
Tablo 52: <i>Yaş Gruplarına Göre Günlük Beş Vakit Namaz Kılma Durumu</i>	124
Tablo 53: <i>Medeni Duruma Göre Günlük Beş Vakit Namaz Kılma</i>	124
Tablo 54: <i>Eğitim Durumuna Göre Günlük Beş Vakit Namaz Kılma</i>	125
Tablo 55: <i>Etnik Kimliğe Göre Günlük Beş Vakit Namaz Kılma Durumu</i>	126
Tablo 56: <i>Örneklemin Ramazan Ayında Oruç Tutma Durumu</i>	126
Tablo 57: <i>Cinsiyete Göre Ramazan Ayında Oruç Tutma Durumu</i>	126
Tablo 58: <i>Yaş Gruplarına Göre Ramazan Ayında Oruç Tutma Durumu</i>	127
Tablo 59: <i>Medeni Duruma Göre Ramazan Ayında Oruç Tutma</i>	128
Tablo 60: <i>Eğitim Durumuna Göre Ramazan Ayında Oruç Tutma</i>	128
Tablo 61: <i>Etnik Kimliğe Göre Ramazan Ayında Oruç Tutma Durumu</i> ..	129

Tablo 62: <i>Örneklemin Zekât Verme Durumu</i>	129
Tablo 63: <i>Cinsiyete Göre Zekât Verme Durumu</i>	130
Tablo 64: <i>Yaş Gruplarına Göre Zekât Verme Durumu</i>	130
Tablo 65: <i>Medeni Duruma Göre Zekât Verme</i>	131
Tablo 66: <i>Eğitim Durumuna Göre Zekât Verme</i>	131
Tablo 67: <i>Etnik Kimliğe Göre Zekât Verme</i>	132
Tablo 68: <i>Örneklemin Kurban Kesme Durumu</i>	133
Tablo 69: <i>Cinsiyete Göre Kurban Kesme Durumu</i>	133
Tablo 70: <i>Yaş Gruplarına Göre Kurban Kesme Durumu</i>	134
Tablo 71: <i>Medeni Duruma Göre Kurban Kesme</i>	135
Tablo 72: <i>Eğitim Durumuna Göre Kurban Kesme</i>	135
Tablo 73: <i>Aylık Gelir Durumuna Göre Kurban Kesme</i>	136
Tablo 74: <i>Etnik Kimliğe Göre Aylık Gelir Durumu</i>	137
Tablo 75: <i>Etnik Kimliğe Göre Kurban Kesme</i>	137
Tablo 76: <i>Örneklemin Hacca Gitmenin Gerekliliğine Dair Düşüncesi</i> ...138	
Tablo 77: <i>Cinsiyet Durumuna Göre Hacca Gitmenin Gerekli Olduğuna Dair Düşünce</i>	138
Tablo 78: <i>Yaş Gruplarına Göre Hacca Gitmenin Gerekli Olduğuna Dair Düşünce</i>	139
Tablo 79: <i>Medeni Duruma Göre Hacca Gitmenin Gerekli Olduğuna Dair Düşünce</i>	139
Tablo 80: <i>Eğitim Durumuna Göre Hacca Gitmenin Gerekli Olduğuna Dair Düşünce</i>	140
Tablo 81: <i>Etnik Kimliğe Göre Hacca Gitmenin Gerekli Olduğuna Dair Düşünce</i>	140
Tablo 82: <i>Örneklemin Cuma Namazı Kılma Durumu</i>	141
Tablo 83: <i>Cinsiyete Göre Cuma Namazı Durumu</i>	141
Tablo 84: <i>Etnik Kimliğe Göre Cuma Namazı Kılma Durumu</i>	142
Tablo 85: <i>Örneklemin Etnik Kimliğine ve Cinsiyetine Göre Cuma Namazı Kılma Durumu</i>	142
Tablo 86: <i>Örneklemin Etnik Kimliğine ve Cinsiyetine Göre Bayram Namazı Kılma Durumu</i>	143

Tablo 87: <i>Örneklemin Teravîh Namazı Kılma Durumu</i>	144
Tablo 88: <i>Cinsiyete Göre Teravîh Namazı Kılma Durumu</i>	144
Tablo 89: <i>Etnik Kimliğe Göre Teravîh Namazı Kılma Durumu</i>	144
Tablo 90: <i>Örneklemin Mübarek Gün ve Gecelerde İbadet Etme Durumu</i>	145
Tablo 91: <i>Cinsiyete Göre Mübarek Gün ve Gecelerde İbadet Etme Durumu</i>	145
Tablo 92: <i>Etnik Kimliğe Göre Mübarek Gün ve Gecelerde İbadet Etme Durumu</i>	146
Tablo 93: <i>Örneklemin Kur'an-ı Kerim'i Arapça Okuma Durumu</i>	146
Tablo 94: <i>Cinsiyete Göre Kur'an-ı Kerim'i Arapça Okuma Durumu</i>	147
Tablo 95: <i>Etnik Kimliğe Göre Kur'an-ı Kerim'i Arapça Okuma Durumu</i>	147
Tablo 96: <i>Örneklemin Kur'an-ı Kerim'i Türkçe Okuma Durumu</i>	148
Tablo 97: <i>Cinsiyete Göre Kur'an-ı Kerim'i Türkçe Okuma Durumu</i>	148
Tablo 98: <i>Etnik Kimliğe Göre Kur'an-ı Kerim'i Türkçe Okuma Durumu</i>	148
Tablo 99: <i>Örneklemin Dua Etme Durumu</i>	149
Tablo 100: <i>Cinsiyete Göre Dua Etme Durumu</i>	149
Tablo 101: <i>Etnik Kimliğe Göre Dua Etme Durumu</i>	150
Tablo 102: <i>Örneklemin "İbadet Etmesek de Kalbimizdeki İman Bize Yeter" Düşüncesine Katılma Durumu</i>	150
Tablo 103: <i>Cinsiyete Göre "İbadet Etmesek de Kalbimizdeki İman Bize Yeter" Düşüncesine Katılma Durumu</i>	150
Tablo 104: <i>Etnik Kimliğe Göre "İbadet Etmesek de Kalbimizdeki İman Bize Yeter" Düşüncesine Katılma Durumu</i>	151
Tablo 105: <i>Örneklemin Kız-Erkek Arkadaşlığına Dair Görüşleri</i>	152
Tablo 106: <i>Cinsiyete Durumuna Göre Kız-Erkek Arkadaşlığına Dair Görüşler</i>	152
Tablo 107: <i>Yaş Gruplarına Göre Kız-Erkek Arkadaşlığına Dair Görüşler</i>	153

Tablo 108: <i>Medeni Duruma Göre Kız-Erkek Arkadaşlığına Dair Görüşler</i>	153
Tablo 109: <i>Eğitim Duruma Göre Kız-Erkek Arkadaşlığına Dair Görüşler</i>	154
Tablo 110: <i>Etnik Kimlik Durumuna Göre Kız-Erkek Arkadaşlığına Dair Görüşler</i>	154
Tablo 111: <i>Örneklemin Eş Seçiminde Dikkat Ettiği En Önemli Özellik</i> ..	155
Tablo 112: <i>Örneklemin Cinsiyet Durumuna Göre Eş Seçiminde Dikkat Ettiği En Önemli Özellik</i>	155
Tablo 113: <i>Örneklemin Dini Nikâh Yaptırma İle İlgili Görüşleri</i>	156
Tablo 114: <i>Örneklemin Cinsiyet Durumuna Göre Dini Nikâh Yaptırma İle İlgili Görüşler</i>	156
Tablo 115: <i>Etnik Kimliğe Göre Dini Nikâh Yaptırma İle İlgili Görüşler</i>	157
Tablo 116: <i>Örneklemin Çocuklara İbadet Etmeyi Öğretmenin Gerekliliğine Dair Görüşleri</i>	157
Tablo 117: <i>Cinsiyet Durumuna Göre Çocuklara İbadet Etmeyi Öğretmenin Gerekliliğine Dair Görüşler</i>	157
Tablo 118: <i>Etnik Kimliğe Göre Çocuklara İbadet Etmeyi Öğretmenin Gerekliliğine Dair Görüşler</i>	158
Tablo 119: <i>Örneklemin “Ailede Dini Görevlerini Yerine Getirmeyenleri Uyarmak Gerekir” Görüşüne Katılma Durumu</i>	158
Tablo 120: <i>Cinsiyet Göre “Ailede Dini Görevlerini Yerine Getirmeyenleri Uyarmak Gerekir” Görüşüne Katılma Durumu</i>	159
Tablo 121: <i>Etnik Kimliğe Göre “Ailede Dini Görevlerini Yerine Getirmeyenleri Uyarmak Gerekir” Görüşüne Katılma Durumu</i>	159
Tablo 122: <i>Örneklemin “Dinen Kadının Başörtüsü Kullanması Gerekir” Görüşüne Katılma Durumu</i>	160
Tablo 123: <i>Cinsiyete Göre “Dinen Kadının Başörtüsü Kullanması Gerekir” Görüşüne Katılma Durumu</i>	160
Tablo 124: <i>Etnik Kimliğe Göre “Dinen Kadının Başörtüsü Kullanması Gerekir” Görüşüne Katılma Durumu</i>	160
Tablo 125: <i>Örneklemin Akrabaları Ziyaret Etme Durumu</i>	161

Tablo 126: <i>Cinsiyete Göre Akrabaları Ziyaret Etme Durumu</i>	161
Tablo 127: <i>Etnik Kimliğe Göre Akrabaları Ziyaret Etme Durumu</i>	162
Tablo 128: <i>Örneklemin Televizyondaki Dini Programları İzleme Durumu</i>	162
Tablo 129: <i>Cinsiyete Göre Televizyondaki Dini Programları İzleme Durumu</i>	162
Tablo 130: <i>Etnik Kimliğe Göre Televizyondaki Dini Programları İzleme Durumu</i>	163
Tablo 131: <i>Örneklemin Dini Sohbetlere Katılma Durumu</i>	163
Tablo 132: <i>Cinsiyete Göre Dini Sohbetlere Katılma Durumu</i>	164
Tablo 133: <i>Etnik Kimliğe Göre Dini Sohbetlere Katılma Durumu</i>	164
Tablo 134: <i>Örneklemin Dini Konular Hakkında Tartışma Durumu</i>	165
Tablo 135: <i>Cinsiyete Göre Dini Konular Hakkında Tartışma Durumu</i> ..	165
Tablo 136: <i>Etnik Kimliğe Göre Dini Konular Hakkında Tartışma Durumu</i>	165
Tablo 137: <i>Örneklemin İnsanlara Yardım Etme Durumu</i>	166
Tablo 138: <i>Cinsiyete Göre İnsanlara Yardım Etme Durumu</i>	166
Tablo 139: <i>Etnik Kimliğe Göre İnsanlara Yardım Etme Durumu</i>	167
Tablo 140: <i>Örneklemin Siyasi Partilere Oy Verirken En Çok Dikkat Ettiği Hususlar</i>	167
Tablo 141: <i>Cinsiyet Durumuna Göre Siyasi Partilere Oy Verirken En Çok Dikkat Edilen Hususlar</i>	168
Tablo 142: <i>Etnik Kimliğe Göre Siyasi Partilere Oy Verirken En Çok Dikkat Edilen Hususlar</i>	168
Tablo 143: <i>Örneklemin İslam Dininin Gelişme ve Kalkınmaya Engel Olup Olmadığına Dair Görüşleri</i>	169
Tablo 144: <i>Cinsiyet Durumuna Göre İslam Dininin Gelişme ve Kalkınmaya Engel Olup Olmadığına Dair Görüşler</i>	169
Tablo 145: <i>Etnik Kimliğe Göre İslam Dininin Gelişme ve Kalkınmaya Engel Olup Olmadığına Dair Görüşler</i>	170
Tablo 146: <i>Örneklemin Dine Uygun Yaşamayan Toplumlara Allah'ın Cezalandırdığına İnanma Durumu</i>	170

Tablo 147: <i>Cinsiyete Göre Dine Uygun Yaşamayan Toplumlari Allah'ın Cezalandirdığına İnanma Durumu</i>	171
Tablo 148: <i>Etnik Kimliğe Göre Dine Uygun Yaşamayan Toplumlari Allah'ın Cezalandirdığına İnanma Durumu</i>	171
Tablo 149: <i>Örneklemin Dini Yaşayışın Gittikçe Zayıfladığı İle İlgili Görüşleri</i>	172
Tablo 150: <i>Cinsiyet Durumuna Göre Dini Yaşayışın Gittikçe Zayıfladığı İle İlgili Görüşler</i>	172
Tablo 151: <i>Etnik Kimliğe Göre Dini Yaşayışın Gittikçe Zayıfladığı İle İlgili Görüşler</i>	172
Tablo 152: <i>Örneklemin Rüşvet Verme Durumu</i>	173
Tablo 153: <i>Örneklemin Cinsiyetine Göre Rüşvet Verme Durumu</i>	173
Tablo 154: <i>Örneklemin Etnik Kimliğine Göre Rüşvet Verme Durumu</i> ..	173
Tablo 155: <i>Örneklemin Faize Para Verme Durumu</i>	174
Tablo 156: <i>Örneklemin Cinsiyetine Göre Faize Para Verme Durumu</i> ..	174
Tablo 157: <i>Örneklemin Etnik Kimliğine Göre Faize Para Verme Durumu</i>	174
Tablo 158: <i>Örneklemin Yalan Söyleme Durumu</i>	175
Tablo 159: <i>Örneklemin Cinsiyetine Göre Yalan Söyleme Durumu</i>	175
Tablo 160: <i>Örneklemin Etnik Kimliğine Göre Yalan Söyleme Durumu</i> ..	175
Tablo 161: <i>Örneklemin Alkol Kullanma Durumu</i>	175
Tablo 162: <i>Örneklemin Cinsiyetine Göre Alkol Kullanma Durumu</i>	176
Tablo 163: <i>Örneklemin Etnik Kimliğine Göre Alkol Kullanma Durumu</i>	176
Tablo 164: <i>Örneklemin Kumar/Şans Oyunları Oynama Durumu</i>	176
Tablo 165: <i>Örneklemin Cinsiyetine Göre Kumar/Şans Oyunları Oynama Durumu</i>	176
Tablo 166: <i>Örneklemin Etnik Kimliğine Göre Kumar/Şans Oyunları Oynama Durumu</i>	177

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ

Din sosyolojisinin kavranabilmesi için öncelikle dinlerin “bilimsel araştırma konusu olan sosyal gerçeklikler” şeklinde anlaşılması gerekir (Kehler, Robertson ve Durkheim, 1996: 7). Çünkü din olgusu, sosyal gerçeklikler biçiminde anlaşıldığı müddetçe sosyolojinin konuları kapsamına dahil edilir. Cipriani, (2011: 13) din sosyolojisini kısaca “sosyolojik teori ve metotların dini olgulara uygulanması” şeklinde tanımlar. Din sosyolojisinin nesnesi, insanların dinden kaynaklanan sosyal davranışlarıdır (Kurt, 2014: 42-43).

Din sosyolojisinin konusu, “toplumun ortaklaşa dini hayatının, din ve toplum münasebetleri ve bu münasebetlerden doğan etki ve tepkilerin ve dini grupların incelenmesi” dir (Günay, 2008: 60). Günay’ın da belirtmiş olduğu gibi din sosyolojisinin konusu ve din sosyoloğunun araştırmakla mükellef olduğu konular şu şekilde özetlenebilir (2001: 60-64):

Dinin toplum üzerindeki etkilerinin yanında, sosyal şartlar ve olayların din üzerindeki etkilerini ortaya çıkarmak (din-toplum ilişkilerini araştırmak); dinin toplumsal işlevini (dinin sosyal görevini/dinin fonksiyonunu) araştırmak; dinin, inanç ve ibadet boyutunun sosyal yaşama etkilerini araştırmak; toplumun, inanç ve ibadete bağlılığını çeşitli yöntemlerle ölçmek ve burada rol oynayan çeşitli unsurları araştırmak; din ve toplum ilişkileri çerçevesinde dinin ekonomi, siyaset, eğitim, aile, ahlak, sanat, hukuk, teknoloji ve devletle olan ilişkilerini araştırmaktır.

Çalışmanın gerçekleştirildiği alana bakıldığında (Hopa ilçe merkezi), içinde yer aldığı Doğu Karadeniz bölgesinin genel toplum yapısından oldukça farklı bir karaktere sahip olduğu görülür. İlçenin sosyal ve dini dokusu, gerek yer aldığı coğrafi konum sebebiyle (sınır yerleşim yeri olması) gerek ise çok kültürlü bir yapıya sahip olmasından dolayı farklı toplumsal kodları barındırmaktadır. Ancak bu farklılığın nedenlerini ortaya koyan bir çalışma henüz mevcut değildir. Bu eksikliği gidermek ve toplumbilimsel çalışmalara katkıda bulunmak amacıyla (“Hopa’da Sosyal ve Dini Hayat” isimli tez çalışma ile), ilçede yaşayan halkın sosyal ve dini hayatı araştırma konusu olarak seçilmiştir. Yapılan bu çalışma sınır

çalışmaları kapsamında değerlendirilmediği için, sınır kapısının ilçe halkının sosyal ve dini hayatına etkisi üzerinde fazla durulmamıştır.

Çalışmanın asıl bileşenlerini, ilçede en fazla etnik nüfusa sahip olan Lazlar ve Hemşinliler oluşturmaktadır. Bu nedenle bu iki etnik grup üzerinden ilçenin sosyal ve dini yapısı açıklanmıştır. Ayrıca ilçe ile ilgili genel bilgilere (coğrafi konumu, tarihi, nüfusu, eğitim durumu, ekonomisi, etnik durumu gibi) de yer verilmesi çalışma kapsamında önemli olduğu düşünüldüğünden araştırmaya dâhil edilmiştir. Bulgular kısmının ilk bölümünde bu konular bulunmaktadır.

Yapılan çalışmanın konusu hakkında yeterli miktarda bilgi verildiğinden, şimdi araştırma problemi açıklanabilir.

Bilimsel araştırmalarda, bilim insanını bu çalışmayı gerçekleştirmeye yönelten neden ya da nedenler olması gerekir. Araştırmacı, çalışmasını nasıl gerçekleştirirse gerçekleştirsin (nicel/nitel), neden bu araştırmasını yaptığını açıklayabilme potansiyeline sahip olmalıdır. Creswell (2007'den akt:), araştırma problemini kısaca "bilimsel araştırmanın gerçekleştirilmesine sebep olan konu" şeklinde tarif eder (Güler, Halıcıoğlu, Taşgın, 2015: 68).

"Hopa'da Sosyal ve Dini Hayat" isimli tez çalışmasının problemi, araştırmanın aynı zamanda temel hipotezini oluşturmaktadır. Araştırmaya konu olan Laz ve Hemşinli etnik grupların aynı yerleşim yerini paylaşıyor olmalarına rağmen dinin inanç, ibadet ve sosyal boyutu ile ilgili tutumlarında farklılıkların olup olmadığı ve bu durumun toplumsal yaşama nasıl yansıyor olduğu bu araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Araştırmanın amacı, Hopa ilçe merkezinde yaşayan insanların (Lazlar ve Hemşinliler) dini yaşayışlarını Joachim Wach'ın tipleştirdiği dini tecrübenin üç tezahürü olan teorik (inanç), pratik (ibadet) ve sosyolojik (toplumsal) anlatımları çerçevesinde açıklamaktır. Ayrıca din-toplum ilişkileri çerçevesinde dinin ekonomi, aile, eğitim ve siyaset gibi kurumlarla olan ilişkilerini Hopa örneğinde incelemektir.

Araştırmaya konu olan Lazlar ve Hemşinliler aynı yerleşim yerini ortak kullanmalarına, benzer davranış kalıplarına sahip olmalarına rağmen sosyal

hayatta bu iki etnik grup arasında bariz bir şekilde kendini gösteren farklılıklar vardır. Bu çalışmanın yapılmasındaki amaçlardan biri, din ve toplum arasında karşılıklı ilişki olduğu varsayımından hareketle iki etnik grup olan Lazlar ve Hemşinlilerin sosyal hayatlarında gözlemlenen farklılıkların dini hayatlarına yansıyor yansımadığını tespit etmektir.

İçinde yaşanan toplumun sosyal ve dini yapısını anlayabilmek için bu toplum üzerinde araştırmaların yapılması gerekmektedir. Sosyal ve dini hayat konulu yapılan çalışmalar tarandığında, Türkiye'nin çeşitli yerlerinde gerçekleştirilmiş araştırmaların olduğu görülür. Ancak Hopa ilçe merkezinde daha önce bu konuda çalışma yapılmamış olmasından dolayı, bu yerleşim yeri çalışma alanı olarak tercih edilmiştir. Bu alanın seçilmesindeki amaç, Doğu Karadeniz'in geneli itibariyle düşünüldüğünde farklı bir sosyal dokusunun olmasıdır. Bu çalışma sayesinde sosyal ve dini hayat konulu literatüre bir çalışma kazandırılmış ve içinde yaşanan toplumun genel yapısının anlaşılması adına bir nebze de olsa katkıda bulunulmuştur.

Hopa'da yaşayan insanlar yaşadıkları yere "Küçük İstanbul" benzetmesi yapmaktadırlar. Çalışmanın gerçekleştirildiği alanın kozmopolit bir şehre benzetiliyor olması, çalışmanın gerçekleştirildiği alanın önemine işaret etmektedir. Hopa'nın sınır bölgesinde yer alması ve çok kültürlü bir yapıya (Lazlar, Hemşinliler, Gürcüler, Türkler, Kürtler, Rizeliler, Poşalar, Dadaşlar) sahip olması araştırmayı önemli kılmaktadır.

Diğer bir önemli husus, insanların kendilerine sorulmasından rahatsızlık duydukları din ve etnik kimlik konulu araştırmanın uygulamalı alan çalışması yaparak gerçekleştirilmiş olmasıdır. Hopa'da sosyal ve dini hayatı anlamaya ve açıklamaya çalışan ilk araştırma olması bakımından da bu çalışma önem taşımaktadır.

ARAŞTIRMANIN HİPOTEZ VE VARSAYIMLARI

Varsayım (sayıltı), "genellikle doğru olduğu yaygın olarak kabul edilen belirli bir konuya temel oluşturan ilke ya da ilkeler bütünü" (Gökçe, 2012: 44), ya da "bizi gerçeğe götüren ve doğru olduğunu zihinsel olarak kabul ettiğimiz birtakım önermeler" dir (Türkdoğan ve Gökçe, 2012: 290). Bu doğruların

kaynağını inançlar, başkalarının görüş ve düşünceleri, deneyimler, gözlemler ve bilimsel bilgiler oluşturabilir. Varsayım, yapılan araştırmada nelerin doğru sayıldığı, o bilimsel çalışmanın temel dayanaklarının neler olduğudur. Eğer varsayımlar yanlış ya da üzerlerinde görüş birliği sağlanmamış ise araştırmanın güvenilirliğinde sıkıntılar yaşanır. Bu nedenle çalışmanın hipotezlerini (denencelerini) sıralanmadan önce, bu çalışmanın temel varsayımlarını belirtmek gerekir (İslamoğlu, 2009: 90).

- Toplum ile din arasında karşılıklı bir etkileşim olduğuna göre, Hopa'nın toplumsal yapısı ile dini yaşayışı arasında da bir etki-tepki vuku bulunmaktadır.

- Hopa ilçe merkezinde yaşayan Lazlar ve Hemşinlilerin dini hayatını anlamaya yönelik kavramsallaştırılan dini tecrübenin teorik (inançlar), pratik (ibadetler) ve sosyolojik (toplumsal) anlatımları, Hopa'nın dini yapısını ve burada yaşayanların dini deneyimlerini doğru bir şekilde açıklanmasını sağlayacak yeterliliktedir.

- Yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik durum, sosyal statü, etnik kimlik gibi etkenlere bağlı olarak dini yaşayışta farklılıklar yaşanabileceği kabul edildiğinden, Hopa'da da bu değişkenlere bağlı olarak dini yaşayışta farklılıkların yaşandığı varsayılmaktadır.

- Bu araştırma için uygun yöntemlerle seçilen örneklemin, evreni temsil edici nitelikte olduğu kabul edilmektedir.

- Bu araştırmanın temel varsayımlarından biri de katılımcıların (cevaplayıcıların) anket formuna doğru ve içten cevap verdikleridir.

- Araştırmanın konusu, kavramsal ve kuramsal çerçevesi, metodolojisi (yöntemi) ve araştırmada kullanılan teknikler kendi içinde bir bütün oluşturmaktadır.

- Yapılan bu tez çalışmasında hem özgün bir konunun (daha önce Hopa'da bu konu üzerinde çalışma yapılmamış), hem de üzerinde çalışma yürütmenin oldukça zor uğraşlar sonucu meydana gelen bir konunun (etnik kimlik ve din) tercih edilmiş olmasından dolayı, bu araştırmanın sosyal bilim dünyasına katkıda bulunacağı varsayılmaktadır.

Hipotez (denence), "bir önermenin ampirik olarak test edilebilir versiyonu" olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle hipotez, "bir kuramsal

önermenin henüz ampirik kanıtlarla test edilmemiş ve doğrulanmamış olan ampirik olarak test edilebilir bir versiyonu” dur (Neuman, 2013: 88-89). Gökçe (2012: 469) ise hipotezi, “gözlenen olaylar ya da olaylar bütünü içinde olası görülen, henüz kanıtlanmamış ilişkilere ait önermeler” şeklinde tanımlar. Hipotezler, olaylar arasında nedensellik ilişkisi kurmak üzere formüle edilmekte ve araştırmacının neyi aramakta olduğunu bizlere göstermektedir (2012: 46). Bu araştırmanın hipotezleri aşağıda sıralanmıştır:

- Çalışmanın temel hipotezi, araştırmaya konu olmuş iki etnik grup olan Lazlar ve Hemşinlilerin (grup içi dinamiklerine göre) dinin inanç, ibadet ve sosyal boyutu ile ilgili tutumlarında farklılıklar olduğudur.

Çalışmanın alt hipotezleri ise temel hipotezi destekleyici şekilde oluşturulmuştur. Bu alt hipotezler şunlardır:

- Araştırmaya katılanların dini inançları ile sosyal yaşamları arasında karşılıklı ilişki vardır.

- Dinin inanç ve ibadet boyutlarına katılım düzeyi ile; kumar ve şans oyunları oynama, alkol kullanımı, yalan söyleme, rüşvet ve faiz verme gibi değişkenler arasında farklılaşma vardır.

- Yaş, medeni durum ve eğitim seviyesi ile dinin inanç ve ibadetlerine katılım düzeyi arasında ilişki vardır.

- Kadınların dinin inanç ve ibadetlerine katılım düzeyi, erkeklerden daha yüksektir.

- İslam dini ile toplumsal, bilimsel ve ekonomik gelişme arasında ilişki vardır.

- Toplumsal yaşamda dini yaşayışın gittikçe zayıflamakta olduğu (sekülerleşme) düşüncesi, cinsiyete ve etnik kimliğe göre farklılaşmaktadır.

ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLARI

Hopa’da Sosyal ve Dini Hayat isimli tez çalışması, çalışmanın yapıldığı ilçe merkezi ile sınırlıdır. Tez konusu, adından da anlaşılacağı üzere, burada yaşayanların sosyal hayatı (Hopa’da eğitim, ekonomi, siyaset, aile ilişkileri, vs.) ile dini hayatından (insanların inançları, ibadetleri yapma sıklıkları, dinin sosyal

yaşamla ilgili boyutları vs.) oluşur. Bu nedenle yapılan çalışma, sadece bu konu ile sınırlıdır.

Sosyal bilimlerde çalışma evrenini (çalışmanın neleri kapsadığını) net bir şekilde belirtmek gerekir. Çalışma alanını oluşturan Hopa ilçe merkezi, çok kültürlü bir yapıya sahiptir. Bu sebeple burada yaşayan, en fazla nüfus ve etkinliğe haiz olan iki etnik grup (Lazlar ve Hemşinliler) ile çalışma sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla Hopa'da yaşayan diğer etnik grup üyeleri (Türkler, Gürcüler, Kürtler, Poşalar, Rizeliler, Dadaşlar gibi) bu çalışma dâhilinde anlaşılmalıdır.

Çalışma evrenini oluşturan tüm Lazlar ve Hemşinliler üzerinde araştırma yapmak hem maliyet, hem zaman, hem de emek gücü açısından oldukça güçtür. Sosyolojide bu güçlük, örneklem yöntemiyle giderilmektedir. Bu vesileyle, yapılan çalışmada da aynı yöntem uygulanmış, Laz ve Hemşinli etnik gruplar arasından uygun yöntemle seçilen örneklem ile çalışma sınırlandırılmıştır.

Çalışmada elde edilen bulgular; veri toplama tekniği olarak hazırlanan ve örneklem grubuna uygulanan anket formunda yer alan sorularla, alandan elde edilen verilerle ve literatür taramasında ulaşılan kaynaklarla sınırlıdır. Ayrıca örneklem grubunun vermiş olduğu yanıtların samimi ve dürüst olduğu varsayıldığından, çalışmada elde edilen bulgular onların anket sorularına verdiği cevaplarla sınırlıdır.

Sosyal yaşamda değişmeyen hiçbir şeyin olmadığı ve değişim hızının bugünkü modern toplumlarda giderek arttığı bilinen bir gerçektir. Yapılan tez çalışması, belli bir zaman zarfında gerçekleştirildiğinden, bu zaman dilimi ile sınırlıdır. Her şeyin değişeceği gerçeğinden hareketle, burada yaşayan insanların da sosyal ve dini hayatında zamanla değişim yaşanacağı düşünülmektedir.

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ (YÖNTEMİ)

Uygulamalı araştırmalarda konunun seçimi kadar, bu konunun araştırılmasında uygulanacak metodun (yöntemin) isabetli olarak seçilmesi, araştırmanın başarısını önemli derecede etkiler. Din ile ilgili araştırma yaparken (İslam dini ve yaşayışı), dinin inanç ve ibadet boyutlarının yanı sıra toplumsal yaşamın ve toplumsal yapının birçok yönü de çalışmaya dâhil edilir. Bu sebeple

dini yaşayışı belirlemede ve açıklamada kullanılacak olan ölçütlerin isabetli olarak seçilmesi oldukça önemlidir (Koştaş, 1995: 11).

Din sosyolojisi, dini “sosyal gerçeklikler” şeklinde ele alıp incelerken sosyolojinin metot ve tekniklerinden yararlanır. Dolayısıyla din sosyolojisi, “sosyolojinin yöntem ve yaklaşımlarının dini-sosyal alana uygulanmasıdır” (Bayyığıt, 2013: 9).

Karasar, (1992) metodu (yöntemi) en geniş ifadeyle, “bilim üretmenin yolu”, “problem çözmek için izlenen düzenli yol” veya “bizi gerçeğe götüren yol” şeklinde tanımlar. Yöntem özellikle “araştırmanın teşkili ile ilgili zihinsel bir süreç” tir (Türkdoğan ve Gökçe, 2012: 196). Gökçe (2012: 33) yöntemi, “bilimsel araştırmada amaca götüren yol” ve “bilimsel bilgi edinme süreci” şeklinde ifade eder. Tüm bu metot tanımları Aziz (2010: 18)’in tasnifinde bir arada bulunur. Ona göre sözcük anlamı ile metot, “...bir amaca ulaşmak için tutulan düzenli yol, sistem, usul...” , “...belli bir amaca erişmek için belli bir düzene göre ve belli ilkelere bağlı olarak bir şeyi söyleme ve yapma biçimi...”, “... saptanan amaca en uygun biçimde varabilmek için gereken tekniklerin seçilmesi ve organizasyonu...” dur.

Sosyal bilimi bilim yapan şey, araştırmanın metodolojisi (yöntemi) olduğu için, “sosyal bilimde bilim nerede?”, “sosyal bilimsel araştırmanın nesi bilimseldir?” soruları toplumsal araştırma metotlarını bilmek isteyen herkesi ilgilendirir. Bu sorular bizi sosyal bilimlerin üç temel yaklaşımına götürür. Bu üç temel yaklaşıma ek olarak daha yeni ve daha az kullanılan iki toplumsal araştırma yaklaşımının da olduğunu belirtmek gerekir. Dünyaya bakmanın, dünyayı anlamının, toplumsal gerçekliği gözlemlemenin ve ölçmenin farklı yolları olan bu yaklaşımlar; pozitivist sosyal bilim (PSB), yorumlayıcı sosyal bilim (YSB), eleştirel sosyal bilim (ESB), feminist ve postmodern sosyal bilimdir (Neuman, 2013: 117-152).

Yapılan bu araştırma, pozitivist sosyal bilim yaklaşımı çerçevesinde ve nicel yöntemle gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle sadece pozitivist sosyal bilim üzerinde durulacak ve nicel yöntem açıklanacaktır.

En eski yaklaşım olan ve yaygın olarak kullanılan pozitivist sosyal bilim (PSB), genel ifadeyle doğa bilimlerinin yaklaşımıdır. PSB araştırmacısının ana

hedefi, bilimsel açıklamadır, yani insan davranışlarının (tıpkı doğa bilimlerinde olduğu gibi) nedensel yasalarını keşfetmek ve belgelemektir. Auguste Comte'un düşünce ekolünden doğmuş olan pozitivism, birçok toplumsal kuramla ilişkilidir. En iyi bilinenlerden biri yapısal-fonksiyonalist kuramdır. PSB, akıl yürütme açısından kuramda tündengelimci uygular. PSB araştırmacıları çalışmalarında kesin nicel verileri kullanır ve olguları tekrarlamaya izin veren biçimde analiz eder. Binlerce kişi hakkında belirlenmiş nicel ayrıntıları kesin olarak ölçmek için istatistik kullanır. Ayrıca PSB araştırmacıları hipotezleri, kesin ölçütler ve "nesnel" araştırmalarla elde ettikleri ölçümlerden gelen verileri inceleme yoluyla test ederler (Neuman, 2013: 120-137). Özetle PSB, "insan etkinliğinin genel kalıplarını kestirmek amacıyla kullanılabilir bir dizi olasılığa dayalı nedensel yasa bulmak ve bu yasaları doğrulamak üzere tündengelimci mantığı bireysel davranışın kesin ampirik gözlemleriyle birleştiren organize bir yöntemdir" (Neuman, 2013: 122).

Pozitivist bir felsefi temel üzerine kurulan nicel yöntem, bilimsel olmanın gereği olarak nesnellik ilkesini benimser. Tıpkı doğa yasaları gibi toplumsal yasaların mevcut olduğunu, bu yasaların keşfedilmesi halinde geleceğin belli düzeyde öngörülebileceğine inanır (Bal, 2014: 184). Nicel yöntem "sayısal modeller, teoriler, hipotezler geliştirerek veya uygulayarak, istatistiksel yöntemler vasıtasıyla bir fenomeni/fenomenleri veya fenomenler arasındaki ilişkileri anlamaya yönelik yürütülen bir araştırma" (Güler, Halıcıoğlu, Taşgın, 2015: 39) olarak, tekrarlanan olaylar arasındaki anlamlı neden-sonuç ilişkilerini keşfetmeye yönelir. Keşfedilen anlamlı ilişkiler (neden-sonuç ilişkileri) sayesinde geleceğe yönelik tahminlerde bulunulur (Bal, 2014:186).

Emile Durkkheim, *Sosyolojik Yöntemin Kuralları* adlı kitabında sosyolojik yöntemin özelliklerini şu şekilde sıralar:

Sosyolojiden, savunması beklenen tek şey, nedensellik ilkesinin toplumsal olgulara uygulanabilir olduğunu iddia eden ilkedir. Bu ilke, sosyoloji tarafından akılcı bir zorunluluk olarak değil, ampirik bir önerme ve meşru bir tümevarımın ürünü olarak ortaya koyulmuştur. Nedensellik ilkesi, doğanın öteki alanları tarafından doğrulandığından ve kabul edilirdiğini fiziksel ve kimyasal dünyadan biyolojik dünyaya, biyolojik dünyadan da psikolojik dünyaya kadar genişlettiğinden, onun aynı şekilde toplumsal dünya için de geçerli olduğu söylenebilir... Sosyolojik yöntemin özellikleriyle ilgili söyleyebileceğimiz ikinci şey, onun nesnel olduğudur. Bu yöntem, toplumsal olguların şeyler olduğu ve onların şeyler olarak ele alınması fikri tamamıyla hakimdir.... Toplumsal bir olgunun ancak başka bir toplumsal olguyla açıklanabileceğidir (Durkheim, 2004: 270-275).

Durkheim, toplumsal araştırmanın konusu olan toplumsal olguları şu şekilde tanımlar. “Birey üzerinde dışarıdan bir baskı uygulama yetisine sahip veya bireysel tezahürlerinden bağımsız olarak kendisine ait bir varoluşa sahip olup toplumun bütününde yaygınlık kazanıp genelleşmiş, sabit veya değil, her eyleyiş biçimi toplumsal bir olgudur” (Durkheim, 2004: 67). Dini araştırma konusu yapan Durkheim, aynı şekilde onu da bir toplumsal olgu olarak ele almakta ve açıklamaktadır. Ona göre, “bir inanç sistemine bağlı bir insan da dünyaya geldiğinde dinsel inanişına uygun inanç ve pratikleri hazır olarak bulur. Bu inanç ve pratikler, bu insanlardan önce de var olduklarına göre, bu durum dinsel inanç ve pratiklerin ona inanan insanlardan bağımsız olarak, onların dışında var olduğunu göstermektedir” (Durkheim, 2004: 48).

İnsanlardan bağımsız olarak var olan ve insanların hazır buldukları (genel olarak) inanç sistemleri, aynı zamanda bireylerin davranışları üzerinde belirleyici etkide bulunmaktadır. Çünkü her dinin, emrettiği belli kurallar (zorunluluklar) vardır. İnananların bu zorunlulukları yerine getirmesi, dinin bir gereğidir. Durkheim’ın da belirttiği gibi toplumsal olgular (örneğin din olgusu) bireyin dışında olmakla beraber, birey üzerinde belli düşünme ve davranış kalıpları oluşturma vesilesiyle kendini bireye dayatır ve bu zorlayıcı gücüyle toplumsal dünyada etkinliğini gösterir.

İslam dini örneği göz önünde bulundurulduğunda bu din, inananlarından (Müslümanlardan) belli inanç ve ibadetleri yerine getirmelerini ve belli davranışlardan (haramları) uzak durmalarını emreder. Bu kurallar bireylerin dışında var olmalarına rağmen (bu inanç, ibadet ve yasakları insanlar oluşturmamıştır), Müslümanlar üzerinde belli düşünüş ve davranış kalıplarını beraberinde getirir. Bu nedenle, Durkheim’ın sosyolojik yöntem üzerine söylediği bazı tespitler, bu araştırmanın yönteminde de kullanılmıştır.

Araştırma yönteminin gerçekteştirilmesi için bir takım araçların kullanılması lazım gelir. İşte bu bilgi toplama araçlarına araştırma tekniği denir (Yurtseven, Erkul ve Morkoç, 2013: 7). Gökçe, (2012: 33) araştırma tekniğini, araştırma konusu ile ilgili verilerin toplanmasında başvurulan çok sayıdaki araçların tümü, diğer bir deyişle “bilimsel yöntemin amacına varmak için

kullandığı araçlar” şeklinde ifade eder (Gökçe, 2012: 33). Aynı zamanda teknik sözcüğü, “araştırmacıların mantık ve istatistik yönlerden bir çözümleme işlemine girişmeden önce, gereken verileri toplamak ve bir düzene sokmak için kullandıkları özel yolları ifade etmektedir.” (Türkdoğan ve Gökçe, 2012: 195-196).

Pozitivist araştırma yürüten bilim insanları çalışmalarında niceliksel veriyi ön planda tutarlar. Bilgi toplama için özellikle deney ve sörvey gibi teknikleri kullanırlar. Aynı zamanda bu yaklaşımı kullanan araştırmacılar, ölçümlerini eksiksiz ve doğru yapmaya özen göstererek ölçümden gelen bulgularla hipotezleri test ederler (Özcan ve Özbay, 2010: 53).

Yapılan bu çalışma, pozitivist sosyal bilim (PSB) yaklaşımı çerçevesinde nicel yöntemle gerçekleştirilmiştir. “Hopa’da Sosyal ve Dini Hayat” ı anlamaya ve açıklamaya yönelik olarak dinin (İslam) inanç ve ibadet boyutları ile dinin sosyal hayata yansımalarına dair veriler, anket tekniği vasıtasıyla elde edilmiştir. Olaylar arasında neden-sonuç ilişkisini bulmak amacıyla hipotezler oluşturulmuştur. Bu teknik ile elde edilen veriler sayılar haline getirilmiş, ilçenin sosyal ve dini hayatı hakkındaki hipotezler test edilmiştir.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Bir alan araştırmasında, gözlem konusu olan ve belli özelliklerle diğerlerinden ayrılan birimler topluluğuna (birimler kümesine, bireylerin tümüne) evren denir. Evren, araştırma sonuçlarının genellenmek istendiği elemanlar bütünüdür (Sencer, 1981: 66; Karasar,1982). Neuman (2013: 230) evreni, “bir ilişki veya hipotez tarafından kapsanan veya açıklanan bütün birimler kategorisi veya sınıfı” olarak tanımlamaktadır. Bu çalışmanın evrenini, Hopa ilçe merkezinde yaşayan Lazlar ve Hemşinliler oluşturmaktadır.

Evreni oluşturan tüm birimler üzerinde araştırma yapmak (bazı nedenlerden dolayı örneğin maliyet, zaman, güç vb.) hem zor hem de gereksiz bir çabadır. Bu sebeple araştırmacılar, evrenden belli kurallara göre seçtikleri daha küçük bir grup ile araştırmalarını gerçekleştirirler. “Evrenin içindeki birimleri temsil etmek üzere seçilen parçaya *örneklem*, bu parça üzerinde yapılan

incelemeyle genellemelere ulaşma işlemine de *örnekleme*” denir (Gökçe, 2012: 112).

İyi bir örneklemin temelde olmazsa olmaz iki ön koşulu bulunur. Bunlardan birincisi, örneklemin temsil kabiliyetine sahip olması, ikincisi ise örneklemin yeterli sayıda alınmış olmasıdır (Günay, 2008: 73). Evreni temsil yeteneğine sahip örneklem seçebilmek için öncelikle, evreni iyi tanımak ve onun hakkında olabildiğince fazla bilgi sahibi olunması gerekir (Arslantürk, 2001:103). Aynı zamanda örneklemin temsil kapasitesi (kabiliyeti), evrenden seçilen örneklemin, evrenin tüm özelliklerini yansıtması zorunluluğuna göndermede bulunur. Örneklem sayısının yeterliliği ise, araştırma kapsamında olan cevaplayıcı (denek, araştırmaya konu olan birim) sayısının, ana kütlemin (evrenin) özelliğini yansıtmak nitelikte olmasıdır (Türkdoğan ve Gökçe, 2012: 332-333). Bu nedenle ana kütlemin alınan örneklem sayısının ne çok fazla (gereksiz) ne de çok az (yetersiz) olması gerekir.

Çalışma alanını yakından incelemek, ilçenin yapısını iyi anlamak (tanımak) ve alana içeriden bir bakış açısı ile bakmak amacıyla, Hopa’da yaşayan Lazlar (sekiz kişi) ve Hemşinliler (on kişi) ile görüşmeler yapılmış ve çalışma alanında yaklaşık iki-üç yıl kadar yaşanmıştır. “Hopa’da Sosyal ve Dini Hayat” isimli tez çalışmasının yapılmasına karar verme süreci de kendi başına uzun ve çaba gerektiren bir dönem olduğu için bu süreçte evren hakkında yeterli derecede araştırma yapılmış ve bilgi sahibi olunmuştur.

Örneklemin yeterli ölçüde alınması için, evrenin büyüklüğüne bakılması ve ona göre örneklem sayısının belirlenmesi gerekir. Çalışmanın yapıldığı ilçe merkezinde yaşayan kişi sayısı (on sekiz yaş ve üstü) 14.456’dır. Bu nüfus, tüm etnik grupları içerir. Ancak çalışmanın kapsamını (evrenini) sadece Laz ve Hemşinli etnik gruplar oluşturmaktadır. Bu iki grubun nüfusuna ise tam olarak ulaşılamamaktadır. Ortalama olarak Hopa’da yaşayan 10.000-12.000 arasında Laz ve Hemşinli nüfusu olduğu tahmin edilmektedir. Belirlenen bu evren içinden 300 kişi örneklem olarak seçilmiş ve anket uygulanmıştır. Ancak çeşitli nedenlerle geri gelmeyen anket formları ile Laz ve Hemşinlilerin dışında başka kişilerin doldurduğu anket formları çıkartıldığında, toplam 258 kişi ile bu çalışma gerçekleştirilmiştir.

Örneklem seçiminde önemli konulardan birisi de örneklem seçimin nasıl olacağı ile ilgilidir. Sosyal bilimlerde birçok örneklem tekniği vardır. Bu çalışma, gerek konusundan dolayı (din ve etnik kimlik üzerinde çalışılmış olması) gerek ise çalışmanın gerçekleştirildiği dönemden dolayı (15 Temmuz 2016) oldukça güç bir şekilde yürütülmüştür. Araştırılanlar üzerinde anketlerin doldurulması aşamasında, yukarıda söylenen bu nedenlerden dolayı oldukça sıkıntı yaşanmıştır. Güçlükleri bertaraf etmek için öncelikle tanıdık birkaç kişi vasıtasıyla diğer üyelere ulaşılmış ve bu şekilde anketler doldurulmuştur. Uygulanan bu teknik “kartopu örnekleme”dir. “Araştırmacının bir örnek olayla başladığı, daha sonra o örnek olaydan aldığı bağlantılı ilişkilerle ilgili bilgilere dayanarak başka örnek olaylar belirlediği ve süreci tekrarladığı rastlantısal olmayan bir örneklemdir” (Neuman, 2013: 324). “Nama dayalı örnekleme” ya da “zincirleme örnekleme” de denilen bu yöntem, “küçük başlayıp karlar üzerinde yuvarlandıkça büyüyen ve daha fazla kar toplayan bir kartopu analogisine” dayanmaktadır. Bu teknikle bir ya da birkaç kişi ile başlanır ve ilk baştaki olaylarla bağlantılar temelinde yayılır (Neuman, 2013: 325).

Veri Toplama Teknikleri

Yapılan bu çalışmanın konusu, problemi ve yöntemi bir bütün olarak düşünüldüğünde en uygun tekniğin anket olduğu anlaşılmaktadır. Hopa’da yaşayan insanların (Lazlar ve Hemşinliler) sosyal ve dini hayatlarına dair düşüncelerini, inançlarını, kanılarını ve davranışlarını açıklamak amacıyla anket formu oluşturulmuş ve örneklem grubuna uygulanmıştır. Anket tekniğinin yanı sıra, çalışma konusu ile ilgili yazılı kaynaklar taranmış, alan hakkında detaylı (derin) bilgiler (veriler) elde etmek amacıyla çeşitli kişilerle görüşmeler gerçekleştirilmiş ve katılımlı gözlem yapılmıştır.

Anket, “belli bir evrenin (bir insan grubu) görüşleri, inançları veya davranışları ile ilgili sorular sorularak uygulanan bir araştırma aracıdır” (Ruggiero, 2013: 80). Yapılan bu araştırma için anket formu oluştururken, konu ile ilgili Türkiye’de yapılmış tezlerin anket formlarından yararlanılmıştır.

Veri toplama amacıyla oluşturulan anket formu kendi içinde dört bölüme ayrılır. Öncelikle yanıtlayıcılara araştırma hakkında genel bilgi vermek amacıyla

anket formunun ilk sayfasına kısa bir açıklama yazısı yazılmış, yanıtlayıcılardan anket formu üzerine isimlerini yazmamaları, sorulara içten ve samimi cevap vermeleri, soruları eksiksiz doldurmaları istenmiş ve katkılarından dolayı teşekkür edilmiştir. Bu kısa açıklama yazısından hemen sonra anket formunun ilk bölümü olan cevaplama kolay olgusal sorulara; akabinde (ikinci bölümde), İslam dini ile ilgili inanç sorularına; üçüncü bölümünde İslam dinine ait ibadet sorularına yer verilmiştir. Anket formunun son bölümü ise dinin (İslam dininin) sosyal hayat üzerindeki etkilerini ölçmeye yönelik sorulardan oluşmaktadır (Bkz. Anket formu için Ek 1).

Anket soruları oluşturulurken cevaplayıcıların sosyal durumları (eğitim vs.) dikkate alınmış, cümleler sade ve anlaşılır bir şekilde yazılmıştır. Anket formunda aynı konu ile ilgili soruların art arda gelmesine (bir arada bulunmasına) özen gösterilmiş ve bu sayede mantıksal bütünlük sağlanmıştır. Ankette kapalı ve açık uçlu sorulara yer verilmiş ve Likert tutum ölçeği kullanılmıştır. Likert ölçeği, insanların davranışlarını hangi sıklıkta tekrarladığını, bir görüşe hangi düzeyde katılıp katılmadığını ya da bir şeye inanıp inanmadığını bir süreklilik çizgisinde sıralayarak kategorilendiren (tamamen katılıyorum, katılıyorum, kararsızım, katılmıyorum, hiç katılmıyorum gibi) ölçektir (Neuman, 2013: 303-304). Bu araştırma için hazırlanan anket formundaki sorular likert ölçeğine uygun şekilde dizayn edilmiştir.

Anket soruları hazırlandıktan sonra 10 kişi üzerinde pilot uygulama yapılmıştır. Analiz yapmaya dönük olarak soruların nasıl kaydedileceği düşünülerek bazı sorular tekrar düzenlenmiştir. Anket sorusunun 5. sorusu ve 6. sorusu pilot uygulama öncesi açık uçlu soru şeklinde hazırlanmıştı. Analiz aşamasında verilerin tek tek düzenlenmesi gerektiğinden bu iki soru seçenekler halinde kategorize edilerek kapalı uçlu sorulara dönüştürülmüştür. Etnik kimlik ile ilgili 8. soruda seçenek olarak “Laz”, “Hemşinli” ve “diğer (yazınız)” seçenekleri var idi. Ancak araştırma evreninin dışında kalan diğer etnik grupları çalışma dışında tutabilmek için diğer seçeneği kaldırılmıştır. Pilot uygulama öncesi, evlilik dışı ilişkiniz oldu mu? şeklinde ankette yer alan bir soru, yanıtlayıcılar üzerinde rahatsızlık ve suçlama hissi yarattığı düşünüldüğünden anket formundan çıkartılmıştır. “Ölümden sonra hayat vardır” ve “cennet ve cehennem vardır”

şeklindeki iki soru “Ahiret gününe inanırım” biçiminde bir soruya dönüştürülmüştür. “Kur’an-ı Kerim okur musunuz?” sorusu Türkçe mi yoksa Arapça mı okuduğumu soruyorsun şeklinde insanlarda kafa karışıklığına neden olduğu için, “Kur’an-ı Kerim’i Türkçe olarak okuyor musunuz?” ve “Kur’an-ı Kerim’i Arapça olarak okuyor musunuz?” şeklinde iki soru halinde ifade edilmiştir. İnanç ile ilgili sorular, insanların imanın şartlarına ne oranda inanıp inanmadıkları ile ilgilidir. Bu inanç esaslarının yanında halk inançları olarak ifade edilen (büyüye inanmak, muskaya inanmak, kurşun dökmeye inanmak vs.) inançlar da anket formuna eklenmiştir.

Yeniden düzenlenen soruların alanda ne derecede uygulanabilir olduğunu belirlemek için ikinci kez 25 kişi üzerinde ön deneme yapılmıştır. Buradaki amaç soruların alanda uygulanabilirlik düzeyini ölçmek ve soruları sorma biçimlerini belirlemektir. Bu sayede anket formunda anlaşılmayan sorular düzeltilmiş, gereksiz sorular kaldırılmış ve tekrar yeni sorular eklenmiştir. Anket formu son şeklini aldıktan sonra, uygulanacak örneklem sayısı kadar anket çoğaltılmıştır. Alan çalışmasına başlayabilmek için ilgili merciden izin alınmıştır.

Çalışma alanı olan Hopa’ya taşınmış, çalışma alanı yakından gözlemlenmiştir. Ancak anketlerin uygulanması için planlanan Temmuz ayında (15 Temmuz 2016) darbe girişimi olduğu için anketlerin uygulanma aşamasında sıkıntılar yaşanmış ve alan çalışması beklenen süreden daha fazla sürmüştür. Konumuz itibariyle ankette din ile ilgili sorular bulunduğundan yanıtlayıcılar bu çalışmanın darbe girişimiyle ilgisinin olup olmadığından endişelenmişler ve anketleri doldurma konusunda tereddüt etmişlerdir. Her ne kadar yapılan araştırmanın bilimsel bir çalışma olduğu ve hiçbir kişi için yapılmadığı söylene de insanlar genel olarak anket formlarını doldurmayı reddetmişlerdir. Hem etnik kimlik hem de din konusu insanların hassas oldukları konulardır. Bunun üzerine çalışmanın darbe girişimi gibi bir olayın yaşandığı dönemde yapılıyor olması veri toplamayı oldukça zorlaştırmıştır. Bu yüzden çalışmaya 2-3 ay ara verilmiş ve daha sonra tekrar anket formlarını doldurtmak için alana çıkılmıştır. Bu şekilde dokuz ay boyunca anketler doldurtulmuş ve veriler elde edilmiştir.

Tezin ikinci bölümünde yer alan ilçenin genel özellikleri ile ilgili verilere, literatür taraması yapılarak ulaşılmıştır. Araştırma alanına dair (Hopa ilçe

merkezi) kamuya ait raporlar ve istatistikler, araştırma konusu (sosyal ve dini hayat) ile ilgili akademik makaleler, Hopa ile ilgili yapılan araştırma projeleri, ve Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde yapılan sosyal ve dini hayat konulu doktora tezleri ve kitaplara ulaşılarak veriler elde edilmiştir. İlçenin nüfus, yaş ve cinsiyet durumuna ait tablolar, TÜİK'in verileri vasıtasıyla oluşturulmuştur. İlçenin eğitim durumu ile ilgili bulgulara, Hopa Milli Eğitim Müdürlüğü'nden alınan resmi veriler sayesinde ulaşılmıştır. İlçenin ekonomik durumu ile ilgili bulgulara, Tarım Müdürlüğü'nün faaliyet raporları, Hopa Sanayi ve Ticaret Odası'na ait veriler, Hopa Limanı ile ilgili veriler ve Hopa Belediyesi'nden alınan veriler vasıtasıyla elde edilmiştir. Hopa'nın etnik yapısı ile ilgili verilere ise konu ile ilgili yapılan akademik çalışmalar (makaleler, kitaplar, projeler, tezler) taranarak ulaşılmıştır.

Çalışmada kullanılan bir diğer teknik katılımlı gözlemdir. Katılımlı gözlem, “gözlemcinin standart bir gözlem aracı kullanmaksızın gözlediği olaya doğrudan katılarak gözlemlerde bulunmasıdır”. Bu teknikte gözlemcinin (araştırmacının) kimliğinin saklanması ve kendisini grubun içinden bir bireymiş gibi kabul ettirmesi gerekir. Bu sayede kişiler araştırma yapıldığını bilmedikleri için herhangi bir yönlendirme etkisi altında kalmazlar (Gökçe, 2012: 83). Bu çalışmada, grubu içeriden gözlemleyebilmek ve evrenin yapısını anlayabilmek için çalışma alanında üç ay öğretmenlik yapılmış ve insanlarla yakın diyalog kurulmuştur. Ayrıca ilçe merkezinde gerçekleştirilen cenaze törenlerine, “Hopa Kültür, Sanat ve Deniz Festivali ” olarak her yıl düzenlenen festivale (2016 yılında düzenlenen etkinliğe) ve Hopa Spor maçlarına bizzat katılarak bireyler yakından incelenmiştir.

Verilerin Analizi

Alan çalışması tamamlandıktan sonra her anket formu teker teker gözden geçirilmiş, anket formunda eksik cevaplandırılan ya da samimi cevaplandırılmayan (tüm şıkların aynı işaretlenmiş olması durumunda) anket formları, araştırmanın güvenilirliğini azaltacağından dolayı analiz dışında tutulmak için ayrılmıştır. Daha sonra açık uçlu soruların dökümü yapılmıştır. Anket formundaki verilerin bilgisayara aktarılması için kodlama işlemi yapılmış ve veriler bilgisayara aktarılmıştır. SPSS programı aracılığıyla verilerin

bilgisayara giriŒi yapılmıŒ ve istatistiksel çözümleme ile veriler tablolar haline getirilmiŒtir. Son olarak elde edilen bulgular yorumlanarak hipotezler sınınmıŒtır.

I. BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Din Kavramı

Her ne kadar dinsiz insanların olduğu bilinen bir gerçek olsa da dinsiz bir topluma rastlanmamıştır (Malinowski, 1990). Bergson'ın (2004: 91) "geçmişte olduğu gibi, günümüzde de, ilimsiz, sanatsız, felsefesiz insan toplumları vardır, fakat hiçbir zaman dinsiz bir toplum mevcut olmamıştır" sözünden de anlaşıldığı üzere din, insanlık tarihinin her döneminde tüm toplumlar için olmazsa olmaz bir kurum olarak varlığını sürdürmüştür. Peki, bu "din" denilen kavram acaba ne anlam taşımaktadır?

Yapılan din tanımlarına bakıldığında, insanlığın başlangıcından günümüze denk geçen süreçte bütün dinleri kapsayan ve herkesin üzerinde mutabık kalabileceği bir tanım görülmemektedir (Taplamacıoğlu, 1968: 58). Çünkü ne kadar dini tanımlama teşebbüsü var ise o kadar farklı tanımlama ile karşılaşmaktadır.

Bilim insanlarının dünyaya bakış tarzları, olay ve olguları ele alma biçimlerini belirlemektedir. Din olgusunu anlamaya, tanımlamaya ve açıklamaya çalışan bilim insanlarının bu konuya yaklaşımları, sahip oldukları dünya görüşü ekseninde şekillendiğinden birçok din tanımı ile karşılaşmaktadır. Teologlar, filozoflar ve sosyal bilimciler tarafından oluşturulan değişik din tanımları üzerinde henüz bir görüş birliği mevcut değildir. Ayrıca, dinin çok yönlü ve kompleks bir yapıya sahip olması da herkes için geçerli bir din tanımı yapmayı güçleştirmektedir. Sosyal bilim alanında ortaya konulan çoğu din tanımı, (yukarıda ifade edilen nedenler göz önüne alındığında) tek yönlü bir bakış açısından yapılmış ve dar bir alanla sınırlandırılmış tanımlamalardır (Hökelekli, 2010: 69).

Diğer taraftan sosyal kavramların sınırlarının belirlenmesinde ve tanımlanmasında her zaman bir güçlük olduğu ve tartışmaların yaşandığı bilinen bir gerçektir. Sosyal bir kavram olan din tanımlarında da bu durum ortaya çıkmaktadır. Bunun nedeni gelenekselleşmiş olan fil analogisine (bir fili tarif eden

kör adamlardan birinin filin kuyruğunu tuttuğunda onu bir halat olarak algılaması, gövdesine dokunan diğer birinin duvar, bacağını tutan birinin de onu bir ağaç gibi algılamasına) benzer bir şekilde, sosyal ya da psikolojik açıdan yapılan din açıklamaları, engin bir konu olan dini tek yönlü ve kendi sınırlı bakış açıları ile tahlil etmelerinden kaynaklanır (Kurt, 2014: 29-30).

Dini tanımlamanın güçlüğünü Mehmet Aydın şu kelimelerle belirtmektedir:

Dini, inceleme ve araştırma konusu edinen her disiplin, kendi metodolojisine yarayan bir din tanımıyla yola çıkmaktadır. Bir psikolog, dini çoğu kere yaşanan bir tecrübe; bir sosyolog toplumsal bir müessese; bir kelamcı ise, akıl ve mantıkla savunulan bir sistem olarak görmektedir (Aydın, 1992: 5).

Yapılan bu çalışmada din olgusuna hangi perspektiften yaklaşıldığı ve hangi tanımlamalar çerçevesinde bu kavramın kullanıldığını belirtmeden, daha önce yapılmış din tasniflerine göz atmamız gerekmektedir.

Dilimizde kullanılan din kelimesi Arapça'dan alınmıştır (Aydın, 1996: 2). Arap Dil bilimcisi olan İbn-i Mansur (1994) din sözcüğünün “de-ye-ne” kökünden gelmiş olduğunu belirterek “ceza, itaat, hesap, İslam” gibi anlamlara geldiğini ifade etmektedir (akt: Ermiş, 2004: 5).

Kur'an da din terimi, “yol, hayat tarzı, hesap günü, kanun, hüküm” gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Bu bağlamda din kavramından, insanın her türlü inancını, düşüncesini, tavır ve davranışlarını ifade eden, insanın, yaşam tarzı ya da yaşamında izlediği yol anlaşılmaktadır (Gündüz, 2010: 19-20).

İslam âlimlerinin din tarifleri, kelimenin Kur'an'daki kullanımı göz önüne alınarak ve genellikle İslam dininin özellikleriyle paralellik arz ederek oluşturulmuş tanımlamalardır. Yazır'ın din tarifi bunlardan birine örnektir. Ona göre din “akıl sahiplerini hüsn-i ihtiyarlarıyla bizzat hayır ve nimete sevkeden bir vaz-ı ilahî, şeriat ve millet, beşerin ihtiyarı fiillerinin hayır ve saadet gayesine doğru cereyanını temin eden bir yol, bir kanun, bir amel-i manevi”dir (Yazır, 1979'dan akt: Mehmedoğlu, 2004: 15).

İsfehani (1997) din kelimesini, “ceza, mükâfat, hüküm, hesap, itaat, boyun eğmek, ibadet, adet, şeriat, kanun, yol, mezhep, millet” gibi anlamlara geldiğini belirterek Kur'an'da “yönetme, yönetilme, itaat, hüküm, tapınma, tevhit, İslam,

şeriat, hudut, adet, ceza, hesap, millet” gibi anlamlarda kullanıldığını söylemiştir (İnce, 2012: 81).

Çalışkan (1998: 218) yapmış olduğu *Kur'an-ı Kerim'de Din Kavramı* adlı doktora tezinde dinin semantik incelemesinin üç anlama sahip olduğunu belirterek bunları; “karşılık vermek (ceza), itaat etmek (ta'at) ve adet (a'det)” şeklinde sıralamakta ve dinin “iki obje arasındaki karşılıklı ilişkiyi” dile getirdiğini söylemektedir.

Çalışkan yapmış olduğu incelemeler neticesinde dini, “insanın doğal yapısındaki derinliğinden (içinden) gelen yüceltme ve bağlanma duygusunun zorunlu bir şekilde yaşama yansıyarak bağlanmanın imana, yüceltmenin eyleme dönüşmesi” şeklinde tanımlamıştır (Çalışkan, 1998: 221).

Akseki dini; “Yüce Allah tarafından bildirilmiş bir kanundur. İnsanlara mutluluk yollarını gösterir, yaratılışlarındaki amaç ve hedefi, Yüce Allah'a ne şekilde ibadet edileceğini bildirir. İnsanları kendi istekleri ile dini kabul eden akıl sahiplerini hayırlı yollara sevk eder” (1963: 17) şeklinde; Gazali ise dini “kul ile Rabbi arasındaki ilişki” olarak belirtmektedir (Günay, 2000: 103-106).

İslam kelamcıları ise dini, “Allah tarafından vahiy yoluyla ve peygamberleri vasıtasıyla va'z edilen ve mensuplarını dünya ve ahirette mutluluğa ve kurtuluşa götüren, itikad ve amellerden mürekkep bir müessese” olarak tanımlamışlardır (Günay, 2000: 194).

İngilizcede din anlamında kullanılan “religion” kelimesi ise Latince olup, “tanrıya inanma, bağlanma ve bu inanç sistemiyle ilgili dua, ibadet, tapınma vb. inanç pratiklerini” belirtmek için kullanılmaktadır (Sinclair, 2001: 1003'den akt: Öztürk, 2010: 53). Furseth ve Repstad (2010) “religion” kelimesini “tekrar tekrar okumak, yapmak, insanları tanrıya bağlayan bağ” anlamında kullanmaktadır (akt. İnce, 2012: 81). Taplamacıoğlu ise “religion” sözcüğünün, Allah'a korku ile bağlanma, kendini ibadete adama, ayin ve törenlere katılma gibi anlamlara geldiğini ifade etmektedir (1975: 49-50).

Çeşitli Batılı bilim insanları dini tarif ederken örnek olarak ele aldıkları dinsel sistemlerin, içinde buldukları dinsel geleneğin karakteristik özelliklerinin ve ilgilendikleri bilim dallarının etkisi altında kalarak tanımlamalarını yapmışlardır. Bu çerçevede bazı bilim insanları din tarifinde tanrı kavramını,

bazıları ruhsal tecrübeyi, bazıları aşkınlıkla ilişkiyi, bazı bilim insanları ise tapınma ve inancı ön planda bulundurmıştır (Gündüz, 2010: 20). Bütün bu din tanımlamalarında, tarih boyunca tüm insanlığı temsil eden kapsayıcı bir dinsel yaklaşımdan ziyade sınırlı bir din tarifinin ön plana çıkarıldığı görülmektedir.

Batılı sosyal bilim insanlarının yapmış oldukları din tanımlarında, ilgilendikleri bilim dallarının etkisi ve içinde buldukları toplumun bilimsel atmosferinden etkilenme durumunun din tanımlarına nasıl yansıdığı aşağıda açık bir şekilde görülmektedir.

19. yüzyıldan itibaren yapılan çalışmalara bakıldığında özellikle dinin kaynağı, sosyal olarak dinin ortaya çıkış nedenleri ve toplum üzerinde dinin ne gibi işlevleri olduğu üzerinde durulduğu görülmektedir (Kehler, Robertson ve Durkheim, 1996: 8). Çeşitli bilim dallarından olan bilim insanlarının, içinde buldukları toplumsal yapıda dini ne şekilde tanımladıklarına sırasıyla bakalım.

Antropologlar dini “doğüstü güçlere olan inançlar” olarak tanımlar (Eriksen, 2009: 298). Edward B. Tylor ünlü “animizm” (ruhçuluk) teorisinde dinin atalar ruhuna ve spritüel kabul edilen varlıklara inanma ile başladığı varsayımında bulunur (Kurt, 2014: 73). Tylor’a göre animizm ilkel dindir ve tabiatın bütün unsurları bağımsız bir hayata sahiptir (Topçu, 2010: 50; Cipriani, 2011: 69).

Dönemin tipik bir evrimcisi olan James G. Frazer, *Altın Dal* isimli kitabında büyü ve din arasında kesin bir ayrım olduğunu belirterek dinin kaynağının büyü olduğunu söylemektedir (Frazer, 1991).

Max Müller (1832-1900) “natürizm” (doğacılık) teorisinde, dinî duygunun kaynağının korkulan doğa güçlerine inanmakla başladığını iddia eder (Kurt, 2014: 73). Natürizm tabiat kuvvetlerinin tanrılaştırılması dindir. Müller’e göre;

İnsanların dünyaya ilk bakışlarında onlara en az tabii görünen şey tabiat olmuştur. İnsanlar tabiatta sürekli bir mucize ve harika buldular. Bu, hayret ve korku hissine açılan engin bir âlemdi. Bu harika, bu mucize dini tefekküre ve dinî lisana ilk hareket noktası oldu (Topçu, 2010: 52).

Müller’e göre tabiat olayları karşısında insanın duyduğu hayret ve korku ilk dini doğurmuştur (Topçu, 2010: 52). Natüristlere göre insanlığın ilk dini, ruhlarla donatıldığına inanılan tabiat güçlerine tapınma şeklinde ortaya çıkmıştır (Kurt, 2014: 73).

Müller dini, “duygular ve aklın nüfuz edemediği şeylerle ilgili bir takım inançlar ve uygulamalardan meydana gelen bir sistem” olarak tanımlamaktadır. Dinin konusunu “aklın idrak edemediği, anlaşılmaz ve esrarengiz sırlar” oluşturmaktadır. Ona göre, “her dinde zihnin anlayamayacağı şeyi zihne sığdırmak, anlatılmayan şeyi bir takım değişik isimler ve yakıştırmalarla açıklamaya çalışmak ve sonsuza yönelmek eğilimi görülür” (Günay, 2006: 16-17).

Antropolojik bir tanım yapan Geertz’e göre din “bir semboller sistemi” dir. Böylece din;

Varoluş konusunda genel mahiyette kavramlar dile getirir ve insanlarda güçlü, derin ve kalıcı motivasyonlar ve ruhi eğilimler uyandıracak tarzda etkide bulunur. Dile getirdiği kavramlara öyle bir şekilde gerçeklik özelliği sağlar ki, bunların etkisiyle yaşanan motivasyonlar ve ruhi eğilimler sadece gerçeğe dayanmakla gözükürler (Hökelekli, 2010: 69-70; Asad, 2015: 44).

Dini bireysel tecrübelerden hareketle anlamaya çalışan ve hatta bireysel bir olgu olarak gören psikolog James, *The Varieties of Religions Experience* adlı çalışmasında dini, “bireyin duyguları, fiilleri ve tecrübeleri” şeklinde tanımlamıştır (1962: 50).

Freud’a göre “din bir nevrozdur” (Köse, 2000: 70). Nevroz olarak gördüğü dinin kaynağını, çocukluk devresindeki tecrübelerde arayan Freud (Köse, 2000: 29), dinin evrensel bir “saplantı nevrozu” olduğunu iddia etmiş ve kendince dini ritüeller ve saplantı nevrozları arasındaki benzerlikleri sıralayarak bunları iddiasına delil olarak göstermiştir. Ona göre din tıpkı nevroz gibi hastalıklı bir haldir ve bireylerin ondan kurtulması gerekmektedir (Ayten, 2012: 55).

Fromm’a göre din, “bir grubun üyelerince paylaşılan ve o grubun üyelerine kendilerini adayabilecekleri belli bir bağlanma amacı kazandıran ve onlara ortak bir davranış biçimi sağlayan düşünce sistemidir” (Fromm, 1978: 2).

Feuerbach’ın dine yaklaşımı ise şu şekildedir. Ona göre, Tanrı insanın yansımasıdır ve insanın özü, Tanrı veya dinde değil insanın kendisinde bulunur (Cipriani, 2011: 41-43).

Feuerbach’a göre Tanrı, insanların kendi insani özlerini kişisel olmayan bir güce yansıtma ürünüdür. İnsanlar Tanrı’yı kendilerinden ayırırlar ve kendileri üzerinde bir yere yerleştirirler ve kendilerini eksik, güçsüz ve günahkar olmaya indirgerken, Tanrıya bir dizi pozitif nitelik yükledikleri (yani onun kusursuz, her şeye gücü yeten,

kutsal olması) için Tanrı'dan yabancılaşırlar. Feuerbach bu tür dinin aşılması gerektiğini ve onun alt edilmesinde, içinde insanların (dinin değil) kendi kendilerinin en üstün nesnesi –kendi içlerinde amaçlar- oldukları bir maddeci felsefeden yardım alınabileceğini ileri sürdü (Ritzer, 2012: 26).

Feuerbach'a göre din, insanın kendi düşüncesinin insanlar üstü bir plana aktarılışdır. Marx, bu düşüncelerin çok büyük etkisi altında kalmıştır. Ona göre din, ünlü deyişle söylersek, halkın afyonudur. Şerif Mardin, bu ifadenin Feuerbach'ın düşüncelerinin etkisi altında yazıldığını söyler. Cümlenin tamamı ise şöyledir: “Din, baskıya tabi yaratıkların iç çekmesi, kalpsiz bir dünyanın kalbi, ruhsuz olayların ruhudur, halkın afyonudur” (Mardin, 2008: 42). Ona göre din, yumuşak başlı kişilerin dünyanın varisi olacağı yönündeki inandırılışla azla yetinmeyi ve baskıya boyun eğmeyi önermekte, dünya şartlarına müdahale etmeyi bir kenara koyarak mutluluk ve mükâfatı ölümden sonraki hayata erteletmekte, insanları avutmakta ve böylece dikkatlerin bu dünyada yaşanan eşitsizlik ve adaletsizliğin üzerinde yoğunlaşmasını önleyerek statükonun ve egemen sınıfların çıkarlarının korunmasına hizmet etmektedir (Bayyığıt, 2013: 22-23; Cipriani, 2011: 46). Marx ve Engels (1976: 68), “yanlış bir dünya bilinci” olarak dini toplumun ürettiğini düşünmektedir.

Durkheim dini “kutsal şeylerle ilgili inanç ve amellerden oluşan dayanışmalı bir sistem ve buna inançla bağlılık etrafında manevî bir birlik oluşturmak üzere birleşip bütünleşmiş bir dinî cemaat” şeklinde tanımlamaktadır (Durkheim, 2010: 65). Ona göre dinin özü, eşya ve eylemlerde gözetildiği “kutsal” (sacre) ve “kutsal-dışı” (profane) ayırımına dayanmaktadır (Günay, 2008:158). Durkheim'a göre din, yüce bir Tanrıya inanmak değildir. Çünkü Tanrısız dinler, (totemizmde bir doğaüstü olmadığı gibi Budizm ve Jainizmde de bir Tanrı fikri bulunmadığını örnek vererek) doğaüstü (veya Tanrı) kavramıyla açıklanamaz (Aron, 2014: 249).

Durkheim'ın *Dinsel Yaşamın İlk Biçimleri* eserinin amacı, en basit ve en ilkel dinsel sistemin incelenmesinden genel bir din kuramını oluşturmaktır. Ona göre totemcilik dinin özünü açıklar (Aron, 2014: 248). Bu yüzden dinin köklerini bulmak için ilkel toplumu inceleyen Durkheim, dinin toteme tapınma şeklinde başladığını, ancak onun kaynağını toplumun kolektif vicdanından aldığını iddia etmiştir. Buna göre dinin özü olan “kutsal” kavramı insanların birlikte

yaşamalarının yani sosyal hayatın bir sonucudur. O halde Durkheim'in anlayışına göre insanlar, dine inanmak ve tapınmakla aslında kendi kendilerine ve kendilerinin oluşturdukları topluma tapınmış olmaktadır (Günay, 2008: 160). Kısacası dinin kaynağı toplumun kendisidir (Aydın,1997: 103; Macionis, 2010: 488; Ritzer, 2012: 19-22).

Din, Rudolf Otto'ya göre "kutsalın tecrübesi"; Freyer'e göre "ferdin mutlak surette bütün mevcudiyeti ile iştirak ettiği bir vakıa" (Freyer, 1964: 29-32); Yinger'e göre "insanların temel problemlerine (öleceğini önceden bilme, acı ve ıstıraplar, hayatı ve mutluluğu tehdit eden güçler) çözümler bulmak için vasıta olarak kullandığı inanç ve pratikler sistemi" (Yinger, 1961: 9); Berger'e göre ise , "kendisiyle kutsal bir kozmosun kurulduğu insanî bir girişim" (Berger, 1993: 55) dir. Din, "insan aktivitesiyle kurulan, her şeyi kucaklayan kutsal bir düzen, yani her an mevcut olan kaos karşısında kendi kendini korumasını bilen kutsal bir kozmos kurumudur" (Berger, 2011: 121). Berger (1995: 430) çalışmasında din kavramını, "anlamı insanı hem aşan hem da içine alan bir düzene inanma" şeklinde kullanmıştır.

Din üzerine yapılan her bir tanımlama ve açıklamaya bakıldığında, bunların her birinin dinin belli bir yönünü göz önünde bulundurarak yapıldığı anlaşılmaktadır. Tanımı yapan kişinin içinde bulunduğu toplumsal ve dini yapı, tanımlamayı yapan insanın ilgilendiği uzmanlık alanı (sosyoloji, psikoloji, felsefe, antropoloji vs.) ve kişilerin dünyaya bakış açıları gibi etmenler, kişinin din tanımında kendini göstermektedir.

Bu çalışmada "din" olgusuna yaklaşım sosyolojik bir perspektiften olacağı için "dine dayalı sosyal davranışlar" ele alınacaktır. Çünkü, dinler bilimsel araştırma konusu olan sosyal gerçeklikler olarak anlaşılırsa, ancak o zaman din sosyolojisi kavranabilir (Kehler vd., 1996: 7).

Günay'ın da söylediği gibi din sosyolojisinin konusu kısaca, "toplumun ortaklaşa dini hayatının, din ve toplum münasebetleri ve bu münasebetlerden doğan etki ve tepkilerin ve dini grupların incelenmesi" şeklinde tasnif edilebilir (Günay, 2008: 60). Yapılan bu çalışmanın din-toplum ilişkileri ve dinin sosyal kurumlarla olan ilişkisi başlıkları altında, 20. yüzyılın başında din ve dünyevi (din dışı) arasındaki karşılıklı etkileri inceleyen ve bir din tanımı sunmayan Weber'in

çizgisinden giderek dinin toplum içindeki yeri ve diğer toplumsal kurumlarla ilişkisi incelenecektir.

1.2. Din -Toplum İlişkileri

Din ve toplum olaylarını sistematik bir şekilde inceleyen din sosyolojisi (19.yüzyılın sonları-20. yüzyılın başlarına dayanan) genç bir bilim olsa da, din-toplum ilişkilerini çeşitli şekillerde ele alan çalışmalar Antik Yunan'a kadar geri gitmektedir (Günay, 2008: 97). İlk Çağ Yunan Düşüncesinde din-toplum ilişkilerine dair önemli bilgiler bulunur. Örneğin Platon, sofistlerin “her şeyin ölçüsü insandır” temellendirmesi yerine “her şeyin ölçüsü Tanrı'dır” önermesini koyar (Er, 2008: 29).

Platon'un *Devlet ve Kanunlar* eserleri; İslam dünyasından Farabi'nin *El-Medinetü'l Fazıla* ve *Es-Siyasetü'l Medeniyye* eserleri, Gazali'nin *İhyâü Ulûmi'd-Din*, *Nasihâtü'l-Mülûk*, *Fatihâtü'l-Kitâb*, *Kimya-i Saadet*, *el-İktisâd fî'l-İtikâd* adlı eserleri ve İbn Handun'un *Kitâbü'l-İber* adlı büyük tarihinin girişi olan *Mukaddime*'si din ve toplum ilişkilerini ele alan, burada zikredilmesi gereken önemli eserlerdir (Günay, 2008: 103-129; Er, 2008: 30-35).

Tüm toplumlarda çeşitli şekillerde varlığını sürdüren din, toplumlar üzerinde etkili olduğu gibi toplumların da dinler üzerinde birçok etkisi görülür. H. Freyer'in (1964: 64-65) de belirttiği gibi, sosyal ve kültürel hayatla, bilimsel gelişmelerle, ekonomik, siyasal, eğitimsel, hukuksal, sanatsal, ahlaksal ve toplumsal tabakalar gibi toplumun kurumları ve genel yapısı ile din karşılıklı ilişki içindedir.

Sosyolojinin isim babası ve Pozitivizmin öncüsü olan Auguste Comte'un din-toplum ilişkisine dair görüşlerini anlayabilmek için, onun sisteminde insanlık tarihinin geçirmiş olduğu birbirini izleyen üç aşamasına bakmak gerekir. Toplumların geçirmiş olduğu bu evreler; teolojik, metafizik ve pozitif aşamalardır. Bu üç aşamaya “Üç Hal Kanunu” adını veren Comte'a göre, teolojik dönemde her şey tanrısal güçlerle; metafizik dönemde olaylar ruh gibi metafizik öğelerle; pozitif dönemde ise her şey doğa yasalarıyla açıklanır. Comte'un Üç Hal Kanunu'na göre, pozitif dönemde (insanların şu an içinde bulunduğu zamanı da kapsayan dönemde) pozitif bir din gereklidir. Bu din, maneviyatı reddeden ve bu dünyayı kurtarmayı hedefleyen bir “din” dir. Pozitif din, teolojiye, metafiziğe ve

hiçbir insanüstü varlığa değil de, pozitif gerçeklere dayanan “İnsanlık Dini” (insanlığa ve topluma tapınma dini) dir (Kösemihal, 1968: 156-162; Adıvar, 1969: 425-429). Bu dinde ibadet üstün bir varlığa tapınma şeklinde değil de, insanlığın gelişimi için çaba sarf etme şeklinde gerçekleştirilir (Comte, 2012: 5-6). Ona göre “insanlığın evriminde en önemli etmen hep din olmuştur. Her çağda din, insanları birbirine bağlamaya yaramış, topluma düzen, denge, sağlık vermiştir” (Kösemihal, 1968: 156-162).

Klasik dönem sosyologlarından biri olan Karl Marx dine, mevcut toplumsal düzeni meşrulaştıran bir ideoloji olarak bakmaktadır. Toplumda eşitsizliğin ortaya çıkmasında dinin rolüne vurgu yapan Marx, dinin statükoyu meşrulaştırma görevi üstlenerek yönetici sınıfa hizmet ettiğini ve insanların dikkatini sosyal eşitsizlikten başka yöne çeviren, “afyon” rolünü üstlendiğini belirtir (Mardin, 2008: 13-34). Bu nedenle ona göre din, insanları uyuşturarak gerçekleri görmelerine engel olmakta ve toplumsal değişmeye sınır çekmektedir.

Durkheim, toplumun varlığını devam ettirmesi için dinin çeşitli işlevlere sahip olduğunu belirtir. Bunları sosyal dayanışma, toplumsal kontrol ve hayata anlam ve gaye katmak şeklinde sıralar (Macionis, 2012: 489). Bunun yanı sıra din ve toplum ilişkileri açısından intihar olgusunu sosyolojik açıdan inceler.

Max Weber ise kapitalizmin ortaya çıkmasında, dinin (Protestanlık) itici gücü üzerinde durarak, Marx’ın tersine dinin toplumsal değişime yol açan bir faktör olduğunu belirtir. Weber, din-toplum ilişkileri bağlamında özellikle din ve ekonomi ilişkileri üzerinde yoğunlaşır. Protestanlık ile kapitalizm arasındaki ilişkiyi inceleyerek, dinin dünyaya bakış tarzı/ zihniyet yapısı ile kapitalizm/ ekonomik sistemin doğuşu arasında oynadığı rol üzerinde durur. (Günay, 2002: 8-9). Ülgener’de, *Zihniyet ve Din* eserinin önsözünde Weber’in Protestan ahlakı ile kapitalizmin doğuşu arasında kurduğu köprüyü benimsediğini belirtir (Ülgener, 2006). Buradan Weber’in din ve toplum ilişkilerini sadece bir yöne indirgemediği, karşılıklı olarak dinin toplumu, toplumun da dini etkilediği görüşünü savunduğu anlaşılmaktadır.

Sosyolojik açıdan din ve toplum ilişkileri ele alındığında genel kabul, din ve toplumun karşılıklı olarak birbirini etkilediğidir (Güneş, 2014: 162). Bir taraftan toplum ve kültür alanları dinî yaşayış üzerinde etkili olurken, diğer

tarafından da, din sisteminin topluma ve diğer değişik kültür sahalarına etkide bulunduğu görülür. Din; toplumun kültürünü, kurumlarını, norm ve değerlerini etkilediği gibi toplum da dini çeşitli şekillerde biçimlendirmektedir (Okumuş, 2003: 98).

1.2.1. Toplumun Din Üzerindeki Etkisi

“Her din belli sosyal şartlarda ortaya çıkar ve belli sosyal zümreler tarafından yaşatılır” (Wach, 1987: 33). Bu nedenle din, hangi sosyal şartlara hitap ediyorsa onun diline, anlayacakları kavramlara ve hayat şartlarına seslenmek zorundadır.

Aynı dine inanan farklı toplumlar arasında, yaşadıkları sosyal şartlara bağlı olarak dini algılayış ve yaşayış tarzlarında farklılıklar olabilmektedir. İbni Haldun’un *Mukaddime* adlı eserinde coğrafi tesirlerin toplumların dini yaşayışları üzerinde etkili olduğunu söylemesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir (Haldun, 2009). Aynı zamanda, farklı sosyal sınıflardaki bireylerin dine karşı tutum ve davranışlarında gözlenen farklılıklar, toplumsal yapının yaşanan din üzerinde nasıl etkili olduğunu anlamak açısından önemlidir.

Din, toplumdan ayrı olarak kendi başına var olan bir gerçeklik/varlık olarak anlaşılmalı ve araştırılmamalıdır. Aksine, dinin belirli bir sosyo-kültürel ortamda yaşandığı unutulmamalıdır. Zuckerman (2009: 134-135) “dinî tecrübeleri ve kurumları bilgilendiren, belirleyen ve şekillendirenler daima sosyal güçler, beşeri kurumlar ve kültürel ürünlerdir” demektedir. Ayrıca devamında “toplumsal cinsiyet normları, cinsiyet ayrımı, siyasi tartışmalar, iktisadi olgular, ırki meseleler, ekolojik ortamlar, medya güçleri, aile yapıları, teknolojik gelişmeler, sanatsal hareketler, özetle sosyal hayatın geneli için önemli olan herhangi bir şey ya da her şey dini hayat açısından da önemli olacaktır” sözlerini eklemektedir. Çünkü toplumda yaşanan ve değişen her şey dini yaşamı da etkileyecek ve değiştirecektir.

Akdoğan’a (2004: 98) göre “dinler ortaya çıkarken ya da topluma açılırken o toplumun sosyal gerçekliğinden hareketle kendilerini sunmuşlardır. Yani indikleri ya da geldikleri toplumsal yapıyı göz önünde bulundurmuşlardır”. Toplumsal yapının bir ögesi olan din, toplumdaki genel değişimlerden bağımsız

değildir. Toplumda meydana gelen değişimler, din kurumunda da değişim ve dönüşümlere yol açmaktadır (Güçlü, 2015: 217).

Aile, eğitim, sosyal çevre, kitle iletişim araçları gibi etkenlerin yanında ölüm, ciddi hastalıklar, doğal afetler (sel, deprem, vb.) gibi diğer sosyal faktörler de, dini tercihler ve tutumlar üzerinde etkili olabilmektedir. Kişinin başına bir felaket geldiğinde, Allah'a bağlılığı daha da artarak dinî inancı kuvvetlenebilmektedir. Bazen de bu durum tersine işlemekte, kişiyi isyankâr yapabilmektedir. Bireyin psikolojik ve kişilik özelliklerine bağlı olarak, doğal olayların dini yaşam üzerine etkisi, farkı tezahürlerde gerçekleşir. Bu nedenle, doğal olaylar ile dinî tutum ve davranışlar arasında çeşitli etkileşimlerin olduğu söylenebilir (Kaya, 1998).

Yapılan çalışmalara bakıldığında, bu konu üzerinde araştırma yapanların çoğunun, toplumların din üzerindeki etkilerini açıklama teşebbüsünde Freyer'in (1964: 66) *Din Sosyolojisi* adlı eserindeki, basit dinlerle yüksek dinler arasındaki farkları ön planda tutarak yaptığı açıklamalardan faydalandıkları görülür. Freyer'in da belirttiği gibi, çiftçilikle geçimlerini sürdüren kavimlerde "verimlilik" ve "bereket"; doğu dinlerinde "toprak ana"; savaşçı kavimlerde ise "harp", "çarşıma" ve "zafer" tanrıları önemli rol oynar. Ayrıca toprağa bağımlı toplulukların ekonomik hayatla ilgili törenlerinin dini ayin ve bayram olarak kabul edilip gerçekleştirilmesi, aile yapısının (ataerkil/anaerkil) tanrı tasavvuruna yansımaları (erkek tanrılar/ kadın tanrılar) toplumun din üzerindeki etkilerine örnek olarak gösterilir.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere din, içinde bulunduğu toplumsal ve coğrafi çevreye göre insanların zihinsel dünyalarında farklı şekillerde algılanır ve buna bağlı olarak farklı ritüellerle yaşatılır. Öte yandan toplumların varlıklarını devam ettirebilmeleri için başvurdukları çeşitli geçim koşulları, insanların tanrı tasavvuruna yansımakta ve yaşanan dinin çeşitli şekillerde kendini göstermesine neden olmaktadır.

1.2.2. Dinin Toplum Üzerindeki Etkisi

Genellikle dinler, geldikleri toplumlarda var olan sosyo-kültürel düzensizlikleri düzenlemeyi, başka bir deyişle değiştirmeyi hedefler. Dinlerin başlangıç dönemlerine bakıldığında, ilk olarak muhatabı olan toplumun bu

durumu kabul etmesi için mevcut toplumsal düzenin yanlışlığını vurguladıkları, ardından dinler kendi değerlerinin toplum için daha iyi olduğu yönünde savunma yaptıkları görülür (Akdoğan, 2004: 92-93). Bu şekilde içinde bulunulan toplum, sahip olduğu bazı yapısal özellikleri korumakla beraber, “bir önceki dini geleneği ya yeniler, ya da değiştirerek onun yerine geçer. Böylece dinin aynı zamanda kültürel bir yenilik hareketi olduğunu söylemek de mümkündür” (Kılıç, 2015: 17-18). Bu durumun tam tersi olarak bazen de din olgusu toplumsal değişmeyi önleyici bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Akdoğan, 2004: 125).

Sosyal hayatta önemli bir yere sahip olan inançlar, toplumsal yaşama dair bir takım kurallar koyarak toplumsal yapıyı etkilemektedir (Güneş, 2014: 157) Bazı davranışların (öldürmek, zina, hırsızlık vb.) yapılmasını “günah” kabul ederek yasaklayan din, yapılması durumunda bireylerin cezalandırılacağını bildirilerek bu davranışların yapılmasına engel olur. Bazı davranışların (fakirlere yardım etmek, adaletli olmak, harama göz yummamak vb.) yapılmasını ise “kutsallık” atfederek teşvik eder ve insanların dinin öngördüğü şekilde eyleme geçmelerine neden olur. Böylece toplumsal bütünleşmeye katkı sağlayan din, toplumsal dayanışma ve kaynaşmayı sağlayarak toplumun istikrarına katkıda bulunur (Dönmezer, 1984: 263).

Her toplumdaki örf ve adetlerin dinin etkisi altında şekillendiğini belirten Bilgiseven (1987: 114), bunun tersini iddia etmenin “sosyolojik körlük” olduğunu söylemektedir. Şöyle ki inanan insanlar, gündelik hayatlarında sıradan davranışlarında bile dinin etkisi altında hareket etmektedirler. Koymuş olduğu belli kurallar çerçevesinde din, “toplumsal kontrol sağlar” ve bireylerin belli bir şekilde davranmalarını teşvik ederek toplumun düzenine katkıda bulunur (Bilgiseven, 1985: 4).

Hayata anlam vermeye yarayan din, bireylere ait olma duygusu sağlar, onların kimlik kazanmalarında etkili olur (Coşkun, 2003: 16). Berger’in tabiriyle; “Hayata anlam ve gaye kazandıran din, insanın dünya kurma girişiminde stratejik bir rol oynamaktadır. Din, evrenin tamamını insan açısından manidar bir varlık olarak kavramanın cüretkâr bir girişimidir” (Berger,1993: 58-59). Bu sözlerden anlaşıldığı üzere dinin en temel fonksiyonlarının, ‘yeni bir dünya kurma vizyonu’ sağlaması ve toplumlara belli bir ‘zihniyet kazandırma’sı olduğu anlaşılmaktadır

(Keskin, 2004: 11). Benzer şekilde Freyer (1964: 71), bir dine ait zihniyet yapısının inananlar arasında paylaşılması ve yayılması sonucunda onların normal hayatlarını devam ettirirken dahi bu zihniyetin etkisi altında kaldıklarını belirtir.

Din, tabii birliklerle (aile, kabile, boy, millet gibi) yakın ilişki içindedir ve onları etkilemektedir. Bu etki aile hayatında, kadın-erkek ilişkilerinde, aile reisliğinde, evliliğin değişik şekillerde kutsanmasında, aynı cinsler arasındaki ilişkilerde ve akrabalık ilişkilerinde kendini göstermektedir (Wach, 1987: 17-18). Aynı zamanda bireylerin tercih ve tutumlarında dinin etkisini görebilmek için şu örneklere bakmak yeterlidir. Evlilik (eş seçimi, evlilik merasimleri vs), çocuğa isim koyma, çocuk aldırma, çocuk yetiştirme, çocukların eğitimi, boşanma, siyasi yönelimler, meslek seçimi, mülkiyet birikimi, bireylerin sanatlara yaklaşımı, vs. gibi daha birçok sayabileceğimiz konular üzerinde dinin belirleyici etkisi vardır.

Dinin inanan bireylerin tüm sosyal alanlarına, doğrudan ya da dolaylı bir şekilde tesiri vardır. Bireylerin giyiminden konuşmasına, yemek yemesinden oturup kalkmasına kadar her şeyde dinin etkisini görmek mümkündür. Din bu işlevleri sayesinde insanlar arasında benzer davranış örüntülerinin oluşmasına neden olarak bireyler arasında ağlar örür ve toplumsal bütünleşmeye katkıda bulunur.

İnsanların önemli hayat evrelerinin (doğum, evlilik, ölüm gibi) dini merasimler eşliğinde gerçekleştiriliyor olması, dinin topluma etkisine örnek olarak gösterilebilir (Coşkun, 2003: 16; Tezcan, 2000: 121).

Bireylerin toplumsal tabalaşmadaki konumlarını olağan kabul etmelerinde de, din etkili olabilmektedir. Örneğin Hindistan'daki kast sistemine göre, o toplumdaki sınıfsal ayrım dini olarak meşrulaştırılmaktadır. Şöyle ki, inanışlarına göre bu toplumdaki bireyler, daha iyi bir kastta tekrar hayatta olabilmek için bulunduğu kastın kural ve tabularını sorgulamaksızın harfiyen yerine getirirler. Böylece toplum içinde varlığını sürdüren kast sistemi, din sayesinde meşru bir hüviyet kazanır (Kalaycıoğlu, 2010: 248).

Sosyologların, dinin toplum üzerindeki etkilerine dair görüşlerine burada değinmemiz gerekir. Marx'a göre din, bir teselli aracı olarak kapitalist toplumdaki sömürü ilişkilerini meşrulaştırmaya yarayan "yabancılaşma biçimidir" (Davie, 2006: 241). Bunun yanında din, kapitalist toplumu devam ettirmedeki rolü göz

önünde bulundurulduğunda, ideolojik bir karakter taşır. Din, belli sosyal sınıfların (yönetici sınıfı/ burjuva) çıkarlarını “bir fikirler sistemi olarak” destekler. Bu şekilde din bir illüzyon olarak ortaya çıkar ve bireylerin anti-burjuvazi ve anti-kapitalist perspektife göre harekete geçmesini engeller (Cipriani, 2011: 46).

Max Weber öncelikle dinin sosyal değişme ile yakından ilişkisi olduğunu belirtir. Weber’in incelediği temel nokta, “belli bazı dini düşüncelerin, bir ekonomik ruhun ya da bir ekonomik sistemin dünya görüşü üzerindeki etkisi” idi (Cipriani, 2011: 120). Weber’in, Avrupa’da kapitalizmin ortaya çıkıp gelişmesinde Protestanlığın oynadığı rol üzerinde durması, dinin toplum üzerindeki etkisine güzel bir örnek teşkil eder. O, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* adlı eserinde, dini inançların toplumların ekonomik hayatını nasıl etkilediği ile ilgili önemli bilgiler bulunur. Dini anlayışların, ekonomik davranışların belirleyicisi olduğunu belirten Weber, bunun da toplumların ekonomik değişimlerinin temelini oluşturduğunu kanıtlamaya çalışmıştır. Buradan hareketle, Protestanlık ile kapitalizm arasındaki ilişkileri analiz ederek, belirli bir dünya görüşü ile (Protestanlık), belirli bir ekonomik faaliyet (Kapitalizm) arasında bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır (Weber, 1999).

Bir toplumsal olayın nedenini başka bir toplumsal olaya bağlayan E. Durkheim, intihar olgusu ile dine bağımlılık ilişkileri üzerinde durmuştur. *İntihar* adlı eserinde dinin sosyal olaylar üzerindeki etkisini inceleyen (dine bağlılıkla intiharın azlık-çokluğu arasındaki ilişkiyi istatistik vererek açıklayan) Durkheim, Protestan toplumlar ile Katolik toplumlarda meydana gelen intihar olaylarını karşılaştırmış ve Katolik toplumlarda Protestanlar’a oranla intihar oranının düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bunun nedenini ise şu şekilde açıklamıştır. Katolik Kilisesinin, insanı ve toplumu daha sıkı bir şekilde sararak bireyleri birbirine bağlayıp bütünleştirdiğini, bireyleri cemaat halinde tutabildiğini söyleyen Durkheim, Protestan toplumlarda ise bireyselliğin ön planda olduğunu, laik toplum ve dünya görüşünün özendirildiğini belirtmiştir. Buradan hareketle intihar olgusunun sebebinin, toplumlardaki bireyler arasındaki bütünleşme oranının azlık-çokluğu ile doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir (Durkheim, 1992: 145-267).

1.2.3. Dinin Sosyal Kurumlarla İlişkisi

İnsanlık tarihi boyunca varlığını çeşitli şekillerde sürdürmüş olan din, aile, eğitim, ekonomi ve siyaset kurumu ile değişen toplumsal şartlara göre farklı görünümde karşımıza çıkar. Fakat değişmeyen bir şey vardır ki, o da bu kurumların birbiriyle olan münasebetleridir. Bu münasebetler, insanların ve toplumların ihtiyaç ve beklentilerine göre farklı şekillerde olmasına rağmen, aralarındaki etkileşim hiçbir zaman son bulmamıştır. Aşağıda aile, eğitim, ekonomi ve siyaset kurumunun din kurumuyla olan etkileşimi üzerinde durulacaktır.

1.2.3.1. Din-Aile İlişkileri

Ailenin evrensel bir tanımının yapılması oldukça güçtür. Çünkü değişen zaman ve toplumsal şartlara bağlı olarak aile kurumunun yapısında değişim ve dönüşümler yaşanmıştır. Buradaki konu ailenin ne olduğunu tartışmak olmadığı için, ailenin hangi işlevleri yerine getirdiğine dair genel bir açıklama yapmak yeterli olacaktır.

Aile, biyolojik ilişki sonucu insan türünün devamını sağlayan, toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı, karşılıklı ilişkilerin belli kurallara bağlandığı, o güne dek toplumda oluşturulmuş maddi ve manevi zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran, biyolojik, psikolojik, ekonomik, eğitimsel, hukuksal, vb. yönleri bulunan toplumsal bir birimdir (Sayın, 1990: 2; Sezen, 2004: 259). Din, aile bireylerinin bu işlevlerini gerçekleştirirken uymasını emrettiği bazı kurallar koyar. İslam dininde iki cins arasında biyolojik ilişkinin olabilmesi için Kur'an'ı Kerim'in emir ve yasakları ile Peygamberin söyleyip uyguladıkları, inananlar için bağlayıcıdır. Örneğin, İslam dini zina yapmayı en büyük günahlardan saymış ve evlilik dışı ilişkiyi yasaklamıştır.

Dinin aile kurumu üzerindeki etkilerini anlamak için bireylerin dini değerlerine yakından bakmak gerekir. Toplumsal yaşamı düzenleyen bir din olarak İslamiyet'e bakıldığında, aileye ilişkin pek çok hükümlere sahip olduğu görülür (Tezcan, 2000: 24-25). Bu hükümlerden bazıları şunlardır:

Dini değerler, aileye ilişkin pek çok aktivitenin merkezinde yer alır. Ailenin kuruluşunda gerçekleştirilen evlilik ve düğün töreninden, ölümle ilgili seremonilere kadar, aileye yeni üyelerin katılımı, erkek çocukların sünnet töreni ve hatta doğurganlık ve boşanma gibi aileyle ilgili pek çok konu din ile yakından ilgilidir (Adak, 2015: 45).

Ailenin yaşam evrelerinde gerçekleştirilen bazı olaylar dinsel adetlerle pekiştirilerek aile bağlarını güçlendirir ve bu şekilde aile üyeleri arasındaki dayanışma ve bütünleşmeye katkıda bulunur (Adak, 2015: 45).

Ailenin oluşumunu sağlayan evlilik kurumu “kutsal” bir karakter taşımaktadır. Evliliğin başlangıç aşaması olan eş seçiminde din oldukça etkilidir. İnsanlar eşlerini seçerken genellikle kendi dinlerinden olanlarla evlenmeyi tercih ederler. Çoğu toplumda evliliğe geçiş de dini törenlerle gerçekleşir. Toplumumuzda resmi nikâhın yanı sıra çoğu evlenen çift dini gerekleri de yerine getirirler. Dini nikâh bu duruma örnek olarak gösterilebilecek durumlardan sadece biridir. Toplum da bu görüşü destekler (Adak, 2015: 46).

Genellikle bireyler, içinde doğdukları ailenin dinini öğrenirler ve benimserler. Bu öğrenme süreci ise bireylerin toplumsallaşmaları sayesinde gerçekleşir. Dini toplumsallaşma şu şekilde tanımlanabilir:

Her bir dinin ya da dini geleneğin kendine özgü inanç, öğretisi ve kuralları gözetiminde, kişinin nasıl bir dinî tutum geliştirmesi gerektiğinin öğretilmesi ve bunun sonucunda da, kişinin içinde bulunduğu toplumun dini alışkanlıklarına ve beklentilerine uygun davranışlar göstermesi sürecidir. (Çoştı, 2013: 331).

Dini sosyalleşme süreci genellikle ilk olarak aile ortamında başlamakta, daha sonra diğer kurumlar bu görevi üstlenmektedir.

Çocukların kişilik ve kimliğinin şekillenmesinde en etkili kurum yine ailedir. Özellikle ebeveynler, çocukları üzerinde önemli rol oynar (Zuckerman, 2009: 92-95). Çocuklar anne babalarını rol model olarak dini bilgileri öğrenir. Sevgi, saygı, güven, şefkat, paylaşma, merhamet, fedakârlık, himaye, sahiplenme, itaat gibi değerlerle birlikte dini eğitim, ahlaki karakterin oluşması, sosyal ilişkilerin kurulması, bireyler arasında ve toplumla ilgili sorumlulukların kazanılması öncelikle ailede öğrenilir (Kurt, 2009: 3). Çocuklar, ebeveynlerinin davranışlarını taklit etme yoluyla ahlaki değerleri öğrenir ve dini pratikleri uygulamaya başlar.

Toplumda genel kabul gören kız-erkek ilişkileri, evlilik öncesi cinsel ilişki, eşcinsel ilişki, eş seçimi, evlenme, çocuk doğurma, aile büyüklerine saygı, akraba ilişkileri, boşanma, miras gibi aile kurumu ile doğrudan bağlantılı olan birçok olayda din etkili olmaktadır. Ailede öğrenilen din, kuşaklararası aktarım süreciyle

varlığını devam ettirmektedir (Kurt, 2009: 5). Bununla beraber toplumsal alanda görülen değişimler, (buna aile kurumu da dâhildir) dini yaşamın farklı şekillerde tezahür etmesine sebep olmaktadır.

1.2.3.2. Din-Eğitim İlişkileri

Eğitim, bireyleri belli bir plan ve hedefe göre, beden ve ruh sağlığını koruyarak yetiştirme; bireye, topluma ve çevreye karşı bir dünya görüşü kazandırma; toplumların sahip olduğu düşünüş ve yaşayışa ait bütün değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılması vasıtasıyla devamlılığının ve gelişiminin sağlanmasıdır (Güçlü, 2015: 223-224; Doğan, 2010: 307).

Dinin anlaşılması, kavranması ve yeni nesillere aktarılması da bir eğitim işidir (Solmaz, 2013: 371). Eğitim kurumu içinde, toplumun değerlerinin ve toplumsal kuralların öğretilmesi, toplumsal birikim mirasının sürdürülmesi görevleri bulunur (Güçlü, 2015: 224). Toplumlarda dinin tanınması, yaşanması ve yaygınlaşması, bireylerin dini kişilik kazanması, ilahi mesajların, dini öğretilerin, manevi kültürün insanlara aktarılması ve benimsetilmesi ancak eğitim ile mümkündür (Solmaz, 2013: 371).

Din ile eğitim arasındaki ilişkiler, diğer bütün sosyal-kültürel ilişkilerde olduğu gibi karşılıklıdır. Din eğitim üzerinde, eğitim de din üzerinde etkilidir.

Dinin uygun gördüğü insan modelinin yetiştirilmesi ve bu insanlardan oluşturulan toplumsal yapının inşası eğitimden geçer. Aslında dinin işlevlerinden biri toplumlara eğitmektir. Şöyle ki dinler, kutsal olan/kutsal olmayan ikiliği çerçevesinde insan ve toplum davranışlarını “olumlu/olumsuz, iyi/kötü, doğru/yanlış şekillerinde sınıflandırarak” insanların o yönde hareket etmeleri için kurallar koyar. Bu kuralların öğretilmesi ise eğitim ile gerçekleşir (Solmaz, 2013: 373-374).

Modernleşmeyle birlikte toplumların genel yapısında dönüşümler yaşanmış, bu durum her alana sirayet ettiği gibi eğitim kurumuna da yansımıştır. Eğitimin laikleşmesi ve toplumsal yaşamda sekülerleşmeyle beraber, din eğitiminde ve dini yaşamda değişimler olmuştur. Buna rağmen günümüz toplumunda camiler, Kur’an Kursları, cemaatler, tarikatlar gibi pek çok dini alt kurum, bireylerin din eğitimi alma işlevini yerine getirmekte ve onların dini toplumsallaşmalarına olanak tanımaktadır.

Günümüz toplumunda formel eğitim olanakları artmış ve eğitim seviyesi yükselmiştir. Bu durumun dini yaşam üzerinde nasıl bir tesiri olduğu, başka bir deyişle eğitim seviyesi ile dindarlık arasında nasıl bir ilişki olduğuna dair çalışmalar, din-eğitim ilişkileri kapsamında ele alınması gereken önemli bir konudur. Yapılan bu çalışmada bireylerin eğitim durumlarına ve din eğitimini alıp almamalarına dair sorular bulunmaktadır.

1.2.3.3. Din-Ekonomi İlişkileri

Ekonomi, kişilerin ve toplumların ihtiyacını merkeze alarak, sınırlı kaynaklarla sınırsız insan isteklerini karşılayabilmek için mal ve hizmetlerin üretimini, dağıtımını ve tüketimini örgütleyen sosyal bir kurumdur (Ertürk, 2006: 22). Ekonomi kurumu ile insanoğlu bizzat kendi varlığını sürdürmektedir. Bireyler ve toplumlar ekonomik faaliyetlerini yürütürken birçok faktörün etkisinde kalırlar. Bu faktörlerden bir tanesi de dindir (Aydın, 1997: 69).

Dinlerin dünyaya karşı ekonomik açıdan (zenginlik-fakirlik olaylarına karşı) tutumlarında, değişik tavırlar sergiledikleri görülür. Bazı dinler (Budizm), dünya nimetlerine kendini kaptırmamayı, başka bir deyişle fazla tamahkâr olmamayı, servet sahibi olmamayı ister. Örneğin Hristiyanlıkta, servet sahibi olmamayı öğütleyen mezhepler vardır. İslam ise servet edinmeyi yasaklamaz, hatta pozitif tutum sergiler (Mensching, 2012: 120). Fakat bu servetin bir kısmı ile (zekât, fitre gibi bazı usuller vasıtasıyla) yoksulların kollamalarını ister (Güçlü, 2015: 91).

Bir toplumun ekonomik yapısında dini etkiler olabileceği gibi, dinde de ekonomik öğeler bulunabilir. Din-ekonomi ilişkileri ekseninde yapılan çalışmalara bakıldığında, İslam toplumunda ilk olarak Gazali göze çarpmaktadır. O, *İhya*'nın önemli bir bölümünü dinî-iktisadi ahlâk konusuna ayırmış ve çalışma, satış, ticaret, helal-haram kazanç, faiz gibi konular üzerinde durmuştur (Günay, 2008:121).

Sezen (1993: 148-149), İslam ekonomisinin ahlak ve ilkelerini üç başlık altında toplar. Bunlar; “israf etmemek, zarar vermemek şartıyla tabiatın emrimize amade olduğu; servetin azınlıkların elinde olmaması, olduğu takdirde ağır sorumluluklar yüklemesi; servette makul farklılık olmasının psikolojik ve cemiyet menfaati açılarından arzuya şayan olduğu” şeklindedir. Sezen, İslam dininin emir

ve yasaklar şeklinde bir çerçeve çizerek, ekonomik hayatı etkilediğini belirtir. Dinin çizmiş olduğu bu çerçevede insanların eylemde bulunmasına örnek olarak şunlar verilebilir: İslam'da yardımlaşma esastır; zekât verme zorunludur; faiz yasaktır; mirasın bölünme şekilleri belirlenmiştir, kumar, şans oyunları yasaktır; israf, gösterişçi tüketim yasaktır ve teşhir yoktur.

Sosyolojik açıdan din ve iktisadi yaşam arasındaki ilişki, özellikle Karl Marx ve Max Weber tarafından vurgulanmıştır. Marx, kapitalist ekonomik düzende dini bir üst yapı kurumu olarak ele almakta ve onun rolünü vurgulamaktadır. Marx'a göre bir üst yapı kurumu olan dini, ekonomi (alt yapı) belirlemektedir.

Marx ve Engels'in görüşüne göre din, bir ideoloji biçimi ya da sosyal altyapı tarafından biçimlendirilen sosyal üstyapının bir kısmını oluşturan bir bilinçtir. Nedensellik açısından din böylelikle, biçim ve içerik açısından iktisadi koşullar kümesi tarafından belirlenen bir bağımlı değişken olmaktadır. Elbette, din ve diğer ideolojilerin iktisadi koşulların arka planında rol oynadığı çeşitli yollar vardır (örneğin edilgenliği güçlendirmesi ya da çekişmeleri desteklemesi), ancak bu ilişkiler kapitalizmin iç dinamikleri ile ilgi daha geniş Marxist toplum anlayışı kadar güçlü değildir. Bu nedenle, Marx ve Engels kapitalizm altında meydana gelen tarım toplumundan sanayileşmiş topluma dönüşümün üretim araçlarına sahip burjuva ve emeği sağlayan ancak kârlara burjuva tarafından el konulduğu için emeğinin ürününden tam olarak yararlanamayan proletarya arasındaki ayrımın eşliğinde gerçekleştiğini ileri sürmektedir. Din, burjuvazi ve proletarya arasındaki bölüşümü yansıtmaktadır. Burjuvazi için din, bireyciliğe ve girişimciliğin haklı ödülleri vurgu yaparak burjuvanın gücünün meşruluğuna ve ayrıcalığına kaynaklık etmektedir. Proletarya için, eşitsizliğin kutsal doğasına ve ölümden sonraki yaşamın beklenen ödülleri olan inanç aracılığıyla içinde buldukları baskının gerçek kaynağını maskeleyerek din, Marx ve Engels'in ünlü deyişinde olduğu gibi "kitlelerin afyonu" haline gelmektedir (Wuthnow, 2013: 171).

Weber'in din ve ekonomi ilişkilerine dair görüşleri temelde *Protestan Ahlâkı ve Kapitalizm'in Ruhu* adlı eserinde bulunmaktadır. Wuthnow, Weber'in bu görüşlerini şu şekilde özetlemiştir.

Weber'in din ve iktisadi yaşam üzerindeki düşüncelere en önemli katkısı, akılcılığa dayanan burjuva kapitalizminin yükselişinde Protestan Ahlâkının oynadığı role ilişkin tartışmaları olmuştur. Weber için, kapitalizm aralarında sanayileşmeyi mümkün kılan teknolojik ilerlemenin, ev ve işin ayrılmasının ve defter tutmanın akılcı yöntemleri de dâhil olmak üzere bir dizi geniş ölçekli gelişme tarafından teşvik edilmiştir. Bunlar, ne var ki, Weber'in görüşüne göre kapitalizmin yükselişini açıklamak için yetersizdi; zira insanların tasarruf yapmak, plan yapmak ve dünyevi uğraşları sırasında sıkı çalışmak için halen motivasyona gereksinimleri vardı. Weber'in iddiasına göre, Protestan Ahlâkı böylesi bir motivasyon sağlamıştır. Protestan Ahlâkı bunun bilincinde olmadan sadece Tanrının mukadder "seçilmiş" kişinin ilahi kurtuluşa ulaşacağını öğreterek ve Tanrının gizemli olması nedeniyle seçilmiş kişinin kurtuluşa ulaşacağından emin olmasının imkânsız olduğunu vurgulayarak yapmıştır. Bunun gibi bir belirsizlikle yüzleşen Püritenler, çok çalışma, hizmet, vakar ve ahlâki disiplinin Tanrıya itaat etmenin yolları olduğunu ve bu tarz davranışlar sayesinde elde edilen maddi başarının Tanrının inayeti olduğuna

inanmışlardır. Daha sonraki çalışmalarında Weber, dünyanın belli başlı dini geleneklerini incelemiş ve hepsinin hayata anlam kazandırmak amacıyla kozmolojik bir çerçeve çizdiğini göstermiştir. Bütün bu gelenekler kötülük, iyilik ve iyi bir Tanrının veya varlığın kötülüğe neden müsaade ettiği sorunlarına odaklanmış; kötülüğün nedeni hakkında açıklamalar ve kötülüğe karşı duranlara olası kurtuluş yollarının açık olduğu açıklamalarını getirmiştir. Protestanlık ve Weber'in içsel dünyaya ait çilecilik olarak adlandırdığı diğer yollar, rasyonel iktisadi davranışa yol açmıştır (Wuthnow, 2013: 171-172).

Weber'e göre çeşitli toplumlardaki insanlar, varoluşları konusundaki genel anlayışları doğrultusunda eylemde bulunurlar. Bu yüzden bireylerin ve grupların davranışlarını (ekonomik davranışlarını) anlamak için dini dogmaların ve bunların yorumlarının anlaşılması gerekir (Koştaş, 1995: 98). Günay'ın da işaret ettiği gibi “dini-ahlaki inanç ve kanaatlerin, toplumların ekonomik hayatları üzerinde hiçte küçümsemeyecek etkilerinin bulunduğu” bilinmektedir (Günay, 1999: 204-205).

Toplumumuzda ekonomi ahlakı ve din ilişkilerini Weber'in çalışmalarına dayandırarak tartışan Ülgener, *Zihniyet ve Din* adlı eserinde “din ve iktisat ahlâkı ilişkisinin açıklanmasını birinci planda Weber'e borçlu” olduğumuzu belirtir. Bu eser, Weber'in ekonomi ve din ilişkilerine dair çalışmalarının etkisi ile yazılmış, İslam toplumlarının zihniyet yapısı (dinin etkisiyle oluşan zihniyet) ile ekonomik faaliyetleri arasındaki ilişkiyi dile getiren bir çalışmadır (Ülgener, 2006).

1.2.3.4. Din-Siyaset İlişkileri

Siyaset kavramı genel anlamda, “insanların hayatlarını düzenleyen genel kuralları yapmak, korumak ve değiştirmek için gerçekleştirdikleri faaliyetler” şeklinde tanımlanabilir. Aristo'nun da işaret ettiği gibi “insan doğası gereği siyasî hayvandır” (Heywood, 2014: 22). Aynı zamanda insanoğlu inanan, toplum içinde yaşayan, kurallara uyan ve değişen şartlara göre kurallar koyan bir varlıktır.

Din ve siyasetin kesişme noktası, sürdürülen siyasi sistemin aktörü olan insanın, aynı zamanda dinin de muhatabı olmasından kaynaklanmaktadır. Her ikisi de toplumsal alanda gerçekleşmektedir. İnanan, düşünen ve bunlar çerçevesinde eylemde bulunan insan, siyaset ve din kurumunun kesişmesine neden olmuştur (Arabacı, 2010: 324-425). Mahatma Gandhi “dinin siyasetle ilgisi bulunmadığını söyleyenler dinin ne demek olduğunu bilmeyenlerdir” diyerek dinin siyasetle olan ilişkisini net bir tavırla ortaya koyar (Okumuş, 2013: 203). İnsanlık tarihi boyunca değişik şekillerde varlığını sürdürmüş olan bu iki kurum (din ve siyaset) birbirini farklı tarzlarda etkilemiştir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, kapsamı oldukça geniş bir konu olan din ve siyaset ilişkisi üzerine yapılmış birçok çalışma vardır. Tarihin farklı dönemlerinde ve farklı dinlere mensup toplumlarda din-siyaset ilişkisi farklı görünümde karşımıza çıkmaktadır (Duman, 2011: 459).

İster klasik dönemlerde isterse modern dönemlerde olsun sürekli anlam arayışı içerisinde olan ve içinde yaşadığı dünyayı yeniden inşa etme uğraşı veren insan, dinden bağımsız kalamayan toplumda, zihinsel olarak ürettiği düşüncelere meşruiyet zemini aramakta; ürettiği düşünceleri davranışa dönüştürürken siyasi manevralara başvurarak dini ve ahlaki soyut durumları gündeme getirmektedir. İnsana ve varlık alanına, yaşanan hayata ilişkin belirli bir tutum takınmayı örgütleyen dinin, aynı zamanda siyaseti yönlendiren insanın siyasi eylemlerine değersel ve ahlaki düzeyde yön verici olması, dinle siyaset ilişkisinin bir yönüne işaret etmektedir (Arabacı, 2010: 324).

Din-siyaset ilişkileri çerçevesinde ele alınan konulardan biri, din ve devlet ilişkisidir. Tarihi süreçte din-devlet ilişkileri farklı görünümde karşımıza çıkmaktadır. Yapılan çalışmalara bakıldığında, bu ilişkinin dört başlık altında formüle edildiği görülür. Bunlar; “Dinin devlete egemen olması”, “devletin dine egemen olması”, “din ve devletin birbirlerinden ayrılmış olması”, “din ve devletin birlikte olması” (Aydın, 1997: 176; Er, 2008: 438-443).

Toplumumuzda din-devlet ilişkileri, din ve devletin birbirinden ayrılığı şeklindedir. Türkiye, din-devlet ilişkilerini yasal zeminde anayasasına koyarak (Madde 2), devlet yapısının “laik” olduğunu belirtmiştir (Eren, 2013: 580). Lâiklik, “din işleriyle devlet işlerinin ayrılması, dinin devlet ve siyaset işlerine, devletin de din işlerine karışmaması, birbirlerine karşılıklı olarak alâkasız kalmaları demektir” (Topçu, 2010: 94).

Bireysel ve toplumsal açıdan din ve devlet ilişkileri birbirine yakın görülse de, bu iki kurumun ayrılığı zorunlu görünmektedir. Çünkü din ve inanç özgürlüğünün garantisidir laiklik. Din ile devlet bir olursa, “din ve inanç bakımından çoğunluğu elinde bulunduranların inançlarına dayalı siyasi düşüncelerle devlet erki, iktidar gücü, birleşmiş olur ki bu durum, uygulamada bazı adaletsizliklere, haksız uygulamalara yol açabilir”. Bundan ötürü tüm toplumsal kesime eşit uzaklıkta durması gereken devletin, devleti yöneten iktidarın dini inanç ve düşüncelerini kendi dünyasında yaşaması topluma yansıtması gerekir (Arabacı, 2010: 325).

Laiklik, farklı düşünce ve kimliklerin beraber, barış içinde ve özgür bir ortamda var olabilmelerine olanak sağlar. Ayrıca laik devlet, hukuk kurallarını belirli bir dinin hükümlerinden değil, insanların değişen ihtiyaçlarını göz önüne alarak akılcı yollardan oluşturur (Duman, 2011: 475).

Günümüz laik toplumlarında dinin siyasal arenadaki işlevlerine bakıldığında, siyasal otoriteyi meşrulaştırma rolü üstlendiği görülür (Aydın, 1997: 176). Otoriteye-iktidara itaatin dini bir görev, bunun tersi bir durumun ise günah olarak yorumlandığı durumda, dine meşrulaştırma fonksiyonu verilmiş olmaktadır (Berger, 1995: 333).

Siyasî bağlamda meşruiyet, “yönetimi altındaki insanlar üzerinde yönetme hakkına sahip olduğu bilinciyle otoritesini kuran yönetimin, yönettiği toplum tarafından onaylanması ve tanınması şeklinde kendini gösteren yönetsel güç kurumu olarak tarif edilebilir” (Okumuş, 2013: 210). Siyasi iktidarı meşruiyet kazanmasında çeşitli şekillerde etkili olduğu gibi yasallaşma üzerinde de din etkili olmaktadır. Berger (2011: 113), *Kutsal Şemsiye* adlı eserinde dini yasallaşma üzerinde durur ve bunun örneklerini sıralar.

Köktaş (1997: 208-209) yapmış olduğu çalışmada seçmenlerin parti tercihlerinde kendi dini tercihlerine uygun bir seçim yaptıkları verisini elde etmiştir. Yapılan bu çalışmada, din-siyaset ilişkisi ekseninde oy verme tercihi (siyasi eylem) ile dine bağlılık arasındaki ilişki ölçülecektir.

1.3. Dini Tecrübenin İfade Şekilleri

Dini tecrübe konusu psikologlar, felsefeciler ve sosyologlar açısından farklı şekillerde ele almaktadır. Çağdaş psikologlar (James, 1908: 3; Vergote, 1969: 44-91; Godin, 1981: 105-266) dini tecrübeyi, “Allah’ın alâmet, işaret, tezahür ve delillerini sezgisel algılama, vasıtasız doğrudan doğruya kavrama, kutsal ve ilahi kudretle sezgisel ve duygusal ilişki kurma” olarak tasvir etmektedir (akt. Ayten, 2012: 131).

Dini tecrübeyi felsefi açıdan ele Yaran, (2009: 17) dini tecrübenin çeşitli türleri olduğunu belirtir ve onu, “kişiye ilahi âlemlerle veya kutsalla bağlantılı olarak görünen tecrübe” şeklinde tarif eder.

Dini tecrübenin ilk sosyolojik tasnifini yapan Glock ve Stark (1965: 42) tanımını şöyledir: “Bir aktör tarafından tecrübe edilen ya da bir dinî grup veya bir toplumca kutsal öz ile yani Tanrı, nihaî hakikat, aşkın otorite ile zayıf da olsa bir tür iletişimi ihtiva etmesiyle tanımlanan tüm duygular, algılar ve duyular” dır (akt. Poloma, 2009: 359).

Bu çalışmada, dini hayatı anlamaya yönelik sosyolojik tasniflerden yararlanılacaktır. Sosyologlar dini tecrübenin ifade şekillerini dini tarif ederken temel aldıkları ölçütlere göre farklı şekilde sınıflandırmışlardır. Amerika’da dini hayat hakkında çalışma yapan Glock ve Stark, dini yaşayış ve tecrübe ile ilgili “inanç (belief)”, “dini pratikler (practice)”, “tecrübe (experience)”, “bilgi (knowledge)” ve “etkiler (consequences)” olmak üzere beş boyut belirlemiştir. G. Le Bras, dini tecrübenin ifade şekillerini “dini birlikle ilgili”, “sivil” ve “süpranatürel” olmak üzere üç ana kesimde ele almıştır (Günay, 2008: 236-238). Freyer (1964: 32-37) ve Wach (1987: 12-15) dini tecrübenin üç tezahürü olduğunu belirtir. Bunlar; dinin teorik anlatımı (inanç), dinin pratik anlatımı (ibadetler) ve dinin sosyolojik anlatımı (dini cemaat)dır.

Akdoğan’ın (2008: 73-74) da belirttiği gibi, dini hayat açıklanmaya çalışıldığında, ilk olarak bütün dinlerde ortak özellik olan dinin inanç boyutu, ardından dinin ibadet boyutu ve son olarak da dinin sosyal hayatla ilgili boyutları incelenmelidir. Dinin özü ve en temel şartı olan inançlar, bir dini kabul etmenin ve o dine girmenin ilk koşuludur. İslam dini göz önünde bulundurulduğunda iman esasları dini tecrübenin teorik (inanç) boyutunu oluşturmaktadır. Bu din açısından, iman esaslarının bazılarını ya da tamamını reddetmek, kabul edilemeyecek bir durumdur. Dolayısıyla iman esaslarına inanmadan dinin ibadet ve sosyolojik boyutunu incelemek anlamlı değildir. Dini hayat çalışmalarında bir metot olarak öncelikle inanç unsurlarından hareket edilmeli, ardından inancın bir gereği ve göstergesi olarak ibadet boyutu incelenmelidir. İslam dininde ibadetler farz, vacip ve sünnet şeklinde kategoriye ayrılmıştır. İnanç ve ibadet boyutunun ardından sosyal hayata yönelik ahlaki içerikleri bulunan dinin kişiler arasındaki ilişkilerdeki rolü yani sosyolojik boyutu üzerinde durulması gerekir.

1.3.1. Dini Tecrübenin Teorik (İnançlar) Anlatımı

Bütün dinler, kendine has belirli inançları ve tasavvurları ihtiva eder. Bir takım temel inançlara dayanmadan bir din tasavvur etmek mümkün değildir. En ilkel dinden en yüksek dine kadar, ister hak ister batıl olsun, inançlar dinin ayrılmaz bir parçasını teşkil eder. Bir dine özgü olan inançlar, o dine inanan bireyleri birbirine bağlayan bir tesire sahiptir. Şöyle ki inançlar, o dine inanan bireylerin fevkiye çıkarak onları birbirine bağlayan bir köprü görevi üstlenir. Çünkü inançlar o dine inananların ortak sahip oldukları gizli bir bilgi, bir sır, bir hakikattir (Freyer, 1964: 32; Günay, 2008: 238).

Dinin inanç boyutundan kasıt, bir dine mensup dindar olan insanların bu dinin belli inanç ilkelerini bilmesi ve bunlara inanmasıdır. İnançların içeriği ve kapsamı farklı dinlere ya da aynı dinin çeşitli grup ve mezheplerine göre az çok farklılık gösterse de inançların tüm dini geleneklerde merkezi bir konumu vardır (Köktaş, 1993: 49-50; Hökelekli, 2013: 52).

Dinin teorik anlatımı ilkel ve politeist dinlerde birtakım “mitler” halinde ifade edilirken; monoteist, ilahi ve yüksek dinlerde “iman esasları”, “doktrinler” ve “dogmalar” şeklinde ifade edilir. Bütün dinlerde özellikle de yüksek dinlerde dini inançlar, o dinin akidesini ifade eden bir formülün tekrarlanması suretiyle ortaya çıkar. Eski Yunan’da bu tür bir itikada “Symbolon” (*sembol*) denmekte idi. Böylece itikadı dile getiren formülün tıpkı bir sembol, herkesin arkasından gittiği bir bayrak gibi o dine inanan tüm fertleri birleştirdiği anlatılmak istenmiştir (Freyer, 1964: 33). Wach’a göre (1989: 12) “dini birlik içindeki bağlılığını ve dıştaki birliğini bu kural ve sembollere borçludur veya öyle bilmektedir”. Müslümanların “kelime-i şahadeti” bu birliği ifade etmek için hem dogmatik hem de sosyolojik öneme sahiptir.

İslam dininin temelini oluşturan inançlar, “Amentü ”de toplanan altı iman esasıdır. Bunlar “Allah’a iman”, “meleklerle iman”, kitaplara iman”, “peygamberlere iman”, ahiret gününe iman” ve “kaza ve kadere iman” dır (Günay, 2008: 238).

1.3.2. Dini Tecrübenin Pratik (İbadetler) Anlatımı

Din sadece inançlardan, tasavvurlardan ibaret değildir. Bütün dinlerde inançlar, belirli tapınma, ayin, ritüel ve ibadet gibi davranışlarla veya içten yönelişlerle tezahür edilmektedir (Freyer, 1964: 34).

Bir dinin inanç sistemini benimseyip ona bağlı olan dindar bireylerin yapması gereken tavır ve davranışlar vardır. Bu tavır ve davranışlar, inanılan kutsal varlığa itaati simgeleyen ve onunla yakın ilişki kurmaya imkân tanıyan eylemlerdir (Hökelekli, 2013: 53). Genel olarak bu davranışlara ibadet denir ve bu ibadetler dini tecrübenin pratik anlatımını oluşturur.

Dinin emrettiği ibadetleri yerine getirmedeki çaba, dikkat ve devamlılık durumu hem bireyin dindarlığının göstergesi olarak hem de inançları benimsemedeki samimiyetin bir ifadesi olarak yorumlanır (Hökelekli, 2013: 53). Taplamacıoğlu (1983: 178) ibadetlerin dindeki önemini şu sözlerle belirtir: “Hiçbir ibadet yoktur ki onda bir parça tanrı ve kutsal düşünüş olmasın ve yine hiçbir dini inanış yoktur ki orada biraz ibadet ve eylem bulunmasın”. Bu ifadelerden her dini inancın bir gereği olarak yapılması gereken ibadetlerin olduğu ve inançsız ibadetlerin yapılmasının da çok zor olduğu anlaşılmaktadır. Dinin inanç boyutu ile dinin ibadet boyutu birbirinden ayrılmaz bir bütünü oluşturur.

İslam dininde ibadetler, kişinin tüm hayatını kapsayan bir olaylar bütünüdür. Bu bakış açısından yaklaşıldığında insanın “yemek yemesi, yolda yürümesi, çalışması ve uyumasından düzenli olarak yaptığı şekilsel ibadetlere kadar her davranışı” ibadet olarak değerlendirilir (Gündüz, 2010: 64-65). Bireylerin ibadetlerini yerine getirmedeki sıklığı, dini inancın canlılığının korumasında etkilidir. İslam’ın şartı olarak kabul edilen temel ibadetler namaz kılmak (günlük beş vakit), oruç tutmak, zekât vermek, hacca gitmek ve kelime-i şahadet getirmektir. Bu farz ibadetlerin yanı sıra kurban kesmek, sadaka vermek, cuma namazı kılmak, bayram namazı kılmak, Kur’an-ı Kerim’i okumak, dua etmek gibi Müslümanların yaptığı başka birtakım ibadetler vardır. Bu çalışmada kullanılan anket formunda, bireylerin bazı ibadetleri uygulamadaki sıklığı ile ilgili sorular mevcuttur.

Din sosyolojisi açısından ibadetin “birleştirici” ve “bütünleştirici” işlevi yani “cemaat teşkil edici” etkisi vardır (Günay, 2008: 247-248). Örneğin, ramazan

ayında yoksullarla zenginleri iftardaki davet sofraları birleştirir, toplu kılınan namazlar bireylerde grup ruhu oluşturur. Bu vasıta ile ibadetler, bireyler arasında aynı dine ait olduğu bilinci (grup bilinci) oluştur ve onların cemaat haline gelmesine katkıda bulunur.

1.3.3. Dini Tecrübenin Sosyolojik (Toplumsal) Anlatımı

İnsanlara birtakım ahlaki ilkeler sunan din, toplumla kurduğu ilişkiler (dinin toplum üzerindeki etkileri-toplumun din üzerindeki etkileri) yoluyla toplumsal alanda da var olmaktadır. Varlığını koruyan her bir din, tabiatı gereği sosyal ilişkiler kurmak ve bunu devam ettirmek zorundadır. Bu nedenle dini tecrübenin teorik ve pratik anlatımları, sosyolojik anlatımı ile tamamlanmaktadır (Akdoğan, 2008: 75; Günay, 2008: 250).

Din-toplum ilişkileri başlığı altında dinin sosyolojik anlatımına geniş yer verildiğinden bu kısımda tekrar üzerinde durulmayacaktır. Dinin sosyolojik anlatımı toplumsal alanda dinin görünen yüzünü ifade etmektedir. Dinin aile, eğitim, ekonomi ve siyaset kurumu üzerinde etkileri olduğu gibi bu kurumların da dini yaşantı üzerinde etkisi vardır. Ayrıca anket formunda dini tecrübenin sosyolojik anlatımını ölçmek için çeşitli sorulara yer verilmiştir.

Dini tecrübenin ifade şekillerini kısaca özetlemek gerekirse; dinin inanç boyutu (anlatımı) sadece bireyi ilgilendirirken, dinin ibadet boyutu hem bireyi hem de toplumu ilgilendirir. Dinin sosyolojik boyutu ise kişiler ve kurumlar arası ilişkilerde önem kazandığı için diğer insanları ilgilendiren bir boyuttur.

1.4. Kuramsal Çerçeve

Evren'in nasıl çalıştığını açıklamaya çalışan önermeler bütününe bilimsel teori denmektedir. Bilimsel sosyolojik teori ise “toplumsal eylem, etkileşim ve organizasyon evreninin nasıl işlediğini açıklamaya çalışır” (Turner, Beeghley ve Powers, 2013: 56). *Sosyoloji Sözlüğü*'nde geçen anlamıyla (Marshall, 2009:436) kuram (teori), “dünyanın, görebildiğimiz ve ölçebildiğimiz şeylerin ötesine geçen bir açıklaması”dır. Marshall'a göre kuramlar “ampirik dünyayla ilgili kavramlarımızı ve anlayışımızı sistematik biçimde düzenleyen bir dizi birbiriyle ilintili tanımları ve ilişkileri kapsar”.

Gökçe'ye göre (2012: 42) kuram, “bilgi edinme sürecinin, herhangi bir aşamasında ortaya atılan geçerlilik ve güvenilirliği bilimsel yöntemle saptanmış iç tutarlılığı olan bir genel bilgi ve açıklama düzenidir. Kuram, olaylar arasındaki karşılıklı ilişkiler ve bu ilişkilerin sistematik bir çerçeveye oturtulmasıyla” ve aynı zamanda “bizim bu dünyayı nasıl gördüğümüz, nasıl anladığımız ve açıkladığımız, içinde nasıl hareket ettiğimiz ve böylece, onun ne şekil aldığı ile yakından ilgilidir” (Wallace ve Wolf, 2012: 23).

Bilim insanlarının dünyaya bakışları, algılayışları ve açıklama tarzları farklı olduğu için doğal olarak olaylar arasındaki ilişkileri ele alma tarzlarında da farklılıklar yaşanacak ve bu durum kuramların oluşmasında kendini gösterecektir. Wallace ve Wolf, (2012: 26) sosyolojik kuramları “konuları”, “kabulleri”, “metodolojisi (yöntembilimi)” ve “amaçları” bakımından birbirinden ayrıldığını belirtmektedir.

Konuları bakımından kuramlar “kapsamlı yapıları, birbirine bağımlı toplumsal kurumları, toplumsal yaşamın küresel ve tarihsel süreçlerini inceleyen” makro sosyoloji ile; “eylem, etkileşim ve anlamın kuruluşuyla ilgilenen” mikro sosyoloji olmak üzere ikiye ayrılır. Makro düzeyde toplum, bir bütün halinde ele alınırken, mikro düzeyde belirli durumlardaki sosyal etkileşimlere odaklanılır. Çatışma kuramı, işlevselcilik ve sistem teorileri makro sosyolojinin kapsamında görülürken, sembolik etkileşimcilik, etnometodoloji ve fenomenoloji gibi kuramlar mikro sosyolojinin kapsamı alanındadır (Marshall, 2009:466; Bahar, 2009: 17).

Kuramları birbirinden ayıran ikinci husus, teorisyenlerin insan doğası ile ilgili farklı kabullerinin bulunmasındandır. İnsan davranışının toplumdaki belli yapılar, normlar, bazı temel güçler tarafından belirlendiği ve böylece bu davranışların ilke olarak “önceden bilinebilir” olduğunu düşünenler ile; “bireyin yaratıcılığını” ön plana çıkaran, onu etkin ve yaratıcı olarak ele alan ve davranışı önceden bilmeyi imkânsız kılan yaklaşımlar birbirinden ayrılır. Sosyolojideki temel kuramsal dikotomiler arasında aktörün mü yoksa yapının mı belirleyici olduğu kabulü, araştırmacının kuramsal açıdan hangi tarafta yer aldığı gösterir. Buradaki en belirgin karşıtlığa, bir yanda işlevselcilik ile öte yanda simgesel etkileşimcilik örnek olarak gösterilebilir (Wallace ve Wolf, 2012:28-30;

Jenks, 2014: 363). Bu iki dikotomi olan Makro kuramlar (yapıyı öne çıkaranlar) ile mikro kuramlar (faili ön plana alanlar) arasındaki açıklığı giderme çabaları neticesinde “yapısallaşım” ya da “yapılaşma” denilen teori ile toplum açıklanmaya çalışılmıştır (Bodur ve Çapcıoğlu, 2013: 143).

Kuramsal yaklaşımları birbirinden farklılaştıran üçüncü önemli gösterge, araştırma ve kanıtlama yöntemlerinde, “tümdengelim” (deductive) mi yoksa “tümevarım” (inductive) yöntemini mi kullanıyor olduğu ile ilgilidir. Birinci yaklaşımı tercih eden araştırmacılar, araştırma problemini açıklayıcı önermeler ile başlar ve mantıksal akıl yürütme ile sonuçlara varır. Bu yaklaşımda temel kavramlar, varsayımlar açıklanır daha sonra kuram kurulur. Kuramlaştırma, deductive biçimde soyut bir seviyeden mantıksal olarak daha somut, empirik bir seviyeye doğru ilerler. Bu safhadan sonra varsayımlar sınanır. Tümevarım yaklaşımını benimseyen (tümevarımcı yönde bir kuramlaştırma yapan) araştırmacılar ise gözlem yaparak verileri toplamaya başlar. Araştırmaya tanımlanmış bir varsayımla başlamanın çok katı bir yaklaşım olduğunu savunurlar ve böyle bir yaklaşım kullanıldığında, konuların önemli yönlerinin göz ardı edilmesine sebep olduğunu düşünürler. Tümevarım yaklaşımını savunan araştırmacılara göre, bir konuyu ve durumu bilmeye çalışarak, gerçekte yaşanan şeylerin anlatımını ve açıklamasını zamanla inşa etmek çok daha iyi bir yöntemdir (Wallace ve Wolf, 2012: 32; Neuman, 2013: 90).

Son olarak sosyolojik bakış açıları, amaçları bakımından birbirinden farklılaşmaktadır. Toplumsal dünyadaki olay ve olguları daha genel ilkelerle açıklamayı ya da hatta önceden kestirmeyi mi, yoksa tanımlayıcı çözümlemeye ağırlık vererek çalışma yapmayı mı amaçlamakta oldukları, bilim insanlarını birbirinden farklılaştırmaktadır (Wallace ve Wolf, 2012:35).

Tüm bu unsurlar, toplumsal dünyayı açıklamak/tanımlamak için araştırmacının hangi kuramsal yaklaşımı kullanması gerektiğini belirler. Bu çalışmada, gündelik etkileşimden ziyade, genel davranış kalıplarına bakılarak toplumsal dünya anlaşılmaya çalışılmıştır. Auguste Comte tarafından en yetkin biçimde dile getirilen pozitivist anlayış, ampirik bilgi anlayışına dayanan bilimlerin birliği tezini savunmakta ve toplumsal olaylarla doğa olaylarının farklı olmadığını ve her ikisinin de evrensel yöntemle “açıklanabileceğini” öne

sürmektedir (Gökçe, 2012: 25). Çalışmanın evrenini oluşturan bireylerin inancı, ibadetleri yapma sıklığı ve onların dinin etkisi ile sosyal hayatlarında belirli davranış kalıplarını nasıl oluşturduğu uygun örneklem üzerinde anket uygulanarak açıklanmıştır. Ayrıca, bireylerin eylemlerine verdiği anlamlar ve etkileşimler üzerinde fazla durulmamıştır.

Genel itibariyle bu çalışmaya bakıldığında konusu, kabulü, kullanılacak yöntem ve çalışmanın amacı, makro sosyolojik perspektifte yer alan özellikleri taşımaktadır. Bu yüzden çalışma için en uygun teorinin yapısal işlevselci teori olduğuna karar verilmiş ve çalışmada bu kuramdan faydalanılmıştır.

1.4.1. Yapısal İşlevselci Teori

İlk olarak kuramın adını oluşturan “yapı” ve “işlev” kavramlarının, hangi anlam taşıdığını açıklamak gerekir. Sosyolojide yapı kavramı “tekrar tekrar meydana gelen toplumsal davranış örüntüleri” ne işaret etmektedir. Bu tür davranışlar, yaygın ve sürekli olmasından dolayı insanlar üzerinde kısıtlayıcı etkiye sahiptir ve bu yüzden toplumun üyeleri, yapıların ürettiği baskılara göre hareket etme eğilimindedirler (Jenks, 2014: 58). Sosyolojide yapı; “kurallar ve normlar tarafından idare edilen ilişkiler ağından meydana gelmektedir”. Toplumun ana kısımları olan din, aile, siyaset, ekonomi ve eğitim gibi kurumlar, toplumsal yapının başlıca oluşturucularıdır. Bu nedenle herhangi bir kurum, birbiriyle ilişkili belli norm ve rollerden meydana gelen bir yapı olarak tanımlanabilir (Bodur ve Çapcıoğlu, 2013:116). İşlev (fonksiyon) kavramı ise “toplum içinde ihtiyaçların giderilmesi için yapılan faaliyetler ve bir parçanın bütüne yaptığı katkı” anlamında kullanılmaktadır (Aydın, 2014: 222).

Yapısal işlevselci kuramın ilk savunucusu Talcott Parsons'tır (Ritzer, 2011:211). Parsons, Robert Merton ve onların öğrencileri ve taraftarlarının çalışmalarında uzun yıllar bu kuram hâkim olmuştur. Bu kuramın en önemli entelektüel ataları ise “Auguste Comte, Herbert Spencer, Vilfredo Pareto ve Emile Durkheim gibi sosyologlardır. Comte, Spencer ve Pareto toplumsal sistemin kısımlarının karşılıklı bağımlılığı üzerinde; Durkheim, bütünleşme veya dayanışma üzerine durmuşlardır” (Wallace ve Wolf, 2012: 44).

Yapısal işlevselci teori üzerinde en çok etkisi olan işlevselci sosyolog Durkheim'dır. Onun kuramsal yaklaşımı burada detaylı olarak açıklanmayacaktır.

Fakat bu konu açısından Durkheim'in belirttiği şekilde, dinin toplumdaki işlevlerine değinmek gerekir. Ona göre din, toplumda sosyal birlik ve bağlılığın temin edilmesinde; inananlar üzerinde standart davranış kalıpları oluşturarak sosyal kontrolün sağlanmasında; mühim varoluşsal sorunlara cevaplar üreterek hayata amaç ve anlam katmada fonksiyoneldir. Din, sosyal sistemin istikrarlı ve dengede olmasını sağlayan bir kurum olarak, insan davranışları üzerinde temel ahlaki değerlerden oluşan normatif düzen oluşturur. Bu bakış ekseninde, dini olgular iyi anlaşılmeden sağlıklı toplumsal analizlerin yapılabilmesi pek mümkün görünmemektedir (Bodur ve Çapcıoğlu, 2013:119-120).

Durkheim'in din ile ilgili işlevselci görüşlerine kısaca değindikten sonra, onun en önemli varisleri olan Talcott Parsons ve Robert Merton'in kuramsal açıklamalarına geçelim.

Parsonscı kuram tartışmasının temelini "sistem" kavramı oluşturur. Parsons, "toplumu bir sisteme benzetmiş ve sistemin ayakta kalması için temel işlerin tespit edilmesi gerektiğini öne sürmüştür" (Bahar, 2009: 14). O, tüm sistemler için gerekli olan (onların özellikleri olan) dört işlevsel zorunluluğun olduğuna inanmaktadır. Bir sistemin varlığını sürdürebilmesi için yerine getirmesi gereken "uyum" (adaptasyon), "amaca ulaşma", "bütünleşme" ve "gizillik" olmak üzere dört işlevsel zorunluluğu bulunur. Parson, bu işlevsel zorunlulukların ilk harfleriyle oluşturduğu "AGIL" şemasını şu şekilde açıklar (Ritzer, 2011:242; Aydın, 2014: 225).

İlk olarak, bir sistemin çevresindeki mevcut koşullara "uyum" sağlaması ve çevresinin de onun ihtiyaçlarına uyum sağlaması gerekir. İkinci olarak, bir sistemin öncelikli amaçlarını tanımlaması ve kolektif "hedefe ulaşması" (amaca ulaşması) gerekir. Üçüncü olarak, bir sistemin kendini oluşturan parçalar arasındaki ilişkiyi düzenlemesi ve üyelerin eylemlerinin toplum ile "bütünleşme" si gerekir. Son olarak, bir sistemin hem bireylerin güdülerini hem de bu güdülerini yaratan ve devam ettiren kalıpları tedarik etmesi, sürdürmesi, yenilemesi yani "toplumdaki değerlerin korunması" (gizillik) gerekir (Ritzer, 2011:242; Furseth ve Repstad, 2011: 92-93).

Parsons, toplumların nasıl yapılanarak uyumlu bir bütün oluşturduğunu açıkladığı "eylem sistemi" nde, dört sistemden bahseder. Bunlar; "davranışsal

organizma”, “kişilik sistemi”, “toplumsal sistem” ve “kültürel sistem” dir (Wallace ve Wolf, 2012:55). Bu dört eylem sistemi üzerine yaptığı tartışmasında, Parsons’ın AGIL’ı nasıl kullandığı görülür.

Davranışsal organizmada temel birim biyolojik anlamda insandır. Burada “insan” kavramından kasıt, onun içinde bulunduğu organik ve fizik çevre dâhil, fiziksel yönüdür. Davranışsal organizma, dış dünyaya uyum sağlama ve onu dönüştürme yoluyla adaptasyon işlevini üstlenen eylem sistemidir. Parsons’a göre, *kişilik sisteminin* temel birimi yapıp eden birey, insandır. O, bu düzeyde, “tatmin olma güdüsü” gibi bireysel ihtiyaçlar, güdüler ve tavır alışlar üzerinde durur. Kişilik sistemi, amaca ulaşma işlevini yerine getirir. Parsons’ın üzerinde en çok durduğu alan *toplumsal sistemdir*. Burada temel birim rol etkileşimidir. Toplumsal sistem, onu oluşturan parçaları denetleme yoluyla bütünleşme işlevini sağlar. *Kültürel sistem* düzeyinde ise temel birim anlam veya simgesel sistemlerdir. Simgesel sistemlere örnek olarak, dinsel inançlar, diller ve ulusal değerler gösterilebilir. Bu son sistem, eyleyenlere onları eylem için harekete geçiren normları ve değerleri temin etme yoluyla gizlilik işlevini yerine getirir (Ritzer, 2011: 242; Wallace ve Wolf, 2012: 55-57).

Parsons, bu dört sistem düzeyini birbirinden bağımsız görmemekte, işlevselciliğin de devamlı olarak belirttiği gibi karşılıklı bağımlılığa vurgu yapmaktadır. Ona göre, “eylem sistemi içerisindeki yüksek konumu sayesinde din, değerleri oluşturabilir, normları şekillendirebilir, sosyal rolleri öğretebilir ve topluluk, kişilik ve davranış ‘sistemleri’ne kapsamlı bir rehberlik hizmeti sunabilir” (Solmaz ve Çapcıoğlu, 2006: 89).

Yukarıda ana hatlarıyla üzerinde durulan Parsons’ın yaklaşımı, toplumu bir sistem olarak ele alır ve özellikle denge, düzen, işlev (fonksiyon), ihtiyaç ve istikrar gibi kavramlarla toplumu açıklar. Parsons’ın yaklaşımında din fenomeni toplumdaki istikrarı sağlama açısından ele alındığından, dinin toplumda yenilik ya da değişim kaynağı olarak açıklanmasında sıkıntılar yaşanmaktadır. Robert Merton, yapısal işlevselci yaklaşımın bu sorunlarına yeni kavramlaştırmalar üreterek çözümler sunar.

Robert Merton’ı Parsons’tan farklı kılan, her şeyi kapsayan büyük ölçekli kurama yönelmek yerine, daha sınırlı birtakım kabulleri olan ve bu kabullerden

belirli varsayımlar çıkarıp deneysel olarak test eden orta büyüklükte bir kuramı takip etmesidir. Ayrıca Merton, yapısal işlevselciliğin en aşırı ve savunulamaz bazı yönlerini ve işlevsel çözümlere yapanların (Malinowski, Radcliffe-Brown gibi) birtakım ön kabul olarak gördüğü şeyleri eleştirmiştir (Wallace ve Wolf, 2012:82).

İlk olarak, işlevselci yaklaşım;

“...tüm standartlaşmış toplumsal ve kültürel inançların ve pratiklerin toplumdaki bireyler için olduğu kadar bir bütün olarak toplum için işlevsel olduğunu savunur. Bu görüş, bir toplumsal sistemin çeşitli parçalarının üst düzeyde bir bütünleşme göstermek zorunda olduğunu ima eder”(Ritzer, 2011:253).

Merton’a göre ise;

“...toplumun işlevsel bütünlüğü yoktur. Sosyal sistemin parçalarının tamamı, yeterli derecede düzen ve tutarlılıkla işlememektedir. Bir sosyal yapının işlevselliği olabileceği gibi olmayabilir de. Din kurumu buna güzel bir örnektir. Katolik-Protestan, Alevi-Sünni, Ehli Sünnet-Şii çatışmaları buna örnek olarak verilebilir” (Bahar, 2009: 14).

İkinci olarak, tüm standartlaşmış sosyal ve kültürel formların pozitif işlevlere sahip olmadığı düşüncesidir. Şöyle ki her yapı, fikir, inanç ve benzeri şeyler olumlu işleve sahip olmayabilir (Ritzer, 2011:253; Bahar, 2009: 14).

Son olarak, bütün yapıların ve işlevlerin toplum için işlevsel açıdan zorunlu olduğu anlayışı eleştirilmektedir. Çünkü Merton’a göre kurumların işlevsel zorunlulukları yoktur ve toplum içinde çeşitli yapısal ve fonksiyonel alternatiflerin olduğunu kabul etmeye gönüllü olmamız gerekir (Ritzer, 2011:253; Bahar, 2009: 14).

Merton, aynı zamanda, toplumsal bütünleşme ve denge ile çok ilgilenmiş olsa da “bozuk işlevler”, “görünür işlevler” ve “gizli (saklı) işlevler” kavramlarını geliştirerek işlevselci çözümlere açıklık getirmiştir. Parsons, çalışmalarında var olan tüm kurumları toplum için “sağlıklı işlev gören” olarak kabul etme eğiliminde olmasına karşın, Merton kendisinin böyle bir yaklaşımı benimsemediğini özellikle belirtmiş ve bunun yerine toplumda bozuk işlevlerin de olduğunu vurgulayarak sosyologları bu bozuk işlevleri bulmaya davet etmiştir (Wallace ve Wolf, 2012:81-88).

Merton, *Social Theory and Social Structure* adlı eserinde (akt: 1968: 96-99) işlevselcilerin Durkheim’dan itibaren, sosyal hayata yerleşmiş olan kurumsal bir

dinin; kolektif değerlerin oluşunu ve toplumda bütünüleşmenin sağlanmasında önemli rol oynadığını vurgulamaya eğilimli olduklarını belirtir. Merton, bu görüşe eleştirel olarak, “Engizisyon kurbanı kişiler için böyle bir dinin sağlıklı işlev görür olarak kabul edilemeyeceğine ve dinsel çatışma ve savaşların ilgili toplumların büyük bölümleri için bozuk işlev olarak görülebileceğine” (Wallace ve Wolf, 2012: 86) vurgu yapmaktadır. Buradan hareketle Merton’ın yapısal işlevselci teorisinin alanını genişletmiş olduğu sonucuna varılır (Ritzer, 2011:253).

Merton’ın yapısal işlevselci çözümlenmeye bir başka katkısı, toplumsal işlev kavramına farklı bir açıdan bakmış olmasıdır. O, toplumsal yapının işlevlerinin hepsinin herkes tarafından tam olarak anlaşılamamasından dolayı “açık (görünür) işlevler” ve “gizli (saklı) işlevler” kavramlaştırmasını ileri sürmüştür. Açık işlevler, amaçlanmış olan, bilinen, insanların bekledikleri işlevlerdir. Gizli işlevler ise amaçlanmamış, bilinmeyen ve beklenmeyen işlevlerdir (Wallace ve Wolf, 2012:88-89; Ritzer, 2011:256).

II. BÖLÜM

HOPA'DA SOSYAL VE DİNİ HAYAT İLE İLGİLİ BULGULAR

2.1. ARAŞTIRMA YAPILAN İLÇENİN GENEL ÖZELLİKLERİ

2.1.1. İlçenin Tarihi

Artvin iline bağlı Hopa ilçesinin tarihi sürecini doğru okuyabilmek için, içinde yer aldığı coğrafyanın tarihsel serüvenini anlamak yani geniş bir perspektiften olaylara bakmak gerekir. Artvin'in tarihsel süreci, Anadolu'nun Kafkasya ile birleşip iç içe geçtiği bölgenin tarihi seyri içinde izlenmelidir. Bir süreç olarak tarih, yerleşim merkezleri üzerinden ilerlemekten ziyade siyasi, askeri, sosyo-ekonomik birçok etkenin etkisi altında şekillenir (Artvin Valiliği, 2008: 42).

Artvin ve bölgesi birden ve kesin olarak Osmanlı idaresine girmemiştir. Bölgenin kesin olarak Osmanlı topraklarının bir parçası haline dönüşme sürecinde, önce bir kısmı Osmanlı'ya dahil olmuş ve daha sonrasında yarı otonom bir yapıyla devlete bağlanmıştır. Daha sonraki fetih sürecinde ise bölgenin bazı yerleşim yerleri alındıktan sonra tekrar elden çıkmış ve bu sebeple de birkaç kez fethedilmek zorunda kalınmıştır (Artvin Valiliği, 2008: 44). Hopa'nın tarihini de bu doğrultuda okumak gerekir.

Hopa hakkında ilk tarihi kayıtlara, Fatih Sultan Mehmet'in 1461'de Trabzon'u almasıyla rastlanmıştır. Hopa ve çevresi 1490-1512 yıllarında Yavuz Sultan Selim'in Trabzon Valiliği yaptığı dönemde Osmanlı Devletine katılmıştır (Kırzioğlu, 1976: 89). Bugün sınırlarımız dışında kalan Gönye kalesinin 1509 yılında fethi ve sancak haline getirilmesi ile ilçe bu sancağa bağlanmıştır. Daha sonra 1578 yılında Lala Mustafa Paşa'nın fethiyle merkezi Ahıska olan Çıldır Eyaletinin kurulması ile Hopa buraya bağlanmıştır (www.hopa.gov.tr).

Artvin ve çevresi 1578 itibariyle, Osmanlı Devleti'nin daimi bir parçası haline gelmiş ve bu durum yaklaşık 250 yıl boyunca devam etmiştir. 1828 yılında başlayan Osmanlı-Rus harbi, bölgenin tarihsel durumunu yaklaşık yüz yıl boyunca derinden etkileyecek bir sürecin başlangıcına sebep olmuştur (Artvin

Valiliği, 2008: 48). Çarlık Rusya'sı ile 1829 yılında imzalanan Edirne Antlaşması sonucu Ahıska elimizden çıkmış ve Hopa, Trabzon Eyaletinin bir sancağı olan Batum'a bağlanmıştır (www.hopa.gov.tr).

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sonucunda Kars, Ardahan, Hopa, Kemalpaşa Bucağı ve Batum Ruslar'a bırakılınca, ilçe ve çevresi 1878 yılı itibariyle Rize Sancağına bağlanmıştır. İlçe 23 Şubat 1915 yılında Ruslar tarafından işgal edilmiştir. 31 Mart 1917 tarihli Brest-Litovsk Antlaşması ile Hopa milli sınırlarımız içerisinde kalmıştır. 14 Mart 1918 tarihinde birliklerimiz Hopa'ya girerek ilçeyi tekrar Türk topraklarına katmıştır (www.artvin.gov.tr ve www.hopa.gen.tr).

1936 yılına kadar Rize'ye bağlı olan ilçe bu tarihten sonra Artvin'e bağlanmıştır. Bu tarihte ilçenin 3 bucağı ve 71 köyü bulunmaktaydı. Bu bucaklardan Fındıklı 5071 sayılı kanunla Hopa'dan ayrılarak 1 Ocak 1948 tarihinde ilçe olmuştur. 1 Haziran 1954 tarihinde ise Arhavi bucağı 6324 sayılı kanunla Hopa'dan ayrılarak ayrı bir ilçe olmuştur (www.hopa.gen.tr). Bu tarihsel olaylardaki bölünme ve birleşmeler neticesinde Hopa ilçesi bugünkü halini almıştır.

2.1.2. İlçenin Coğrafi Durumu

Artvin il sınırları içerisinde bulunan Hopa, Karadeniz Bölgesinin Doğu Karadeniz Bölümünün en Kuzeydoğusunda, Türkiye-Gürcistan sınırında yer alır (Akyüz, 2012: 140). İlçe, doğusunda Borçka, Kuzeydoğusunda Gürcistan (Türkiye-Gürcistan sınırı), güneybatısında Arhavi, kuzey ve kuzey batısında Karadeniz ile çevrilidir (Koday, 1995: 1).

Trabzon-Rize-Artvin-Ardahan ile Kars, Erzurum ve Gürcistan'ı birbirine bağlayan uluslararası karayolu üzerinde bir kavşak konumunda olan Hopa, Sarp Sınır Kapısı'na 18, Arhavi'ye 11, Borçka'ya 36, Artvin'e 70, Rize'ye ise 92 km uzaklıktadır (Hopa Belediyesi Kültür ve Tanıtım Metni, 2016).

Hopa, 289 km² yüzölçümü ile Artvin ilinin alan bakımından en küçük ilçesini oluşturmaktadır (www.hopa.gov.tr). Burada bulunan en yüksek nokta 1513 metre ile Yavuz Sultan Selim Tepesi'dir. Deniz kıyısından başlayan Sultan

Selim Dağları, Borçka'dan sonra Kaçkar Dağları'na dönüşür (Hopa Belediyesi Kültür ve Tanıtım Metni, 2016).

Genel itibariyle bölge, akarsu kaynaklarına sahip olma açısından oldukça zengin bir görünüm arz eder. İlçede birçok su kaynağı bulunmaktadır. İlçedeki en büyük akarsuyu, Hopa Çayı'dır. Çavuşlu köyü yakınlarında Zalona ve Galışka Derelerinin birleşmesinden oluşan Hopa Çayı, güney ve kuzeyden bazı derelerin de sularını alarak, ilçe merkezindeki Hopa-Sarp karayolunu bağlayan köprüden Karadeniz'e dökülür (Koday, 1995: 94).

2.1.3. Nüfus Yapısı

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK'in) 2015 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçlarına göre, Hopa'nın toplam nüfusu 34.852'dir. Bu nüfusun 17.472'si erkek, 17.380'i kadındır. Nüfusun 19.748' i ilçe merkezinde 15.104 'ü belde ve köylerinde ikamet etmektedir (www.tuik.gov.tr).

Hopa ilçe merkezinin adrese dayalı nüfus verileri (2015 yılı), 18 yaş ve üzeri kişiler ölçüt alınarak mahalleler bazında şu şekilde tablolatırılmıştır.

Tablo 1 : *Nüfusun Mahallelere Göre Dağılımı*

Mahalle	18 Yaş ve üzeri nüfus	18 yaş altı nüfus
Bucak Mahallesi	416	139
Cumhuriyet Mahallesi	359	119
Merkez Kuledibi Mahallesi	3.139	947
Orta Hopa Mahallesi	3.086	1.267
Sundura Mahallesi	7.111	2.691
Yukarı Kuledibi Mahallesi	345	129
Toplam Nüfus	19.748	

Kaynak: <https://biruni.tuik.gov.tr>

2015 yılı verilerine göre ilçe merkezinde; 18 yaş ve üzerinde toplam 14.456 kişi, 18 yaş altında ise toplam 5.292 kişi yaşamaktadır. İlçe merkezinin toplam nüfusu 19.748'dir.

2.1.4. Eğitim Durumu

Hopa Milli Eğitim Müdürlüğü'nden alınan verilere göre, ilçe merkezinde 2015-2016 öğretim yılında aktif olarak bulunan eğitim kurumları ile bu kurumlarda eğitim öğretime devam eden öğrenci ve öğretmenlerin resmi kayıtları şu şekildedir (Hopa Milli Eğitim Müdürlüğü).

Tablo 2: İlçe Merkezinde Bulunan Eğitim Kurumları

Okulun adı	Öğrenci sayısı			Öğretmen Sayısı (Kadrolu)
	Erkek	Kız	Toplam	
Vatan Anaokulu	64	57	121	4
Yunus Emre Anaokulu	34	24	58	4
Beyaz Zambak Kreş ve Gündüz Bakım Evi	21	18	39	2
İlkadım Kreş ve Gündüz Bakım Evi	20	13	33	3
Mehmet Akif Ersoy İlkokulu	207	198	405	24
14 Mart İlkokulu	152	165	317	15
Hüsnü Ciner İlkokulu	356	347	703	41
Yavuz Sultan Selim Ortaokulu	253	224	477	27
Atatürk Ortaokulu	152	167	319	29
Karadeniz Ortaokulu	177	157	334	23
Atatürk Anadolu Lisesi	153	166	319	26
Nuri Vatan Anadolu Lisesi	147	157	304	27
Özel Hopa Temel Lisesi	52	41	93	13
Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezi Okulu	12	8	20	8
Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi	199	68	267	21
Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	34	157	191	15
Anadolu İmam Hatip Lisesi	87	86	173	18

Kaynak: Hopa Milli Eğitim Müdürlüğü.

Vatan Anaokulu, Yunus Emre Anaokulu, Beyaz Zambak Kreş ve Gündüz Bakım Evi ve İlkadım Kreş ve Gündüz Bakım Evi olmak üzere iki resmi iki özel toplam dört okulöncesi eğitim kurumu bulunmaktadır. Vatan Anaokulu'nda toplam 121, Yunus Emre Anaokulu'nda 58, Beyaz Zambak Kreş ve Gündüz Bakım Evi'nde 39, İlkadım Kreş ve Gündüz Bakım Evi'nde 33 öğrenci kayıtlıdır.

İlkokul olarak, Mehmet Akif Ersoy İlkokulu, 14 Mart İlkokulu, Hüsnü Ciner İlkokulu olmak üzere üç ilkokul bulunmaktadır. Mehmet Akif Ersoy İlkokulu'nda 207 erkek öğrenci, 198 kız öğrenci (toplam 405) ve 24 öğretmen (kadrolu) mevcuttur. 14 Mart İlkokulu'nda 152 erkek öğrenci, 165 kız öğrenci (toplam 317) ve 15 öğretmen (kadrolu) vardır. Hüsnü Ciner İlkokulu'nda ise 356

erkek öğrenci, 347 kız öğrenci (toplam 703) ve 41 öğretmen (kadrolu) bulunmaktadır.

Yavuz Sultan Selim Ortaokulu, Atatürk Ortaokulu, Karadeniz Ortaokulu ve İmam Hatip Ortaokulu olmak üzere ilçe merkezinde dört ortaokulu mevcuttur. Yavuz Sultan Selim Ortaokulu'nda 253 erkek öğrenci, 224 kız öğrenci (toplam 477) ve 27 öğretmen (kadrolu); Atatürk Ortaokulu'nda 152 erkek öğrenci, 167 kız öğrenci (toplam 319) ve 29 öğretmen (kadrolu); Karadeniz Ortaokulu'nda 177 erkek öğrenci, 157 kız öğrenci (toplam 334) ve 23 öğretmen (kadrolu); İmam Hatip Ortaokulu'nda 143 erkek öğrenci, 107 kız öğrenci (toplam 250) ve 19 öğretmen (kadrolu) eğitim-öğretim sürecine devam etmektedir.

Atatürk Anadolu Lisesi, Nuri Vatan Anadolu Lisesi, Anadolu İmam Hatip Lisesi, Özel Hopa Temel Lisesi, Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi, Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezi Okulu olmak üzere beş resmi, bir özel lise ve bir de özel eğitim mesleki eğitim lisesi vardır.

Atatürk Anadolu Lisesi'nde 153 erkek öğrenci, 166 kız öğrenci (toplam 319) ve 26 öğretmen (kadrolu); Nuri Vatan Anadolu Lisesi'nde 147 erkek öğrenci, 157 kız öğrenci (toplam 304) ve 27 öğretmen (kadrolu); Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde 87 erkek öğrenci, 86 kız öğrenci (toplam 173) ve 18 öğretmen (kadrolu) bulunmaktadır. Özel Hopa Temel Lisesi'nde 52 erkek öğrenci, 41 kız öğrenci (toplam 93) ve 13 öğretmen (kadrolu) vardır. Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezi Okulu'nda 12 erkek öğrenci, 8 kız öğrenci (toplam 20) ve 8 öğretmen (kadrolu) mevcuttur. Orta Hopa mahallesinde bulunan Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi'nde 199 erkek öğrenci, 68 kız öğrenci (toplam 267) ve 21 öğretmen (kadrolu) bulunurken, Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'nde 34 erkek öğrenci, 157 kız öğrenci (toplam 191) ve 15 öğretmen (kadrolu) bulunmaktadır.

İlçe merkezi Sundura mahallesinde Artvin Çoruh Üniversitesi Hopa Yerleşkesi bulunmaktadır. Bu yerleşkede, Hopa Meslek Yüksekokulu (Hopa MYO), İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İlahiyat Fakültesi ve Sosyoloji Bölümü eğitim hizmeti vermektedir. Hopa MYO'da, Bankacılık ve Sigortacılık, Deniz ve Liman İşletmeciliği, İnsan Kaynakları Yönetimi, Kontrol ve Otomasyon Teknolojileri, Lojistik ve Mekatronik bölümleri vardır. Hopa İktisadi ve İdari

Bilimler Fakültesi'nde ise İktisat, İşletme, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ile Turizm İşletmeciliği bölümleri mevcuttur (www.artvin.edu.tr).

Hopa Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü'nün açmış olduğu birçok kurs Hopa halkına eğitim sunmaktadır. Hopa Milli Eğitim Müdürlüğü'nün 2015-2016 öğretim yılı verilerine göre 15 yaş üstü okuma-yazma faaliyetleri kapsamında 6 kişi eğitim almıştır. Mesleki ve teknik amaçlı açılan Sıvı Yakıtlı Kalorifer Ateşçisi, Geleneksel El Nakışları, Makrame Örgü Yapımı, Elde Türk İşlemeleri, Çeyiz Ürünleri Hazırlama, Bahçe Bakımı, Deri Tablo Yapımı, Bayan Üst Dikim, Elde Kurdela İş, Dekoratif Ev Aksesuarları Hazırlama, Basit İğne Teknikleri, Salon Takımı Dikimi, Davul Derisi Nazarlık Yapma, Bilgisayar Destekli Muhasebe, Dekoratif Ahşap Süsleme, Basit Nakış İğne Teknikleri, Dekoratif Ahşap Süsleme, Ahşap Hediyelik Eşya Yapımcısı, Kilim Dokuma, Hüsn-i Hat, Taşbebek Yapımı, Katı Yakıtlı Kalorifer Ateşçisi, İğne Oyası, Tığ Örücülüğü, Kadın İş Giysileri Dikimi, Gümüş Kazaz Örücülüğü ve Tezhip kursları ile toplam 602 kişi bu eğitim kurslarından hizmet almıştır.

Ayrıca İngilizce, Piyano, Türk Halk Müziği Hüseyni Makamı, Türk Halk Oyunları Artvin Yöresi, Türk Halk Müziği Garip Ayağı Makamı, Resim, Bağlama Eğitimi, Step-aerobik, Zihinsel Engelliler İçin Özbakım, Aşçı Çırağı, Türk Halk Müziği Garip Makamı Saça Geçici ve Kalıcı Şekil Verme, Türk Sanat Müziği Hicaz Makamı ve Repertuarı, Arapça, Hızlı Klavye Kullanımı, Diksiyon, Atletizm, Hasta Kabul, Gitar, Org Eğitimi, Hijyen Gıda, Aile Eğitimi, Voleybol, Hentbol ve İlk Yardım kursu olmak üzere toplam 765 kişi açılan bu genel kurslarda eğitim görmüştür.

2.1.5. Ekonomik Yapı

Bir toplumun ekonomik yapısını anlamak için, “maddi varlığını sürdürmek üzere üretim ve bölüşümü nasıl örgütlemiş olduğu”na bakmak gerekir (Bahçe ve Eres, 2014: 17). Hopa'nın ekonomik yapısına bakıldığında, bulunduğu coğrafi konum ve iklim özelliklerinden dolayı tarım, ticaret, nakliyecilik, ulaşım, sanayi, turizm gibi çeşitli faaliyetlerin önem kazandığı görülür.

İlçe ekonomisinde, 1951 yılında Hopa'nın çay dikim sahasına alınmasıyla birlikte tarımsal alanda, Orta Hopa mahallesi Hopa-Sarp yolu çıkışında bulunan Hopa Limanı'nın 1972 yılında yapımı tamamlanan bölümlerinin hizmete

açılmasıyla ticaret alanında, 1988 yılında Sarp Sınır Kapısının açılması ile ulaşım, nakliyecilik, ticaret ve turizm alanında önemli bir gelişme olmuştur (Akyüz, 2012: 146). Karadeniz’e kıyı olan ilçede balıkçılığın da önemli geçim kaynakları arasında yer aldığını söylemek gerekir. Temelde tarım ve ticarete dayanan ilçe ekonomisine daha yakından bakmak gerekecektir.

İlçenin iklim özellikleri tarıma elverişli olmakla birlikte arazi yapısının engebeli olmasından dolayı makinalı tarım oldukça sınırlıdır. Nüfusun % 80’i (başka işlerle meşgul olmakla birlikte) çay tarımı ile geçimini sağlamaktadır (Hopa Belediyesi Kültür ve Tanıtım Metni, 2016).

İlçenin 1951 yılında çay dikim sahasına alınmasıyla birlikte, çay üretiminde önemi bir artış olmuştur. İlçede çay tarımının asıl gelişimi ise burada çay fabrikalarının kurulması ile gerçekleşmiştir. Bu sayede, çay ile uğraşan insanlar yetiştirdikleri yaş çay yaprağını daha kolay pazarlama fırsatı yakalamışlardır. İlçe merkezi Sundura mahallesinde kurulan Hopa Çay Fabrikası’nın 1964 yılında faaliyete geçmesiyle, ilçede yaşayan insanlar çayı daha kolay pazarlayabilme imkanının yanı sıra, fabrikalarda çalışma imkanı da elde etmişlerdir (Akyüz, 2012: 145).

2016 yılında Hopa İlçe Tarım Müdürlüğü’nden alınan verilere göre, ilçenin genel arazi bölünüşü ve ilçede yetiştirilen tarımsal ürünler tablo 3 ve tablo 4 te gösterilmiştir.

Tablo 3: İlçenin Arazi Bölünüşü

Arazi Türü	Alanı (Dekar)
Tarım Alanı	54.887
Çaylık	44.800 (27.400 Hopa + 17.410 Kemalpaşa)
Fındıklık	3.847
Orman	118.577
Yerleşim Alanı	12.645
Faydalanılmayan Alan	50

Kaynak: Hopa İlçe Tarım Müdürlüğü

İlçenin en fazla arazi alanını ormanlar (118.577) kaplamaktadır. 103.534’ü tarım, çay ve fındıklık alanı olarak kullanılmaktadır.

Tablo 4: İlçede Tarımsal Ürün Ekim Alanları ve Üretim Miktarı

Ürün Cinsi	Ekim alanı (Dekar)	Üretim (Ton)
Çay	44.800	37.400
Fındık	3.847	357
Bahçe (sebze-meyve)	2.770	1.385
Kivi	250	102
Mavi Yemiş	20	12

Kaynak: Hopa İlçe Tarım Müdürlüğü

İlçedeki tarımsal üretimin başında çay yer alır. Bununla birlikte bölgede yetiştirilen fındık, kivi, mavi yemiş ve çeşitli meyve-sebzeler halkın önemli ekonomik geçim kaynaklarıdır. Yıllık olarak ilçede, 37.400 ton çay, 357 ton fındık, 102 ton kivi ve 12 ton mavi yemiş üretilmektedir.

2015 yılında meyveciliği geliştirme kapsamında Hopa’da toplam 310 ceviz fidanı alımı yapılmıştır (Faaliyet Raporu, 22: 2015). İlçede kiraz, dut, şeftali, portakal, mandalina, hurma, elma, armut, ayva, ceviz, üzüm, nar, incir, kıvılcık, karalahana, mısır, fasulye, kabak, patates, domates, salatalık, biber, patlıcan gibi çeşitli ürünler genellikle aile ihtiyacını karşılamak için yetiştirilmektedir. Bazı ürün yetiştiricileri, pazartesi ve perşembe günlerinde kurulan pazarda, yetiştirdikleri sebze ve meyvelerin (mevsimlerine göre) satışını yapmaktadır.

İlçe geneline bakıldığında ticari anlamda hayvancılık gelişmemiştir. Büyük ve küçükbaş hayvancılık, kümes hayvancılığı, arıcılık genellikle aile ihtiyacını karşılamak için yapılmaktadır. Balıkçılık ise ilçe ekonomisinde önemli bir yere sahiptir (www.hopatso.org.tr).

Hopa İlçe Tarım Müdürlüğü verilerine göre ilçede 1.952 büyükbaş hayvan (760 işletme), 17.400 küçükbaş hayvan (82 işletme) vardır. Arılı kovan sayısı 11.700 (125 işletme)’dir. 93 ton kapasitesinde üç tane su ürünleri işletmesi bulunmaktadır.

İlçe merkezi Bucak mahallesinde kurulmuş olan, 1973 yılında elektrik üretimine başlayan Hopa Termik Santrali ile Hopa limanının hemen yanında kurulmuş olan Karadeniz Bakır İşletmesi ilçenin önemli ekonomik faaliyetleri arasında sayılır (Akyüz, 2012: 145). İlçede “sanayi tesisi olarak 3 adet çay

fabrikası, 1 adet un fabrikası, TEİAŞ'a ait 1 adet termik santral, KBİAŞ'ye ait Tesis ve POAŞ depo İşletmesi" mevcuttur (www.hopatso.org.tr).

Karadeniz'de bulunan limanlar arasında önemli bir yere sahip olan Hopa Limanı, Karadeniz'in en doğusunda dünyaya açılan kapı işlevi görmektedir. 1964 yılında Orta Hopa Mahallesi Hopa-Sarp kara yolu kenarında inşaatına başlanan liman, 1972'de tamamlanan bölümleri ile sadece ilçe için değil, tüm ülkenin ekonomisi açısından önemli bir görevi yerine getirmektedir. "1346 m rıhtım ve 10 m darftı, 38 000 m³ tank kapasitesi ile kamyon dolun istasyonu 18.220 m² modern ambar, 10.000 ton tahıl ambarı ve konteyner terminali gibi fiziki şartlara sahip liman teknik donanım olarak hızla gelişmektedir" (Hopa Ticaret ve Sanayi Odası, 2015: 23).

Bulunduğu coğrafi konum itibariyle, kendilerini stratejik bir konuma taşıdığını belirten Hopaport Genel Müdürü Meriç Burçin Özer şunları söylemiştir (Hopa Belediyesi Kültür ve Tanıtım Metni, 2016):

Limanımız çok stratejik bir bölgede. Sınıra, Kafkasya'ya ve Karadeniz'deki diğer ülkelere yakın olması, transit taşımacılığı hareketlendiriyor. Limanımızda şu anda, hem Nahcivan'a hem de İran'a transit yüklemeler yapılıyor. Ayrıca yaz ve bahar dönemlerinde Uzakdoğu'dan gelen gabari dışı yükler, nehir tipi gemilere aktararak Don-Volga Kanalı aracılığıyla Kırgızistan ve Türkmenistan gibi Hazar Denizi'ne kıyısı olan ülkelere taşınabiliyor. Hopa Limanı Karadeniz'deki en büyük mendireğe sahip limanlardan biri. Ana mendireğinin uzunluğu 2 bin 150 metre. Karadeniz, zorlu hava şartlarına ve sert dalgalara açık bir deniz olduğu için özellikle kış koşullarında böyle bir mendireğe sahip olmak limanın içini koruyor ve her türlü operasyonun yılın 365 günü yapılmasını sağlıyor.

Hopa Limanı, hem Gürcistan'ın Batum ve Poti limanlarıyla hem de Rusya'nın muhtelif limanlarıyla yük ve yolcu sirkülasyonunu sağlar. Aynı zamanda liman, bu hatlar üzerinde Türki Cumhuriyetler ve Orta Asya'ya açılma olanağı tanıyarak, transit ticaret başta olmak üzere İran ve Irak gibi ülkelere ithalat ve ihracat bağlantılarında önemli roller üstlenecek kapasitededir (Hopa Ticaret ve Sanayi Odası, 2015: 23).

Limanda "Dökme Katı, Genel Kargo, proje kargo, konteyner, tank terminali, tahıl terminali, pilotaj, römorkaj, palamar, lashing, atık alımı, çöp alımı, tatlı su ve elektrik gibi genel hizmetler" sunulmakla birlikte "kimyasal ürünler, petrol ve türevleri, likit ürünler, tahıl grupları, çimento, genel kargolar, paletli yükler ve proje yükleri" gibi her türlü yük elleçlenmektedir (Hopa Sanayi ve Ticaret Odası, 2015: 23; Hopa Belediyesi Kültür ve Tanıtım Metni, 2016).

Nakliye ve transit taşımacılığı Hopa insanının en önemli gelir kaynakları arasındadır. İlçede 32'si C2 belgeli olmak üzere 60'a yakın nakliye firması bulunur. Bu firmalara ait yaklaşık 1500 TIR mevcuttur. Bu sayı ülke geneli açısından ilçe düzeyinde değerlendirildiğinde Hopa, tır sayısı çokluğu bakımından ilk sırada yer alır (Hopa Sanayi ve Ticaret Odası, 2015: 22).

1988 yılında Sarp Sınır Kapısı'nın açılmasıyla bölgede ekonomik olanaklarda artış yaşanmıştır (özellikle taşımacılık alanında). 10 Aralık 2011 tarihinden bu yana Türk ve Gürcistan vatandaşları pasaporta gereksinim duymadan sadece nüfus cüzdanı ile Türkiye ve Gürcistan'a geçebilmektedir. Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden Batum'a (ve başka bazı bölgelerine) turlar düzenlenmektedir. 2015 yılı istatistiklerine bakıldığında, Hopa Sarp Sınır Kapısı'ndan yaklaşık 6.500.000 kişi giriş çıkış yaptığı görülür (Hopa Belediyesi Kültür ve Tanıtım Metni, 2016).

Kapının açılması bölgedeki hizmet sektörünü (kafe, otel, vb.) olumlu yönde etkilemekle birlikte; kaçakçılık, bavul ticareti, gümrük komisyonculuğu, göçmen kadınların dahil olduğu fuhuş sektörü gibi olaylar ilçenin sosyo-ekonomik ve kültürel durumunu doğrudan (olumsuz yönde) etkilemektedir (Akyüz, 2012: 152; Akyüz, 2014: 91).

1990'lı yıllardan itibaren hızı artarak devam eden uluslararası nakliye ve sınır ticaretinden kazanılan sermaye, başta inşaat sektörü olmak üzere arazi ve gayrimenkul alanında yatırımlara dönüşmüştür (Özçep ve Aksu, 2016: 114). İlçe merkezinde yapımı devam eden ve bitme aşamasında olan birçok bina mevcuttur. Özellikle Hopa Sundura mahallesinde kurulan üniversite, bölge insanı için ticari bir kaynak olarak görülebilir. Üniversitenin eğitim faaliyetine başlaması ve her geçen gün öğrenci sayısını artırmasıyla birlikte, öğrencilerin ilçedeki ev talepleri de artmaya başlamıştır. Buna bağlı olarak (bilhassa öğrencilerin ve ilçe dışından gelen memurların) bu birden artan ev talepleri karşısında, ev sahiplerinin ev kiralarında ani fiyat artışına gittikleri bilinmektedir.

2.1.6. Etnik Yapı

Etnik (etniklik, etnisite) kavramı, köken olarak eski Yunancadaki "ethnos" sözcüğünden gelmektedir (Aydın, 2014: 181). Batı sosyolojisinde etnik birlik

kavramı, “aynı dili konuşan ve aynı kültüre sahip olan insanların bütünlüğü” olarak tanımlanır (Türkdoğan, 2006:517).

Fredrik Barth (1969) “Political Leadership among Swat Pathans” adlı makalesinde bir etnik grubun varlığını şu sözcüklerle açıklamaktadır. “Bir etnik grubun varlığını üyeleri ve yabancılar, yani kültürel olarak farklı olanlar arasında genel tanınma aracılığıyla sosyal ve ideolojik olarak tasdik edilmelidir. Ayrıca, bu kültürel farklılık din, evlilik, dil veya iş gibi toplumsal pratiklerle ilgili olmalıdır” (akt: Eriksen, 2009: 372-373).

Gökçe (2004: 255), etnik grubu “içinde yaşadığı geniş toplumla bütünleşmeyerek ortak ırk, dil, din, millet ya da kültür varlığına dayalı küçük birlikler oluşturan bir toplumsal grup”; Akpolat (2008: 28), etnik grubu “bütünsel olan milletten kültürel bir ayrıma işaret eden grup”; Aydın (2014: 183), etnik grupları, şimdiye kadar objektif koşulları bakımından “soy”la, “kandaşlık”la ya da “aynı dili konuşmak” gibi kültürel unsurlarla doğrudan ilişkili olarak görülmesine rağmen, aslında bu kavramın anlatmaya çalıştığı sosyo-kültürel olguyu “grubun kendisini diğerlerinden farklı olarak algılamasıyla ilişkili, yani kültürel kimliğe bitişik, ayrı bir “halk olma”, ayrı bir “kültürel varlık” olma bilinciyle ve bu bilincin simetrik algısı olan “öteki(ler)”le araya kültürel sınırlar çekildiği noktada karşımıza çıkar” şeklinde tarif etmiştir.

Gündelik dilde ‘etnik grup’ kavramı, kültürel olarak çoğunluktan ayırt edilebilir bir azınlık grubu tanımlamak için kullanılmaktadır. Her etnik ideoloji bireye kültürel aidiyet ve güvenlik duygusu vermektedir (Eriksen, 2009: 370-377).

Etniklik, genel anlamda bir insan grubunun dil, soy, din, kültür ve yaşam biçimindeki farklılıklarından oluşan kolektif kimliğidir. Kolektif kimlik, aslında bir durumu değil, bir süreci yansıtır ve bir grubun diğer gruplarla olan ilişkisine bağlı olarak da zaman içinde değişir (Bilgin, 1995: 59).

Etnik kimlik ve etnisite meselesini araştırmacıların çok farklı biçimlerde ele alarak tanımladığı ve değerlendirdiği görülmektedir. Bu nedenle “etnik grup” kavramına sınırlandırma getirmek amacıyla, Orhan Türkdoğan’ın çalışmalarından yararlanılmıştır. Bu çalışmada etnik grup denildiğinde, aşağıda açıklaması yapılan anlamı akla getirilmelidir.

Etnik grup, “nesilden nesile taşınan kendine has ve başka gruplardan farklı sosyal ve kültürel bir geleneği paylaşan veya daha karmaşık bir toplumun parçası olan ya da tek başına var olan bir grup” olarak algılanmaktadır (Türkdoğan, 2013: 41).

Etnik grupların, kendine özgü ve ayırt edici özellikleri vardır. Türkdoğan etnik grupların özelliklerini şu şekilde belirtmiştir (2013: 41-44):

...Etnik gruplar toplumsal hayatta “onlar” ve “biz” ayrımını muhafaza ederler. Etnik grup gönüllü olmaksızın oluşmuş, çıkar bilincine sahip ve örgütlenişi biçimsel olmayan bir birliktir. Etnik grubun üyeleri birincil ve ikincil ilişkiler yoluyla bir araya gelmiştir ve üye sayısı nispeten sınırsızdır...

...Bir toplum içindeki her etnik grubun üyeleri, diğer gruplar tarafından belli ölçülerde dışlamalara, kabul edilmemeye, önyargılı yaklaşımlara ya da baskılara maruz kalabilirler. Sadece farklılığın kabul edildiği grup ilişkilerinde bile “onlar” ve “biz” ayrımı mevcuttur. Bu ayrım grup birliği ve gruba sadakatin özelliğidir. “Onlar”dan ayrı tutulan “biz”e karşı bir sıcaklık hissedilmesi gerekir. Yine de nadiren de olsa, özellikle çağımızda, bu tip gruplar arasındaki ilişkiler salt farklılığın bilinci ile yürütülürler...

...Nerede iki veya daha çok etnik grup varsa, orada resmen veya biçimsel olmaksızın yürütülen bir etnik üstünlük (ağabeylik) sistemi geliştirme eğilimi mevcuttur. Bu sistemin üstün ya da hakim grubu, bir çoğunluk da olsa azınlık da olsa, aslında kendisi de bir etnik gruptur. Çünkü kendine has bir eşsizliğe ve bilince sahiptir. Her sistemde “biz”den aidiyet duygusu ve “onlar”dan ayrılık hissi mevcuttur, bununla birlikte bazı toplumlarda kendine has uzlaşmalar bazılarında da şiddetli geçimsizlikler görülür...

...Etnik gruplar arası ilişkiler tarihî şartların ürünleridir. Kişilerin grup sadakatlerini oluştururken ve grup bölümlerini belirlerken önemli buldukları özel karakterler her zaman sosyokültürel çevre ile ilişkilidir. Bu yüzden renk veya başka türlü fiziksel özelliklere, dile veya dinî inançlara, etnik sistemleri açıklayıcı temel bir rol atfetmek veya bunlardan birini etnik gruplar arası tansiyonu ölçmekte önemli bir faktör olarak kullanmak mümkün değildir (Türkdoğan, 2013: 41-44).

Etnik grupların özelliklerine bakıldığında “farklılık bilinci”nin bu grupların temel karakteristiğini oluşturduğu görülmektedir. Bu farklılık bilincinden “biz” ve “onlar” arasında bir ayrım meydana gelir. Ötekinden farklı olma yönündeki algıdan dolayı, üyesi olunan gruba benzerlik vurgulanmakta ve bu gruba karşı aidiyet hissedilmektedir. Diğer etnik gruplara karşı ise farklılıklar ön plana çıkarılmakta ve ön yargı, dışlama, üstünlük kurma, kabul etmeme gibi davranışlar söz konusu olabilmektedir. Etnik gruplar arası ilişkiler sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi ve tarihi koşullara göre de değişebilmektedir.

Hopa'nın etnik yapısı, Lazlar, Hemşinliler, Gürcüler, Lomlar (yerelde Poşa olarak adlandırılır), Kafkas kökenli aileler, Türkler, Kürtler ve Dadaşlardan oluşmaktadır. Bu etnik gruplar dışında ilçede Rizeliler denilen, Rize'den çeşitli göçlerle gelen (bazıları önce Borçka'ya daha sonra Hopa'ya yerleşmiş olan)

aileler bulunur. Ancak nüfusun ana bileşenleri Lazlar ve Hemşinlilerdir. Bugün ilçenin hem ekonomik yaşamında hem de sosyal, kültürel ve politik yapısında belirleyici olan bu iki etnik gruptur (Akyüz, 2014: 97). Yapılan bu çalışmada ilçe merkezinde yaşayan bu iki etnik grup ile sınırlandırıldığından dolayı Lazlar ve Hemşinlilere daha yakından bakmak gerekmektedir.

2.1.6.1. Lazlar

Antik Çağdan günümüze kadar Güney batı Kafkasya ve Kuzey Doğu Anadolu'da yaşayan bir halkın adı olup (Lazi), Türkiye'de ve Türkçe'de bu halka Laz denilmektedir (Öztürk, 2005: 756). Gürcüce 'de Çan (C'ani/Çani) adıyla anılan Lazlar, kendilerine *Lazi* demektedir. Bazı kaynaklarda Lazlar, "Tsan", "Tzani", "Tzannes", "Chan", "Tchan", "San", "Ç'an", "Chani", "Channi", "Canivk", "Tcanni" olarak geçmektedir (Albayrak, 2010: 166). Ayrıca Trabzon ve Rize Türkçe diyalektleri terminolojisinde Lazlara "mohti", "komohti" denmektedir (Öztürk, 2005: 756).

Türkiye'de Laz kavramı çok uzun yıllar yanlış kullanılmıştır. Laz denildiğinde, Samsun'dan itibaren tüm Doğu Karadeniz akla gelmekteydi. Bu kavramın Karadenizliler arasında yanlış kullanımı da ayrı bir boyuttadır. Sinoplu Samsunluya, Samsunlu Giresunluya, Giresunlu Trabzonluya, Trabzonlu Rizeliye, Rizeli de Artvinliye "Laz" demektedir (Koçiva, 2014: 71). Koçiva'ya (2014:71) göre bu yanlış kullanımın tarihî bir arka planının olduğu, 2000'li yıllardan sonra yürütülen Laz tarihi çalışmalarından sonra anlaşılmaya başlanmıştır.

Albayrak'a göre Kolkhis (Kolheti) Yunanlıların, Doğu Karadeniz ile Kafkas dağları arasında kalan bölgeye verdiği addır. Yunan kaynaklarına göre bu bölgede yaşayan halka da Kolheti denmektedir. İlkçağ tarihçileri, Kolhlar'ın MÖ. 12-11. yüzyıllarda kurulan, Hopa ile Of arasında yaşayan bir halk olduğunu belirtmektedirler (Albayrak, 2010: 153-154). Bazı tarihçilere göre Kolhida kültürü Laz, Gürcü ve Abhaz halklarının süreç içinde oluşturdukları ortak bir kültürdür (Aksamaz, 1995: 129).

Lazların en eski tarihine bakıldığında, Kolhida kültür ve yönetim alanıyla yakından ilişkili olduğu görülür (Aksamaz, 1995: 129). Lazların tarihi yurtları, Trabzon'dan itibaren Doğu Karadeniz kıyılarını takiben günümüz Abhazy Cumhuriyeti'ne kadar olan Gürcistan'ın bütün Karadeniz kıyıları ve kıyılara yakın

olan yerlerdir (<http://www.lazca.org>). Bu bölge Lazların ataları sayılan Kolhetilerin yönetim alanını oluşturmaktadır.

Berdzenişvili ve Canaşıa' ya göre (1940'dan akt:) Kolhida (Kolçis, Kolheti, Kolha, Kolkh, Kolheti) Krallığı'nın kesin kuruluş tarihi bilinmemekle birlikte bu devletten bahseden en eski kayıtlar MÖ 6. yüzyıldaki Yunanlılara aittir (Başkan, 2011: 23-24). Edinilen kaynaklara göre Kolhida Krallığının yönetici tabakasını Megreller oluşturuyordu. MÖ 5. yüzyıldan itibaren zayıflama sürecine giren Kolhida Krallığı Perslerin, Büyük İskender ve haleflerinin, Pontus Krallığı'nın ve Romalıların saldırılarına uğramıştır. MÖ 1. yüzyılda Romalılar Kolhida Krallığını işgal ederek yönetimi Lazlara vermiştir. Bu tarihten itibaren devletin adı Lazika Krallığı olup, seçimle işbaşına gelen krallarca yönetilmiştir. Lazika Krallığı 7. yüzyıla kadar İranlılar ve Romalılar arasında defalarca el değiştirmiş, kesin yıkılış tarihi bilinmemekle birlikte Laz Krallığı 689 yılı itibariyle ortadan kalkmıştır (Başkan, 2011: 23-24).

Lazika Krallığı ortadan kalkınca yerini 8. yüzyılda Abhazlar, Megrel-Lazlar, Svanlar ve Gürcülerden oluşan Abhazya Krallığı almıştır. Abhazya Krallığı 780'li yıllarda kuzeybatıda Nikopsia (Tuapse), güneyde ise Çoruh yatağına kadar uzanan bölgede yer almaktaydı (www.lazca.org).

9. yüzyıla gelindiğinde çoktan yıkılmış olan Lazika Krallığı hanedanını temsil eden asıl halk, Çoruh nehrinin batısındaki topraklara sığınmıştır. Bundan sonra Laz terimi özellikle de Bizans literatüründe Eski Kolkhis kültürünü temsil eden tüm toplulukları kapsayan etnik bir terime dönüşmüştür (Albayrak, 2010: 170).

Osmanlı Devleti'nin 1453'te Bizans İmparatorluğuna son vermesiyle ve II. Mehmet'in Trabzon Krallığı'nı 1461'de ele geçirmesiyle Lazlar Osmanlı yönetimine girmiştir (Aksamaz, 1995: 129-132).

Karadeniz'in güney ve doğu bölgesinde siyasi olaylar sonucu etnik yapı değişmiş ancak Kolkh unsuru burada yok olmamıştır. Kilkhler, Kulkhlar ve Kolkhlar gibi terimler ilk başta bu bölgedeki nüfus için daha sonra ise Gürcistan'ın Batı nüfusu anlamında kullanılmıştır. Ayrıca bu terimler bazen siyasi (devleti) bazen de etnik bir mahiyete sahiptir (Jordaniya, 2010: 622).

Zahiroğlu konuyu şu şekilde özetlemektedir:

Antik çağda, Doğu Karadeniz sahillerinin kültürel yapısını tanımlamak için kullanılan en yaygın ifade Kolhi terimidir. En az bin yıllık bir zaman diliminde geçerliliğini koruyan bu terim, Bizans dönemiyle birlikte, yerini Lazi terimine bırakmıştır. Her iki terim de tarihsel sürecin büyük bir kısmında, birer kabile ismi olmalarının ötesinde, bölgeyi bir bütün olarak ifade eden tanımlamalar olarak da algılanmışlar ve o anlamda da kullanılmışlardır. Aynı fonksiyonu ile günümüze dek ulaşan Laz teriminin, öncülü olan Kolhi teriminin yerini alması ve etnik bir terim olmanın ötesine geçip, bölge kültürünü ifade eden genel bir tanımlama haline dönüşmesi yüzlerce yıllık bir süreçte gerçekleşmiştir. Antik kaynaklarca aktarılan son derece sağlam tarihsel kayıtlar ve tanıklıklar, bu terminolojik dönüşümü net bir şekilde ortaya koymaktadır. Örneğin, MS.6. yüzyılda Doğu Karadeniz’i bizzat gezip, elde ettiği bilgileri ve gözlemlerini kaydeden Bizanslı tarihçi Agathias, bu durumu kesin bir dille ifade etmektedir (Zehiroğlu, 1999: 2).

“...Lazika’da yerleşik olanlar, eskiden Kolhiler olarak bilinirdi ve bu Lazlar ile Kolhiler de aynı halktır...” (Agathias, II. 18.4’den akt: Zehiroğlu, 1999:2). Bu alıntıdan anlaşılacağı üzere Lazlar Kolhilerin devamıdır.

Aynı zamanda Agathias, Laz halkının karakteri, yönetimi ve yaşayış tarzıyla ilgili önemli bilgiler vermektedir:

Lazlar büyük ve gururlu bir halktır ve onlar, oldukça önemli başka kavimlere hükmetmektedirler. Kolhidalıların antik isimlerine bağlı olmaları ile abartılı bir şekilde gurur duyarlar ve muhtemelen kibirli yaklaşımları da bundan kaynaklanmaktadır. Eminim ki, bize bağlı kavimler arasında, böyle bol insan gücü kaynaklarına sahip olan, bu şekilde gereğinden fazla bir zenginlik ihsan edilmiş olan, bu kadar ideal bir coğrafi konuma sahip olan, böylesine bolluk içinde bir yaşam biçimleri olan ve böylesine yüksek bir medeniyete ve inceliğe sahip olan, bir başka kavim daha yoktur (Agathias, III.5.1’den akt: Zehiroğlu, 1999 :2).

Eskiden Kolheti Krallığının bulunduğu bölgede kurulan Lazi Krallığı döneminde birbiriyle akraba olan veya olmayan pek çok Kolh kabilesi, Giresun civarından, Kafkasya’nın iç bölgelerine değin yaşadıkları bölgede Laz/Lazi adını benimsemiş, bu isim Roma, Trabzon ve Osmanlı İmparatorlukları döneminde de geleneksel olarak kullanılmaya devam etmiştir (Öztürk, 2005:768). Lazi ve Tzani kelimeleri, aslında Antikçağ öncesinden itibaren bölgede yaşayan ortak soy ve kültüre sahip halkları tanımlayan coğrafi kavramlardır (Öztürk, 2012: 723). Günümüzde Karadeniz sahil kesiminde yaşayan halkın çoğu için, yanlış bir tanımlamayla Laz deniyor olması belki de buraya dayanmaktadır.

Bu çalışmada adı geçen Lazlardan kasıt, çoğunlukla Doğu Karadeniz’de Çoruh nehri ile Pazar ilçesi arasında yerleşik olarak yaşamakta olan, kendine ait dili (Lazca) olan ve etnik grup bilincine sahip yerli halktır. Aynı zamanda şunu da belirtmek gerekir ki bu çalışma için anketlerin doldurulması aşamasında Lazların

bazıları etnik aidiyet olarak kendilerini “Türk” ve “Müslüman” hissettiklerini belirtmiştir.

Lazların etnik kökenine dair farklı görüşler bulunmaktadır. Bu farklı görüşlere iki örnek vermek yeterli olacaktır.

Kırzioğlu (1994: 10-11), Lazların Türk ırkından geldiğini savunmakta ve bu durum ile ilgili deliller göstermeye çalışmaktadır. Gürcülerin, “Lazlar, Megrel Gürcüler’inden dönmedir; Müslüman-Megrel sayılırlar” şeklindeki iddialarına karşı ise, kendince bu iki boy (Laz- Megrel Gürcü) arasındaki farkları belirlemeye çalışarak, cevaplar sunma girişiminde bulunmuştur.

Bryer ‘e göre (1976:181’den akt:) bugün Türkiye’de yaşayan Lazlar, Anadolu’nun Türk kökenli halkı olmayıp kendi dil ve milli kimliklerini muhafaza eden etnik bir gruptur (Jordaniya, 2010: 614).

Bazı kaynaklar Lazların, MS 520-512 tarihleri arasında, Theophane döneminde Hristiyanlığı kabul edip (Gibbon, Neander ve Gesch’den akt:) 6.-7. yüzyıllar Kolhis’e hakim olduğunu ve güneye doğru inerek Batum ile Akampsis (Çoruh) nehri arasına yerleştiklerini belirtmektedir (Öztürk, 2005: 759). Buran ve Çak (2012:73), Lazların bir bölümünün 6. yüzyılda Hristiyanlığı benimsemiş olduğunu ve daha sonra Osmanlı döneminde, özellikle Yavuz Sultan Selim devrinde bölge halkının Müslüman olduğunu belirtmektedir.

Aksamaz’a (1995: 130-136) göre, Lazların Müslümanlıkla tanışmaları Osmanlı İmparatorluğu’nun bölgeyi etki alanına aldıktan sonra (1461’den itibaren) olmuştur. 16. yy. ortalarında ise Lazlar topluca İslam’a geçmeye başlamışlardır (Öztürk, 2012: 736).

Lazların anadili olan Lazca, Kafkas dilleri grubunun Güneybatı Kafkas dil ailesinin içinde yer alır. Güney Kafkas dil ailesi Lazca ile birlikte Gürcüce, Svanca ve Megrelce’den meydana gelir. Lazca bu diller arasında Megrelce’ye daha yakındır. Megrelce’yi Lazların Gürcistan’daki akrabaları Megreller konuşmaktadır. Dilbilimciler, Lazca ve Megrelce için antik Kolheti dili olan Zanca’nın zaman içinde ayrılıp iki dil haline geldiklerini söyler. Lazca ve Megrelce antik Kolheti kültürünün günümüzdeki mirasçıları ve temsilcileri olarak kabul edilmektedir (Aksoylu, 2010: 55).

Tarih boyunca yazılı ölçünlü bir dile sahip olmayan Lazca için alfabe oluşturma çabalarının 1920 yılından itibaren başladığını söylemek mümkündür. Lazca için bir alfabe oluşturmaya yönelik son zamanlardaki çabalara rağmen, yörede yazılı olarak kullanılan tek dil Türkçedir (Gökdağ, 2011: 120).

Coğrafi olarak dar bir bölgede konuşulmasına rağmen Lazca, farklı diyalektlere sahiptir. Rize ilinin doğusunda yer alan ve Rize'ye bağlı Pazar, Ardeşen, Çamlıhemşin, Fındıklı ve Artvin iline bağlı Arhavi, Hopa ve Borçka'da Lazca konuşulmaktadır. Bu ilçeler arasında Pazar, Ardeşen ve Fındıklı'nın büyük bir kısmı, Çamlıhemşin'in yarısı, Arhavi'nin neredeyse tümü, Hopa'nın yarısı ile Borçka'nın küçük bölümü Lazca konuşmaktadır. Bunlara ek olarak 93 Harbi diye adlandırılan 1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı döneminde bölgeden Marmara Bölgesi'nin çeşitli yerlerine göç eden (Sapanca, Akçakoca, Düzce, Yalova, Karamürsel, İzmit ve Gölcük, Hendek, Akyazı gibi kentlerde yaşayan) Lazlar, geleneklerini ve kültürlerini muhafaza edip, dillerini konuşmaya devam etmektedirler (Aksoylu, 2010: 58-59).

Günümüzde Lazcayı anadil olarak öğrenenlerin sayısında ise gittikçe azalma yaşanmaktadır. Artvin ve Rize bölgesi dışında yaşayan Lazların ikinci kuşakları Lazcayı anlayıp konuşmamakta, üçüncü kuşak Lazlar ise artık hiç Lazca bilmemektedir. Rize ve Artvin yöresinde yaşayan yeni nesil Lazlar da neredeyse hiç Lazca öğrenmemekte ve bilmemektedir (Gökdağ, 2011: 121). Dilbilimciler Lazcanın bu seyirde devam ederse birkaç kuşak sonra tamamen yok olacağını bildirmektedir (Aksoylu, 2010: 59).

Lazların geçim kaynağına bakıldığında, toprağın darlığından dolayı bağcılık ve tarımla geniş çapta uğraşmadıkları, daha çok “denizin çocukları” olarak da anılmalarına sebep olan balıkçılık ve deniz araçlarıyla taşımacılık yaptıkları bilinir. Denizcilik uğraşısı Lazlara yüksek yaşam koşullarını beraberinde getirmiştir (Siharulidze, vd. 2005: 58-60).

2.1.6.2. Hemşinliler

Rize'nin Çamlıhemşin ve Hemşin ilçelerinde büyük oranda, Çayeli, Pazar, Fındıklı, Hopa ilçelerinin iç bölgelerinde yaşayan veya soyu bu bölgelere dayanan halka Hemşinli denilmektedir (Öztürk, 2005: 506).

Osman Coşkun, (2014:7) *Artvin Sülaleleri ve Kökenleri* adlı çalışmasında Hemşin bölgesini Çayeli'nden Hopa-Sarp'a kadar sahilden 10 kilometre içerde uzanan bölge olarak tanımlamaktadır. Sadece Arhavi'de Hemşin ile anılan yer olmadığını, burada yaşayan halkın genelini Laz olduğunu belirtmektedir.

Abdullah Akat “Hemşin ve Hemşinlilerde Dayanışma Faaliyetleri” adlı makalesinde Hemşin bölgesini tanımlamakta ve bugün Hemşinli olarak kendini tanımlayan halkın yaşadığı coğrafya hakkında önemli bilgiler vermektedir:

Hemşin, Kuzey Anadolu Dağları'nın en yüksek ve en görkemlisi olan Kaçkar Dağlarının deniz tarafına bakan yamaçlarına kuruludur. Fırtına Vadisi'ni ortasına alan yerleşim, kıyıda epeyce içerdedir. Kıyıdaki Pazar ve Ardeşen ilçelerinin dağlık kısmı olarak da gösterilebilir. Bölgede yüzey şekilleri, bitki örtüsü ve iklim şartları insan yaşantısına pek elverişli olmayıp birlikte yaşamak için mücadeleyi gerektirmektedir. Oldukça dik ve engebeli olan yüzey geniş ormanlarla kaplıdır ve bölge sürekli yağış altındadır. Yerleşim, derelerin dağları yararak oluşturduğu vadiler boyunca kurulmuştur. Bölgede yaşayan halk Hemşinli olarak tanımlanır; ancak Hemşinliler bugünkü Hemşin sınırları içerisinde kalmamışlardır. Bölgede Cimil- İkizdere Bölgesi'nde, Çayeli'nin yüksek kesimlerinde, Hopa'nın Yüksek kesimlerinde ve İspir'de Hemşinli kimliğiyle yaşayan topluluklar görülürken Anadolu'da Adapazarı, İzmit ve Düzce çevresinde; Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında da Gürcistan, Kazakistan, Ermenistan, Kırgızistan ve Sibiryâ bölgelerinde Hemşinli Topluluklar görülmektedir (Akat, 2012: 209).

Doğu Karadeniz'in diğer yerli halklarından biri olan Hemşinliler kendilerine batıda “Hemşinli” doğuda “Homşetsi” adını veren bir halktır ve bölgedeki Lazlar onlara “Armeni” (Ermeni) demektedir (Aydın, 2014: 199).

Yıldırım ve Haspolat “Hemşinli” kavramının hem bir coğrafi bölgeye hem de etnik bir kimliğe işaret ettiğini belirterek Hemşinliler hakkında şunları söylemektedir.

Hemşinlilik hem bir kimliğe hem de bir yöreye gönderme yapan bir yapıya sahiptir. Genel olarak Osmanlı döneminde Hemşin bölgesi olarak kabul edilen, bugünkü Çamlıhemşin, Hemşin ve Kaçkarların Yusufeli ve İspir tarafındaki eteklerindeki köyleri kapsayan bölgede yaşayanları ifade etmektedir. Diğer taraftan Hemşinlilerin zamanla Müslümanlaş(tırıl)mış Ermeniler olduğu kabul edilmektedir. Tarihsel bilgilerde bölgenin Hemşin adını alması, bölgeye 7. yüzyılda yerleştiği sanılan Ermeni prensi ile alakalandırılmaktadır. Dolayısıyla asırlarca bu bölgede yaşayan Ermenilerin, bazı kaynaklara göre, 15. yüzyılda bölgenin Osmanlı egemenliğine girmesiyle başlayan, Müslümanlaş(tırıl)ma sürecinin ve devamında özellikle 19. yüzyılda Ermenilere yönelik politikalarla birlikte kimlik değiştirmelerinin sonucunda Hemşinli adının kimlik adı olarak öne çıktığı anlaşılmaktadır (Yıldırım ve Haspolat, 2016: 108).

Pınarbaşı, 2012 yılında yaptığı “Hopa Halkının Sosyo-Politik Tercihleri, Tutumları ve Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma” adlı projede, Hemşinlilerin kökeni konusunun tartışmalı bir konu olduğunu izah ederek, Türk, Gürcü ve Ermeni kaynaklarında Hemşinlilerin kökeni ile ilgili farklı kabullerin olduğunu

belirtmiştir. Genel kabul gören teoriyi ise Öztürk (2012)'den referansla şu şekilde özetlemiştir. “Ortaçağ’da Ermenistan’dan göç etmek zorunda kalan bir topluluğun bölgeye yerleşip, Osmanlı döneminde büyük ölçüde İslamlaşması” tezini içermektedir (Pınarbaşı, 2012: 11).

Levon Haçikyan (1997: 23), *Hemşin Gizemi* adlı kitabında Hemşinlilerin ataları kabul ettiği Ermeni toplumunun Hemşin bölgesine göçünü, tarihçi Gevond’un anlatılarına dayanarak 789-790 yılı olduğunu söylemektedir.

Hemşin bölgesine gelen Ermeniler buraya geldiklerinde Hıristiyan’dır ve Gregoryan Kilisesi’ne bağlıdırlar. Osmanlı hâkimiyetine kadar bu konu ile ilgili fazla bir tartışma bulunmamakta, Osmanlı egemenliğinden sonra ise halk Müslümanlaşmaya başlamaktadır (Özkan, 2014: 54). Müslüman Ermeniler, Ermeni adını atıp “Hemşinli” adını benimsemişlerdir (Siharulidze, vd. 2005: 70).

Hopa Hemşinlilerinin (aşağıda açıklanacaktır), Hemşin bölgesinden göçü (sebepleri henüz netlik kazanmasa da) 1500’lü yıllarda olmuştur. O tarihte Hopa Hemşinlileriyle birlikte bugün Rusya’da, Abhazya’da yaşayan Hemşin Ermenileri de göç etmişlerdir. Hemşin Ermenileri önce Trabzon, Ordu, Samsun gibi yerlerin dağlık bölgelerine kaçmışlar ve daha sonra buralardan Rusya ve Abhazya’ya göçmüşlerdir. Bu süreç 1915 yılındaki tehcir ile son bulmuştur (Gökdağ, 2011: 128).

Doğu Karadeniz’ de yaşayan Hemşin halkı iki gruba ayrılır. Birincisi, Hemşin denilen bölgede yaşayan “Baş Hemşinliler” (Batı Hemşinlileri)’dir. İkincisi ise Artvin ilinin Hopa, Kemalpaşa ve Borçka yerleşim yerlerinde yaşayan “Hopa Hemşinlileri” (Doğu Hemşinlileri) olarak adlandırılan gruptur ve bu iki grup arasında çok belirgin farklar olduğu kabul edilmektedir (Akat, 2012: 209).

Amerikalı dilbilimci Bert Vaux konuşulan dil ve yaşanılan bölgelere göre Hemşinlileri; Doğu Hemşinlileri, Batı Hemşinlileri ve Kuzey Hemşinlileri olmak üzere üç gruba ayırmaktadır (Öztürk, 2005: 507-708).

-Doğu Hemşinlileri: Artvin ili Hopa ilçe merkezi ve bazı köyleri, Kemalpaşa beldesi ve bazı köyleri ile Borçka ilçesinin bazı köylerinde yaşamaktadırlar (Buran ve Çak, 2012: 59). Sünni Müslüman olan Doğu Hemşinlileri, anadil olarak Homşetma/Homşetsi/Hemşotsi adlı Ermenice şivesi konuşurlar ve bu dil bölgede Hemşince olarak bilinir (Öztürk, 2005: 507). George

Dumezil'in yapmış olduğu çalışmalar Hemşincenin Ermenicenin bir lehçesi olduğunu göstermektedir (Gökdağ, 2011: 127).

Lazlarla aynı tarihlerde (1600'lü yıllarda) İslam'ı kabul etmiş olan Hopa Hemşinlileri için Gökdağ (2011: 128), şunları ifade etmektedir. "Onlar da her Türk vatandaşı gibi kendini Türk hissetmektedir. Dillerinin Ermenice olduğunu yeni yeni öğrenmeye başlamışlardır".

Hopa Hemşinlilerinin dili ve dini ile ilgili Talin Büyükkürkciyan *Hemşinlilerde Unutarak ve Gizlenerek Var Olmak* adındaki yüksek lisans tezinde şu bilgileri veriyor.

Hopa Hemşinliler Müslümanlığı tümüyle benimsemiş ve dinin gereklerini yerine getirerek yaşarlarken gündelik hayatta Türkçeden tamamen farklı bir dil olan Hemşinceyi konuşuyorlar. Bu dilin kendilerini farklı kıldığını sezse de bu bilgiyi bilinç üstüne çıkarmayıp herkes gibi yaşamlarını sürdürüyorlar (Büyükkürkciyan, 2011: 74).

-Batı Hemşinlileri: Bu grubun yerleşim yerleri, özellikle Rize'nin Hemşin ve Çamlıhemşin ilçelerinde, az bir bölümü de Fındıklı, Çayeli, Pazar, Ardeşen ve İkizdere ilçelerinin dağlık kesimleridir (Buran ve Çak, 2012: 59). Batı Hemşinlileri 'ne aynı zamanda "Başhemşinliler" de denilmektedir. Anadilleri Türkçe olan Sünni Müslümanlar bir gruptur (Öztürk, 2005: 507-508).

Gökdağ, Batı Hemşinlileri etnik grubunun kimlik bilincine sahip olduklarını şu şekilde ifade etmektedir. "Hemşinli kimliği geleneksel giysilerinden, halk oyunlarına, yaylalardan, şenliklerine kadar birçok alanda belirgindir. Bunların içerisinde en ilginç olanı halen Ermenilerin de kutladığı Vartevor Bayramıdır". Batı Hemşinlileri Hemşince konuşmamakla birlikte, günlük yaşamlarında yer adları ve kullanılan bazı araç-gereçlerde bazı Ermenice kelimeleri Türkçe konuşma içerisinde kullanmaktadırlar (Gökdağ, 2011: 126-127).

Doğu Hemşinlileri ve Batı Hemşinlileri hakkında bilgi veren Büyükkürkciyan, bu iki grup arasındaki belirgin farklılıkları ortaya koymaktadır:

Hemşinliler Ermenice diline sahip Müslüman ve görünüşte milliyetçi diyebileceğimiz bir topluluk. Hopa Hemşinliler Ermenice dilini konuşurken aynı anda İslami değerlere de sahip çıkmaktadırlar. Çamlıhemşinliler Türkçe konuşmakta fakat Ermeniceden Türkçeye geçen kelimeler kullanmakta ve Ermeni olduklarını kabul etmeye daha yakın durmaktadırlar (Büyükkürkciyan, 2011: 2).

-Kuzey Hemşinlileri: Ataları Hemşinli olmakla birlikte Trabzon, Giresun, Ordu ve Samsun'a göç eden, 1915 yılından sonra ise Gürcistan ve Rusya'ya

gitmek zorunda kalmış Hristiyan gruptur. Anadili Homşetma/Homşetsi olan Hemşinliler kendilerini Hamşetsi olarak tanımlamaktadır (Buran ve Çak, 2012: 59; Öztürk, 2005: 507).

Remzi Yılmaz'ın (2015: 56-57) *Bozkırın Atlı Göçebelere Hemşinliler* kitabında Batum Hemşinliği'nin fiilen ve sosyal olarak resmi geçerliliğini kaybettiğini belirtmekte, bunu da iki sebebe dayandırmaktadır. Birincisini "93 Harbi" denilen Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda Batum Sancağının elimizden çıkmasıyla binlerce muhacirin Batıdaki şehirlere göç etmek zorunda kalması olayına, ikincisini ise 1944 yılında Gürcistan'da yaşayan Hemşinlilerin, o dönemin Sovyet politikası gereği pek çok halk gibi, Stalin'in emriyle Kazakistan ve Özbekistan'a sürülmesine bağlamaktadır.

Türkiye'de yaşayan Hemşinliler Rize ve Artvin ili dışında, İstanbul, İzmit, Sakarya, Düzce, Akçakoca, Bursa, Ankara, Samsun, Erzurum ve Sivas illeri ve çevresinde yaşamaktadırlar. Genellikle Hemşinliler Ermeni kökeninden geldiklerini reddedip kendilerini Türk olarak tanımlama eğilimi gösterirler (Buran ve Çak, 2012: 60).

Hemşinliler hakkında genel bilgiler yukarıda verilmiştir. Bu etnik grubun Hemşin bölgesinde Osmanlı dönemi öncesinde Hristiyan ve Gregoryan Kilisesine bağlı oldukları, dil olarak Ermenice konuştukları (Doğu Hemşinlileri) ve kökenlerinin Ermeni halkına dayandığına dair görüşler ağırlıklı savunulan görüş olarak yapılan çalışmalarda karşımıza çıkmaktadır. Bu görüşün antitezi olarak, Hemşinlilerin Türk oldukları ve kökeninin de Türk boylarından geldiğini kanıtlama çabalarının bulunduğunu da belirtmek gerekir.

Hemşinlilerin Türk olduğunu savunan çalışmalardan biri, kendisi Hopa'lı olan Remzi Yılmaz'a aittir. Yazar, Rize ili ve diğer illerdeki Hemşinlilerin, Türk toplulukları olduğunu defalarca çalışmasında dile getirmiş olup, Hemşinlilerin kökeni hakkında şu görüşü savunmaktadır (Yılmaz, 2015: 58).

Türkistan'ın Kaşgar yerleşim yerinden "büyük göçler"le Horasan- Hamedan'a, oradan da Azerbaycan/Şirvan ve Dağıstan'a ulaşan Hamşeni boyları buralardan da yeni Türk bölükleri ekleyerek, Aras boyundan İğdir, Sarıkamış, Pasinler Ovası üzerinden Erzurum yaylalarına gelmişlerdir. Burada nüfusça genişleyen bu boylar geniş sürülerini daha ılık yerlerde kışlamak üzere İspir ve Bayburt üzerinden Kaçkar'ın ve Barkhal Dağı güneyine inen Hemşenliler, Horasan'dan bu tarafa hep bu ismi taşımışlardır. Zamanla Hemşin'e sığmayan boylar mera ve tarım alanlarının azlığı yüzünden bölük bölük doğuya doğru yeni yerleşim alanlarına dağlardan denize doğru yerleştirilmişlerdir. 1460'tan sonra Doğu Karadeniz ve Kafkas

ellerinin Osmanlı Hâkimiyetine geçmesiyle Hopa ve Kemalpaşa'ya tımar verilmesi üzerine "Kadim Müslüman Hemşinliler" yerleştirilmişlerdir (Yılmaz, 2015: 113).

Aslan (2006: 36), *Hemşinlilerde Sosyal Yapı ve Kültürel Kimlik* adlı yüksek lisans çalışmasında "Hemşinlilerin Müslümanlıktan önce de Türk oldukları, Türk kültürünü ve Türk milli kimliğini devam ettirdiklerini ve Ermeni iddialarıyla herhangi bir bağlantıları olmadığı" tezini savunmaktadır.

Türkiye'de yaşayan Hemşinliler, Doğu Karadeniz'e özgü kültürel karakteristiklere sahip, kimlik açısından diğer Ermeni toplumlarından oldukça farklılaşmış, öznel bir halktır (Ersoy, 2014: 40). Gerçek inancını dışı vurmeyen kesimi saymazsak Hemşinliler bugün resmi olarak Sünni-Hanefi mezhebine bağlı müslümanlardır (Siharulidze, vd. 2005: 70).

Hopa Hemşinlileri bundan elli-altmış yıl öncesine kadar dağlık kesimlerde davarçılık, çobanlık, dericilik, kaba dokumacılık, arıcılık ve az miktarda arıcılık yapmaktaydılar. Hemşinliler bugün bile yaylacılıkla meşgul olsalar dahi Türkiye'de yaşanan modernleşme dönüşümleri ile şehir merkezine inmişler ve ekonomik faaliyetlerinde farklı alanlara yönelmişlerdir. Bugün artık şehir merkezinde mevcut tüm iş kollarında Hemşinlileri görmek mümkündür (Siharulidze, vd. 2005: 70).

Hopa'ya daha önce yerleştikleri için ilçeyi sahiplenen Lazlar, kırsal alandan şehir merkezine sonradan inen Hemşinlileri dışlamışlar ve kendilerine öteki yaratmışlardır. Hemşinliler zaman zaman, diğerleri (Lazlar) tarafından kaba, pis vb. olduklarına dair hakaret içeren durumlarla karşılaşmışlar ve bu yolla dışlamaya maruz kalmışlardır. Bazen siyasi arenada, bazen de sosyal ve ekonomik yaşamda karşılıklı olarak bu iki grup arasında ötekileştirme yoluyla dışlamaların yaşandığı bilinen bir gerçektir. Bu duruma kız alma-vermenin çok fazla tercih edilmeyen bir durum olması da başka bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.7. Dini Yapı

İlçe müftülüğünden alınan bilgilere göre Hopa merkezinde bir müftü, yaklaşık otuz imam görev yapmaktadır. İlçede yaz tatillerinde, haziran ile ağustos ayları arasında çocuklara yönelik olarak camilerde Kur'an kursları düzenlenmektedir. Kış döneminde ise kadınların din eğitimi için kurslar düzenlenerek din eğitimi almaları sağlanmaktadır.

İlçe merkezinde altı cami bulunmaktadır. Bunlar; Merkez Sundura Cami, Hopa Merkez Cami, Orta Hopa Cami, Merkez Yavuz Selim Mah. Cami, Merkez Cumhuriyet Cami ve Sundura Cami'dir.

Hopa'da bir tane imam hatip lisesi mevcuttur. 2015-2016 eğitim-öğretim yılı verilerine göre bu okulda 173 öğrenci kayıtlıdır. Artvin Çoruh Üniversitesi Hopa Yerleşkesinde bulunan İlahiyat Fakültesinde de, Türkiye'nin çeşitli yerlerinden gelen öğrenciler din eğitimi alabilmektedir.

2.2. SOSYAL HAYAT İLE İLGİLİ BULGULAR

2.2.1. Örneklem Olgusal Durumu

Bu başlık altında araştırmaya katılan kişilerin cinsiyet durumu, yaş gruplarına göre dağılımı (18 yaş ve üstü), medeni durumu, eğitim durumu, hangi meslekle meşgul oldukları, aylık gelir düzeyleri, din eğitimi alma durumları ve etnik kimlikleri ile ilgili bulgulara yer verilmiştir.

2.2.1.1. Örneklem Grubunun Cinsiyete Göre Dağılımı

Tablo 5: Örneklem Grubunun Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Erkek	143	55,4
Kadın	115	44,6
Toplam	258	100,0

Hopa ilçe merkezinde yapılan bu araştırmaya 258 kişi katılmıştır. Tablo 5'e göre bu kişilerin %55,4'ü erkek %44,6'sı ise kadındır. Araştırmaya katılan erkek katılımcılar ile kadın katılımcıların birbirine yakın oranlarda olması, çalışmada örneklem cinsiyet bakımından evreni temsil kabiliyetine işaret etmektedir.

2.2.1.2. Örneklem Grubunun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Tablo 6: Örneklem Grubunun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Yaş	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
18-25 arası	64	24,8
26-34 arası	71	27,5
35-44 arası	71	27,5
45-54 arası	30	11,6
55-64 arası	19	7,4
65 ve üstü	3	1,2
Toplam	258	100,0

Araştırmaya katılan kişilerin yaş gruplarına göre dağılımı tablo 6'da gösterilmiştir. Araştırmaya katılma yaşı minimum 18'dir. Araştırmaya katılanlardan 18-25 yaş grubu arası kişiler %24,8'lik oranda, 26-34 ve 35-44 yaş grubu arasındaki kişiler %27,5'lik orandadır. 18-44 yaş arasında araştırmaya katılanlar, örneklemin %79,8'ini oluşturmaktadır. 45-54 yaş grubundaki kişiler örneklemin %11,6'sını, 55-64 yaş grubundaki kişiler örneklemin %7,4'ünü 65 ve üstü yaş grubundaki kişiler ise örneklemin %1,2'sini oluşturmaktadır. Bu oranlardan, genç kuşağın araştırmaya katılma oranının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

2.2.1.3. Örneklem Grubunun Medeni Duruma Göre Dağılımı

Tablo 7: Örneklem Grubunun Medeni Durumu

Medeni Durum	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Bekâr	112	43,4
Evli	132	51,2
Eşi ölmüş	2	0,8
Boşanmış	10	3,9
Boşanmamış/ayrı yaşıyor	2	0,8
Toplam	258	100,0

Araştırmaya katılan kişilerin medeni durumları tablo 7'de verilmiştir. Bu tabloya göre örneklem grubunun %43,4'ü bekâr, %51,2'si evli, %0,8'inin eşi ölmüş, %3,9'u boşanmış, %0,8' i boşanmamış ancak eşinden ayrı yaşamaktadır. Araştırmaya katılanların medeni durumuna göre inanç ve ibadetlerinde farklılıklar olacağı düşünüldüğünden ve örneklemin medeni durum açısından evreni temsil kabiliyetini taşıması gerekliliğinden evli ve bekâr kişilere yakın oranlarda anket uygulanmaya çalışılmıştır.

2.2.1.4. Örneklemin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Tablo 8: *Örneklem Grubunun Eğitim Durumu*

Eğitim Durumu	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Okuryazar değil	4	1,6
Okuryazar/okula gitmemiş	1	0,4
İlkokul mezunu	32	12,4
Ortaokul mezunu	30	11,6
Lise mezunu	94	36,4
Yüksekokul/fakülte	97	37,6
Toplam	258	100,0

Tablo 8'e göre örneklemin %1,6'sı okuryazar değil, %0,4'ü okula gitmemiş ama okuryazar, %12,4'ü ilkokul mezunu, %11,6'sı ortaokul mezunu, %36,4'ü lise mezunu, %37,6'sı ise yüksekokul/fakülte mezunudur ya da öğrencisidir. Lise ve yüksekokul/fakülte mezunu ya da öğrencisi olan kişiler, araştırmaya katılanların %74'ünü oluşturmaktadır.

2.2.1.5. Örneklemin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı

Tablo 9: *Örneklemin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı*

Meslek	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
İşçi	53	20,5
Serbest meslek	25	9,7
Memur	22	8,5
Ev hanımı	35	13,6
İssiz	4	1,6
Öğrenci	41	15,9
Şoför	19	7,4
Esnaf	34	13,2
Emekli	13	5,0
Diğer	12	4,7
Toplam	258	100,0

Tablo 9'a göre örneklem grubunun; %20'si daimi ya da kısa dönemli işçi olarak çalışmakta, %9,7'si serbest meslekle uğraşmakta, %8,5'i de memur olarak çalışmaktadır. Araştırmaya katılan diğer kişilerin %13,6'sı ev hanımı, %1,6'sı işsiz, %15,9'u öğrenci, %7,4'ü şoför, %13,2'si esnaf, %5'i emeklidir. %4,7 oranında kişi ise yukarıda adı geçen meslekler dışında bir meslekle geçimini sağlamaktadır.

2.2.1.6. Örneklemin Gelir Düzeyine Göre Dağılımı

Tablo 10: Örneklemin Gelir Düzeyine Göre Dağılımı

Gelir Durumu	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
1000-1500 TL arası	80	31,0
1501-2000 TL arası	48	18,6
2001-2500 TL arası	39	15,1
2501-3000 TL arası	27	10,5
3001-3500 TL arası	12	4,7
3501-4000 TL arası	16	6,2
4001-4500 TL arası	10	3,9
4501-5000 TL arası	7	2,7
5001 TL ve üzeri	19	7,4
Toplam	258	100,0

Araştırmaya katılan kişilerin aylık gelir durumları 1000 TL'den 5000 TL'ye kadar belirli aralıklarla sıralanmıştır. Ankete katılan kişilerin aylık gelir durumları tablo 10'da gösterilmiştir. Bu tabloya göre örneklemin %31'inin 1000-1500 TL arasında, %18,6'sının 1501-2000 TL arasında, %15,1'inin 2001-2500 TL arasında, %10,5'inin 2501-3000 TL arasında, %4,7'sinin 3001-3500 arasında, %6,2'sinin 3501-4000 TL arasında, %3,9'unun 4001-4500 TL arasında, %2,7'sinin 4501-5000 TL arasında ve %7,4'ünün 5001 TL ve üzerinde aylık geliri vardır. Örneklemin gelir düzeyi, kişi başına düşen aylık geliri değil de ailedeki toplam geliri göstermektedir.

2.2.1.7. Örneklemin Din Eğitimi Alma Durumu

Tablo 11: Örneklemin Din Eğitimi Alma Durumu

Din Eğitimi Alma Durumu	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Anne-babadan (aileden)	133	51,6
Kendi kendime	24	9,3
Dini bir gruptan (cemaat, tarikat vb.)	6	2,3
Resmi bir kurumdan (cami, kuran kursu, okul vb.)	82	31,8
Din eğitimi almadım	13	5,0
Toplam	258	100,0

Tablo 11'e göre araştırmaya katılanların %51,6'sı anne-babadan (aileden) din eğitimi almıştır. Bu oran, araştırmaya katılan bireylerin yarıdan fazlasının din eğitimini aileden aldığını göstermekte ve ailenin eğitim işlevine işaret etmektedir. Örneklemin %9,3' kendi kendine, %2,3' dini bir gruptan, %31,8'i cami, Kur'an kursu, okul gibi resmi kurumlardan din eğitimi almıştır. Örneklemin %5'i ise herhangi bir din eğitimi almamıştır.

2.2.1.8. Örneklemin Etnik Kimliği

Bu alışma için hazırlanan anket formu, Hopa ilçe merkezinde yaşayan Lazlar ve Hemşinlilere uygulanmıştır.

Tablo 12: Örneklemin Etnik Kimliği

Etnik Kimlik	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Laz	142	55,0
Hemşinli	116	45,0
Toplam	258	100,0

Tablo 12'ye göre örneklemin %55'i Laz, %45'i Hemşinlidir. Bu oranlar, örneklemin etnik kimlik bakımından yeterliliğine işaret etmektedir. Hopa'da yaşayan Lazlar ve Hemşinlilerle ilgili literatür taraması yapılarak detaylı verilere ulaşılmış ve bu veriler bulgular bölümünün araştırma yapılan ilçenin genel özellikleri başlığı altında sunulmuştur.

2.3. DİNİ HAYAT İLE İLGİLİ BULGULAR

2.3.1. Dinin İnanç Boyutu

İman, sözlük anlamında "bir şeye inanmak ve tasdik etmek, kötülüklerden korunmak, kötü şeylere karşı güven ve emniyet içinde olmak"tır. İslam dininde iman esasları "Allah'tan başka ilh olmadığına, Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve rasl olduğuna, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe ve kadere inanmaktır". Bu iman esaslarına İslam'da kısaca Amentü denir (Cilacı, 2001: 176-177).

Araştırmaya katılan bireylere İslam dininin inanç boyutunu oluşturan iman esaslarına (imanın şartına) ne oranda inandıkları sorulmuştur. Bu inançlardan birincisi, Allah inancıdır.

2.3.1.1. Allah İnancı

İslam inancının temeli, Allah'a imandır. "Allah'a imanın temeli de O'nun var ve bir olduğuna inanma" ve O'na şirk koşmamadır. Her şeyi yoktan var eden Allah'ın, eşi, benzeri, yardımcısı, ortağı yoktur. Çünkü O'nun bunlara ihtiyacı yoktur. Allah, yegâne ve mutlak manada birdir, tektir. Allah, "eksikliği ve gediği olmayan; ihtiyacı, arzusu, korkusu bulunmayan mutlak kemâl sahibidir. Her şey O'na muhtaç; O, her şeyden müstağnidir" (Karadaş, 2010: 39).

Tablo 13: *Örneklemin Allah'a İnanç Durumu*

Allah İnancı	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Her şeyi yaratan Allah'ın varlığına kesinlikle inanıyorum	220	85,3
Allah'ın varlığına inanıyorum fakat bazı şüphelerim var	18	7,0
Ailem ve çevremdekiler inandıkları için inanıyorum	1	0,4
Allah'ın varlığına inanmıyorum	13	5,0
Fikrim yok	6	2,3
Toplam	258	100,0

Tablo 13'e göre, araştırmaya katılanların %85,3'ü her şeyi yaratan Allah'ın varlığına ve birliğine kesin olarak inanmaktadır. Araştırmaya katılanların %7'si Allah'ın varlığına inanmakla birlikte bazı şüphelerinin olduğunu, %0,4'ü çevresindeki kişiler ve ailesinin Allah'a inandığı için kendinin de inandığını, %5'i Allah'ın varlığına inanmadığını, %2,3'ü Allah inancı ile ilgili herhangi bir fikrinin olmadığını belirtmiştir.

Tablo 14: *Cinsiyete Göre Allah'a İnanç Durumu*

Allah inancı	Cinsiyet		Toplam
	Erkek	Kadın	
Her şeyi yaratan Allah'ın varlığına kesinlikle inanıyorum	120	100	220
Allah'ın varlığına inanıyorum fakat bazı şüphelerim var	9	9	18
Ailem ve çevremdekiler inandıkları için inanıyorum	1	0	1
Allah'ın varlığına inanmıyorum	8	5	13
Fikrim yok	5	1	6
Toplam	143	115	258

Bu tabloya göre, araştırmaya katılan 143 erkekten 120'si ve 115 kadından 100'ü her şeyi yaratan Allah'ın varlığına kesin olarak inanmaktadır. Erkeklerden 9 ve kadınlardan 9 kişi Allah'ın varlığına inanmakla birlikte bazı şüpheleri

bulunmaktadır. Araştırmaya katılan erkeklerden 1'i ailesi ve çevresindeki kişiler Allah'a inandığı için kendisi de Allah'a inanmaktadır. Araştırmaya katılan erkeklerin 13'ü ile kadınların 6'sı, Allah'ın varlığına inanmadığını ya da Allah'ın varlığına dair herhangi bir fikrinin olmadığını belirtmektedir.

Tablo 15: Yaş Gruplarına Göre Allah'a İnanç Durumu

Allah inancı	Yaş Grupları						Toplam
	18-25 arası	26-34 arası	35-44 arası	45-54 arası	55-64 arası	65 ve üstü	
Her şeyi yaratan Allah'ın varlığına kesinlikle inanıyorum	47	62	65	26	17	3	220
Allah'ın varlığına inanıyorum fakat bazı şüphelerim var	9	4	2	2	1	0	18
Ailem ve çevremdekiler inandıkları için inanıyorum	0	0	0	1	0	0	1
Allah'ın varlığına inanmıyorum	5	4	4	0	0	0	13
Fikrim yok	3	1	0	1	1	0	6
Toplam	64	71	71	30	19	3	258

Tablo 15'e göre 18-25 yaş grubundaki kişilerden 47'si her şeyi yaratan Allah'ın varlığına kesin olarak inandığını; 9'u Allah'ın varlığına inandığını fakat bazı şüphelerinin olduğunu; 8'i ise Allah'ın varlığına inanmadığını ya da fikri olmadığını belirtmiştir. 26-34 yaş grubundaki kişilerden 62'si her şeyi yaratan Allah'ın varlığına kesin olarak inandığını; 4'ü Allah'ın varlığına inandığını fakat bazı şüphelerinin olduğunu; 5'i Allah'ın varlığına inanmadığını ya da fikrinin olmadığını ifade etmiştir. 35-44 yaş grubundaki kişilerden 65'i her şeyi yaratan Allah'ın varlığına kesin olarak inandığını; 2'si Allah'ın varlığına inandığını fakat bazı şüphelerinin olduğunu; 4'ü Allah'ın varlığına inanmadığını bildirmektedir. 45-54 yaş grubundaki kişilerden 26'sı her şeyi yaratan Allah'ın varlığına kesin olarak inandığını; 2'si Allah'ın varlığına inandığını fakat bazı şüphelerinin olduğunu; 1'i ailesinin ve çevresindekilerin Allah'a inandığı için inandığını; 1'i ise Allah inancına karşı fikri olmadığını söylemektedir. 55-64 yaş grubundaki kişilerden 17'si her şeyi yaratan Allah'ın varlığına kesin olarak inandığını; 1'i Allah'ın varlığına inandığını fakat bazı şüphelerinin olduğunu; 1'i Allah inancına karşı fikri olmadığını bildirmektedir. Son yaş grubu olan 65 yaş ve üstündeki

kişilerden 3'ü de her şeyi yaratan Allah'ın varlığına kesin olarak inandığını ifade etmiştir.

Tablo 16: *Medeni Duruma Göre Allah'a İnanç*

Allah İnanıcı	Medeni Durum					Toplam
	Bekâr	Evli	Eşi ölmüş	Boşanmış	Boşanmamış ayrı yaşıyor	
Her şeyi yaratan Allah'ın varlığına kesinlikle inanıyorum.	85	121	2	10	2	220
Allah'ın varlığına inanıyorum fakat bazı şüphelerim var.	13	5	0	0	0	18
Ailem ve çevremdekiler inandıkları için inanıyorum.	0	1	0	0	0	1
Allah'ın varlığına inanmıyorum.	8	5	0	0	0	13
Fikrim yok.	6	0	0	0	0	6
Toplam	112	132	2	10	2	258

Tablo 16'da medeni duruma göre Allah'a inanç durumu verilmiştir. Bu tabloya göre, bekâr kişilerin 85'i Allah'ın varlığına kesin olarak inandığını; 13'ü Allah'ın varlığına inandığını fakat bazı şüphelerinin olduğunu; 14'ü Allah'ın varlığına inanmadığını ya da fikri olmadığını belirtmiştir. Evli kişilerin 121'i Allah'ın varlığına kesin olarak inandığını; 5'i Allah'ın varlığına inandığını fakat bazı şüphelerinin olduğunu; 1'i ailesi ve çevresindekilerin inandığı için inandığını; 5'i ise Allah'ın varlığına inanmadığını ifade etmektedir. Eşi ölmüş 2 kişi, boşanmış olan 10 kişi ve boşanmamış fakat eşinden ayrı yaşayan 2 kişi Allah'ın varlığına kesin olarak inandığını belirtmektedir.

Araştırmaya katılan bekâr kişilerin evli, eşi ölmüş, boşanmış ve boşanmamış ancak eşinden ayrı yaşayan kişilere göre Allah'a inanç düzeyi düşüktür.

Araştırmaya katılanların eğitim durumlarına göre Allah'a inanç düzeyleri aşağıdaki tablo 17'de gösterilmiştir.

Tablo 17: Eğitim Durumuna Göre Allah'a İnanç

Allah İnanıcı	Eğitim Durumu						Toplam
	Okuryazar değil	Okuryazar/okula gitmemiş	İlkokul	Ortaokul	Lise	Yüksekokul /Fakülte	
Her şeyi yaratan Allah'ın varlığına kesinlikle inanıyorum.	4	1	30	29	79	77	220
Allah'ın varlığına inanıyorum fakat bazı şüphelerim var.	0	0	1	1	5	11	18
Ailem ve çevremdekiler inandıkları için inanıyorum.	0	0	1	0	0	0	1
Allah'ın varlığına inanmıyorum.	0	0	0	0	7	6	13
Fikrim yok.	0	0	0	0	3	3	6
Toplam	4	1	32	30	94	97	258

Tablo 17'ye göre, araştırmaya katılanlardan okuryazar olmayan 4 kişi ve okuryazar olup da okula gitmemiş olan 1 kişi, Allah'ın varlığına kesin olarak inandığını belirtmiştir. İlkokul mezunu olanlardan 30 kişi Allah'ın varlığına kesin olarak inandığını; 1'i Allah'ın varlığına inandığını fakat bazı şüphelerinin olduğunu ve 1'i ailesi ve çevresindekiler inandığı için Allah'a inandığını ifade etmiştir. Ortaokul mezunlarından 29 kişi Allah'ın varlığına kesin olarak inandığını, 1'i ise Allah'ın varlığına inanmakla beraber bazı şüphelerinin olduğunu belirtmiştir. Lise mezunlarından 79'u Allah'ın varlığına kesin olarak inandığını; 5'i Allah'ın varlığına inandığını fakat bazı şüphelerinin olduğunu; 10'u Allah'ın varlığına inanmadığını ya da Allah'ın varlığına dair herhangi bir fikrinin olmadığını ifade etmiştir. Yüksekokul/fakülte mezunu ya da öğrencisi olanlardan 77'si Allah'ın varlığına kesin olarak inandığını; 11'i Allah'ın varlığına inandığını fakat bazı şüphelerinin olduğunu; 9'u ise Allah'ın varlığına inanmadığını ya da Allah'ın varlığına dair herhangi bir fikrinin olmadığını

bildirmiştir. Tablo 17'ye göre eğitim seviyesi yükseldikçe Allah'a inanç düzeyi düşmektedir.

Tablo 18: *Aylık Gelir Durumuna Göre Allah'a İnanç*

Allah inancı	Aylık Gelir Durumu									Toplam
	1000-1500 TL	1501-2000 TL	2001-2500 TL	2501-3000 TL	3001-3500 TL	3501-4000 TL	4001-4500 TL	4501-5000 TL	5001 TL ve üzeri	
Her şeyi yaratan Allah'ın varlığına kesinlikle inanıyorum	65	45	30	24	12	14	9	5	16	220
Allah'ın varlığına inanıyorum fakat bazı şüphelerim var	8	2	2	1	0	0	1	2	2	18
Ailem ve çevremdekiler inandıkları için inanıyorum	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
Allah'ın varlığına inanmıyorum	5	1	5	0	0	1	0	0	1	13
Fikrim yok	2	0	2	1	0	1	0	0	0	6
Toplam	80	48	39	27	12	16	10	7	19	258

Aylık gelir durumuna göre Allah'a inanç durumu yukarıdaki tablo 18'de gösterilmiştir. Bu tabloya göre her şeyi yaratan Allah'ın varlığına kesin olarak inanan, Allah'ın varlığına inanmakla beraber şüphe duyan, Allah'ın varlığına inanmayan ya da Allah'ın varlığı ile ilgili herhangi bir fikri olmayan bireylerin aylık gelir durumuna bakıldığında her gelir grubundan kişilerin tüm kategorilerde olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu araştırmada, gelir durumu ile Allah'a inanç arasında nötr (sıfır) ilişki olduğu söylenebilir.

Etnik kimliğe göre Allah'a inanç durumu tablo 19'da verilmiştir. Bu tabloya göre, araştırmaya katılan Lazların 128'i (%90,1'i) Allah'ın varlığına kesin olarak inandığını; 7'si (%4,9'u) Allah'ın varlığına inandığını fakat bazı şüphelerinin olduğunu; 1'i (%0,7'si) ailesi ve çevresindekiler inandığı için Allah'a inandığını; 6'sı (4,2'si) Allah'ın varlığına inanmadığını ya da Allah'ın varlığına dair herhangi bir fikrinin olmadığını belirtmiştir.

Tablo 19: *Etnik Kimliğe Göre Allah'a İnanç*

Allah inancı	Etnik Kimlik		Toplam
	Laz	Hemşinli	
Her şeyi yaratan Allah'ın varlığına kesinlikle inanıyorum.	128	92	220
Allah'ın varlığına inanıyorum fakat bazı şüphelerim var.	7	11	18
Ailem ve çevremdekiler inandıkları için inanıyorum	1	0	1
Allah'ın varlığına inanmıyorum	3	10	13
Fikrim yok	3	3	6
Toplam	142	116	258

Araştırmaya katılan Hemşinlilerin 92'si (%79,3'ü) Allah'ın varlığına kesin olarak inandığını; 11'i (9,5'i) Allah'ın varlığına inanmakla beraber bazı şüphelerinin olduğunu; 13'ü (%11,2'si) ise Allah'ın varlığına inanmadığını ya da Allah'ın varlığına dair herhangi bir fikrinin olmadığını ifade etmiştir.

Allah inancı ile diğer değişkenler arasındaki ilişkileri açıklamak amacıyla (oluşturulan tablolar verilmeden) tabloların yorumlarına aşağıda yer verilmiştir.

Araştırmaya katılanların Allah inancı ile “dinen kadının başörtüsü kullanması gerekir” düşüncesine katılım oranları şu şekildedir. “Allah'ın varlığına kesinlikle inanıyorum” diyen kişilerin 141'i “kadının dinen başörtüsü kullanması gerekir” görüşüne katılırken; 17'si kararsız olduğunu ve 62'si katılmadığını belirtmektedir. “Allah'ın varlığına inanıyorum fakat bazı şüphelerim var” diyen kişilerin 3'ü bu düşünceye katılırken, 2'si kararsız olduğunu, 13'ü ise katılmadığını ifade etmiştir. “Allah'ın varlığına ailesi ve çevresindeki insanlar inandığı için inanan” 1 kişi, bu görüşe katılmadığını belirtmektedir. “Allah'ın varlığına inanmadığını” ya da “Allah'ın varlığına dair herhangi bir fikri olmadığını” belirten kişilerden 3'ü bu düşünceye katıldığını, 1'i kararsız kaldığını, 15'i de katılmadığını ifade etmiştir.

Örneklem grubunun Allah inancı ile “günümüzde kız-erkek arkadaşlığı normaldir” görüşüne katılım oranları arasındaki ilişki şöyledir. “Allah'ın varlığına kesinlikle inanıyorum” diyen bireylerin 131'i bu görüşe katılırken; 24'ü kararsız olduğunu; 65'i ise katılmadığı ifade etmiştir. “Allah'ın varlığına inanıyorum fakat bazı şüphelerim var” diyen kişilerin 17'si bu görüşe katılırken 1 kişi ise bu görüşe

katılmamaktadır. “Allah’ın varlığına inanmadığını ya da Allah’ın varlığına dair herhangi bir fikri olmadığını” belirten kişilerin 18’i bu görüşe katılırken 1’i bu görüşe katılmamaktadır.

Araştırmaya katılanların Allah inancı ile “evlenirken resmi nikâhın yanında dini nikâh yaptırmak gerekir” düşüncesine katılım oranları arasındaki ilişki şu şekildedir. “Allah’ın varlığına kesinlikle inanıyorum” diyen katılımcıların 195’i bu fikri desteklediğini ifade ederken, 7 kişi kararsız olduğunu ve 18 kişi ise bu düşünceye katılmadığını belirtmiştir. “Allah’ın varlığına inanıyorum fakat bazı şüphelerim var” diyen kişilerin 6’sı bu fikri desteklediğini belirtmiş, 2’si kararsız olduğunu, 10’u ise katılmadığını ifade etmiştir. “Ailesi ve çevresindeki insanlar Allah’a inandığı için kendisinin de inandığını” belirten 1 kişi dini nikâhın yapılması gerektiğini düşünmektedir. “Allah’ın varlığına inanmadığını” ya da “Allah’ın varlığına dair herhangi bir fikrinin olmadığını” belirten 3 kişi resmi nikâhın yanında dini nikâhın da yapılması gerektiğini düşünürken 16 kişi ise bu fikre katılmamaktadır.

Örnekleme grubunun Allah inancı ile “çocuklara ibadet etmeyi öğretmek gerekir” görüşüne katılma oranı arasındaki ilişki şu şekildedir. “Allah’ın varlığına inanan” kişilerin 198’i bu düşünceyi desteklerken, 8’i kararsız olduğunu, 14’ü ise bu fikre katılmadığı ifade etmektedir. “Allah’ın varlığına inanmakla birlikte bazı şüpheleri olduğunu belirten” kişilerden 11’i bu görüşe katıldığını, 3’ü kararsız olduğunu ve 4’ü katılmadığı belirtmektedir. “Ailesi ve çevresindeki kişiler inandığı için Allah’a inanan” 1 kişi çocuklara ibadet etmeyi öğretmenin gerekli olduğu düşüncesini desteklemektedir. “Allah’ın varlığına inanmadığını” ya da “Allah’ın varlığına dair herhangi bir fikrinin olmadığını” belirtenlerin 2’si bu görüşe katıldığını söylerken 1’i kararsız olduğunu 16’sı ise bu fikre katılmadığını belirtmektedir.

Araştırmaya katılan bireylere “aile içinde dini görevleri yerine getirmeyenleri uyarmak gerekir” görüşüne ne oranda katılıp katılmadıkları sorulmuş, “Allah’ın varlığına kesin olarak inandığını” söyleyenlerden 175’i bu fikri desteklediğini, 13’ü kararsız olduğunu, 32’si ise bu görüşe katılmadığını belirtmiştir. “Allah’ın varlığına inanmakla beraber bazı şüpheleri olanların” 5’i bu görüşe katıldığını, 3’ü kararsız olduğunu, 10’u ise katılmadığını ifade etmiştir.

“Ailesi ve çevresindeki kişiler inandığı için Allah’a inanan” 1 kişi bu fikri onaylamamaktadır. “Allah’ın varlığına inanmadığını” ya da “Allah’ın varlığına dair herhangi bir fikrinin olmadığını” belirtenlerin 1’i aile içinde dini görevleri yerine getirmeyenleri uyarmak gerektiği görüşüne katıldığını söylerken, 2’si çekimser kalarak kararsız olduğunu belirtmiş, 16’sı ise bu fikri onaylamadığını ifade etmiştir.

Örnekleme “televizyondaki dini programları izler misiniz?” sorusu sorulmuş, “Allah’ın varlığına inananların” 58’i genelde, 80’i bazen izlediğini belirtmiş, 82’si ise izlemediğini ifade etmiştir. “Allah’ın varlığına dair şüpheleri olanların” 1’i genelde, 3’ü bazen izlediğini, 14’ü izlemediğini belirtmiştir. “Ailesi ve çevresindeki kişiler inandığı için Allah’a inanan” 1 kişi bazen televizyondaki dini programları izlediğini belirtmiştir. “Allah’ın varlığına inanmadığını” ya da “Allah’ın varlığı ile ilgili herhangi bir fikrinin olmadığını” belirtenlerin 1’i genelde, 3’ü ise bazen izlediğini, 15’i ise hiç izlemediğini ifade etmiştir.

Araştırmaya katılanların Allah inancı ile “dini sohbetlere katılma” düzeyi arasındaki ilişki şu şekildedir. “Her şeyi yaratan Allah’ın varlığına kesinlikle inanıyorum” diyenlerin 24’ü her zaman, 73’ü bazen dini sohbe katıldığını, 123’ü ise dini sohbe katılmadığını ifade etmiştir. “Allah’a inanmakla beraber bazı şüphelerinin olduğunu” belirten bireylerin 1’i genellikle, 1’i ise bazen bu sohbetlere katıldığını ifade etmiş, 16’sı ise katılmadığını bildirmiştir. “Ailesi ve çevresindeki kişiler inandığı için Allah’a inanan” 1 kişi bazen dini sohbetlere katılmaktadır. “Allah’ın varlığına inanmadığını” ya da “Allah’ın varlığı ile ilgili herhangi bir fikrinin olmadığını” söyleyenlerin 1’i genellikle, 3’ü bazen dini sohbetlere katıldığını belirtirken, 15’i katılmadığını ifade etmiştir.

Örnekleme grubuna “dini konular hakkında tartışır mısınız?” diye sorulmuş, “Allah’ın varlığına kesinlikle inanıyorum” diyenlerin 47’si genellikle, 84’ü bazen tartıştığını, 89’u ise bu konular hakkında tartışmadığını belirtmiştir. “Allah’ın varlığına inanmakla beraber bazı şüphelerinin olduğunu” belirtenlerin 6’sı genellikle, 3’ü bazen bu konu hakkında tartıştığını söylerken 9 kişi bu konu hakkında tartışmadığını ifade etmiştir. “Ailesi ve çevresindeki bireyler inandığı için Allah’a inandığını” belirten 1 kişi bazen dini konular hakkında tartıştığını bildirmiştir. “Allah’ın varlığına inanmadığını” ya da “Allah’ın varlığına dair

herhangi bir fikrinin olmadığını” söyleyenlerin 7’si genellikle, 4’ü ise bazen dini konular hakkında çevresindeki bireylerle tartıştığını belirtirken, 8’i bu konular hakkında tartışmaya girmediğini ifade etmektedir.

Araştırma grubuna “dine uygun yaşamayan toplumlara, deprem, sel vb. gibi afetlerle Allah’ın cezalandırdığına inanıyor musunuz?” diye sorulmuş, “Allah’ın varlığına kesinlikle inanıyorum” diyenlerin 93’ü bu soruya evet inanıyorum cevabı verirken, 127’si hayır inanmıyorum cevabı vermiştir. “Allah’ın varlığına inandığını fakat bazı şüpheleri olduğunu” söyleyenlerin 1’i bu soruya evet inanıyorum yanıtını verirken, 17’si hayır inanmıyorum yanıtını vermiştir. “Ailesi ve çevresindeki bireyler inandığı için Allah’a inandığını” ifade eden 1 kişi bu görüşe katılmadığını (inanmadığını) söylemiştir. “Allah’ın varlığına inanmadığını” ya da “Allah’ın varlığına dair herhangi bir fikrinin olmadığını” belirtenlerin hepsi (19 kişi) dine uygun yaşamayan toplumlara Allah’ın çeşitli şekillerde cezalandırdığına inanmamaktadır.

Araştırmaya katılanlara “toplumumuzda dini yaşayışın giderek zayıflamakta olduğu görüşüne katılıyor musunuz?” şeklinde soru sorulmuş, “Allah’ın varlığına kesinlikle inanıyorum” diyenlerin 125’i bu fikre katıldığını, 95’i ise bu görüşe katılmadığını belirtmiştir. “Allah’ın varlığına inandığını fakat bazı şüphelerinin bulunduğunu” belirtenlerin yarısı (9 kişi) bu görüşe katılırken, diğer yarısı (9 kişi) katılmamaktadır. “Ailesi ve çevresindeki bireyler inandığı için Allah’a inandığını belirten” 1 kişi dini yaşayışta zayıflama olduğunu ifade etmiştir. “Allah’ın varlığına inanmadığını” ya da “Allah’ın varlığına dair herhangi bir fikrinin olmadığını” belirtenlerin 6’sı bu görüşe katıldığını, 13’ü ise katılmadığını bildirmiştir.

2.3.1.2. Peygamber İnanıcı

İslam inanç esaslarından bir diğeri de peygamberlere imandır. Allah’tan insanlara ilahî mesaj getiren kişiye peygamber denir (Karadaş, 2010: 69). “Allah’ın dininin son halkası olan İslam, önceki peygamberleri ve onların getirdiği ilahî mesajları kabul etmekte, peygamberler arasında ayırım yapmamayı Allah’ın dininin temel şartı saymaktadır” (Gündüz, 2010: 60-62).

Araştırmaya katılan kişilere “Hz. Muhammed’in peygamberliğine karşı inancınız nedir?” sorusu sorulmuş, alınan cevaplar tablo 20’de gösterilmiştir.

Tablo 20: *Örneklemin Peygambere İnanç Durumu*

Peygamber İnancı	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Peygamber olduğuna kesin olarak inanıyorum	214	82,9
İnanıyorum fakat bazı şüphelerim var	11	4,3
Normal bir insan olarak görüyorum	15	5,8
Yönetici ve bir lider olarak görüyorum	5	1,9
Fikrim yok	13	5,0
Toplam	258	100,0

Bu tabloya göre, araştırmaya katılanların %82,9'u Hz Muhammed'in peygamber olduğuna kesin olarak inandığını, %4,3'ü inandığını fakat bazı şüphelerinin olduğunu, %5,8'i Hz Muhammed'i normal bir insan olarak gördüğünü, %1,9'u Hz Muhammed'i yönetici ve bir lider olarak gördüğünü, %5'i ise bu konuda herhangi bir fikrinin olmadığını belirtmiştir.

Araştırmaya katılan bireylerin cinsiyet durumuna göre Hz Muhammed'in peygamberliğine dair inanç düzeyi şöyledir:

Tablo 21: *Cinsiyete Göre Peygambere İnanç Durumu*

Peygamber inancı	Cinsiyet Durumu		Toplam
	Erkek	Kadın	
Peygamber olduğuna kesin olarak inanıyorum.	114	100	214
İnanıyorum fakat bazı şüphelerim var.	4	7	11
Normal bir insan olarak görüyorum	9	6	15
Yönetici ve bir lider olarak görüyorum.	4	1	5
Fikrim yok.	12	1	13
Toplam	143	115	258

Tablo 21'e göre, erkeklerin 114'ü Hz Muhammed'in peygamber olduğuna kesin olarak inandığını, 4'ü inanmakla beraber bazı şüphelerinin olduğunu, 9'u normal bir insan olduğunu, 4'ü yönetici ve bir lider bir olarak gördüğünü, 12'si fikri olmadığını belirtmiştir. Kadınların 100'ü Hz Muhammed'in peygamber olduğuna kesin olarak inandığını, 7'si inanmakla birlikte bazı şüphelerinin bulunduğunu, 6'sı normal bir insan olarak gördüğünü, 1'i yönetici ve bir lider olarak gördüğünü, 1'i bu konuda herhangi bir fikrinin olmadığını ifade etmiştir.

Araştırmaya katılan erkeklerin %79,7'si Hz Muhammed'in peygamber olduğuna kesin olarak inanırken, kadınların %86,9'u Hz Muhammed'in peygamber olduğuna kesin olarak inanmaktadır.

Tablo 22: Yaş Gruplarına Göre Peygambere İnanç Durumu

Peygamber İnancı	Yaş Grupları						Toplam
	18-25 arası	26-34 arası	35-44 arası	45-54 arası	55-64 arası	65 ve üstü	
Peygamber olduğuna kesin olarak inanıyorum.	47	60	63	25	16	3	214
İnanıyorum fakat bazı şüphelerim var.	4	4	3	0	0	0	11
Normal bir insan olarak görüyorum	5	5	2	2	1	0	15
Yönetici ve bir lider olarak görüyorum	3	0	1	0	1	0	5
Fikrim yok	5	2	2	3	1	0	13
Toplam	64	71	71	30	19	3	258

Araştırmaya katılan kişilerin yaş gruplarına göre Hz Muhammed'in peygamber olduğuna dair inanç düzeyi tablo 22'de gösterilmiştir. Bu tabloya göre, 18-25 yaş grubu arasındaki kişilerin 47'si Hz Muhammed'in peygamber olduğuna kesin olarak inandığını, 4'ü inanmakla beraber bazı şüphelerinin bulunduğunu 5'i Hz Muhammed'i normal bir insan olarak gördüğünü, 3'ü yönetici ve bir lider olarak gördüğünü, 5'i ise bu konuda herhangi bir fikrinin olmadığını belirtmiştir. 26-34 yaş grubundaki kişilerin 60'ı Hz Muhammed'in peygamber olduğuna kesin olarak inanırken, 4'ünün bazı şüpheleri vardır. Bu yaş grubundaki kişilerin 5'i Hz Muhammed'i normal bir insan olarak görürken, 2'sinin bu konuda bir fikri yoktur. 35-44 yaş grubundaki kişilerin 63'ü Hz Muhammed'in peygamber olduğuna kesinlikle inanırken, 3'ü inandığını fakat bazı şüphelerinin olduğunu ifade etmiştir. Bu yaş grubundaki kişilerin 2'si Hz Muhammed'i normal bir insan olarak, 1'i yönetici ve bir lider olarak gördüğünü ifade etmiş, 2'si ise herhangi bir fikrinin olmadığını bildirmiştir. 45-54 yaş grubundaki kişilerin 25'i Hz Muhammed'in peygamber olduğuna kesinlikle inanırken, 2'sinin bazı şüpheleri vardır, 3'ünün ise hiçbir fikri yoktur. 55-64 yaş grubundaki kişilerin 16'sı Hz Muhammed'in peygamber olduğuna kesin olarak inandığını ifade etmiştir. Bu yaş grubundaki kişilerin 1'i Hz Muhammed'i normal bir insan olarak, 1'i ise yönetici ve bir lider olarak görmektedir. 1 kişinin ise bu konuda herhangi bir fikri yoktur. 65 yaş ve üstündeki kişilerin hepsi (3 kişi) Hz Muhammed'in peygamber olduğuna kesinlikle inanmaktadır.

Tablo 23: Medeni Duruma Göre Peygambere İnanç

Peygamber İnanıcı	Medeni Durum					Toplam
	Bekâr	Evli	Esi ölmüş	Boşanmış	Boşanma -miş/ ayrı yaşıyor	
Peygamber olduğuna kesin olarak inanıyorum.	80	121	2	9	2	214
İnanıyorum fakat bazı şüphelerim var.	9	1	0	1	0	11
Normal bir insan olarak görüyorum.	9	6	0	0	0	15
Yönetici ve bir lider olarak görüyorum	3	2	0	0	0	5
Fikrim yok	11	2	0	0	0	13
Toplam	112	132	2	10	2	258

Medeni duruma göre peygambere inanç düzeyi tablo 23'te verilmiştir. Bu tabloya göre, araştırmaya katılan bekâr kişilerin 80'i Hz Muhammed'in peygamber olduğuna kesin olarak inanırken, 9'unun bazı şüpheleri vardır. Bekâr kişilerin 9'u Hz Muhammed'i normal bir insan olarak gördüğünü, 3'ü ise yönetici ve bir lider olarak gördüğünü belirtirken, 11'inin bu konuda herhangi bir fikri yoktur. Evli kişilerin 121'i Hz Muhammed'in peygamber olduğuna kesin olarak inanırken, 1'inin bazı şüpheleri vardır. Evli olanların 6'sı Hz Muhammed'i normal bir insan olarak, 2'si ise yönetici ve bir lider olarak görmektedir. Evli olan 2 kişi ise bu konuda herhangi bir fikrinin olmadığını bildirmiştir. Eşi ölmüş olan 2 kişi, Hz Muhammed'in peygamber olduğuna kesin olarak inanmaktadır. Araştırmaya katılan boşanmış kişilerin 9'u Hz Muhammed'in peygamber olduğuna kesin olarak inandığını söylerken, 1 kişi ise Hz Muhammed'in peygamberliğine dair bazı şüphelerinin bulunduğunu belirtmektedir. Boşanmamış fakat eşinden ayrı yaşayan 2 kişi de Hz Muhammed'in peygamber olduğuna kesin olarak inandığını ifade etmiştir.

Bekâr kişilerin %71,4'ü, Hz Muhammed'in Peygamber olduğuna kesin olarak inanırken, evli kişilerin %91,6'sı Hz Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna kesin olarak inanmaktadır.

Buradan anlaşılmaktadır ki, evli kişilerin Hz Muhammed'in Peygamber olduğuna inanma düzeyi bekâr kişilere göre daha yüksektir.

Araştırmaya katılanların eğitim durumlarına göre Hz Muhammed'in peygamber olduğuna dair inanç düzeyleri aşağıdaki tablo 24'te gösterilmiştir.

Tablo 24: Eğitim Durumuna Göre Peygambere İnanç

Peygambere İnanç	Eğitim Durumu						Toplam
	Okuryazar değil	Okuryazar/ okula gitmemiş	İlkokul	Ortaokul	Lise	Yüksekoku l/fakülte	
Peygamber olduğuna kesin olarak inanıyorum	3	1	30	29	76	75	214
İnanıyorum fakat bazı şüphelerim var	0	0	0	0	5	6	11
Normal bir insan olarak görüyorum	0	0	1	1	7	6	15
Yönetici ve bir lider olarak görüyorum	1	0	0	0	0	4	5
Fikrim yok	0	0	1	0	6	6	13
Toplam	4	1	32	30	94	97	258

Tablo 24'e göre, araştırmaya katılan okuryazar olmayan ve okuryazar olup okula girmemiş olan kişilerin 4'ü Hz Muhammed'in peygamber olduğuna kesin olarak inanırken, okuryazar olmayan 1 kişi Hz Muhammed'i yönetici ve bir lider olarak gördüğünü belirtmiştir. İlkokul mezunu kişilerin 30'u Hz Muhammed'e kesin olarak inandığını ifade ederken, 1'i onu normal bir insan olarak gördüğünü, 1'i ise bu konuda herhangi bir fikrinin olmadığını söylemiştir. Ortaokul mezunu kişilerin 29'u Hz Muhammed'in peygamber olduğuna kesin olarak inandığını ifade ederken, 1'i normal bir insan olarak gördüğünü belirtmiştir. Lise mezunu kişilerin 76'sı ve yüksekokul/fakülte mezunlarının (ve öğrencilerinin) 75'i Hz Muhammed'in peygamber olduğuna kesin olarak inanırken, lise mezunlarının 5'i ve yüksekokul/fakülte mezunlarının (ve öğrencilerinin) 6'sı bazı şüphelerinin olduğunu söylemiştir. Lise mezunlarının 7'si ve yüksekokul/fakülte mezunlarının (ve öğrencilerinin) 6'sı Hz Muhammed'i normal bir insan olarak görmektedir. Yüksekokul/fakülte mezunlarının (ve öğrencilerinin) 4'ü Hz Muhammed'i normal bir insan olarak gördüğünü söylerken, 6'sı bu konuda bir fikrinin olmadığını belirtmiştir. Lise mezunu olan kişilerin 6'sının da Hz Muhammed'in peygamber olup olmadığına dair herhangi bir fikri yoktur.

Araştırmaya katılan Lazlar ve Hemşinlilerin Hz Muhammed'in peygamber olduğuna dair inançları şöyledir:

Tablo 25: *Etnik Kimliğe Göre Peygambere İnanç*

Peygamber İnanıcı	Etnik Kimlik		Toplam
	Laz	Hemşinli	
Peygamber olduğuna kesin olarak inanıyorum.	122	92	214
İnanıyorum fakat bazı şüphelerim var.	6	5	11
Normal bir insan olarak görüyorum.	3	12	15
Yönetici ve bir lider olarak görüyorum	4	1	5
Fikrim yok	7	6	13
Toplam	142	116	258

Tablo 25'e göre, Lazların 122'si Hz Muhammed'in peygamber olduğuna kesin olarak inandığını, 6'sı Hz Muhammed'in peygamberliğine dair bazı şüphelerinin olduğunu, 3'ü Hz Muhammed'i normal bir insan olarak gördüğünü, 4'ü Hz Muhammed'i yönetici ve bir lider olarak gördüğünü, 7'si Hz Muhammed'in peygamberliğine dair herhangi bir fikrinin olmadığını belirtmiştir. Hemşinlilerin 92'si Hz Muhammed'in peygamber olduğuna kesin olarak inandığını, 5'i bazı şüphelerinin olduğunu, 12'si Hz Muhammed'i normal bir insan olarak gördüğünü, 1'i onu yönetici ve bir lider olarak gördüğünü, 6'sı bu konuda herhangi bir fikrinin olmadığını ifade etmiştir.

Lazların %85,9'u ile Hemşinlilerin %79,3'ü Hz Muhammed'in peygamber olduğuna kesin olarak inanmaktadır.

2.3.1.3. Meleklerle İnanç

İslam dininde imanın altı şartından bir diğeri meleklerle imandır. İnsandan önce yaratılmış olan melekler, "Allah'a hamd ve sena ile meşgul olan nurani varlıklardır" (Karadaş, 2010: 107).

Araştırmaya katılanların meleklerle inanç durumu şu şekildedir:

Tablo 26: *Örneklemin Meleklerle İnanç Durumu*

Meleklerle inanırım	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Tamamen katılıyorum	176	68,2
Katılıyorum	37	14,3
Kararsızım	19	7,4
Katılmıyorum	6	2,3
Hiç katılmıyorum	20	7,8
Toplam	258	100,0

Tablo 26'ya göre örneklemin %82,5'i meleklerle inanmaktadır. Araştırmaya katılanların %7,4'ü meleklerle inanç konusunda kararsızken %10,1'i meleklerle inanmamaktadır.

Tablo 27: *Cinsiyete Göre Meleklerle İnanç Durumu*

Meleklerle inanırım	Cinsiyet Durumu		Toplam
	Erkek	Kadın	
Tamamen katılıyorum	94	82	176
Katılıyorum	19	18	37
Kararsızım	10	9	19
Katılmıyorum	4	2	6
Hiç katılmıyorum	16	4	20
Toplam	143	115	258

Tablo 27'ye göre, araştırmaya katılan erkeklerin 113'ü meleklerle inanırken, 20'si inanmamaktadır. Erkeklerin 10'u meleklerin varlığı konusunda kararsızdır. Kadınların 100'ü meleklerle inanıyorum derken, 9'u kararsız olduğunu, 6'sı ise inanmadığını söylemiştir.

Tablo 28: *Yaş Gruplarına Göre Meleklerle İnanç Durumu*

Meleklerle inanırım	Yaş Grupları						Toplam
	18-25 arası	26-34 arası	35-44 arası	45-54 arası	55-64 arası	65 ve üstü	
Tamamen katılıyorum	36	53	51	20	14	2	176
Katılıyorum	11	8	10	4	3	1	37
Kararsızım	6	4	5	3	1	0	19
Katılmıyorum	4	2	0	0	0	0	6
Hiç katılmıyorum	7	4	5	3	1	0	20
Toplam	64	71	71	30	19	3	258

Tablo 28'e göre, 18-25 yaş grubundaki kişilerin 47'si meleklerle inanmakta, 11'i inanmamaktadır. Bu yaş grubundaki kişilerin 6'sı meleklerle inanma konusunda kararsızdır. 26-34 yaş grubunda olan kişilerin 61'i meleklerle inandığını, 6'sı inanmadığını, 4'ü kararsız kaldığını ifade etmiştir. 35-44 yaş grubundaki kişilerin 61'i meleklerin var olduğuna inandığını, 5'i kararsız kaldığını, 5'i inanmadığını belirtmiştir. 45-54 yaş grubundaki kişilerin 24'ü meleklerle inandığını, 3'ü kararsız olduğunu, 3'ü ise inanmadığını belirtmiştir. 55-64 yaş grubu arasındaki kişilerin 17'si meleklerle inandığını, 1'i inanmadığını, 1'i inanıp inanmama konusunda kararsız kaldığını beyan etmiştir. 65 yaş ve üstünde olan 3 kişinin tümü meleklerle inanmaktadır.

Tablo 29: Medeni Duruma Göre Meleklere İnanç

Meleklere inanırım	Medeni Durum					Toplam
	Bekâr	Evli	Esi ölmüş	Boşanmış	Boşanmamış/ayrı yaşıyor	
Tamamen katılıyorum	67	99	0	9	1	176
Katılıyorum	15	19	2	1	0	37
Kararsızım	11	7	0	0	1	19
Katılmıyorum	6	0	0	0	0	6
Hiç katılmıyorum	13	7	0	0	0	20
Toplam	112	132	2	10	2	258

Örneklemin medeni durumuna göre meleklere inanç düzeyi tablo 29’da gösterilmiştir. Bekâr kişilerin 82’si meleklere inanırken, 11’i bu konuda kararsız kaldığını ifade etmekte, 19’u ise inanmamaktadır. Evli kişilerin 118’i meleklere inanmakta, 7’si inanıp inanmama konusunda kararsız kalmakta, 7’si de inanmamaktadır. Eşi ölmüş olan 2 kişi ve boşanmış 10 kişi meleklere inanmaktadır. Boşanmamış ancak eşinden ayrı yaşayan 1 kişi meleklere inanmakta, 1 kişi de meleklere inanma konusunda kararsız kalmaktadır.

Tablo 30: Eğitim Duruma Göre Meleklere İnanç

Meleklere inanırım	Eğitim Durumu						Toplam
	Okuryazar değil	Okuryazar/okula gitmemiş	İlkokul	Ortaokul	Lise	Yükseköğretim/fakülte	
Tamamen katılıyorum	3	1	27	22	62	61	176
Katılıyorum	0	0	4	6	15	12	37
Kararsızım	0	0	1	2	7	9	19
Katılmıyorum	0	0	0	0	1	5	6
Hiç katılmıyorum	1	0	0	0	9	10	20
Toplam	4	1	32	30	94	97	258

Araştırmaya katılanların eğitim durumuna göre meleklere inanma düzeyleri tablo 30’da verilmiştir. Bu tabloya göre, okuryazar olmayanların 3’ü meleklere inanırken, 1’i inanmamaktadır. Okula gitmemiş ama okuryazar alan 1 kişi meleklere inandığını belirtmiştir. İlkokul mezunu olan kişilerin 31’i ile ortaokul mezunu olan kişilerin 28’i meleklere inanırken, lise mezunu 1 kişi ile ortaokul mezunu 2 kişi meleklere inanıp inanmama konusunda kararsızdır. Araştırmaya katılan lise mezunlarının 77’si meleklere inanırken, 10’u

inanmamaktadır. Lise mezunu olan 7 kişi de bu konuda kararsız kaldığını ifade etmiştir. Yüksekokul/ fakülte mezunlarından (ya da öğrencilerinden) 73 kişi meleklerle inandığını, 15 kişi inanmadığını ve 9 kişide kararsız kaldığını söylemiştir.

Araştırmaya katılan kişilerin etnik kimliğine göre meleklerle inanç düzeyi tablo 31’de gösterilmiştir.

Tablo 31: *Etnik Kimliğe Göre Meleklerle İnanç*

Meleklerle inanırım	Etnik Kimlik		Toplam
	Laz	Hemşinli	
Tamamen katılıyorum	108	68	176
Katılıyorum	15	22	37
Kararsızım	9	10	19
Katılmıyorum	2	4	6
Hiç katılmıyorum	8	12	20
Toplam	142	116	258

Bu tabloya göre, araştırmaya katılan Lazların 123’ü (%86,6’sı) meleklerle inanırken, 10’u inanmamakta, 9’u da kararsız kalmaktadır. Araştırmaya katılan Hemşinlilerin 90’ı (%77,5’i) meleklerle inanırken, 16’sı inanmamakta, 10’u ise inanıp inanmama konusunda kararsız kalmaktadır.

2.3.1.4. Kur’an-ı Kerim’e İnanç

Kur’an-ı Kerim, Hz. Muhammed’e indirilen son ilahî kitaptır. (Karadaş, 2010: 103) İslam dinine göre:

İlahî vahiy Hz. Muhammed’e kadar birbirini destekleyen bir içerikle insanlara aynı mesajı vermiş ve Kur’an’la birlikte peygamberler aracılığıyla insanlara yönelik vahiy sona ermiştir. Vahiy zincirinin son halkası olan Kur’an kıyamete kadar insanlığı aydınlatacak olan bir rehberdir (Gündüz, 2010: 62).

Araştırmaya katılan bireylerin Kur’an-ı Kerim’in hiçbir şekilde değişmediğine dair inancı şu şekildedir:

Tablo 32: *Örneklemin Kur’an-ı Kerim’e İnanç Durumu*

Kur’an-ı Kerim’in hiçbir şekilde değişmediğine inanırım	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Tamamen katılıyorum	161	62,4
Katılıyorum	36	14,0
Kararsızım	28	10,9
Katılmıyorum	9	3,5
Hiç katılmıyorum	24	9,3
Toplam	258	100,0

Tablo 32'ye göre, örneklem grubunun %76,4'ü Kur'an-ı Kerim'in hiçbir şekilde değişmediğine inanırken, %12,8'i inanmamaktadır. Araştırmaya katılanların %10,9'u ise bu konuda kararsız kaldığını belirtmiştir.

Tablo 33: *Cinsiyete Göre Kur'an-ı Kerim'e İnanç Durumu*

Kur'an-ı Kerim'in hiçbir şekilde değişmediğine inanırım	Cinsiyet Durumu		Toplam
	Erkek	Kadın	
Tamamen katılıyorum	89	72	161
Katılıyorum	18	18	36
Kararsızım	15	13	28
Katılmıyorum	5	4	9
Hiç katılmıyorum	16	8	24
Toplam	143	115	258

Tablo 33'e göre, araştırmaya katılan erkeklerin 107'si (%74,8'i) Kur'an-ı Kerim'in son ilahi vahiy olduğuna ve hiçbir şekilde değişmediğine inandığını, 21'i inanmadığını, 15'i ise bu konuda kararsız kaldığını belirtmiştir. Kadın katılımcıların 90'ı (%78,2'si) Kur'an-ı Kerim'in Hz Muhammed'e indirilen son ilahi vahiy olduğuna ve hiçbir şekilde değişmediğine inandığını, 12'si inanmadığını, 13'ü de bu konuda kararsız kaldığını ifade etmiştir.

Tablo 34: *Yaş Gruplarına Göre Kur'an-ı Kerim'e İnanç Durumu*

Kur'an-ı Kerim'in hiçbir şekilde değişmediğine inanırım	Yaş Grupları						Toplam
	18-25 arası	26-34 arası	35-44 arası	45-54 arası	55-64 arası	65 ve üstü	
Tamamen katılıyorum	30	52	47	17	13	2	161
Katılıyorum	11	8	8	4	4	1	36
Kararsızım	6	3	11	7	1	0	28
Katılmıyorum	4	3	2	0	0	0	9
Hiç katılmıyorum	13	5	3	2	1	0	24
Toplam	64	71	71	30	19	3	258

Tablo 34'e göre, araştırmaya katılan 18-25 yaş aralığındaki kişilerin 41'i (%64,1'i) Kur'an-ı Kerim'in hiçbir şekilde değişmediğine inanırken, 17'si inanmamakta, 6'sı ise kararsız kalmaktadır. 26-34 yaş grubundaki kişilerin 60'ı (%84,5'i) Kur'an-ı Kerim'in hiçbir şekilde değişikliğe uğramadığına inanırken, 6'sı buna inanmamakta, 3'ü ise bu konuda kararsız kalmaktadır. 35-44 yaş arasındaki katılımcıların 55'i (%77,4'ü) Kur'an'ın değişmediğine inanmakta, 5'i ise değişmediğine inanmamakta, 11'i de bu konuda kararsız kalmaktadır. 45-54 yaş grubundaki kişilerin 21'i (%70'i) son ilahi vahiy olan Kur'an-ı Kerim'in değişmediğine inanmakta, 2'si ise inanmamakta, 7'si bu konuda kararsız

kalmaktadır. 55-64 yaş arası kişilerin 17'si (%89,4'ü) Kur'an- Kerim'in değişime uğramadan günümüze kadar geldiğine inanmakta, 1'i buna katılmamakta, 1'i bu konuda kararsız kalmaktadır. 65 yaş ve üstünde olan kişilerin 3'ü (%100) ise Kur'an- Kerim'in hiçbir şekilde değişmediğine inanmaktadır.

Araştırmaya katılanların medeni durum ile Kur'an-ı Kerim'in hiçbir şekilde değişime uğramadığına dair inanç düzeyleri arasındaki ilişki tablo 35'te gösterilmiştir.

Tablo 35: Medeni Duruma Göre Kur'an-ı Kerim'e İnanç

Kur'an-ı Kerim'in hiçbir şekilde değişmediğine inanırım	Medeni Durum					Toplam
	Bekâr	Evli	Eşi ölmüş	Boşanmış	Boşanmamış/ ayrı yaşıyor	
Tamamen katılıyorum	63	90	0	7	1	161
Katılıyorum	11	21	2	2	0	36
Kararsızım	12	14	0	1	1	28
Katılmıyorum	8	1	0	0	0	9
Hiç katılmıyorum	18	6	0	0	0	24
Toplam	112	132	2	10	2	258

Tablo 35'e göre, bekâr kişilerin 74'ü (%66,1'i) Kur'an'ın değişmediğine inanırken, 26'sı bu duruma inanmamakta, 12'si de bu konuda kararsızdır kalmaktadır. Evli kişilerin 111'i (%84,1'i) Kur'an-ı Kerim'in günümüze kadar hiçbir şekilde değişikliğe uğramadığına inanırken, 7'si inanmamakta, 14'ü bu konuda kararsız kalmaktadır. Eşi ölmüş kişilerin 2'si (%100) son vahiy olan Kur'an'ın değişmediğine inanmaktadır. Boşanmış kişiler ile boşanmamış fakat eşinden ayrı yaşayan kişilerin 10'u (83,3'ü) Kur'an-ı Kerim'in değişmediğine inanırken, 2'si ise inanmamaktadır.

Tablo 36: Eğitim Durumuna Göre Kur'an-ı Kerim'e İnanç

Kuran-ı Kerim'in hiçbir şekilde değişmediğine inanırım	Eğitim Durumu						Toplam
	Okuryazar değil	Okuryazar/ okula gitmemiş	İlkokul	Ortaokul	Lise	Yüksekokul/ Fakülte	
Tamamen katılıyorum	2	1	26	21	54	57	161
Katılıyorum	1	0	4	6	15	10	36
Kararsızım	0	0	2	3	12	11	28
Katılmıyorum	0	0	0	0	5	4	9
Hiç katılmıyorum	1	0	0	0	8	15	24
Toplam	4	1	32	30	94	97	258

Tablo 36'ya göre, okuryazar olmayan ve okuryazar olup okula gitmemiş olan kişilerin 4'ü Kur'an'ın değişmediğine inanırken, 1'i inanmamaktadır. İlkokul ve ortaokul mezunlarının 57'si son ilahi kitap olan Kur'an-ı Kerim'in hiçbir şekilde değişmediğine inanırken, 5'i bu konuda kararsız kalmaktadır. Lise mezunu 69 kişi Kur'an'ın değişmediğine inanırken, 12'si bu konuda kararsız olduğunu, 13'ü ise inanmadığını belirtmektedir. Yüksekokul/fakülte mezunlarından (ya da öğrencilerinden) 67'si Kur'an'ın günümüze denk değişmediğine inanmakta, 19'u buna inanmamakta, 11'i de bu konuda kararsız kaldığını ifade etmektedir.

Etnik kimliğe göre Kur'an-ı Kerim'in hiçbir şekilde değişmediğine dair inanç düzeyi şöyledir:

Tablo 37: *Etnik Kimliğe Göre Kur'an-ı Kerim'e İnanç*

Kur'an-ı Kerim'in hiçbir şekilde değişmediğine inanırım	Etnik Kimlik		Toplam
	Laz	Hemşinli	
Tamamen katılıyorum	100	61	161
Katılıyorum	18	18	36
Kararsızım	13	15	28
Katılmıyorum	3	6	9
Hiç katılmıyorum	8	16	24
Toplam	142	116	258

Tablo 37'ye göre, Araştırmaya katılan Lazların 118'i (%83,1'i) son ilahi kitap olan Kur'an-ı Kerim'in hiçbir şekilde değişikliğe uğramadığına inandığını, 11'i bu duruma katılmadığını, 13'ü ise bu konuda kararsız kaldığını belirtmektedir. Araştırmaya katılan Hemşinlilerin 79'u (%68,1'i) Kur'an-ı Kerim'in günümüze kadar değişmediğine inandığını, 22'si bu duruma inanmadığını, 15'i ise bu konuda kararsız kaldığını ifade etmektedir.

2.3.1.5. Ahiret Gününe İnanç

İslam dininde imanın altı şartından biri de ahiret gününe imandır. Ahiret hayatı, geniş anlamda düşünüldüğünde kabir hayatını da içine alan, ölümden sonraki bir hayattır. Dar anlamda ise, tekrar diriliş ilanı anlamına gelen ikinci Sur'a üflenmesi ile başlayan, bu dünyada yaptığımız eylemlerin (iyilik ve kötülüklerin) sonucunun alınacağı ve Allah'ın dilemesine bağlı olarak sonsuza denk sürecek bir hayattır (Karadaş, 2010:119).

Örneklemin ahiret gününe inanma durumu şöyledir:

Tablo 38: *Örneklemin Ahiret Gününe İnanç Durumu*

Ahiret Gününe İnanırım	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Tamamen katılıyorum	175	67,8
Katılıyorum	38	14,7
Kararsızım	21	8,1
Katılmıyorum	5	1,9
Hiç katılmıyorum	19	7,4
Toplam	258	100,0

Tablo 38'e göre, örneklem grubunun %82,5'i ahiret gününe inandığını, %9,3 inanmadığını, %8,1'i de bu konuda kararsız kaldığını belirtmektedir.

Tablo 39: *Cinsiyete Göre Ahiret Gününe İnanç Durumu*

Ahiret Gününe İnanırım	Cinsiyet Durumu		Toplam
	Erkek	Kadın	
Tamamen katılıyorum	93	82	175
Katılıyorum	18	20	38
Kararsızım	13	8	21
Katılmıyorum	4	1	5
Hiç katılmıyorum	15	4	19
Toplam	143	115	258

Araştırmaya katılan bireylerin cinsiyet durumlarına göre ahiret gününe inanç düzeyleri tablo 39'da yer almaktadır. Bu tabloya göre, erkek katılımcılardan 111'i (%77,6'sı) ahiret gününe inandığını, 19'u inanmadığını, 13'ü ahiret inancı konusunda kararsız kaldığını belirtmektedir. Araştırmaya katılan kadınların ise 102'si (%88,7'si) ahiret gününe inandığını, 5'i inanmadığını, 8'i bu inanç konusunda kararsız kaldığını ifade etmektedir.

Tablo 40: *Yaş Gruplarına Göre Ahiret Gününe İnanç Durumu*

Ahiret gününe inanırım	Yaş Grupları						Toplam
	18-25 arası	26-34 arası	35-44 arası	45-54 arası	55-64 arası	65 ve üstü	
Tamamen katılıyorum	36	52	53	19	13	2	175
Katılıyorum	12	10	7	5	3	1	38
Kararsızım	8	4	6	1	2	0	21
Katılmıyorum	2	1	1	1	0	0	5
Hiç katılmıyorum	6	4	4	4	1	0	19
Toplam	64	71	71	30	19	3	258

Tablo 40'a göre, 18-25 yaş grubundaki bireylerin 48'i (%75'i) ahiret gününe inanmakta, 8'i inanmamakta, 8'i bu inanç konusunda kararsız kalmaktadır. 26-34 yaş grubundaki kişilerin 62'si (%87,3'ü) ahiret gününe

inanmakta, 5'i inanmamakta, 6'sı kararsız kalmaktadır. 35-44 yaş grubu arasındaki kişilerin 60'ı (%84,5'i) ölümden sonra bir hayatın olduğuna inanmakta, 5'i inanmamakta, 6'sı bu konuda kararsız kaldığını ifade etmektedir. 45-54 yaş grubundaki kişilerin 24'ü (%80'i) ölümden sonra Allah'ın dilemesine bağlı olarak sonsuza denk sürecek olan ahiret hayatına inanmakta, 5'i inanmamakta, 1'i bu konuda kararsız kaldığını söylemektedir. 55-64 yaş grubundaki kişilerin 16'sı (%84,2'si) ahiret gününe inanmakta, 1'i inanmamakta, 2'si bu inanç konusunda kararsız kalmaktadır. Son yaş grubu olan 65 yaş ve üstündeki kişilerin 3'ü (%100'ü) bu dünyada yaptığımız eylemlere bağlı olarak ölümden sonra sonsuza denk sürecek olan hayata (ahirete) inandıklarını belirtmektedir.

Tablo 41: *Medeni Duruma Göre Ahiret Gününe İnanç*

Ahiret gününe inanırım	Medeni Durum					Toplam
	Bekâr	Evli	Eşi ölmüş	Boşanmış	Boşanmamış/ayrı yaşıyor	
Tamamen katılıyorum	70	95	0	9	1	175
Katılıyorum	14	21	2	1	0	38
Kararsızım	13	8	0	0	0	21
Katılmıyorum	4	0	0	0	1	5
Hiç katılmıyorum	11	8	0	0	0	19
Toplam	112	132	2	10	2	258

Tablo 41'e göre, araştırmaya katılan bekâr kişilerin 84'ü (%75'i) ahiret hayatına inandığını, 15'i inanmadığını, 13'ü bu inanç konusunda kararsız kaldığını belirtmektedir. Evli kişilerin 116'si (%87,9'u) ölümden sonra Allah'ın dilemesine bağlı olarak bir hayatın olacağına inandığını, 8'i inanmadığını, 8'i bu inanç konusunda kararsız kaldığını ifade etmektedir. Eşi ölmüş ve boşanmış kişilerin 12'si (%100'ü) de ahiret gününe inanmaktadır. Boşanmamış ancak eşinden ayrı yaşayanların 1'i (%50'si) ahiret gününe inandığını belirtirken 1'i inanmadığını söylemiştir.

Örnekleme grubunun eğitim durumu ile ahiret gününe inanç düzeyi arasındaki ilişki tablo 42'de gösterilmiştir. Bu tabloya göre, okuryazar olmayan ve okuryazar olup okula gitmemiş kişilerin 4'ü (%80'i) ahiret gününe inandığını 1'i inanmadığını belirtmiştir.

Tablo 42: Eğitim Durumuna Göre Ahiret Gününe İnanç

Ahiret gününe inanırım	Eğitim Durumu						Toplam
	Okuryazar değil	Okuryazar/okula gitmemiş	İlkokul	Ortaokul	Lise	Yüksekokul/fakülte	
Tamamen katılıyorum	3	1	27	22	60	62	175
Katılıyorum	0	0	4	6	15	13	38
Kararsızım	0	0	1	1	8	11	21
Katılmıyorum	0	0	0	0	3	2	5
Hiç katılmıyorum	1	0	0	1	8	9	19
Toplam	4	1	32	30	94	97	258

İlkokul mezunu kişilerin 31'i (%96,9'u) ölümden sonra hayat olduğuna inanırken, 1'i bu konuda kararsız kalmaktadır. Ortaokul mezunu kişilerin 28'i (93,3'ü) Allah'ın dilemesine bağlı olarak bu dünya hayatından sonra sonsuza denk sürecek olan bir hayatın var olduğuna inandığını, 1'i bu duruma hiç inanmadığını, 1'i ise inanıp inanmama konusunda kararsız kaldığını ifade etmiştir. Lise mezunu kişilerin 75'i (%79,8'i) ahiret gününe inandığını, 11'i inanmadığını, 8'i bu inanç konusunda kararsız kaldığını belirtmiştir. Yüksekokul/fakülte mezunu kişilerin (veya öğrencilerinin) 75'i (%77,3'ü) ölümden sonra bu dünyada yaptığımız eylemlerin karşılığının alınacağı bir hayatın var olduğuna inandığını belirtirken, 11'i inanmadığını, 11'i ise bu konuda kararsız kaldığını beyan etmektedir.

Tablo 43: Etnik Kimliğe Göre Ahiret Gününe İnanç

Ahiret gününe inanırım	Etnik Kimlik		Toplam
	Laz	Hemşinli	
Tamamen katılıyorum	106	69	175
Katılıyorum	15	23	38
Kararsızım	10	11	21
Katılmıyorum	3	2	5
Hiç katılmıyorum	8	11	19
Toplam	142	116	258

Araştırmaya katılan Lazlar ve Hemşinlilerin ahiret gününe inanç düzeyleri tablo 43'de gösterilmiştir. Lazların 121'i (%85,2'si) ahiret gününe inanmakta, 11'i inanmamakta, 10'u ölümden sonra hayatın olup olmadığı konusunda kararsız kalmaktadır. Hemşinlilerin ise 92'si (79,3'ü) ahiret gününe inanmakta, 13'ü inanmamakta, 11'i de bu inanç konusunda kararsız kaldığını ifade etmektedir.

2.3.1.6. Kader İnancı

İslam dininde kader, “Allah’ın sınırsız ilmi ile ezelden ebede var olan her şeyi bilmesi ve takdir etmesidir”. Allah’ın bu bilgi ve takdirine bağlı olarak yeri ve zamanı geldiğinde gerçekleşecek olayı yaratması ise kazadır (Karadaş, 2010: 63).

Tablo 44: *Örneklemin Kadere İnanaç Durumu*

Kader İnancı	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Tamamen katılıyorum	157	60,9
Katılıyorum	43	16,7
Kararsızım	23	8,9
Katılmıyorum	12	4,7
Hiç katılmıyorum	23	8,9
Toplam	258	100,0

Tablo 44’e göre örneklemin %77,6’i kadere inanmakta, %13,6’sı kadere inanmamaktadır. Örneklem grubunun %8,9’i kadere inanaç konusunda kararsız olduğunu belirtmiştir.

Tablo 45: *Tablo 45: Cinsiyete Göre Kadere İnanaç Durumu*

Kadere inanırım	Cinsiyet Durumu		Toplam
	Erkek	Kadın	
Tamamen katılıyorum	89	72	161
Katılıyorum	18	18	36
Kararsızım	15	13	28
Katılmıyorum	5	4	9
Hiç katılmıyorum	16	8	24
Toplam	143	115	258

Tabloya 45’e göre, araştırmaya katılan erkeklerin 107’si (%74,8’i) kadere inandığını, 15’i bu inanaç konusunda kararsız olduğunu, 21’i inanmadığını belirtmiştir. Kadınların 90’ı (%78,3’ü) kadere inandığını, 13’ü bu konuda kararsız kaldığını, 12’si de kadere inanmadığını söylemiştir.

Tablo 46: *Yaş Gruplarına Göre Kadere İnanaç Durumu*

Kadere inanırım	Yaş Grupları						Toplam
	18-25 arası	26-34 arası	35-44 arası	45-54 arası	55-64 arası	65 yaş ve üstü	
Tamamen katılıyorum	30	52	47	17	13	2	161
Katılıyorum	11	8	8	4	4	1	36
Kararsızım	6	3	11	7	1	0	28
Katılmıyorum	4	3	2	0	0	0	9
Hiç katılmıyorum	13	5	3	2	1	0	24
Toplam	64	71	71	30	19	3	258

Tabloya 46'ya göre, 18-25 yaş grubundaki kişilerin 41'i (%64,1'i) meleklerle inandığını, 17'si inanmadığını, 6'sı meleklerle inanıp inanmama konusunda kararsız kaldığını belirtmiştir. 26-34 yaş arası kişilerin 60'ı (%84,5'i) kadere inanmakta, 8'i inanmamakta, 3 kişi ise kararsız kalmaktadır. 35-44 yaş arası kişilerin 55'i (%77,5'i) kadere inanmakta, 5'i inanmamakta, 11'i kararsız kalmaktadır. 45-54 yaş grubundaki kişilerin 21'i (%70'i) kadere inanmakta, 2'si inanmamakta, 7'si kararsız kalmaktadır. 55-64 yaş arası kişilerin 17'si (%89,5'i) kadere inanmakta, 1'i inanmamakta, 1'i inanıp inanmama konusunda kararsız kalmaktadır. 65 yaş ve üstünde olan kişilerin 3'ü (%100'ü) de kadere inanmaktadır.

Araştırmaya katılan kişilerin medeni durumlarına göre kadere inanma düzeyleri tablo 47'de gösterilmiştir.

Tablo 47: *Medeni Duruma Göre Kader İnancı*

Kadere inanırım	Medeni Durum					Toplam
	Bekâr	Evli	Eşi ölmüş	Boşanmış	Boşanma miş/ayrı yaşıyor	
Tamamen katılıyorum	63	90	0	7	1	161
Katılıyorum	11	21	2	2	0	36
Kararsızım	12	14	0	1	1	28
Katılmıyorum	8	1	0	0	0	9
Hiç katılmıyorum	18	6	0	0	0	24
Toplam	112	132	2	10	2	258

Bu tabloya göre, bekârların 74'ü (56,25'i) kadere inanmakta, 12'si kararsız kalmakta, 26'sı inanmamaktadır. Evli kişilerin 111'i (84,1'i) kadere inanmakta, 14'ü kararsız kalmakta, 7'si inanmamaktadır. Eşi ölmüş kişilerin 2'si (%100'ü) de kadere inanmaktadır. Boşanmış ve boşanmamış ancak eşinden ayrı yaşayan kişilerin 10'u (%83,3'ü) kadere inanmakta, 2'si inanma konusunda kararsız kalmaktadır.

Örneklem grubunun eğitim durumuna göre kadere inanma düzeyleri tablo 48'de gösterilmiştir.

Tablo 48: *Eğitim Durumuna Göre Kader İnancı*

Kadere inanırım	Eğitim Durumu						Toplam
	Okuryazar değil	Okuryazar/okula gitmemiş	İlkokul	Ortaokul	Lise	Yüksekoku l/fakülte	
Tamamen katılıyorum	2	1	26	21	54	57	161
Katılıyorum	1	0	4	6	15	10	36
Kararsızım	0	0	2	3	12	11	28
Katılmıyorum	0	0	0	0	5	4	9
Hiç katılmıyorum	1	0	0	0	8	15	24
Toplam	4	1	32	30	94	97	258

Bu tabloya göre, okuryazar olmayan ve okuryazar olup okula gitmemiş olan kişilerin 4'ü (%80'i) kadere inanmakta, 1'i inanmamaktadır. İlkokul ve ortaokul mezunu kişilerin 57'si (%91,9'u) kadere inanmakta, 5'i bu inanç konusunda kararsız kalmaktadır. Lise mezunu kişilerin 69'u (%73,4'ü) kadere inandığını, 13'ü inanmadığını, 12'si kararsız kaldığını belirtmektedir. Yüksekokul/fakülte mezunlarının (veya öğrencilerinin) 64'si (65,9'u) kadere inanmakta, 19'u inanmamakta, 11 ise bu inanç konusunda kararsız kalmaktadır.

Araştırmaya katılan kişilerin etnik kimliğine göre kadere inanma düzeyleri tablo 49'da gösterilmiştir.

Tablo 49: *Etnik Kimliğe Göre Kader İnancı*

Kadere inanırım	Etnik Kimlik		Toplam
	Laz	Hemşinli	
Tamamen katılıyorum	100	61	161
Katılıyorum	18	18	36
Kararsızım	13	15	28
Katılmıyorum	3	6	9
Hiç katılmıyorum	8	16	24
Toplam	142	116	258

Lazların 118'i (%83,1'i) kadere inanmakta, 11'i inanmamakta, 13'ü inanıp inanmama konusunda kararsız kalmaktadır. Hemşinlilerin ise 79'u (%68,1'i) kadere inanmakta, 22'si inanmamakta, 15'i kadere inanç konusunda kararsız kalmaktadır.

2.3.1.7. Halk İnançları

Dini inançların dışında kalmakla beraber toplum tarafından kabul edilip benimsenen, kuşaktan kuşağa aktarım vasıtasıyla varlığını devam ettiren ve kesin sebepleri bilinmeyen inançlara halk inançları denir (Aksoylu, 2010: 335).

Araştırmaya katılan kişilere halk inançları kapsamında büyüye, fala ve burçlara, kurşun dökmeye, muskaya, türbelerde yapılan ibadetlerin gerçekleşeceğine dair inançları sorulmuştur. Bu soruların içine İslam dininde de var olan “nazar ve göz değmesine inanırım” ifadesi konularak diğer sorulara dikkatli cevap verilip verilmediği sınıanmıştır.

Araştırmaya katılan kişilerin %24,8'i büyüye inandığını, %62,4'ü inanmadığını %12,8'lik bir oranda büyüye inanma konusunda kararsız olduğunu belirtmiştir. Erkeklerin 30'u (%20,9'u) büyüye inandığını, 18'i kararsız olduğunu, 95'i inanmadığını ifade etmiştir. Kadınların 34'ü (%29,5) büyüye inandığını, 15'i kararsız olduğunu, 66'sı inanmadığını söylemiştir. Etnik kimliğe göre büyüye inanma durumu ise şöyledir: Lazların 49'u (%34,5'i) büyüye inanırken, 75'i inanmamakta ve 18'i kararsız kalmaktadır. Hemşinlilerin 15'i (%12,9'u) büyüye inandığını ifade ederken, 86'sı inanmamakta, 15'i ise bu konuda kararsız kalmaktadır.

Örnekleme grubunun %13,2'si fala ve burçlara inanırken %71,7 oranında kişi inanmamaktadır. %15,1 oranında kişi fal ve burçlara inanma konusunda kararsız kaldığını ifade etmiştir. Erkeklerin 11'i (%7,6'sı) fala ve burçlara inanırken, kadınların 23'ü (%20'si) fala ve burçlara inanmaktadır. Erkeklerin 26'sı bu inanç konusunda kararsız olduğunu belirtmiş, 106'sı inanmadığını söylemiştir. Kadın katılımcıların 13'ü fal ve burçlara inanıp inanmama konusunda kararsız kalmış, 79'u ise inanmadığını belirtmiştir. Etnik kimliğe göre fala ve burçlara inanma durumu şu şekildedir: Lazların 16'sı (%11,6'sı) fala ve burçlara inanmakta, 99'u inanmamakta, 27'si bu inanç konusunda kararsız kalmaktadır. Hemşinlilerin 18'i (%15,5'i) fala ve burçlara inandığını, 12'si kararsız kaldığını, 86'sı ise inanmadığını söylemiştir.

Örneklemin %14,7'si kurşun dökmeye inanmakta, %12,8'i kararsız kalmakta, %72,4'ü inanmamaktadır. İnanan kişilerin 17'si (%11,8'i) erkek, 21'i (%18,2'si) kadındır. Kararsız kalan kişilerin 22'si erkek, 11'i kadındır. Kurşun

dökmeye inanmayanların 104'ü erkek, 83'ü kadındır. Lazların 24'ü (%16,9'u) kurşun dökmeye inandığını, 91'i inanmadığını, 27'si kararsız olduğunu ifade etmiştir. Hemşinlilerin 14'ü (12,1'i) kurşun dökmeye inandığını, 96'sı inanmadığını, 6'sı ise kararsız kaldığını söylemiştir.

Araştırmaya katılanların %34,1'i muskaya inanmakta, %50'si inanmamakta, %15,9'u bu inanca inanıp inanmama konusunda kararsız kalmaktadır. Erkeklerin 43'ü, (%30,1'i) muskaya inandığını, 74'ü inanmadığını, 26'sı kararsız olduğunu belirtmiştir. Kadınların ise 45'i (%39,1'i) muskaya inanırken, 55'i inanmamakta, 15'i de kararsız kalmaktadır. Lazların 59'u (%41,5'i) muska inancına sahipken, 21'i bu inanç konusunda kararsız olduğunu, 62'si inanmadığını belirtmektedir. Hemşinlilerin 29'u (%25'i) muskaya inandığını, 67'si inanmadığını ifade etmiş, 20 kişi ise bu inanç konusunda kararsız kalmıştır.

Örneklemin %30,6'sı türbelerde yapılan dua ve isteklerin gerçekleştiğine inandığını belirtmiş, %48,8 oranında kişi inanmadığını, %20,5 oranında kişi bu inanç konusunda kararsız kaldığını söylemiştir. Araştırmaya katılan erkeklerin 37'si (%25,9'u) türbelerde yapılan dua ve isteklerin kabul edileceğine inanmakta, 29'u kararsız kalmakta 77'si ise inanmamaktadır. Kadın katılımcıların 42'si (%36,5'i) türbelerde yapılan duaların kabul olacağına ve isteklerinin gerçekleşeceğine inandığını ifade etmiş, 49'u inanmadığını, 24'ü de inanıp inanmama konusunda kararsız olduğunu belirtmektedir. Lazların 43'ü (%30,2'si) türbelerde yapılan duaların gerçekleşeceğine inandıklarını, 28'i kararsız olduğunu, 71'i inanmadığını belirtirken; Hemşinlilerin 36'sı (%31'i) inandığını, 25'i kararsız kaldığını, 55'i ise inanmadığını söylemiştir.

Araştırmaya katılanların %67'si nazar ve göz değmesine inandığını, %23,6'sı inanmadığını, %9,3'ü inanıp inanmama konusunda kararsız kaldığını ifade etmiştir. Erkeklerin 84'ü (%58,7'si) nazara inanmakta, 44'ü inanmamakta, 15'i kararsız kalmaktadır. Kadınların 89'u (%77,3'ü) nazar değmesine inanmakta, 17'si inanmamakta, 9'u kararsız kalmaktadır. Etnik kimlik açısından nazar ve göz değmesine inanma düzeyi ise şöyledir: Lazların 100'ü (%70,4'ü) nazara inanmakta, 16'sı kararsız kalmakta, 26'sı inanmadığını belirtmekte; Hemşinlilerin

73'ü (%62,9'u) nazara inandığını, 8'i kararsız kaldığını, 35'i ise inanmadığını ifade etmektedir.

2.3.2. Dinin İbadet Boyutu

Arapça 'da ibadet, “kulluk, Allah'a tapma, emirlerini yerine getirme, taat, takva, Allah'a karşı olan inancı şükranla ifade etme” anlamlarına gelir (Cilacı, 2001: 168). İslam dininde ibadet kişinin bütün yaşantısını kapsar ve yalnızca Allah'a yapılır (Gündüz, 2010: 64-65).

İslam dininde ibadetler üçe ayrılır: Malla yapılan ibadetler, bedenle yapılan ibadetler ve hem malla hem de bedenler yapılan ibadetler.

2.3.2.1. Günlük Beş Vakit Namaz Kılma

İslam dininin temel ibadetlerden biri, günlük beş vakit namaz kılmaktır. Namaz, belirli kurallar dâhilinde bedenle yapılan ve tüm Müslümanlara farz olan bir ibadettir. Araştırmaya katılan kişilerin günlük beş vakit namaz kılma durumu şöyledir:

Tablo 50: *Örneklemin Günlük Beş Vakit Namaz Kılma Durumu*

Günlük beş vakit namaz kılma durumu	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Her zaman	39	15,1
Çoğu zaman	27	10,5
Bazen	67	26,0
Nadiren	53	20,5
Hiçbir zaman	72	27,9
Toplam	258	100,0

Bu tabloya göre, araştırmaya katılan kişilerin %15,1'i her zaman, %10,5'i çoğu zaman, %26'sı bazen, %20,5'i nadiren günlük beş vakit namaz kılmakta, %27,9'u hiçbir zaman günlük beş vakit namaz kılmamaktadır.

Tablo 51: *Cinsiyete Göre Günlük Beş Vakit Namaz Kılma Durumu*

Günlük beş vakit namaz kılma durumu	Cinsiyet Durumu		Toplam
	Erkek	Kadın	
Her zaman	16	23	39
Çoğu zaman	11	16	27
Bazen	36	31	67
Nadiren	29	24	53
Hiçbir zaman	51	21	72
Toplam	143	115	258

Tablo 51'e göre, araştırmaya katılan erkeklerin 16'sı her zaman, 11'i genellikle, 36'sı bazen, 29'u nadiren günlük beş vakit namaz kılmakta, 51'i hiçbir zaman günlük namazları kılmamaktadır. Kadınların 23' her zaman, 16'sı çoğu zaman, 31'i bazen, 24' nadiren günlük namazları kılmakta, 21'i ise hiçbir zaman kılmamaktadır.

Tablo 52: Yaş Gruplarına Göre Günlük Beş Vakıt Namaz Kılma Durumu

Günlük beş vakit namaz kılma durumu	Yaş Grupları						Toplam
	18-25 arası	26-34 arası	35-44 arası	45-54 arası	55-64 arası	65 ve st	
Her zaman	9	7	13	7	3	0	39
Çoğu zaman	3	11	6	6	1	0	27
Bazen	13	21	23	4	5	1	67
Nadiren	14	13	16	4	4	2	53
Hiçbir zaman	25	19	13	9	6	0	72
Toplam	64	71	71	30	19	3	258

Tablo 52'ye göre, 18-25 yaş grubundaki kişilerin 9'u her zaman, 3' çoğu zaman, 13' bazen, 14' nadiren günlük beş vakit namazı kılmakta, 25'i (%39,1'i) ise hiçbir zaman kılmamaktadır. 26-34 yaş grubundaki kişilerin 7'si her zaman, 11'i genelde, 21'i bazen, 13' nadiren günlük namazlarını kılarken, 19'u (%26,7'si) hiçbir zaman kılmamaktadır. 35-44 yaş grubundaki kişilerin 13' daima, 6'sı genellikle, 23' bazen, 16'sı nadiren günlük beş vakit namaz kılarken, 13' (%18,3') hiçbir zaman kılmamaktadır. 45-54 yaş grubundaki kişilerin 7'si her zaman 6'sı çoğu zaman, 4' bazen, 4' nadiren günlük namazlarını kılmakta, 9'u (%30'u) hiçbir zaman kılmamaktadır. 55-64 yaş grubundaki kişilerin 3' her zaman, 1'i her zaman, 5'i bazen, 4' nadiren günlük beş vakit namazını kılmakta, 6'sı (31,5'i) hiçbir zaman kılmamaktadır. 65 yaş ve üstü olan kişilerin 1'i bazen, 2'si nadiren namaz kılmaktadır.

Tablo 53: Medeni Duruma Göre Günlük Beş Vakıt Namaz Kılma

Günlük beş vakit namaz kılma durumu	Medeni Durum						Toplam
	Bekr	Evli	Eşi lmş	Boşan-mış	Boşan-mamış/ayrı yaşıyor		
Her zaman	15	23	0	1	0	39	
Çoğu zaman	6	17	1	3	0	27	
Bazen	21	41	1	3	1	67	
Nadiren	24	27	0	2	0	53	
Hiçbir zaman	46	24	0	1	1	72	
Toplam	112	132	2	10	2	258	

Medeni duruma göre günlük beş vakit namaz kılma durumu tablo 53'te gösterilmiştir. Bu tabloya göre bekâr kişilerin 15'i her zaman, 6'sı çoğu zaman, 21'i bazen, 24'ü nadiren günlük beş vakit namazını kılmakta, 46'sı (%41,1'i) hiçbir zaman kılmamaktadır. Araştırmaya katılan evli kişilerin 23'ü daima, 17'si çoğunlukla, 41'i bazen, 27'si nadiren namaz kılmakta, 24'ü (%18,2'si) hiçbir zaman kılmamaktadır. Eşi ölmüş kişilerin 1'i çoğu zaman, 1'i bazen günlük beş vakit namaz kılmaktadır. Araştırmaya katılan boşanmış bireylerin 1'i her zaman, 3'ü genelde, 3'ü bazen 2'si nadiren beş vakit namaz kılmakta, 1'i hiçbir zaman kılmamaktadır. Boşanmamış fakat eşinden ayrı yaşayan 1 kişi bazen günlük namazlarını kılarken, 1'i hiçbir zaman kılmamaktadır.

Tablo 54: Eğitim Durumuna Göre Günlük Beş Vakit Namaz Kılma

Günlük beş vakit namaz kılma durumu	Eğitim Durumu						Toplam
	Okuryazar değil	Okuryazar/okula gitmemiş	İlkokul	Ortaokul	Lise	Yüksekokul/fakülte	
Her zaman	0	0	10	6	9	14	39
Çoğu zaman	1	0	4	5	10	7	27
Bazen	1	1	7	8	26	24	67
Nadiren	0	0	6	7	23	17	53
Hiçbir zaman	2	0	5	4	26	35	72
Toplam	4	1	32	30	94	97	258

Tablo 54'e göre okuryazar olmayan kişilerin 1'i çoğu zaman, 1'i bazen günlük beş vakit namaz kılmakta, 2'si hiçbir zaman kılmamaktadır. Okuryazar olup okula gitmemiş olan 1 kişi bazen günlük beş vakit namaz kılmaktadır. Araştırmaya katılan ilkököl mezunlarının 10'u her zaman, 4'ü çoğunlukla, 7'si bazen, 6'sı nadiren günlük beş vakit namaz kılmakta, 5'i hiçbir zaman kılmamaktadır. Ortaokul mezunlarının 6'sı her zaman, 5'i çoğu zaman, 8'i bazen, 7'si nadiren günlük beş vakit namaz kılmakta, 4'ü hiç kılmamaktadır. Lise mezunlarının 9'u daima, 10'u çoğunlukla, 26'sı bazen, 23'ü nadiren günlük vakit namazlarını kılmakta, 26'sı hiçbir zaman kılmamaktadır. Yüksekokul/fakülte mezunlarının (veya öğrencilerinin) 14'ü her zaman, 7'si çoğu zaman, 24'ü bazen, 17'si nadiren günlük beş vakit namazını kılmakta, 35'i ise hiçbir zaman kılmamaktadır.

Tablo 55: *Etnik Kimliğe Göre Günlük Beş Vakit Namaz Kılma Durumu*

Günlük beş vakit namaz kılma durumu	Etnik Kimlik		Toplam
	Laz	Hemşinli	
Her zaman	28	11	39
Çoğu zaman	19	8	27
Bazen	35	32	67
Nadiren	27	26	53
Hiçbir zaman	33	39	72
Toplam	142	116	258

Tablo 55'e göre, araştırmaya katılan Lazların 28'i her zaman, 19'u çoğu zaman, 35'i bazen, 27'si nadiren günlük beş vakit namaz kılmakta, 33'ü (%23,2'si) hiçbir zaman kılmamaktadır. Hemşinlilerin 11'i her zaman, 8'i çoğu zaman, 32'si bazen, 26'sı da bazen günlük beş vakit namaz kılmakta 39'u (33,6'sı) ise hiçbir zaman kılmamaktadır.

2.3.2.2. Ramazan Ayında Oruç Tutma

İslam dininin temel ibadetleri arasında yer alan bir diğer ibadet, oruç tutmadır. Oruç tutmak, bedenle yapılan bir ibadettir ve Müslümanların ramazan ayında oruç tutmaları farzdır (Gündüz, 2010: 67-68). Araştırmaya katılanların ramazan ayında oruç tutma durumları şöyledir:

Tablo 56: *Örneklemin Ramazan Ayında Oruç Tutma Durumu*

Ramazan ayında oruç tutma durumu	Kişi sayısı	Yüzde (%)
Her zaman	150	58,1
Çoğu zaman	36	14,0
Bazen	28	10,9
Nadiren	17	6,6
Hiçbir zaman	27	10,5
Toplam	258	100,0

Tablo 56'ya göre, 258 kişinin %58,1'i ramazan ayının her günü, %14'u çoğu günü, %10,9'u bazı günleri, %6,6'sı çok az gününde oruç tutmaktadır. Araştırmaya katılanların %10,5'i ise ramazan ayında oruç tutmamaktadır.

Tablo 57: *Cinsiyete Göre Ramazan Ayında Oruç Tutma Durumu*

Ramazan ayında oruç tutma durumu	Cinsiyet Durumu		Toplam
	Erkek	Kadın	
Her zaman	77	73	150
Çoğu zaman	16	20	36
Bazen	18	10	28
Nadiren	12	5	17
Hiçbir zaman	20	7	27
Toplam	143	115	258

Tablo 57'e göre, araştırmaya katılan erkeklerin 77'si her ramazan ayının tüm günlerinde oruç tutarken, 16'sı çoğu gününde, 18'i bazı günlerinde, 12'si nadir günlerinde oruç tutmakta, 20'si (%13,9'u) ramazan ayında oruç tutmamaktadır. Araştırmaya katılan kadınların 73'ü ramazan ayının her günü oruç tutarken, 20'si çoğu gününde, 10'u bazı günlerinde, 5'i nadir günlerinde oruç tutmaktadır. Araştırmaya katılan 7 kadın (%6,1'i) ise ramazan ayında oruç tutmamaktadır.

Tablo 58: Yaş Gruplarına Göre Ramazan Ayında Oruç Tutma Durumu

Ramazan ayında oruç tutma durumu	Yaş Grupları						Toplam
	18-25 arası	26-34 arası	35-44 arası	45-54 arası	55-64 arası	65 ve üstü	
Her zaman	35	40	48	16	11	0	150
Çoğu zaman	9	11	10	2	3	1	36
Bazen	12	6	2	4	3	1	28
Nadiren	1	7	5	3	0	1	17
Hiçbir zaman	7	7	6	5	2	0	27
Toplam	64	71	71	30	19	3	258

Tablo 58'e göre, 18-25 yaş grubu arasındaki kişilerin 35'i ramazan ayının her günü oruç tutarken, 9'u çoğu gününde, 12'si bazı günlerinde, 1'i nadir günlerde oruç tutmaktadır. Bu yaş grubundaki kişilerin 7'si (%10,9'u) ramazan ayında oruç tutmamaktadır. 26-34 yaş grubundaki kişilerin 40'ı ramazan ayının her gününde, 11'i çoğu gününde, 6'sı bazı günlerinde, 7'si nadir günlerde oruç tutmakta, 7'si (%9,8) de hiçbir gün tutmamaktadır. 35-44 yaş grubundaki kişilerin 48'i ramazan ayının her günü oruç tutmaktadır. Bu yaş grubundaki diğer kişilerin 10'u ramazan ayının çoğu gününde, 2'si bazı günlerinde, 5'i nadir günlerde oruç tutmakta, 6'sı (8,4'ü) hiç tutmamaktadır. 45-54 yaş aralığındaki kişilerin 16'sı ramazan ayının her gününde, 2'si çoğu gününde, 4'ü bazı günlerinde, 3'ü çok az günlerinde oruç tutarken, 5'i oruç (16,6'sı) tutmamaktadır. 55-64 yaş grubundaki kişilerin 11'i ramazan ayının her gününde, 3'ü çoğu gününde, 3'ü bazı günlerinde oruç tutmakta, 2'si (10,5'i) oruç tutmamaktadır. 65 yaş ve üzerinde olan kişilerin 1'i ramazan ayının çoğu gününde, 1'i bazı günlerinde, 1'i ise çok az günlerinde oruç tutmaktadır.

Tablo 59: Medeni Duruma Göre Ramazan Ayında Oruç Tutma

Ramazan ayında oruç tutma durumu	Medeni Durum					Toplam
	Bekâr	Evli	Eşi ölmüş	Boşanmış	Boşanmamış/ayrı yaşıyor	
Her zaman	57	85	0	7	1	150
Çoğu zaman	14	18	2	2	0	36
Bazen	16	11	0	1	0	28
Nadiren	8	9	0	0	0	17
Hiçbir zaman	17	9	0	0	1	27
Toplam	112	132	2	10	2	258

Tablo 59'a göre, bekâr kişilerin 57'si ramazan ayının her günü oruç tutarken, 14'ü çoğu günü, 16'sı bazı günleri, 8'i çok az günde oruç tutmakta, 17'si (%15,2'si) ramazan ayında oruç tutmamaktadır. Araştırmaya katılan evli kişilerin 85'i ramazan ayının her günü, 18'i çoğu günü, 11'i bazı günleri, 9'u çok az günü oruç tutmakta, 9'u (%6,8'i) ramazan ayında hiç oruç tutmamaktadır. Eşi ölmüş olan 2 kişi ramazan ayının çoğu gününde oruç tutmaktadır. Boşanmış kişilerin 7'si ramazan ayının her gününde, 2'si çoğu gününde, 1'i bazı günlerinde oruç tutmaktadır. Boşanmamış ama eşinden ayrı yaşayan kişilerin 1'i ramazan ayının her günü oruç tutarken, 1'i oruç tutmamaktadır.

Tablo 60: Eğitim Durumuna Göre Ramazan Ayında Oruç Tutma

Ramazan ayında oruç tutma durumu	Eğitim Durumu						Toplam
	Okuryazar değil	Okuryazar/Okula gitmemiş	İlkokul	Ortaokul	Lise	Yüksekokul /fakülte	
Her zaman	1	1	26	21	50	51	150
Çoğu zaman	0	0	2	6	14	14	36
Bazen	1	0	1	2	9	15	28
Nadiren	1	0	1	1	8	6	17
Hiçbir zaman	1	0	2	0	13	11	27
Toplam	4	1	32	30	94	97	258

Tablo 60'a göre, okuryazar olmayan kişilerin 1'i ramazan ayının her gününde, 1'i bazı günlerinde, 1'i çok az günde oruç tutmakta, 1'i oruç tutmamaktadır. Okula gitmemiş ancak okuma yazma bilen 1 kişi ramazan ayının her günü oruç tutmaktadır. İlkokul mezunu kişilerin 26'sı ramazan ayının her gününde, 2'si çoğu gününde, 1'i bazı günlerinde, 1'i nadir günlerinde oruç tutarken, 2'si oruç tutmamaktadır. Ortaokul mezunu kişilerin 21'i ramazan ayının

her gününde, 6'sı çoğu gününde, 2'si bazı günlerinde, 1'i nadir günlerde oruç tutmaktadır. Lise mezunu kişilerin 50'si ramazan ayının her gününde, 14'ü çoğu gününde, 9'u bazı günlerinde, 8'i nadir günlerinde oruç tutarken, 13'ü oruç tutmamaktadır. Yüksekokul/fakülte mezunu kişilerin (veya öğrencilerinin) 51'i ramazan ayının her günü, 14'ü çoğu günü, 15'i bazı günleri, 6'sı nadir günlerinde oruç tutarken, 11'i oruç tutmamaktadır.

Tablo 61: *Etnik Kimliğe Göre Ramazan Ayında Oruç Tutma Durumu*

Ramazan ayında oruç tutma durumu	Etnik Kimlik		Toplam
	Laz	Hemşinli	
Her zaman	89	61	150
Çoğu zaman	13	23	36
Bazen	16	12	28
Nadiren	9	8	17
Hiçbir zaman	15	12	27
Toplam	142	116	258

Tablo 61'e göre, Lazların 89'u (%62,7'si) ramazan ayının her gününde, 13'ü (%9,1'i) çoğu gününde, 16'sı (%11,2'si) bazı günlerinde, 9'u (%6,3'ü) çok az gününde oruç tutarken, 15'i (%10,5'i) oruç tutmamaktadır. Hemşinlilerin 61'i (52,5'i) ramazan ayının her gününde, 23'ü (19,8'i) çoğu gününde, 12'si (%10,3'ü) bazı günlerinde, 8'i (%6,9'u) nadir günlerinde oruç tutarken, 12'si (%10,3'ü) ise ramazan ayında oruç tutmamaktadır.

2.3.2.3. Zekât Verme

Zekât, belirli maddi varlığa (zenginliğe) sahip olan Müslümanların, malının ya da parasının belirli bir kısmını ihtiyaç sahiplerine vermesidir. Zekât verme, tıpkı oruç ve namaz gibi farz olan bir ibadettir (Gündüz, 2010: 68).

Araştırmaya katılan kişilerin zekât verme düzeyleri şöyledir:

Tablo 62: *Örneklemin Zekât Verme Durumu*

Her yıl zekât veririm	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Her zaman	124	48,1
Çoğu zaman	36	14,0
Bazen	38	14,7
Nadiren	14	5,4
Hiçbir zaman	46	17,8
Toplam	258	100,0

Tablo 62'ye göre, örneklemin %48,1'i düzenli olarak her yıl zekât vermektedir. %14 oranında kişi çoğunlukla, %14,7 oranında kişi bazen, %5,4 oranında kişi nadiren zekât verirken, %17,8 oranında kişi zekât vermemektedir.

Tablo 63: *Cinsiyete Göre Zekât Verme Durumu*

Her yıl zekât veririm	Cinsiyet Durumu		Toplam
	Erkek	Kadın	
Her zaman	68	56	124
Çoğu zaman	20	16	36
Bazen	20	18	38
Nadiren	8	6	14
Hiçbir zaman	27	19	46
Toplam	143	115	258

Tablo 63'e göre, araştırmaya katılan erkeklerin 68'i her yıl zekât vermektedir. Erkeklerin 20'si çoğunlukla, 20'si bazen, 8'i nadiren zekât verdiğini, 27'si (%18,9'u) ise vermediğini belirtmiştir. Araştırmaya katılan kadınların 56'sı her yıl düzenli olarak zekât vermektedir. Kadınların 16'sı genellikle, 18'i bazen, 6'sı nadiren zekât verdiğini, 19'u (%16,5) da zekât vermediğini ifade etmiştir.

Tablo 64: *Yaş Gruplarına Göre Zekât Verme Durumu*

Her yıl zekât veririm	Yaş Grupları						Toplam
	18-25 arası	26-34 arası	35-44 arası	45-54 arası	55-64 arası	65 ve üstü	
Her zaman	26	35	37	14	11	1	124
Çoğu zaman	7	7	14	6	1	1	36
Bazen	8	13	8	6	3	0	38
Nadiren	1	4	6	0	2	1	14
Hiçbir zaman	22	12	6	4	2	0	46
Toplam	64	71	71	30	19	3	258

Örneklemin yaş gruplarına göre zekât verme durumu tablo 64'de gösterilmiştir. Bu tabloya göre "her yıl zekât veririm" ifadesine 18-25 yaş grubu arasındaki kişilerin 26'sı her zaman, 7'si çoğu zaman, 8'i bazen, 1'i nadiren, 22'si (%34,4'ü) hiçbir zaman cevabını vermiştir. 26-34 yaş grubundaki kişilerin 35'i her zaman, 7'si çoğu zaman, 13'ü bazen, 4'ü nadiren zekât verdiğini, 12'si (%16,9'u) zekât vermediğini belirtmiştir. 35-44 yaş grubu arasındaki kişilerin 37'si her zaman, 14'ü çoğu zaman, 8'i bazen, 6'sı nadiren zekât verdiğini, 6'sı (%8,4'ü) zekât vermediğini ifade etmiştir. 45-54 yaş grubu arasındaki kişilerin 14'ü her zaman, 6'sı çoğu zaman, 6'sı bazen zekât verdiğini, 4'ü (13,3'ü) zekât vermediğini belirtmiştir. 55-64 yaş grubundaki kişilerin 11'i her zaman, 1'i çoğu

zaman, 3'ü bazen, 2'si nadiren zekât verdiğini, 2'si (10,5'i) zekât vermediğini söylemiştir. 65 yaş ve üzerinde olan 3 kişiden 1'i her zaman, 1'i çoğu zaman, 1'i ise nadiren zekât verdiğini ifade etmiştir.

Tablo 64'e göre 18-25 yař grubundaki kiřilerin zekât verme düzeyi, diđer yař grubundaki kiřilere göre daha dūřuktur. 35-44 yař grubundaki kiřilerin zekât verme düzeyi ise diđer yař gruplarına göre daha yūksektir.

Tablo 65: *Medeni Duruma Gōre Zekāt Verme*

Her yıl zekāt veririm	Medeni Durum					Toplam
	Bekār	Evli	Esi ölmüş	Boşanmış	Boşanmamış/ayrı yaşıyor	
Her zaman	49	70	0	4	1	124
Çoğu zaman	9	22	2	3	0	36
Bazen	13	24	0	1	0	38
Nadiren	6	8	0	0	0	14
Hiçbir zaman	35	8	0	2	1	46
Toplam	112	132	2	10	2	258

Tablo 65'e bakıldığında, bekār kişilerin 49'unun her yıl zekāt verdiği, 35'inin (%31,2'si) hiç zekāt vermediği anlaşılmaktadır. Diğer bekār kişilerin 9'u çoğu zaman, 13'ü bazen, 6'sı da nadiren zekāt vermektedir. Evli kişilere "her yıl zekāt verme" eylemini hangi sıklıkta yaptıkları sorulduğunda, 70'i her zaman, 22'si çoğu zaman, 24'ü bazen, 8'i nadiren zekāt verdiğini, 8'i (%6,1'i) ise zekāt vermediğini söylemiştir. Eşi ölmüş olan 2 kişi çoğu yıl zekāt vermektedir. Boşanmış kişilerin 4'ü her zaman, 3'ü çoğu zaman, 1'i bazen zekāt vermekte, 2'si zekāt vermemektedir. Boşanmamış fakat eşinden ayrı yaşayan 2 kişiden 1'i her yıl zekāt verirken, 1'i hiçbir zaman zekāt vermemiştir.

Tablo 66: *Eğitim Durumuna Gōre Zekāt Verme*

Her yıl zekāt veririm	Eğitim Durumu						Toplam
	Okuryazar değil	Okuryazar/okula gitmemiş	İlkokul	Ortaokul	Lise	Yūksekokul/fakülte	
Her zaman	2	0	21	19	40	42	124
Çoğu zaman	0	1	3	5	17	10	36
Bazen	0	0	3	4	15	16	38
Nadiren	0	0	2	2	6	4	14
Hiçbir zaman	2	0	3	0	16	25	46
Toplam	4	1	32	30	94	97	258

Tablo 66'ya göre, okuryazar olmayan kişilerin 2'si her yıl zekât verirken, 2'si hiçbir zaman zekât vermemektedir. Okuryazar olup okula gitmemiş olan 1 kişi çoğunlukla zekât vermektedir. İlkokul mezunu kişilerin 21'i her zaman, 3'ü çoğu zaman, 3'ü bazen, 2'si nadiren zekât verirken, 3'ü zekât vermemektedir. Ortaokul mezunu kişilere her yıl zekât verme durumları sorulduğunda 19'u her zaman, 5'i çoğu zaman, 4'ü bazen, 2'si nadiren zekât verdiğini belirtmiştir. Lise mezunu kişilerin 40'ı her zaman, 17'si çoğu zaman, 15'i bazen, 6'sı nadiren zekât vermekte, 16'sı ise zekât vermemektedir. Yüksekokul/fakülte mezunu kişilerin (ya da öğrencilerin) 42'si her yıl zekât verirken, 10'u çoğunlukla, 16'sı bazen, 4'ü nadiren zekât vermekte, 25'i de hiçbir zaman zekât vermemektedir.

Eğitim durumu ile zekât verme arasındaki ilişki düzeyi tablo 66 üzerinden yorumlandığında; lise ve yüksekokul/fakülte mezunlarının, ilkokul ve ortaokul mezunlarına göre zekât verme düzeyleri düşüktür. Buradan hareketle, eğitim seviyesi yükseldikçe zekât verme oranında düşme olduğu sonucu çıkarılabilir.

Tablo 67: *Etnik Kimliğe Göre Zekât Verme*

Her yıl zekât veririm	Etnik Kimlik		Toplam
	Laz	Hemşinli	
Her zaman	72	52	124
Çoğu zaman	21	15	36
Bazen	22	16	38
Nadiren	7	7	14
Hiçbir zaman	20	26	46
Toplam	142	116	258

Tablo 67'den anlaşıldığı üzere, araştırmaya katılan Lazların 72'si her yıl zekât vermektedir. Lazların 21'i çoğu zaman, 22'si bazen, 7'si nadiren zekât verirken, 20'si hiçbir zaman zekât verdiğini belirtmiştir. Hemşinlilerin 52'si her yıl düzenli olarak ihtiyaç sahiplerine zekât vermektedir. Hemşinlilerin 15'i çoğu zaman, 16'sı bazen, 7'si nadiren zekât verdiğini, 26'sı ise hiçbir zaman zekât vermediğini ifade etmiştir.

Lazların %65.49'u her yıl (her zaman/çoğu zaman), %15.49'u bazen zekât verirken, %19.01'i (nadiren/hiçbir zaman) zekât vermemektedir. Hemşinlilerin %57.75'i her zaman (her zaman/çoğu zaman), %13.79'u bazen zekât vermekte, %28,44'lük (nadiren/hiçbir zaman) bir oran ise zekât vermemektedir. İki etnik grubun zekât verme düzeyi analiz edildiğinde, Lazların Hemşinlilere göre zekât verme düzeyi daha yüksek görünmektedir.

2.3.2.4. Kurban Kesme

“Yaklaşmak”, “Allah’a yakınlık sağlamak vesilesi olan şey” gibi anlamlara gelen kurban; ibadet maksadıyla belirli bir vakitte belirli şartları taşıyan hayvanı usulüne uygun olarak boğazlamak şeklinde yapılan bir ibadettir. Kurban kesmenin vacip mi yoksa sünnet mi olduğu konusunda mezhepler arasında bazı farklılıklar vardır. Hanefi mezhebinde kurban kesmek vacip olan bir ibadettir. İslam dininde kurban kesmek için kişinin Müslüman olması, akıllı ve buluğa ermiş olması, yolcu olmaması, hür olması ve zengin olması gerekir (Güç, 2003: 309-320; Akyüz, 2007: 9).

Örneklemin kurban kesme ibadetini hangi sıklıkta yaptıkları tablo 68’de gösterilmiştir

Tablo 68: *Örneklemin Kurban Kesme Durumu*

Kurban keserim (Ailenizde)	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Her zaman	155	60,1
Çoğu zaman	41	15,9
Bazen	19	7,4
Nadiren	14	5,4
Hiçbir zaman	29	11,2
Toplam	258	100,0

Bu tabloya göre, araştırmaya katılan kişilerin %60,1’i her kurban bayramında kurban kestiği, %15,9 oranında kişi çoğu yıllarda kurban kestiği, %7,4 oranında kişi bazı yıllarda kurban kestiği, %5,4 oranında kişinin nadiren kurban kestiği, %11,2 oranında kişinin ise hiçbir zaman kurban kesmediği anlaşılmaktadır.

Tablo 69: *Cinsiyete Göre Kurban Kesme Durumu*

Kurban keserim (Ailenizde)	Cinsiyet Durumu		Toplam
	Erkek	Kadın	
Her zaman	82	73	155
Çoğu zaman	25	16	41
Bazen	10	9	19
Nadiren	7	7	14
Hiçbir zaman	19	10	29
Toplam	143	115	258

Tablo 69’a göre, erkeklerin 82’si her yıl, 25’i çoğu yıl, 10’u bazı yıllar, 7’si nadiren kurban bayramında kurban kesmekte, 19’u kesmemektedir. Kadın katılımcılardan 73’ü her yıl, 16’sı çoğu yıl, 9’u bazı yıllar, 7’si nadiren kurban bayramında kurban kestiğini, 10’u ise hiç kesmediğini belirtmiştir.

Tablo 70: Yaş Gruplarına Göre Kurban Kesme Durumu

Kurban keserim (Ailenizde)	Yaş Grupları						Toplam
	18-25 arası	26-34 arası	35-44 arası	45-54 arası	55-64 arası	65 ve üstü	
Her zaman	36	49	44	13	12	1	155
Çoğu zaman	7	6	14	9	3	2	41
Bazen	10	3	4	2	0	0	19
Nadiren	3	6	2	2	1	0	14
Hiçbir zaman	8	7	7	4	3	0	29
Toplam	64	71	71	30	19	3	258

Tablo 70'e göre, araştırmaya katılan 18-25 yaş grubu arasındaki kişilerin 36'sı (%56,2'si) her kurban bayramında, 7'si (%10,9'u) çoğu kurban bayramında, 10'u (%15,6'sı) bazı kurban bayramlarında, 3'ü (%4,7'si) nadiren kurban bayramlarında kurban kestiğini, 8'i (%12,5'i) kurban kesmediğini belirtmiştir. 26-34 yaş grubundaki kişilerin 49'u (%69,1'i) her yıl, 6'sı (8,4'ü) çoğu yıl, 3'ü (%4,2'si) bazı yıllarda, 6'sı (%4,5'i) nadiren kurban kesmekte, 7'si (%9,8'i) kurban kesmemektedir. 35-44 yaş grubundaki kişilerin 44'ü (%62'si) her yıl, 14'ü (%19,7'si) çoğu yıl, 4'ü (%5,6'sı) bazı yıllarda, 2'si (%2,8'i) nadiren kurban kestiğini, 7'si (%9,8'i) hiç kesmediğini ifade etmiştir. 45-54 yaş grubundaki kişilerin 13'ü (%43,3'ü) her yıl, 9'u (%30'u) çoğu yıl, 2'si (%6,6'sı) bazı yıllarda, 2'si (%6,6'sı) nadir olarak kurban bayramlarında kurban kesmekte, 4'ü (%13,3'ü) hiçbir kurban bayramında kurban kesmemektedir. 55-64 yaş grubundaki kişilerin 12'si (%63,1'i) her yıl, 3'ü (%15,8'i) çoğu yıl, 1'i (%5,3'ü) nadiren kurban kesmekte, 3'ü (%15,8'i) kurban kesmemektedir. 65 yaş ve üzerinde olan 3 kişiden 1'i (33,3'ü) her kurban bayramında, 2'si (%66,6'sı) çoğu kurban bayramında kurban kesmektedir.

Yaş ile kurban kesme (kurban bayramında) durumu arasında pozitif bir ilişki vardır. Şöyle ki yaş yaş arttıkça kurban kesme düzeyi de artmaktadır.

Araştırmaya katılan kişilerin medeni durumuna göre kurban bayramlarında kurban kesme sıklık düzeyleri tablo 71'de gösterilmiştir.

Tablo 71: Medeni Duruma Göre Kurban Kesme

Kurban keserim (Ailenizde)	Medeni Durum					Toplam
	Bekâr	Evli	Eşi ölmüş	Boşanmış	Boşanmamış/ ayrı yaşıyor	
Her zaman	66	81	0	7	1	155
Çoğu zaman	10	27	2	2	0	41
Bazen	11	8	0	0	0	19
Nadiren	8	6	0	0	0	14
Hiçbir zaman	17	10	0	1	1	29
Toplam	112	132	2	10	2	258

Tablo 71'e göre, bekâr kişilerin 66'sı her yıl, 10'u çoğu yıl, 11'i bazı yıllar, 8'i nadir olarak kurban bayramlarında kurban kesmekte, 17'si (%15,2'si) hiçbir zaman kurban kesmemektedir. Evli kişilerin 81'i her yıl kurban kestiğini, 27'si çoğu yıl kestiğini, 8'i bazı yıllarda kestiğini, 6'sı nadiren kestiğini, 10'u (%7,6'sı) hiçbir kurban bayramında kurban kesmediğini ifade etmiştir. Eşi ölmüş olan 2 kişi çoğu kurban bayramında kurban kesmektedir. Boşanmış kişilerin 7'si her yıl, 2'si çoğu yıl kurban keserken, 1'i hiçbir kurban bayramında kurban kesmemektedir. Boşanmamış ancak eşinden ayrı yaşayan 2 kişiden 1'i her yıl kurban kestiğini, 1'i ise hiçbir zaman kurban kesmediğini belirtmektedir.

Tablo 72: Eğitim Durumuna Göre Kurban Kesme

Kurban keserim (Ailenizde)	Eğitim Durumu						Toplam
	Okuryazar değil	Okuryazar/ okula gitmemiş	İlkokul	Ortaokul	Lise	Yüksekoku I/fakülte	
Her zaman	2	1	19	18	53	62	155
Çoğu zaman	0	0	9	7	12	13	41
Bazen	0	0	1	3	7	8	19
Nadiren	1	0	0	2	10	1	14
Hiçbir zaman	1	0	3	0	12	13	29
Toplam	4	1	32	30	94	97	258

Tablo 72'ye göre, okuma yazma bilmeyen 2 kişi her yıl, 1 kişi nadiren kurban bayramlarında kurban kesmekte, 1 kişi ise hiçbir zaman kurban kesmemektedir. Okula gitmemiş ancak okuma yazma bilen 1 kişi her yıl düzenli olarak kurban kesmektedir. Araştırmaya katılan ilkokul mezunlarının 19'u her yıl, 9'u çoğu yıl, 1'i bazı yıllar kurban kestiğini, 3'ü hiçbir zaman kurban kesmediğini belirtmiştir. Ortaokul mezunlarının 18 her yıl, 7'si çoğu yıl, 3'ü bazı yıllar, 2'si

nadir olarak kurban bayramlarında kurban kesmektedir. Lise mezunlarının 53'ü her kurban bayramında kurban keserken, 12'si çoğu yıllar, 7'si bazı yıllar, 10'u nadir olarak kurban kesmekte, 12'si ise hiçbir zaman kurban kesmemektedir. Yüksekokul/fakülte mezunlarının (ya da öğrencilerinin) 62'si her yıl, 13'ü çoğu yıl, 8'i bazı yıllar, 1'i nadir olarak kurban bayramlarında kurban kestiğini, 13'ü ise hiçbir kurban bayramında kurban kesmediğini ifade etmiştir.

Tablo 73: *Aylık Gelir Durumuna Göre Kurban Kesme*

Kurban keserim (Ailenizde)	Aylık Gelir Durumu									Toplam
	1000-1500 TL arası	1501-2000 TL arası	2001-2500 TL arası	2501-3000 TL arası	3001-3500 TL arası	3501-4000 TL arası	4001-4500 TL arası	4501-5000 TL arası	5001 TL ve üzeri	
Her zaman	46	29	25	15	5	9	7	4	15	155
Çoğu zaman	6	13	8	7	2	3	1	1	0	41
Bazen	10	2	1	2	1	1	0	0	2	19
Nadiren	6	1	0	2	1	1	1	2	0	14
Hiçbir zaman	12	3	5	1	3	2	1	0	2	29
Toplam	80	48	39	27	12	16	10	7	19	258

Tablo 73'e göre, aylık geliri 1000-2000 TL arasında olan kişilerin 75'i her yıl, 19'u çoğu yıl, 12'si bazı yıllar, 7'si nadir olarak kurban bayramında kurban kesmekte, 15'i ise hiçbir zaman kesmemektedir. 2001-3000 TL arasında aylık geliri olan kişilerin 40'ı her yıl, 15'i çoğu yıl, 3'ü bazı yıllar, 2'si nadir olarak kurban kesmekte, 6'sı hiçbir zaman kurban kesmemektedir. 3001-4000 TL arasında aylık geliri olan kişilerin 14'ü her yıl, 5'i çoğu yıl, 2'si bazı yıllar, 2'si nadir olarak kurban bayramında kurban kesmekte, 5'i hiçbir zaman kesmemektedir. 4001-5000 TL arasında aylık geliri olan kişilerin 11'i düzenli olarak her kurban bayramında kurban keserken, 2'si çoğu yıl, 3'ü nadir olarak kurban kesmekte, 1'i hiçbir zaman kurban kesmemektedir. Aylık geliri 5001 TL ve üzerinde olan kişilerin 15'i her yıl, 2'si bazı yıllar kurban keserken, 2'si ise hiçbir zaman kurban kesmemektedir.

Örneklemin aylık gelir durumu ile kurban kesme ibadetini yapma sıklığı arasında pozitif bir ilişki vardır. Kişilerin aylık gelirleri arttıkça, kurban kesme ibadetini yapma sıklığı da nispeten artmaktadır.

Lazlar ve Hemşinlilerin aylık gelir düzeylerine göre kurban kesme durumları tablo 74'de gösterilmiştir.

Tablo 74: *Etnik Kimliğe Göre Aylık Gelir Durumu*

Etnik Kimlik	Aylık Gelir Durumu									Toplam
	1000-1500 TL arası	1501-2000 TL arası	2001-2500 TL arası	2501-3000 TL arası	3001-3500 TL arası	3501-4000 TL arası	4001-4500 TL arası	4501-5000 TL arası	5001 TL ve üzeri	
Laz	40	27	15	14	8	10	6	6	16	142
Hemşinli	40	21	24	13	4	6	4	1	3	116
Toplam	80	48	39	27	12	16	10	7	19	258

Tablo 74'e göre, 3000 TL üzerinde aylık geliri olan Laz kişilerin sayısı 46, Hemşinlilerin sayısı ise 18'dir. Araştırmaya katılanlardan 5000 TL üzerinde aylık geliri olan 19 kişiden 16'sı Laz iken, 3'ü Hemşinlidir. Bu tablo genel olarak değerlendirildiğinde ortalama olarak Lazların aylık gelir düzeyinin Hemşinlilere göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 75: *Etnik Kimliğe Göre Kurban Kesme*

Kurban keserim (Ailenizde)	Etnik Kimlik		Toplam
	Laz	Hemşinli	
Her zaman	79	76	155
Çoğu zaman	24	17	41
Bazen	11	8	19
Nadiren	12	2	14
Hiçbir zaman	16	13	29
Toplam	142	116	258

Tablo 75'e göre, araştırmaya katılan Lazların 79'u her yıl kurban bayramında kurban kesmektedir. Lazların 24'ü çoğu yıl, 11'i bazı yıllar, 12'si nadir olarak kurban kestiğini, 16'sı ise hiçbir zaman kurban kesmediğini belirtmektedir. Araştırmaya katılan Hemşinlilerin 76'sı her yıl, 17'si çoğu yıl, 8'i bazı yıllar, 2'si nadir olarak kurban bayramlarında kurban kesmekte, 13'ü de hiçbir kurban bayramında kurban kesmediğini ifade etmektedir.

Lazların aylık gelir durumlarının Hemşinlilerden nispeten daha yüksek olmasına rağmen, Hemşinlilerin kurban bayramlarında kurban kesme sıklık düzeyi Lazlardan daha yüksektir. (Lazların %72,5'i her yıl veya çoğu yıllarda kurban keserken, Hemşinlilerin %80,17'si her yıl veya çoğu yıllarda kurban kesmektedir.)

2.3.2.5. Hacca Gitme

İslam'ın beş şartından bir tanesi hacca gitmektir. Hacca gitmek, maddi durumu uygun olan Müslümanların yapması gereken bir ibadettir. Hac için ihrama girmek, Kâbe'yi tavaf etmek ve Arafat'ta bir müddet zaman geçirmek gerekmektedir. Aynı zamanda hac ibadeti kapsamında Safa ile Merve arasında gidip gelme (sa'y yapma), cemerata taş atma ve kurban kesme ibadetlerinin de yapılması gerekmektedir (Gündüz, 2010: 68; Cilacı, 2001: 143).

Tablo 76: *Örneklemin Hacca Gitmenin Gerekliliğine Dair Düşüncesi*

Ekonomik durum iyi olursa hacca gidilmesi gerektiğini düşünürüm	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Tamamen katılıyorum	142	55,0
Katılıyorum	26	10,1
Kararsızım	33	12,8
Katılmıyorum	7	2,7
Hiç katılmıyorum	50	19,4
Toplam	258	100,0

Tablo 76'ya göre, örneklemin %65,1'i hacca gitmenin gerekli olduğunu düşünürken, %22,1'i bu görüşe katılmamaktadır. Örneklemin %12,8'i de hacca gitmenin gerekli olup olmadığı konusunda kararsızdır.

Tablo 77: *Cinsiyet Durumuna Göre Hacca Gitmenin Gerekli Olduğuna Dair Düşünce*

Ekonomik durum iyi olursa hacca gidilmesi gerektiğini düşünürüm	Cinsiyet Durumu		Toplam
	Erkek	Kadın	
Tamamen katılıyorum	78	64	142
Katılıyorum	11	15	26
Kararsızım	16	17	33
Katılmıyorum	4	3	7
Hiç katılmıyorum	34	16	50
Toplam	143	115	258

Tablo 77'ye göre, araştırmaya katılan erkeklerin 89'u (%62,2'si) hacca gitmenin gerekli olduğunu düşünürken, 38'i (26,6'sı) bu fikre katılmamak, 16'sı (%11,2'si) ise bu konuda kararsız kaldığını belirtmektedir. Araştırmaya katılan kadınların 79'u (68,7'si) hacca gitmenin gerekli olduğunu düşünürken, 19'u (%16,5'i) bu fikre katılmamakta, 17'si (%14,8'i) de hacca gitmenin gerekli olup olmadığı konusunda kararsız kalmaktadır.

Tablo 78: Yaş Gruplarına Göre Hacca Gitmenin Gerekli Olduğuna Dair Düşünce

Ekonomik durum iyi olursa hacca gidilmesi gerektiğini düşünürüm	Yaş Grupları						Toplam
	18-25 arası	26-34 arası	35-44 arası	45-54 arası	55-64 arası	65 ve üstü	
Tamamen katılıyorum	34	39	43	14	11	1	142
Katılıyorum	4	6	9	4	1	2	26
Kararsızım	9	10	8	5	1	0	33
Katılmıyorum	2	3	0	0	2	0	7
Hiç katılmıyorum	15	13	11	7	4	0	50
Toplam	64	71	71	30	19	3	258

Tablo 78'e göre, 18-25 yaş grubundaki kişilerin 17'si (%26,5), 26-34 yaş grubundaki kişilerin 16'sı (%22,5'i), 35-44 yaş grubundaki kişilerin 11'i (%15,4'ü), 45-54 yaş grubundakilerin 7'si (%23,3'ü), 55-64 yaş grubundaki kişilerin 6'sı (%31,5'i) hacca gitmenin gerekli olduğu fikrine katılmamaktadır.

Tablo 79: Medeni Duruma Göre Hacca Gitmenin Gerekli Olduğuna Dair Düşünce

Ekonomik durum iyi olursa hacca gidilmesi gerektiğini düşünürüm	Medeni Durum					Toplam
	Bekâr	Evli	Eşi ölmüş	Boşanmış	Boşanmamış /ayrı yaşıyor	
Tamamen katılıyorum	58	76	0	7	1	142
Katılıyorum	6	16	2	2	0	26
Kararsızım	13	19	0	0	1	33
Katılmıyorum	5	2	0	0	0	7
Hiç katılmıyorum	30	19	0	1	0	50
Toplam	112	132	2	10	2	258

Tablo 79'a göre, bekâr kişilerin 64'ü (%57,1'i) hacca gitmenin gerekli olduğunu düşünürken, 35'i (%31,2'si) bu görüşe katılmamak, 13'ü (%11,6'sı) bu konuda kararsız kaldığını belirtmektedir. Araştırmaya katılan evli kişilerin 92'si (69,7'si) hacca gitmenin gerekli olduğunu düşünmekte, 19'u (%14,4'ü) bu konuda kararsız kaldığını belirtmekte, 21'i (%15,9'u) de hacca gitmenin gerekli olmadığını düşünmektedir. Eşi ölmüş, boşanmış ve boşanmamış ancak eşinden ayrı yaşayan kişilerin 12'si (%85,7'si) hacca gidilmesi gerektiğini düşünürken, 1'i (%7,1'i) bu konuda kararsız kalmakta, 1'i (%7,1'i) de bu görüşe katılmadığını ifade etmektedir.

Tablo 80: *Eğitim Durumuna Göre Hacca Gitmenin Gerekli Olduğuna Dair Düşünce*

Ekonomik durum iyi olursa hacca gidilmesi gerektiğini düşünürüm	Eğitim Durumu						Toplam
	Okuryazar değil	Okuryazar/okula gitmemiş	İlkokul	Ortaokul	Lise	Yüksekoku l/fakülte	
Tamamen katılıyorum	1	1	22	19	46	53	142
Katılıyorum	1	0	2	5	7	11	26
Kararsızım	0	0	2	4	15	12	33
Katılmıyorum	0	0	2	0	5	0	7
Hiç katılmıyorum	2	0	4	2	21	21	50
Toplam	4	1	32	30	94	97	258

Tablo 80'e göre, okuma yazma bilmeyen 2 kişi hacca gidilmesinin gerekli olduğunu düşünürken, 2 kişi ise bu fikre katılmamaktadır. Okula gitmemiş ancak okuma yazma bilen 1 kişi hacca gidilmesi gerektiğini düşünmektedir. Araştırmaya katılan ilkokul mezunlarının 24'ü hacca gidilmesinin gerekli olduğunu, 6'sı gerekli olmadığını, 2'si ise bu konuda kararsız olduğunu belirtmektedir. Ortaokul mezunlarının 24'ü hacca gidilmesinin gerekli olduğu düşüncesine katılırken, 2'si bu görüşe katılmamakta, 4'ü ise bu konuda kararsız kalmaktadır. Lise mezunlarının 53'ü hacca gitmenin gerekli olduğunu, 26'sı gerekli olmadığını düşünmekte, 15'i ise bu konuda kararsız olduğunu ifade etmektedir. Yüksekokul/fakülte mezunlarının (ya da öğrencilerinin) 64'ü hacca gitmenin gerekli olduğunu düşünürken, 21'i ise bu görüşe hiç katılmadığını belirtmektedir. Yüksekokul/fakülte mezunlarının (ya da öğrencilerinin) 12'si ise hacca gitmenin gerekli olup olmadığı konusunda kararsızdır.

Tablo 81: *Etnik Kimliğe Göre Hacca Gitmenin Gerekli Olduğuna Dair Düşünce*

Ekonomik durum iyi olursa hacca gidilmesi gerektiğini düşünürüm	Etnik Kimlik		Toplam
	Laz	Hemşinli	
Tamamen katılıyorum	91	51	142
Katılıyorum	12	14	26
Kararsızım	13	20	33
Katılmıyorum	5	2	7
Hiç katılmıyorum	21	29	50
Toplam	142	116	258

Tablo 81'e göre, araştırmaya katılan Lazların 103'ü (%72,5'i) hacca gitmenin gerekli olduğunu düşünürken, 26'sı (%18,3'ü) hacca gitmenin gerekli

olmadığını düşünmektedir. Lazların 13'ü (%9,1'i) ise hacca gitmenin gerekli olup olmadığı konusunda kararsızdır. Araştırmaya katılan Hemşinlilerin 65'i (%56'sı) hacca gitmenin gerekli olduğunu düşünürken, 31'i (%26,7'si) ise bu görüşe katılmadığını belirtmektedir. Hemşinlilerin 20'si (%17,2'si) de hacca gitmenin gerekli olup olmadığı konusunda kararsız kalmaktadır.

Lazların (%72,5) Hemşinlilere (%56) göre hacca gitmenin gerekli olduğunu düşünme oranı daha yüksektir.

2.3.2.6. Cuma Namazı Kılma

Örneklemin cuma namazı kılma sıklığı tablo 82'de verilmiştir.

Tablo 82: *Örneklemin Cuma Namazı Kılma Durumu*

Cuma namazı kılma durumu	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Her zaman	81	31,4
Çoğu zaman	17	6,6
Bazen	26	10,1
Nadiren	21	8,1
Hiçbir zaman	113	43,8
Toplam	258	100,0

Bu tabloya göre, araştırmaya katılanların %31,4'ü her zaman, %6,6'ı çoğu zaman, %10,1'i bazen, %8,1'i nadiren cuma namazı kılmakta, %43,8'i ise hiçbir zaman cuma namazı kılmamaktadır.

Tablo 83: *Cinsiyete Göre Cuma Namazı Durumu*

Cuma namazı kılma durumu	Cinsiyet Durumu		Toplam
	Erkek	Kadın	
Her zaman	70	11	81
Çoğu zaman	14	3	17
Bazen	20	6	26
Nadiren	15	6	21
Hiçbir zaman	24	89	113
Toplam	143	115	258

Tablo 83'ye göre araştırmaya katılan erkeklerin 70'i (%48,9') her zaman, 14'ü (%9,8'i) çoğu zaman, 20'si (%14'ü) bazen, 15'i (%10,5'i) nadiren cuma namazı kılmakta, 24'ü (%16,8'i) cuma namazı kılmamaktadır. Araştırmaya katılan kadınların 11'i (9,5'i) her cuma, 3'ü (%2,6'sı) bazı cumaları, 6'sı (%5,2'si) bazı cumalarda, 6'sı (%5,2'si) da nadiren cuma namazı kıldığını, 89'u (%77,4'ü) ise cuma namazı kılmadığını belirtmektedir.

Cuma namazı kılmayanların sayısının yüksek olmasının sebebi (tablo 82), kadınların cuma namazı kılma oranlarının düşük olmasındandır (tablo 83).

Tablo 84: *Etnik Kimliğe Göre Cuma Namazı Kılma Durumu*

Cuma namazı kılma durumu	Etnik Kimlik		Toplam
	Laz	Hemşinli	
Her zaman	56	25	81
Çoğu zaman	8	9	17
Bazen	15	11	26
Nadiren	9	12	21
Hiçbir zaman	54	59	113
Toplam	142	116	258

Tablo 84'e göre, Lazların 56'sı (%39,4'ü) her zaman, 8'i (%5,6'sı) çoğu zaman, 15'i (%10,6'sı) bazen, 9'u (%6,3'ü) nadiren cuma namazı kılmakta, 54'ü (%38'i) hiçbir cuma namazı kılmamaktadır. Hemşinli kişilerin 25'i (%21,5) her zaman, 9'u (%7,7) çoğu zaman, 11'i (%9,5'i) bazen, 12'si (%10,3'ü) nadiren cuma namazı kılmakta, 59'u (%50,9'u) hiçbir cuma gününde cuma namazı kılmamaktadır.

Tablo 85: *Örneklemin Etnik Kimliğine ve Cinsiyetine Göre Cuma Namazı Kılma Durumu*

Cinsiyet Durumu	Etnik Kimlik	Cuma namazı kılma durumu					Toplam
		Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman	
Erkek	Laz	47	5	13	7	13	85
	Hemşinli	23	9	7	8	11	58
	Toplam	70	14	20	15	24	143
Kadın	Laz	9	3	2	2	41	57
	Hemşinli	2	0	4	4	48	58
	Toplam	11	3	6	6	89	115

Araştırmaya katılan Lazların ve Hemşinlilerin kaçının kadın kaçının erkek olduğunu vererek cuma namazı kılma oranlarına bakmak, iki etnik grubun cuma namazı kılma oranlarını doğru okumak için önem taşımaktadır. Çünkü bir etnik grupta kadın sayısı fazla ise o grupta cuma namazı kılma oranları düşük çıkabilir ve bu analiz tüm etnik grup için genelleme yapıldığında yanıltıcı sonuç verebilir.

Tablo 85'e göre araştırmaya katılan Laz erkeklerinin 47'si (%55,2'si) her zaman, 5'i (%5,8'i) çoğu zaman, 13'ü (%15,2'si) bazen, 7'si (%8,2'si) nadiren cuma namazı kılmakta, 13'ü (15,2'si) hiçbir zaman cuma namazı kılmamaktadır. Hemşinli erkeklerinin 23'ü (39,6'sı) her zaman, 9'u (%15,5'i) çoğu zaman, 7'si

(%12'si) bazen, 8'i (%13,7'si) nadiren cuma namazı kılmakta, 11'i (%18,9'u) ise cuma namazı kılmamaktadır.

2.3.2.7. Bayram Namazı Kılma

Araştırmaya katılan kişilerin bayram namazını hangi sıklıkta kıldıkları; kişilerin cinsiyet ve etnik aidiyetleri açısından çapraz tablo halinde verilmiştir.

Tablo 86: *Örneklemin Etnik Kimliğine ve Cinsiyetine Göre Bayram Namazı Kılma Durumu*

Cinsiyet Durumu	Etnik Kimlik	Bayram namazı kılma durumu					Toplam
		Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman	
Erkek	Laz	50	8	10	4	13	85
	Hemşinli	36	10	4	0	8	58
	Toplam	86	18	14	4	21	143
Kadın	Laz	8	5	1	2	41	57
	Hemşinli	2	1	3	3	49	58
	Toplam	10	6	4	5	90	115

Tablo 86'ya göre, araştırmaya katılan Laz erkeklerinden 50'si (%58,8'i) her zaman, 8'i (%9,4'ü) çoğu zaman, 10'u (%11,7'si) bazen, 4'ü (%4,7'si) nadiren bayram namazı kılmakta, 13'ü (%15,3'ü) bayram namazı kılmamaktadır. Araştırmaya katılan Hemşinli erkeklerinin 36'sı (%62,1'i) her zaman, 10'u (%17,2'si) çoğu zaman, 4'ü (%6,9'u) bazen bayram namazı kıldığını, 8'i (%13,8'i) de bayram namazı kılmadığını belirtmiştir. Araştırmaya katılan kadınların bayram namazı kılma durumu şöyledir: Laz kadınlarının 8'i (14'ü) her zaman, 5'i (%8,8'i) çoğu zaman, 1'i bazen, (%1,8'i) 2'si (%3,5'i) nadiren bayram namazı kılmakta, 41'i (%71,9'u) bayram namazı kılmamaktadır. Hemşinli kadınların 2'si (%3,4'ü) her zaman, 1'i (%1,7'si) çoğu zaman, 3'ü (%5,2'si) bazen, 3'ü (%5,2'si) de nadiren bayram namazı kılmakta, 49'u (%84,5'i) ise bayram namazı kılmamaktadır. Tablo 86'e göre erkeklerin her zaman ve çoğu zaman bayram namazı kılma oranları (%72,7), kadınlara (%13,9) göre daha yüksektir.

2.3.2.8. Teravîh Namazı Kılma

Tablo 87: *Örneklemin Teravîh Namazı Kılma Durumu*

Teravîh namazı kılma durumu	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Her zaman	73	28,3
Çoğu zaman	26	10,1
Bazen	72	27,9
Nadiren	31	12,0
Hiçbir zaman	56	21,7
Toplam	258	100,0

Tablo 87'ye göre, örneklemin %28,3'ü her teravîh namazını, %10,1'i çoğu teravîh namazını, %27,9'u bazı teravîh namazlarını kılarken, %12'si nadiren teravîh namazı kılmaktadır. Örneklemin %21,7'si hiç teravîh namazı kılmadığını belirtmiştir.

Tablo 88: *Cinsiyete Göre Teravîh Namazı Kılma Durumu*

Teravîh namazı kılma durumu	Cinsiyet Durumu		Toplam
	Erkek	Kadın	
Her zaman	38	35	73
Çoğu zaman	12	14	26
Bazen	40	32	72
Nadiren	22	9	31
Hiçbir zaman	31	25	56
Toplam	143	115	258

Tablo 88'ye göre, araştırmaya katılan erkeklerin 38'i (%26,6'sı) her zaman, 12'si (%8,4'ü) çoğu zaman, 40'ı (%28'i) bazen, 22'si (%15,3'ü) nadiren teravîh namazı kıldığını, 31'i (%21,6'sı) hiç teravîh namazı kılmadığını belirtmektedir. Araştırmaya katılan kadınların 35'i (%30,4) her zaman, 14'ü (%12,2) çoğu zaman, 32'si (%27,8) bazen, 9'u (%7,8) nadiren teravîh namazı kıldığını, 25'i (%21,7'si) de hiç teravîh namazı kılmadığını söylemiştir.

Tablo 89: *Etnik Kimliğe Göre Teravîh Namazı Kılma Durumu*

Teravîh namazı kılma durumu	Etnik Kimlik		Toplam
	Laz	Hemşinli	
Her zaman	46	27	73
Çoğu zaman	14	12	26
Bazen	39	33	72
Nadiren	14	17	31
Hiçbir zaman	29	27	56
Toplam	142	116	258

Tablo 89'a göre, Lazların 46'sının (%32,4'ünün) her zaman, 14'ünün (%9,8'inin) çoğu zaman, 39'unun (%27,4'ünün) bazen, 14'ünün (%9,8'inin) nadiren teravîh namazı kıldığı, 29'unun (%20,4'ünün) da hiçbir zaman teravîh

namazı kılmadığı; araştırmaya katılan Hemşinli kişilerin 27'sinin (%23,3'ünün) her zaman, 12'sinin (%10,3'ünün) çoğu zaman, 33'ünün (%28,4'ünün) bazen, 17'sinin (%14,6'sının) nadiren teravih namazı kıldığı, 27'sinin (%23,3'ünün) ise hiçbir zaman teravih namazı kılmadığı anlaşılmaktadır.

2.3.2.9. Mübarek Gün ve Gecelerde İbadet Etme

Tablo 90: *Örneklemin Mübarek Gün ve Gecelerde İbadet Etme Durumu*

Mübarek gün ve gecelerde ibadet etme durumu	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Her zaman	101	39,1
Çoğu zaman	46	17,8
Bazen	44	17,1
Nadiren	32	12,4
Hiçbir zaman	35	13,6
Toplam	258	100,0

Tablo 90'a göre, araştırmaya katılan kişilerin %39,1'i her zaman, %17,8'i çoğu zaman, %17,1'i bazen, %12,4'ü nadiren mübarek gün ve gecelerde ibadet etmekte, %13,6'sı hiçbir mübarek sayılan günde ibadet etmemektedir.

Tablo 91: *Cinsiyete Göre Mübarek Gün ve Gecelerde İbadet Etme Durumu*

Mübarek gün ve gecelerde ibadet etme durumu	Cinsiyet Durumu		Toplam
	Erkek	Kadın	
Her zaman	52	49	101
Çoğu zaman	22	24	46
Bazen	24	20	44
Nadiren	21	11	32
Hiçbir zaman	24	11	35
Toplam	143	115	258

Tablo 91'e göre, araştırmaya katılan erkeklerin 52'si (%36,5'i) her zaman, 22'si (%15,4'ü) çoğu zaman, 24'ü (16,8'i) bazen, 21'i (%14,6'si) nadiren mübarek gün ve gecelerde ibadet ettiğini, 24'ü (%16,7'si) ise mübarek sayılan hiçbir günde ibadet etmediğini belirtmiştir. Araştırmaya katılan kadınların 49'u (42,6) her zaman, 24'ü (%20,8'i) çoğu zaman, 20'si (17,4'ü) bazen, 11'i (%9,5'i) nadiren mübarek gün ve gecelerde ibadet ettiğini, 11'i (9,5'i) hiçbir mübarek sayılan günde ibadet etmediğini ifade etmiştir.

Tablo 91'den anlaşılacağı üzere, mübarek gün ve gecelerde kadınlar erkeklere göre daha fazla ibadet etmektedir.

Tablo 92: *Etnik Kimliğe Göre Mübarek Gün ve Gecelerde İbadet Etme Durumu*

Mübarek gün ve gecelerde ibadet etme durumu	Etnik Kimlik		Toplam
	Laz	Hemşinli	
Her zaman	66	35	101
Çoğu zaman	20	26	46
Bazen	20	24	44
Nadiren	18	14	32
Hiçbir zaman	18	17	35
Toplam	142	116	258

Tablo 92'ye göre, araştırmaya katılan Lazların 66'sı (%46,4'ü) her zaman, 20'si (%14,1'i) çoğu zaman, 20'si (%14,1'i) bazen, 18'i (%12,6'sı) nadiren mübarek gün ve gecelerde ibadet etmekte, 18'i (12,6'sı) hiçbir mübarek sayılan günde ibadet etmemektedir. Araştırmaya katılan Hemşinlilerin 35'i (%30,1'i) her zaman, 26'sı (%22,4'ü) çoğu zaman, 24'ü (%20,7) bazen, 14'ü (12,1'i) nadiren mübarek gün ve gecelerde ibadet etmekte, 17'si (%14,6'sı) ise hiçbir mübarek sayılan gün ve gecede ibadet etmemektedir. Tablo 92'den anlaşılacağı üzere, mübarek gün ve gecelerde Lazlar Hemşinlilere göre daha fazla ibadet etmektedir.

2.3.2.10. Kur'an-ı Kerim'i Arapça Okuma

Araştırmaya katılan kişilere, Kur'an-ı Kerim'i Arapça olarak hangi sıklıkta okudukları sorulmuştur. Alınan cevaplar aşağıdaki tablo 93'de gösterilmektedir:

Tablo 93: *Örneklemin Kur'an-ı Kerim'i Arapça Okuma Durumu*

Kur'an-ı Kerim'i Arapça okuma durumu	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Her zaman	64	24,8
Çoğu zaman	16	6,2
Bazen	36	14,0
Nadiren	32	12,4
Hiçbir zaman	110	42,6
Toplam	258	100,0

Bu tabloya göre, araştırmaya katılan kişilerin %24,8'i her zaman, %6,2'si çoğu zaman, %14'ü bazen, %12,4'ü nadiren Kur'an-ı Kerim'i Arapça olarak okurken, %42,6'sı Kur'an-ı Kerim'i Arapça olarak hiç okumamıştır.

Araştırmaya katılan kadınların ve erkeklerin Kur'an-ı Kerim'i Arapça okuma sıklık düzeyi tablo 94'de gösterilmiştir.

Tablo 94: *Cinsiyete Göre Kur'an-ı Kerim'i Arapça Okuma Durumu*

Kur'an-ı Kerim'i Arapça okuma durumu	Cinsiyet Durumu		Toplam
	Erkek	Kadın	
Her zaman	28	36	64
Çoğu zaman	6	10	16
Bazen	22	14	36
Nadiren	23	9	32
Hiçbir zaman	64	46	110
Toplam	143	115	258

Tablo 94'e göre araştırmaya katılan erkeklerin 28'i (19,5'i) her zaman, 6'sı (%4,2'si) çoğu zaman, 22'si (15,4'ü) bazen, 23'ü (%16'sı) nadiren Kur'an-ı Kerim'i Arapça olarak okumakta, 64'ü (44,7'si) ise Kur'an-ı Kerim'i hiç Arapça okumamıştır. Araştırmaya katılan kadınların 36'sı (31,3'ü) her zaman, 10'u (%8,7'si) çoğu zaman, 14'ü (12,1'i) bazen, 9'u (%7,8'i) nadiren Kur'an-ı Kerim'i Arapça olarak okurken, 46'sı (%40'ı) hiçbir zaman Kur'an-ı Kerim'i Arapça olarak okumamıştır.

Tablo 95: *Etnik Kimliğe Göre Kur'an-ı Kerim'i Arapça Okuma Durumu*

Kur'an-ı Kerim'i Arapça okuma durumu	Etnik Kimlik		Toplam
	Laz	Hemşinli	
Her zaman	34	30	64
Çoğu zaman	7	9	16
Bazen	27	9	36
Nadiren	18	14	32
Hiçbir zaman	56	54	110
Toplam	142	116	258

Tablo 95'e göre araştırmaya katılan Lazların 34'ü (%23,9'u) her zaman, 7'si (%4,9'u) çoğu zaman, 27'si (%19'u) bazen, 18'i (%12,6'sı) nadiren Kur'an-ı Kerim'i Arapça olarak okurken, 56'sı (%39,4'ü) hiçbir zaman Kur'an-ı Kerim'i Arapça olarak okumamıştır. Hemşinlilerin 30'u (%25,8'i) her zaman, 9'u (%7,7'si) çoğu zaman, 9'u (%7,7'si) bazen, 14'ü (%12,1'i) nadiren Kur'an-ı Kerim'i Arapça olarak okurken, 54'ü (%46,5'i) Kur'an-ı Kerim'i Arapça olarak hiç okumamıştır. Lazların %39,4'ü Kur'an-ı Kerim'i Arapça olarak okumazken, Hemşinlilerin %46,5'i Kur'an-ı Kerim'i Arapça olarak okumamaktadır. Diğer bir ifadeyle Lazların Kur'an-ı Kerim-i Arapça olarak okuma düzeyi Hemşinlilere göre daha yüksektir.

2.3.2.11. Kur'an-ı Kerim'i Türkçe Okuma

Tablo 96: *Örneklemin Kur'an-ı Kerim'i Türkçe Okuma Durumu*

Kur'an-ı Kerim'i Türkçe okuma durumu	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Her zaman	62	24,0
Çoğu zaman	24	9,3
Bazen	54	20,9
Nadiren	43	16,7
Hiçbir zaman	75	29,1
Toplam	258	100,0

Tablo 96'ya göre, araştırmaya katılan kişilerin %24'ü her zaman, %9,3'ü çoğu zaman, %20,9'u bazen, %16,7'si nadiren Kur'an-ı Kerim'i Türkçe olarak okurken, %29,1'i Kur'an-ı Kerim'i Türkçe olarak hiç okumamıştır.

Tablo 97: *Cinsiyete Göre Kur'an-ı Kerim'i Türkçe Okuma Durumu*

Kur'an-ı Kerim'i Türkçe okuma durumu	Cinsiyet Durumu		Toplam
	Erkek	Kadın	
Her zaman	28	34	62
Çoğu zaman	15	9	24
Bazen	29	25	54
Nadiren	30	13	43
Hiçbir zaman	41	34	75
Toplam	143	115	258

Tablo 97'ye göre araştırmaya katılan erkeklerin 28'i (%19,5'i) her zaman, 15'i (%10,5'i) çoğu zaman, 29'u (%20,3'ü) bazen, 30'u (%20,9'u) nadiren Kur'an-ı Kerim'i Türkçe olarak okurken, 41'i (%28,6'sı) hiçbir zaman Kur'an-ı Kerim-i Türkçe olarak okumamıştır. Araştırmaya katılan kadınların 34'ü (%29,5'i) her zaman, 9'u (%7,8'i) çoğu zaman, 25'i (%21,7'si) bazen, 13'ü (%11,3'ü) nadiren Kur'an-ı Kerim'i Türkçe olarak okurken, 34'ü (%29,5)hiçbir zaman Kur'an-ı Kerim'i Türkçe olarak okumamıştır.

Tablo 98: *Etnik Kimliğe Göre Kur'an-ı Kerim'i Türkçe Okuma Durumu*

Kur'an-ı Kerim'i Türkçe okuma durumu	Etnik Kimlik		Toplam
	Laz	Hemşinli	
Her zaman	36	26	62
Çoğu zaman	16	8	24
Bazen	30	24	54
Nadiren	20	23	43
Hiçbir zaman	40	35	75
Toplam	142	116	258

Tablo 98'e göre, araştırmaya katılan Lazların 36'sı (%25,3'ü) her zaman, 16'sı (%11,2'si) çoğu zaman, 30'u (%21,1'i) bazen, 20'si (%14'ü) nadiren

Kur'an-ı Kerim'i Türkçe okuduğunu, 40'ı (%28,1'i) hiçbir zaman Kur'an-ı Kerim'i Türkçe okumadığını belirtmiştir. Araştırmaya katılan Hemşinlilerin 26'sı (%22,4'ü) her zaman, 8'i (%6,9'u) çoğu zaman, 24'ü (%20,7'si) bazen, 23'ü (%19,8'i) nadiren Kur'an-ı Kerim'i Türkçe olarak okurken, 35'i (%30,1'i) hiçbir zaman Kur'an-ı Kerim'i Türkçe olarak okumamıştır.

2.3.2.12. Dua Etme

Tablo 99: *Örneklemin Dua Etme Durumu*

Dua etme durumu	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Her zaman	166	64,3
Çoğu zaman	40	15,5
Bazen	22	8,5
Nadiren	7	2,7
Hiçbir zaman	23	8,9
Toplam	258	100,0

Tablo 99'a göre, araştırmaya katılan kişilerin %64,3'ü her zaman, %15,5'i çoğu zaman, %8,5'i bazen, %2,7'si nadiren dua ederken, %8,9'u hiçbir zaman dua etmemektedir.

Tablo 100: *Cinsiyete Göre Dua Etme Durumu*

Dua etme durumu	Cinsiyet Durumu		Toplam
	Erkek	Kadın	
Her zaman	87	79	166
Çoğu zaman	24	16	40
Bazen	16	6	22
Nadiren	2	5	7
Hiçbir zaman	14	9	23
Toplam	143	115	258

Tablo 100'e göre, araştırmaya katılan erkeklerin 87'si her zaman, 24'ü çoğu zaman, 16'sı bazen, 2'si nadiren dua ederken, 14'ü hiçbir zaman dua etmemektedir. Araştırmaya katılan kadınların 79'u her zaman, 16'sı çoğu zaman, 6'sı bazen, 5'i nadiren dua ederken, 9'u hiçbir zaman dua etmemektedir. Araştırmaya katılan erkeklerin %60,8'i, kadınların %68,6'sı her zaman dua ederken, erkeklerin %9,7'si ile kadınların %7,8'i hiçbir zaman dua etmemektedir.

Araştırmaya katılan Lazlar ve Hemşinlilerin dua etme sıklık düzeyleri tablo 101'de gösterilmiştir.

Tablo 101: *Etnik Kimliğe Göre Dua Etme Durumu*

Dua Etme Durumu	Etnik Kimlik		Toplam
	Laz	Hemşinli	
Her zaman	94	72	166
Çoğu zaman	23	17	40
Bazen	11	11	22
Nadiren	4	3	7
Hiçbir zaman	10	13	23
Toplam	142	116	258

Tablo 101'e göre, araştırmaya katılan Lazların 94'ü her zaman, 23'ü çoğu zaman, 11'i bazen, 4'ü nadiren dua ederken, 10'u hiçbir zaman dua etmemektedir. Araştırmaya katılan Hemşinlilerin 72'si her zaman, 17'si çoğu zaman, 11'i bazen, 3'ü nadiren dua ederken, 13'ü hiçbir zaman dua etmemektedir. Lazların %7'si ile Hemşinlilerin %11,2'si hiçbir zaman dua etmemektedir.

Tablo 102: *Örneklemin "İbadet Etmesek de Kalbimizdeki İman Bize Yeter" Düşüncesine Katılma Durumu*

İbadet etmesek de kalbimizdeki iman bize yeter	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Tamamen katılıyorum	61	23,6
Katılıyorum	76	29,5
Kararsızım	21	8,1
Katılmıyorum	61	23,6
Hiç katılmıyorum	39	15,1
Toplam	258	100,0

Tablo 102'ye göre, araştırmaya katılanların %53,1'i "ibadet etmesek de kalbimizdeki iman bize yeter" düşüncesine katıldığını, %38,7'si bu görüşe katılmadığını, %8,1'i ise bu konuda kararsız kaldığını ifade etmektedir.

Tablo 103: *Cinsiyete Göre "İbadet Etmesek de Kalbimizdeki İman Bize Yeter" Düşüncesine Katılma Durumu*

İbadet etmesek de kalbimizdeki iman bize yeter	Cinsiyet Durumu		Toplam
	Erkek	Kadın	
Tamamen katılıyorum	41	20	61
Katılıyorum	39	37	76
Kararsızım	10	11	21
Katılmıyorum	31	30	61
Hiç katılmıyorum	22	17	39
Toplam	143	115	258

Tablo 103'e göre araştırmaya katılan erkeklerin 80'i (%55,9'u) "ibadet etmesek de kalbimizdeki iman bize yeter" düşüncesine katıldığını, 53'ü (%37,1'i) katılmadığını, 10'u (%6,9'u) ise bu konuda kararsız kaldığını belirtmektedir. Araştırmaya katılan kadınların 57'si (%49,5'i) ibadet etmenin şart olmadığını,

kalpteki imanın yeterli olduğunu ifade ederken, 47'si (%40,8'i) bu görüşe katılmamakta, 11'i (%9,5'i) ise bu konuda kararsız olduğunu belirtmektedir.

Tablo 104: *Etnik Kimliğe Göre “İbadet Etmek de Kalbimizdeki İman Bize Yeter” Düşüncesine Katılma Durumu*

İbadet etmesek de kalbimizdeki iman bize yeter	Etnik Kimlik		Toplam
	Laz	Hemşinli	
Tamamen katılıyorum	30	31	61
Katılıyorum	38	38	76
Kararsızım	13	8	21
Katılmıyorum	41	20	61
Hiç katılmıyorum	20	19	39
Toplam	142	116	258

Tablo 104'e göre Lazların 68'i "ibadet etmesek de kalbimizdeki iman bize yeter" düşüncesine katıldığını, 61'i katılmadığını, 13'ü bu konuda kararsız kaldığını; Hemşinlilerin 69'unun bu görüşe katıldığı, 39'unun katılmadığı, 8'inin ise bu konuda kararsız kaldığı anlaşılmaktadır. Bu tabloya göre Lazların %42,9'u sadece imanın yeterli olmadığını ibadetin de yapılması gerektiğini düşünürken, Hemşinlilerin %33,6'sı imanın yanı sıra ibadetlerinde yapılması gerektiğini savunmaktadır.

2.3.3. Dinin Sosyal Boyutu

Din, inançlar ve ibadetlerden oluşan bir olgu olmanın yanı sıra, inananların tüm hayatını kuşatan ve sosyal hayatının çeşitli alanlarında kendini gösteren bir olgudur.

Bu çalışmada dinin sosyal boyutunu ölçmek amacıyla; kız-erkek arkadaşlık durumu, eş seçiminde dikkat edilen hususlar, dini nikâh yaptırma durumu, çocuklara ibadet etmeyi öğretme durumu, aile içinde dini görevlerini yerine getirmeyenleri uyarma durumu, kadının başörtüsü kullanması durumu, akrabaları ziyaret etme durumu, televizyonda dini programları izleme durumu, dini sohbetlere katılma durumu, dini konularda tartışma durumu, insanlara yardım etme durumu, siyasi partilere oy verirken dikkat edilen hususlar, İslam'ın gelişme ve kalkınmaya engel olup olmadığına dair görüşler, dine uygun yaşamayan toplumları Allah'ın cezalandırdığına inanma durumu, dini yaşayışın giderek zayıflamakta olduğu ile ilgili görüşler, rüşvet ve faiz verme durumları, yalan söyleme, alkol kullanma ve kumar/şans oyunları oynama durumları ile ilgili

sorular sorulmuş ve ankete katılan kişilerden alınan cevaplar aşağıda tablolar halinde gösterilmiştir.

2.3.3.1. Kız-Erkek Arkadaşlığı İle İlgili Görüşler

Tablo 105: *Örneklemin Kız-Erkek Arkadaşlığına Dair Görüşleri*

Günümüzde kız-erkek arkadaşlığı normaldir	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Tamamen katılıyorum	85	32,9
Katılıyorum	82	31,8
Kararsızım	24	9,3
Katılmıyorum	44	17,1
Hiç katılmıyorum	23	8,9
Toplam	258	100,0

Araştırmaya katılan kişilere “günümüzde kız-erkek arkadaşlığı normaldir” görüşüne ne oranda katıldıkları sorulmuştur. Tablo 105’e göre, örneklemin %64,7’si bu görüşe katıldığını, %9,3’ü kararsız kaldığını, %26’sı ise bu görüşe katılmadığını beyan etmiştir.

Tablo 106: *Cinsiyete Durumuna Göre Kız-Erkek Arkadaşlığına Dair Görüşler*

Günümüzde kız-erkek arkadaşlığı normaldir	Cinsiyet Durumu		Toplam
	Erkek	Kadın	
Tamamen katılıyorum	54	31	85
Katılıyorum	47	35	82
Kararsızım	12	12	24
Katılmıyorum	16	28	44
Hiç katılmıyorum	14	9	23
Toplam	143	115	258

Tablo 106’ya göre, araştırmaya katılan erkeklerin 101’i (%70,6’sı) “günümüzde kız-erkek arkadaşlığı normaldir” görüşüne katıldığını, 30’u (%20,9’u) bu görüşe katılmadığını, 12’si (%8,4’ü) ise bu konuda kararsız kaldığını belirtmiştir. Araştırmaya katılan kadınların 66’sı (%57,4’ü) günümüzde kız-erkek arkadaşlığını normal bir şey olarak gördüğünü, 37’si (%32,2’si) bu görüşe katılmadığını, 12’si (%10,4’ü) de bu konuda kararsız kaldığını ifade etmiştir.

Araştırmaya katılan kişilerin “günümüzde kız-erkek arkadaşlığı normaldir” görüşüne katılma düzeyleri tablo 107’de gösterilmiştir.

Tablo 107: Yaş Gruplarına Göre Kız-Erkek Arkadaşlığına Dair Görüşler

Günümüzde kız-erkek arkadaşlığı normaldir	Yaş Grupları						Toplam
	18-25 arası	26-34 arası	35-44 arası	45-54 arası	55-64 arası	65 ve üstü	
Tamamen katılıyorum	33	23	20	3	5	1	85
Katılıyorum	19	23	20	11	8	1	82
Kararsızım	6	9	8	1	0	0	24
Katılmıyorum	5	12	13	10	3	1	44
Hiç katılmıyorum	1	4	10	5	3	0	23
Toplam	64	71	71	30	19	3	258

Tablo 107'ye göre, 18-25 yaş arasındaki kişilerin %9,3'ü, 26-34 yaş arasındaki kişilerin %22,5'i, 35-44 yaş arasındaki kişilerin %32,3'ü, 45-54 yaş arasındaki %50'si, 55-64 yaş arasındaki kişilerin %31,5'i ve 65 yaş ve üzerinde olan kişilerin %33,3'ü "günümüzde kız-erkek arkadaşlığı normaldir" görüşüne katılmamaktadır.

Araştırmaya katılan kişilerin medeni durumuna göre "günümüzde kız-erkek arkadaşlığı normaldir" görüşüne katılma düzeyleri tablo 108'de gösterilmiştir.

Tablo 108: Medeni Duruma Göre Kız-Erkek Arkadaşlığına Dair Görüşler

Günümüzde kız-erkek arkadaşlığı normaldir	Medeni Durum					Toplam
	Bekâr	Evli	Esi ölmüş	Boşanmış	Boşanmamış/ayrı yaşıyor	
Tamamen katılıyorum	54	29	0	2	0	85
Katılıyorum	36	42	1	2	1	82
Kararsızım	11	11	0	2	0	24
Katılmıyorum	6	33	1	3	1	44
Hiç katılmıyorum	5	17	0	1	0	23
Toplam	112	132	2	10	2	258

Tablo 108'e göre, araştırmaya katılan bekâr kişilerin %9,8'i, evli kişilerin %37,8'i, eşi ölmüş, boşanmış ve boşanmamış ancak eşinden ayrı yaşayan kişilerin %42,8'i "günümüzde kız-erkek arkadaşlığımı normaldir" görüşüne katılmamaktadır.

Örneklemin eğitim durumuna göre "günümüzde kız-erkek arkadaşlığı normaldir" görüşüne katılma düzeyleri tablo 109'da gösterilmiştir.

Tablo 109: Eğitim Duruma Göre Kız-Erkek Arkadaşlığına Dair Görüşler

Günümüzde kız-erkek arkadaşlığı normaldir	Eğitim Durumu						Toplam
	Okuryazar değil	Okuryazar/okula gitmemiş	İlkokul	Ortaokul	Lise	Yüksekokul/Fakülte	
Tamamen katılıyorum	0	0	3	8	31	43	85
Katılıyorum	2	0	6	11	32	31	82
Kararsızım	0	1	3	4	10	6	24
Katılmıyorum	1	0	13	5	15	10	44
Hiç katılmıyorum	1	0	7	2	6	7	23
Toplam	4	1	32	30	94	97	258

Tablo 109'a göre, okuryazar olmayan kişilerin %50'si, ilkokul mezunlarının %62,5'i, ortaokul mezunlarının %23,3'ü, lise mezunlarının %22,3'ü, yüksekokul/fakülte mezunlarının (veya öğrencilerinin) %17,5'i günümüzde kız erkek arkadaşlığının normal karşılanacağı düşüncesine katılmamaktadır.

Tablo 110: Etnik Kimlik Durumuna Göre Kız-Erkek Arkadaşlığına Dair Görüşler

Günümüzde kız-erkek arkadaşlığı normaldir	Etnik Kimlik		Toplam
	Laz	Hemşinli	
Tamamen katılıyorum	37	48	85
Katılıyorum	44	38	82
Kararsızım	16	8	24
Katılmıyorum	30	14	44
Hiç katılmıyorum	15	8	23
Toplam	142	116	258

Tablo 110'a göre, araştırmaya katılan Lazların 81'i (%57'si) "günümüzde kız erkek arkadaşlığının normaldir" görüşüne katılırken, 45'i (%31,6'sı) bu görüşe katılmamakta, 16'sı (%11,2'si) bu konuda kararsız kalmaktadır. Araştırmaya katılan Hemşinlilerin 86'sı (%74,1'i) "günümüzde kız erkek arkadaşlığının normaldir" görüşüne katıldığını, 22'si (%18,9'u) bu görüşe katılmadığını, 8'i (%6,8'i) bu konuda kararsız kaldığını belirtmektedir.

2.3.3.2. Eş Seçiminde Dikkat Edilen Hususlar

Tablo 111: *Örneklemin Eş Seçiminde Dikkat Ettiği En Önemli Özellik*

Eş seçiminde dikkat edilen en önemli özellik	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Zenginlik, iş, itibar vs.	24	9,3
Güzel ahlak	192	74,4
Dindar olması	20	7,8
Dış görünüş (güzel veya yakışıklı olması)	10	3,9
Soyunun güzelliği	12	4,7
Toplam	258	100,0

Araştırma katılan kişilere “size göre eş seçiminde dikkat edilmesi gereken en önemli özellik nedir?” diye sorulmuştur. Alınan cevaplar tablo 111’de gösterilmiştir. Bu tabloya göre araştırmaya katılan kişilerin %9,3’ü eş seçiminde zenginlik, iş, itibar gibi özelliklere, %74,4’ü güzel ahlaka, %7,8’i dindar olmasına, %3,9’u dış görünüşüne (güzel veya yakışıklı olmasına), %4,7’si soyunun güzelliğine dikkat ettiğini belirtmiştir.

Tablo 112: *Örneklemin Cinsiyet Durumuna Göre Eş Seçiminde Dikkat Ettiği En Önemli Özellik*

Eş seçiminde dikkat edilen en önemli özellik	Cinsiyet Durumu		Toplam
	Erkek	Kadın	
Zenginlik, iş, itibar vs.	13	11	24
Güzel ahlak	106	86	192
Dindar olması	6	14	20
Dış görünüş (güzel veya yakışıklı olması)	9	1	10
Soyunun güzelliği	9	3	12
Toplam	143	115	258

Tablo 112’ye göre araştırmaya katılan erkeklerin 13’ü (%9’u) eş seçiminde zenginlik, iş, itibar gibi özelliklere, 106’sı (%74,1’i) güzel ahlaka, 6’sı (%4,1’i) dindar olmasına, 9’u (%6,2’si) dış görünüşe (güzel olmasına), 9’u (%6,2’si) de soyunun güzelliğine dikkat etmektedir. Araştırmaya katılan kadınların eş seçiminde dikkat ettikleri en önemli özellikler şöyledir. Kadınların 11’i (%9,5’i) zenginlik, iş, itibar gibi özelliklere, 86’sı (%74,7’si) güzel ahlaka, 14’ü (12,1’i) dindar olmasına, 1’i (%0,8’i) dış görünüşe (yakışıklı olmasına), 3’ü (%2,6’sı) ise soyunun güzel olmasına dikkat etmektedir.

Erkekler ile kadınlar eş seçiminde zenginlik iş, itibar vs., güzel ahlak, soyunun güzelliği gibi özelliklere dikkat etme oranlarında birbirlerine çok yakındır. Ancak eş seçiminde “dindar olma özelliğine” kadınlar erkeklere göre

daha çok dikkat etmektedir. Eş seçiminde “dış görünüş özelliğine” ise erkekler kadınlardan daha çok dikkat etmektedir.

2.3.3.3. Evlenirken Resmi Nikâh Yanında Dini Nikâh Yaptırma Durumu

Tablo 113: *Örneklemin Dini Nikâh Yaptırma İle İlgili Görüşleri*

Evlenirken resmi nikâhın yanında dini nikâh yaptırmak gerekir	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Tamamen katılıyorum	128	49,6
Katılıyorum	77	29,8
Kararsızım	9	3,5
Katılmıyorum	18	7,0
Hiç katılmıyorum	26	10,1
Toplam	258	100,0

Araştırmaya katılan kişilere “evlenirken resmi nikâhın yanında dini nikâh da yaptırmak gerekir” düşüncesine ne oranda katıldıkları sorulmuştur. Tablo 113’e göre, araştırmaya katılan kişilerin %79,4’ü bu görüşe katıldığını, %17,1’i bu görüşe katılmadığını belirtirken, %3,5’i ise bu konuda kararsız kaldığını ifade etmiştir.

Tablo 114: *Örneklemin Cinsiyet Durumuna Göre Dini Nikâh Yaptırma İle İlgili Görüşler*

Evlenirken resmi nikâhın yanında dini nikâh yaptırmak gerekir	Cinsiyet Durumu		Toplam
	Erkek	Kadın	
Tamamen katılıyorum	69	59	128
Katılıyorum	36	41	77
Kararsızım	7	2	9
Katılmıyorum	11	7	18
Hiç katılmıyorum	20	6	26
Toplam	143	115	258

Tablo 114’e göre araştırmaya katılan erkeklerin 105’i (%73,4’ü) evlenirken resmi nikâhın yanı sıra dini nikâhın da yapılması gerektiğini düşünürken, 31’i (%21,6’sı) bu görüşe katılmamakta, 7’si (%4,8’i) kararsız kalmaktadır. Araştırmaya katılan kadınların 100’ü (%86,9’u) evlenirken resmi nikâhın yanı sıra dini nikâhın da yapılması gerektiğini düşünürken, 13’ü (%11,3’ü) bu görüşe katılmadığını belirtmekte, 2’si (%1,7’si) ise kararsız kaldığını ifade etmektedir.

Tablo 115: *Etnik Kimliğe Göre Dini Nikâh Yaptırma İle İlgili Görüşler*

Evlenirken resmi nikâhın yanında dini nikâh yaptırmak gerekir	Etnik Kimlik		Toplam
	Laz	Hemşinli	
Tamamen katılıyorum	77	51	128
Katılıyorum	38	39	77
Kararsızım	4	5	9
Katılmıyorum	14	4	18
Hiç katılmıyorum	9	17	26
Toplam	142	116	258

Tablo 115'e göre araştırmaya katılan Lazların 115'i (%80,9'u), evlenirken dini nikâhın da yapılması gerektiği görüşüne katılmakta, 23'ü (%16,1'i) bu görüşe katılmamakta, 4'ü (%2,8'i) ise bu konuda kararsız kalmaktadır. Hemşinlilerin 90'ı (%77,5'i) evlenirken dini nikâhın da yapılması gerektiği görüşüne katıldığını, 21'i (%18,1'i) katılmadığını belirtmekte, 5'i (%4,3'ü) ise bu konuda kararsız kaldığını ifade etmektedir.

2.3.3.4. Çocuklara İbadet Etmeyi Öğretmek İle İlgili Görüşler

Tablo 116: *Örneklemin Çocuklara İbadet Etmeyi Öğretmenin Gerekliliğine Dair Görüşleri*

Çocuklara ibadet etmeyi öğretmek gerekir	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Tamamen katılıyorum	142	55,0
Katılıyorum	70	27,1
Kararsızım	12	4,7
Katılmıyorum	18	7,0
Hiç katılmıyorum	16	6,2
Toplam	258	100,0

Araştırmaya katılan kişilere “çocuklara ibadet etmeyi öğretmek gerekir” düşüncesine ne oranda katıldıkları sorulmuştur. Tablo 116'ya göre, örneklemin %82,1'i bu görüşe katıldığını, %13,2'si katılmadığını, %4,7'si bu konuda kararsız kaldığını belirtmiştir.

Tablo 117: *Cinsiyet Durumuna Göre Çocuklara İbadet Etmeyi Öğretmenin Gerekliliğine Dair Görüşler*

Çocuklara ibadet etmeyi öğretmek gerekir	Cinsiyet Durumu		Toplam
	Erkek	Kadın	
Tamamen katılıyorum	74	68	142
Katılıyorum	39	31	70
Kararsızım	7	5	12
Katılmıyorum	10	8	18
Hiç katılmıyorum	13	3	16
Toplam	143	115	258

Tablo 117'ye göre, araştırmaya katılan erkeklerin 113'ü (%79'u) çocuklara ibadet etmeyi öğretmenin gerekli olduğunu düşünürken, 23'ü (%16'sı) bu görüşe katılmamakta, 7'si (%4,8'i) ise bu konuda kararsız kalmaktadır. Araştırmaya katılan kadınların 99'u (%86'sı) çocuklara ibadet etmeyi öğretmenin gerekli olduğunu düşünürken, 11'i (%9,5'i) bu görüşe katılmamakta, 5'i (%4,3'ü) de bu konuda kararsız kalmaktadır.

Tablo 118: *Etnik Kimliğe Göre Çocuklara İbadet Etmeyi Öğretmenin Gerekliliğine Dair Görüşler*

Çocuklara ibadet etmeyi öğretmek gerekir	Etnik Kimlik		Toplam
	Laz	Hemşinli	
Tamamen katılıyorum	84	58	142
Katılıyorum	38	32	70
Kararsızım	7	5	12
Katılmıyorum	9	9	18
Hiç katılmıyorum	4	12	16
Toplam	142	116	258

Tablo 118'e göre, Lazların 122'si (%85,9'u) "çocuklara ibadet etmeyi öğretmek gerekir" görüşüne katılmakta, 13'ü (%9,1'i) bu görüşe katılmamakta, 7'si (4,9'u) bu konuda kararsız kalmaktadır. Araştırmaya katılan Hemşinlilerin 90'ı (77,5'i) çocuklara ibadet etmeyi öğretmenin gerekli olduğunu düşünürken, 21'i (%18,1'i) bu görüşe katılmamakta, 5'i (%4,3'ü) bu konuda kararsız kalmaktadır. Tablo 118'den anlaşılacağı üzere; Lazların, "çocuklara ibadet etmeyi öğretmek gerekir" görüşüne katılma oranı, Hemşinlilerden daha yüksektir.

2.3.3.5. Ailede Dini Görevlerini Yerine Getirmeyenleri Uyarma Durumu

Tablo 119: *Örneklemin "Ailede Dini Görevlerini Yerine Getirmeyenleri Uyarmak Gerekir" Görüşüne Katılma Durumu*

Aile içinde dini görevleri yerine getirmeyenleri uyarmak gerekir	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Tamamen katılıyorum	102	39,5
Katılıyorum	79	30,6
Kararsızım	18	7,0
Katılmıyorum	33	12,8
Hiç katılmıyorum	26	10,1
Toplam	258	100,0

Tablo 119'a göre örneklemin %70,1'i "aile içinde dini görevleri yerine getirmeyenleri uyarmak gerekir" görüşüne katıldığını, %22,9'u bu görüşe katılmadığını, %7'si de bu konuda kararsız kaldığını belirtmiştir.

Tablo 120: *Cinsiyet Göre "Ailede Dini Görevlerini Yerine Getirmeyenleri Uyarmak Gerekir" Görüşüne Katılma Durumu*

Aile içinde dini görevleri yerine getirmeyenleri uyarmak gerekir	Cinsiyet Durumu		Toplam
	Erkek	Kadın	
Tamamen katılıyorum	53	49	102
Katılıyorum	42	37	79
Kararsızım	10	8	18
Katılmıyorum	16	17	33
Hiç katılmıyorum	22	4	26
Toplam	143	115	258

Tablo 120'ye göre araştırmaya katılan erkeklerin 95'i (%66,4'ü) ailede dini görevlerini yerine getirmeyenleri uyarmak gerekir görüşüne katılmakta, 38'i (%26,5'i) bu görüşe katılmamakta, 10'u (%6,9'u) ise bu konuda kararsız kalmaktadır. Araştırmaya katılan kadınların 86'sı (%74,7'si) ailede dini görevlerini yerine getirmeyenleri uyarmak gerekir görüşüne katıldığını, 21'i (%18,2'si) bu görüşe katılmadığını, 8'i (6,5'i) de bu konuda kararsız kaldığını belirtmektedir. Bu tabloya göre, ailede dini görevlerini yerine getirmeyenleri uyarmak gerekir düşüncesine katılma oranı, kadınların (%74,7'si) erkeklerden (%66,4'ü) daha yüksektir.

Tablo 121: *Etnik Kimliğe Göre "Ailede Dini Görevlerini Yerine Getirmeyenleri Uyarmak Gerekir" Görüşüne Katılma Durumu*

Aile içinde dini görevleri yerine getirmeyenleri uyarmak gerekir	Etnik Kimlik		Toplam
	Laz	Hemşinli	
Tamamen katılıyorum	63	39	102
Katılıyorum	42	37	79
Kararsızım	9	9	18
Katılmıyorum	16	17	33
Hiç katılmıyorum	12	14	26
Toplam	142	116	258

Tablo 121'e göre, araştırmaya katılan Lazların 105'i (%73,9'u) aile içinde dini görevlerini yerine getirmeyenleri uyarmak gerekir görüşüne katılırken, 28'i (%19,7'si) bu görüşe katılmamakta, 9'u (%6,3'ü) bu konuda kararsız kalmaktadır. Araştırmaya katılan Hemşinlilerin 76'sı (%65,5'i) ailede dini görevlerini yerine getirmeyenleri uyarmak gerekir görüşüne katılırken, 31'i (%26,7'si) bu görüşe katılmamakta, 9'u (%7,7'si) ise bu konuda kararsız kalmaktadır.

2.3.3.6. Kadınların Başörtüsü Kullanması İle İlgili Görüşler

Tablo 122: Örneklemin “Dinen Kadının Başörtüsü Kullanması Gerekir” Görüşüne Katılma Durumu

Dinen kadının başörtüsü kullanması gerekir	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Tamamen katılıyorum	81	31,4
Katılıyorum	66	25,6
Kararsızım	20	7,8
Katılmıyorum	49	19,0
Hiç katılmıyorum	42	16,3
Toplam	258	100,0

Tablo 122’ye göre, araştırmaya katılanların %57’si dinen kadının başörtüsü kullanması gerektiği görüşüne katılırken, %35,3’ü bu görüşe katılmamakta, %7,8’i de bu konuda kararsız kalmaktadır.

Tablo 123: Cinsiyete Göre “Dinen Kadının Başörtüsü Kullanması Gerekir” Görüşüne Katılma Durumu

Dinen kadının başörtüsü kullanması gerekir	Cinsiyet Durumu		Toplam
	Erkek	Kadın	
Tamamen katılıyorum	44	37	81
Katılıyorum	36	30	66
Kararsızım	14	6	20
Katılmıyorum	20	29	49
Hiç katılmıyorum	29	13	42
Toplam	143	115	258

Tablo 123’e göre, erkeklerin 80’i (%55,9’u) dinen kadınların başörtüsü kullanması gerektiğini düşünürken, 49’u (%34,2’si) bu görüşe katılmamakta, 14’ü (%9,7’si) bu konuda kararsız kalmaktadır. Araştırmaya katılan kadınların 67’si (%58,2’si) kadınların dinin bir gereği olarak başörtüsü kullanması gerektiğini düşünürken, 42’si (%36,5’i) bu görüşe katılmadığını belirtmekte, 6’sı (%5,2’si) ise bu konuda kararsız kaldığını ifade etmektedir.

Tablo 124: Etnik Kimliğe Göre “Dinen Kadının Başörtüsü Kullanması Gerekir” Görüşüne Katılma Durumu

Dinen kadının başörtüsü kullanması gerekir	Etnik Kimlik		Toplam
	Laz	Hemşinli	
Tamamen katılıyorum	57	24	81
Katılıyorum	29	37	66
Kararsızım	11	9	20
Katılmıyorum	29	20	49
Hiç katılmıyorum	16	26	42
Toplam	142	116	258

Tablo 124'e göre, araştırmaya katılan Lazların 86'sı (%60,5'i) kadınların dinin bir gereği olarak başörtüsü kullanması gerektiğini düşünürken, 45'i (%31,6'sı) bu görüşe katılmamakta, 11'i (%7,7'si) bu konuda kararsız kaldığını belirtmektedir. Araştırmaya katılan Hemşinlilerin 61'i (%52,5'i) dinen kadınların başörtüsü kullanması gerektiğini düşünürken, 46'sı (%39,6'sı) bu görüşe katılmamakta, 9'u (%7,7'si) bu konuda kararsız kalmaktadır.

2.3.3.7. Akraba Ziyareti İle İlgili Görüşler

Tablo 125: Örneklemin Akrabaları Ziyaret Etme Durumu

Akrabaları ziyaret etme durumu	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Her zaman	72	27,9
Çoğu zaman	104	40,3
Bazen	47	18,2
Nadiren	27	10,5
Hiçbir zaman	8	3,1
Toplam	258	100,0

Tablo 125'e göre, araştırmaya katılanların %27,9'u akrabalarını her zaman, %40,3'ü çoğu zaman, %18,2'si bazen, %10,5'i nadiren ziyaret etmekte, %3,1'i hiçbir zaman akrabalarını ziyaret etmemektedir.

Tablo 126: Cinsiyete Göre Akrabaları Ziyaret Etme Durumu

Akrabaları ziyaret etme durumu	Cinsiyet Durumu		Toplam
	Erkek	Kadın	
Her zaman	44	28	72
Çoğu zaman	49	55	104
Bazen	30	17	47
Nadiren	16	11	27
Hiçbir zaman	4	4	8
Toplam	143	115	258

Tablo 126'ya göre, araştırmaya katılan erkeklerin 44'ü (%30,7'si) her zaman, 49'u (%34,2'si) çoğu zaman, 30'u (%20,9'u) bazen, 16'sı (%11,1'i) nadiren akrabalarını ziyaret etmekte, 4'ü (%2,7'si) hiçbir zaman akrabalarını ziyaret etmemektedir. Araştırmaya katılan kadınların 28'i (%24,3'ü) her zaman, 55'i (%47,8'i) çoğu zaman, 17'si (%14,7'si) bazen, 11'i (%9,5'i) nadiren akrabalarını ziyaret etmekte, 4'ü (%3,4'ü) hiçbir zaman akrabalarını ziyaret etmemektedir.

Tablo 127: *Etnik Kimliğe Göre Akrabaları Ziyaret Etme Durumu*

Akrabaları ziyaret etme durumu	Etnik Kimlik		Toplam
	Laz	Hemşinli	
Her zaman	39	33	72
Çoğu zaman	51	53	104
Bazen	29	18	47
Nadiren	21	6	27
Hiçbir zaman	2	6	8
Toplam	142	116	258

Tablo 127'ye göre, araştırmaya katılan Lazların 39'u (%27,4'ü) her zaman, 51'i (%35,9'u) çoğu zaman, 29'u (%20,4'ü) bazen, 21'i (%14,7'si) nadiren akrabalarını ziyaret etmekte, 2'si (%1,4'ü) hiçbir zaman akrabalarını ziyaret etmemektedir. Araştırmaya katılan Hemşinlilerin 33'ü (%28,4'ü) her zaman, 53'ü (%45,6'sı) çoğu zaman, 18'i (%15,5'i) bazen, 6'sı (%5,1'i) nadiren akrabalarını ziyaret etmekte, 6'sı (%5,1'i) hiçbir zaman akrabaları ziyaret etmemektedir.

2.3.3.8. Televizyondaki Dini Programları İzleme Durumu

Tablo 128: *Örneklemin Televizyondaki Dini Programları İzleme Durumu*

Televizyondaki dini programları izleme durumu	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Her zaman	15	5,8
Çoğu zaman	45	17,4
Bazen	87	33,7
Nadiren	57	22,1
Hiçbir zaman	54	20,9
Toplam	258	100,0

Tablo 128'e göre araştırmaya katılan kişilerin %5,8'i her zaman, %17,4'ü çoğu zaman, %33,7'si bazen, %22,1'i nadiren televizyondaki dini programları izlerken, %20,9'u televizyondaki dini programları hiçbir zaman izlemediğini ifade etmektedir.

Tablo 129: *Cinsiyete Göre Televizyondaki Dini Programları İzleme Durumu*

Televizyondaki dini programları izleme durumu	Cinsiyet Durumu		Toplam
	Erkek	Kadın	
Her zaman	9	6	15
Çoğu zaman	27	18	45
Bazen	44	43	87
Nadiren	26	31	57
Hiçbir zaman	37	17	54
Toplam	143	115	258

Tablo 129'a göre, araştırmaya katılan erkeklerin 9'u (%6,2'si) her zaman, 27'si (%18,8'i) çoğu zaman, 44'ü (%30,7'si) bazen, 26'sı (%18,1'i) nadiren televizyondaki dini programları izlerken, 37'si (%25,8'i) televizyondaki dini programları hiçbir zaman izlememektedir. Araştırmaya katılan kadınların 6'sı (%5,2'si) her zaman, 18'i (%15,6'sı) çoğu zaman, 43'ü (%37,3'ü) bazen, 31'i (%26,9'u) nadiren televizyondaki dini programları izlerken, 17'si (%14,7'si) televizyondaki dini programları hiçbir zaman izlememektedir.

Tablo 130: *Etnik Kimliğe Göre Televizyondaki Dini Programları İzleme Durumu*

Televizyondaki dini programları izleme durumu	Etnik Kimlik		Toplam
	Laz	Hemşinli	
Her zaman	9	6	15
Çoğu zaman	27	18	45
Bazen	51	36	87
Nadiren	31	26	57
Hiçbir zaman	24	30	54
Toplam	142	116	258

Tablo 130'a göre, araştırmaya katılan Lazların 9'u (%6,3'ü) her zaman, 27'si (%19'u) çoğu zaman, 51'i (%35,9'u) bazen, 31'i (%21,8'i) nadiren televizyondaki dini programları izlerken, 24'ü (%16,9'u) hiçbir zaman televizyondaki dini programları izlememektedir. Araştırmaya katılan Hemşinlilerin 6'sı (%5,1'i) her zaman, 18'i (%15,5'i) çoğu zaman, 36'sı (%31'i) bazen, 26'sı (%22,4'ü) nadiren dini programları izlemekte, 30'u (%25,8'i) ise hiçbir zaman izlememektedir.

2.3.3.9. Dini Sohbetlere Katılma Durumu

Araştırmaya katılan kişilere “çevrenizde düzenlenen dini sohbetlere katılır mısınız? diye soru sorulmuş ve hangi sıklıkta katıldıklarını belirtmeleri istenmiştir.

Tablo 131: *Örneklemin Dini Sohbetlere Katılma Durumu*

Dini sohbetlere katılma durumu	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Her zaman	8	3,1
Çoğu zaman	18	7,0
Bazen	78	30,2
Nadiren	51	19,8
Hiçbir zaman	103	39,9
Toplam	258	100,0

Tablo 131'e göre, araştırmaya katılan kişilerin %3,1'i her zaman, %7'si çoğu zaman, %30,2'si bazen, %19,8'i nadiren dini sohbetlere katıldığını belirtirken, %39,9'u hiçbir zaman dini sohbetlere katılmadığını ifade etmiştir.

Tablo 132: *Cinsiyete Göre Dini Sohbetlere Katılma Durumu*

Dini sohbetlere katılma durumu	Cinsiyet Durumu		Toplam
	Erkek	Kadın	
Her zaman	3	5	8
Çoğu zaman	9	9	18
Bazen	38	40	78
Nadiren	26	25	51
Hiçbir zaman	67	36	103
Toplam	143	115	258

Tablo 132'ye göre, araştırmaya katılan erkeklerin 3'ü (%2'si) her zaman, 9'u (%6,2'si) çoğu zaman, 38'i (%26,5'i) bazen, 26'sı (%18,1'i) nadiren dini sohbetlere katılırken, 67'si (%46,8'i) hiçbir zaman dini sohbe katılmamaktadır. Araştırmaya katılan kadınların 5'i (%4,3'ü) her zaman, 9'u (%7,8'i) çoğu zaman, 40'ı (%34,7'si) bazen, 25'i (%21,7'si) nadiren dini sohbetlere katılırken, 36'sı (%31,3'ü) hiçbir zaman dini sohbetlere katılmamaktadır.

Bu tablodan, kadınlar erkeklerden daha çok dini sohbetlere katıldıkları anlaşılmaktadır.

Tablo 133: *Etnik Kimliğe Göre Dini Sohbetlere Katılma Durumu*

Dini sohbetlere katılma durumu	Etnik Kimlik		Toplam
	Laz	Hemşinli	
Her zaman	5	3	8
Çoğu zaman	10	8	18
Bazen	41	37	78
Nadiren	24	27	51
Hiçbir zaman	62	41	103
Toplam	142	116	258

Tablo 133'e göre, araştırmaya katılan Lazların 5'i (%3,5'i) her zaman, 10'u (%7'si) çoğu zaman, 41'i (%28,8'i) bazen, 24'ü (%16,9'u) nadiren dini sohbetlere katıldığını, 62'si (%43,6'sı) hiçbir zaman dini sohbe katılmadığını belirtmektedir. Araştırmaya katılan Hemşinlilerin 3'ü (%2,5'i) her zaman, 8'i (%6,8'i) çoğu zaman, 37'si (%31,8'i) bazen, 27'si (%23,2'si) nadiren dini sohbetlere katıldığını, 41'i (%35,3'ü) ise hiçbir zaman dini sohbe katılmadığını ifade etmektedir.

2.3.3.10. Dini Konular Hakkında Tartışma Durumu

Tablo 134: *Örneklemin Dini Konular Hakkında Tartışma Durumu*

Dini konular hakkında tartışma durumu	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Her zaman	22	8,5
Çoğu zaman	38	14,7
Bazen	92	35,7
Nadiren	51	19,8
Hiçbir zaman	55	21,3
Toplam	258	100,0

Tablo 134'e göre, araştırmaya katılan kişilerin %8,5'i her zaman, %14,7'si çoğu zaman, %35,7'si bazen, %19,8'i nadiren dini konular hakkında tartıştığını, örneklemin %21,3'ü dini konular hakkında hiçbir zaman tartışmadığını belirtmiştir.

Tablo 135: *Cinsiyete Göre Dini Konular Hakkında Tartışma Durumu*

Dini konular hakkında tartışma durumu	Cinsiyet Durumu		Toplam
	Erkek	Kadın	
Her zaman	13	9	22
Çoğu zaman	22	16	38
Bazen	57	35	92
Nadiren	22	29	51
Hiçbir zaman	29	26	55
Toplam	143	115	258

Tablo 135'e göre, araştırmaya katılan erkeklerin 13'ü (%9'u) her zaman, 22'si (%15,3'ü) çoğu zaman, 57'si (%39,8'i) bazen, 22'si (%15,3'ü) nadiren dini konular hakkında tartıştığını belirtirken, 29'u (%20,2'si) hiçbir zaman dini konular hakkında tartışmadığı ifade etmektedir. Araştırmaya katılan kadınların 9'u (%7,8'i) her zaman, 16'sı (13,9'u) çoğu zaman, 35'i (%30,4'ü) bazen, 29'u (%25,2'si) nadiren dini konular hakkında tartıştığını, 26'sı (%22,6'sı) ise hiçbir zaman dini konularda tartışmaya girmediğini beyan etmektedir.

Tablo 136: *Etnik Kimliğe Göre Dini Konular Hakkında Tartışma Durumu*

Dini konular hakkında tartışma durumu	Etnik Kimlik		Toplam
	Laz	Hemşinli	
Her zaman	10	12	22
Çoğu zaman	22	16	38
Bazen	55	37	92
Nadiren	22	29	51
Hiçbir zaman	33	22	55
Toplam	142	116	258

Tablo 136'ya göre, araştırmaya katılan Lazların 10'u (%7'si) her zaman, 22'si (%15,4'ü) çoğu zaman, 55'i (%38,7'si) bazen, 22'si (%15,4'ü) nadiren dini konular hakkında tartışırken, 33'ü (%23,2'si) hiçbir zaman dini konularda tartışmamaktadır. Araştırmaya katılan Hemşinlilerin 12'si (%10,3'ü) her zaman, 16'sı (%13,7'si) çoğu zaman, 37'si (%31,8'i) bazen, 29'u (%25'i) nadiren dini konularda tartışmakta, 22'si (%18,9'u) ise hiçbir zaman dini konular hakkında tartışmamaktadır.

2.3.3.11. İnsanlara Yardım Etme Durumu

Tablo 137: *Örneklemin İnsanlara Yardım Etme Durumu*

İnsanlara yardım etme durumu	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Her zaman	114	44,2
Çoğu zaman	106	41,1
Bazen	27	10,5
Nadiren	6	2,3
Hiçbir zaman	5	1,9
Toplam	258	100,0

Tablo 137'ye göre, araştırmaya katılan kişilerin %44,2'si her zaman, %41,1'i çoğu zaman, %10,5'i bazen, %2,3'ü nadiren insanlara yardım ettiğini, %1,9'u ise hiçbir zaman insanlara yardım etmediğini belirtmiştir.

Tablo 138: *Cinsiyete Göre İnsanlara Yardım Etme Durumu*

İnsanlara yardım etme durumu	Cinsiyet Durumu		Toplam
	Erkek	Kadın	
Her zaman	66	48	114
Çoğu zaman	56	50	106
Bazen	12	15	27
Nadiren	5	1	6
Hiçbir zaman	4	1	5
Toplam	143	115	258

Tablo 138'e göre, araştırmaya katılan erkeklerin 66'sı (%46,1'i) her zaman, 56'sı (%39,1'i) çoğu zaman, 12'si (%8,3'ü) bazen, 5'i (%3,4'ü) nadiren insanlara yardım ettiğini, 4'ü (%2,7'si) ise hiçbir zaman yardım etmediğini belirtmiştir. Araştırmaya katılan kadınların 48'i (%41,7'si) her zaman, 50'si (%43,7'si) çoğu zaman, 15'i (%13'ü) bazen, 1'i (%0,8'i) nadiren insanlara yardım etmekte, 1'i (%0,8) de hiçbir zaman yardım etmemektedir.

Tablo 139: *Etnik Kimliğe Göre İnsanlara Yardım Etme Durumu*

İnsanlara yardım etme durumu	Etnik Kimlik		Toplam
	Laz	Hemşinli	
Her zaman	59	55	114
Çoğu zaman	59	47	106
Bazen	17	10	27
Nadiren	5	1	6
Hiçbir zaman	2	3	5
Toplam	142	116	258

Tablo 139'a göre, araştırmaya katılan Lazların 59'u (%41,5'i) her zaman, 59'u (%41,5'i) çoğu zaman, 17'si (%11,9'u) bazen, 5'i (%3,5'i) nadiren insanlara yardım ettiğini, 2'si (%1,4'ü) hiçbir zaman yardım etmediğini belirtmektedir. Araştırmaya katılan Hemşinlilerin 55'i (%47,7'si) her zaman, 47'si (%40,5'i) çoğu zaman, 10'u (8,6'sı) bazen, 1'i (0,8'i) nadiren insanlara yardım ettiğini, 3'ü (%2,5'i) hiçbir zaman yardım etmediğini ifade etmiştir.

Araştırmaya katılan Lazların %83'ü (her zaman ve çoğu zaman) insanlara yardım ederken, Hemşinlilerin %88,5'i (her zaman ve çoğu zaman) insanlara yardım etmektedir. Bu oranlardan anlaşılacağı üzere her iki etnik grubun yardım etme oranları yüksek olmasına rağmen, Hemşinlilerin yardım etme oranı Lazlara göre daha yüksektir.

2.3.3.12. Siyasi Partilere Oy Verirken En Çok Dikkat Edilen Hususlar

Araştırmaya katılan kişilere siyasi partilere oy verirken en çok hangi hususlara dikkat ettikleri sorulmuştur. Alınan cevaplar tablo 140'da gösterilmiştir.

Tablo 140: *Örneklemin Siyasi Partilere Oy Verirken En Çok Dikkat Ettiği Hususlar*

Siyasi partilere oy verirken en çok dikkat edilen husus	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Dürüstlüklerine	67	26,0
Hizmetlerine	127	49,2
İdeolojilerine	45	17,4
Dini söylemlerine	8	3,1
Diğer	11	4,3
Toplam	258	100,0

Bu tabloya göre, araştırmaya katılan kişilerin %26'sı parti liderinin dürüstlüğüne, %49,2'si partinin hizmetlerine, %17,4'ü partinin ideolojisine, %3,1'i parti liderinin dini söylemlerine, %4,3'ü diğer özelliklere göre siyasi

partilere oy verdiğini söylemiştir. Açık uçlu olarak yazılan diğer kısmında, şu özellikler yer almaktadır. Erdoğan varsa her zaman (Erdoğan'ın ideolojisine), siyasi liderin kişiliğine, oy kullanmıyorum, hak yememelerine göre, adaletli olmasına, devrimci olmasına ve Atatürk'e benzerliklerine göre oy vermektedirler.

Tablo 141: *Cinsiyet Durumuna Göre Siyasi Partilere Oy Verirken En Çok Dikkat Edilen Hususlar*

Siyasi partilere oy verirken en çok dikkat edilen husus	Cinsiyet Durumu		Toplam
	Erkek	Kadın	
Dürüstlüklerine	39	28	67
Hizmetlerine	66	61	127
İdeolojilerine	29	16	45
Dini söylemlerine	3	5	8
Diğer	6	5	11
Toplam	143	115	258

Tablo 141'e göre, araştırmaya katılan erkeklerin 39'u (%27,2'si) parti liderinin dürüstlüğüne, 66'sı (%46,1'i) partinin hizmetlerine, 29'u (%20,2'si) partinin ideolojisine, 3'ü (%2'si) parti liderinin dini söylemlerine, 6'sı (%4,1'i) diğer özelliklere göre oy kullanmaktadır. Araştırmaya katılan kadınların 28'i (%24,3'ü) parti liderinin dürüstlüğüne, 61'i (%53'ü) parti liderinin hizmetlerine, 16'sı (%13,9'u) partinin ideolojisine, 5'i (%4,3'ü) parti liderinin siyasi söylemlerine, 5'i (%4,3'ü) de yukarıda sayılan diğer özelliklere göre oy kullanmaktadır.

Tablo 142: *Etnik Kimliğe Göre Siyasi Partilere Oy Verirken En Çok Dikkat Edilen Hususlar*

Siyasi partilere oy verirken en çok dikkat edilen husus	Etnik Kimlik		Toplam
	Laz	Hemşinli	
Dürüstlüklerine	30	37	67
Hizmetlerine	75	52	127
İdeolojilerine	26	19	45
Dini söylemlerine	5	3	8
Diğer	6	5	11
Toplam	142	116	258

Tablo 142'ye göre, araştırmaya katılan Lazların 30'u (%21,1) parti liderinin dürüstlüğüne, 75'i (%52,8'i) siyasi liderin hizmetlerine, 26'sı (18,3'ü) partinin ideolojisine, 5'i (%3,5'i) parti liderinin dini söylemlerine, 6'sı (%4,2'si) diğer özelliklere göre oy kullanmaktadır. Araştırmaya katılan Hemşinlilerin 37'si (%31,8'i) parti liderinin dürüstlüğüne, 52'si (%44,8'i) parti liderinin hizmetlerine, 19'u (%16,3'ü) siyasi partinin ideolojisine, 3'ü (%2,5'i) parti liderinin dini

söylemlerine, 5'i (%4,3'ü) de diğer özelliklere göre siyasi partilere oy vermektedir.

2.3.3.13. İslam'ın Gelişme ve Kalkınmaya Engel Olup Olmadığı İle İlgili Görüşler

Tablo 143: *Örneklemin İslam Dininin Gelişme ve Kalkınmaya Engel Olup Olmadığına Dair Görüşleri*

İslam'ın, gelişme ve kalkınmaya engel olduğunu düşünüyor musunuz?	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Evet, düşünüyorum	40	15,5
Hayır, düşünmüyorum	149	57,8
İslam'dan değil, Müslümanlardan kaynaklanmaktadır	51	19,8
Kararsızım	16	6,2
Diğer	2	0,8
Toplam	258	100,0

Tablo 143'e göre, araştırmaya katılan kişilerin %15,5'i İslam'ın gelişme ve kalkınmaya engel olduğunu düşünürken, %57,8'i bu görüşe katılmamaktadır. Araştırmaya katılanların %19,8'i İslam dininden dolayı değil de Müslümanların yaşayışından dolayı toplumda gelişme ve kalkınmanın engellendiğini, %6,2'si bu konuda kararsız kaldığını, %0,8'i de diğer nedenlerden dolayı toplumumuzda gelişme ve kalkınmanın engellendiğini düşünmektedir.

Tablo 144: *Cinsiyet Durumuna Göre İslam Dininin Gelişme ve Kalkınmaya Engel Olup Olmadığına Dair Görüşler*

İslam'ın, gelişme ve kalkınmaya engel olduğunu düşünüyor musunuz?	Cinsiyet Durumu		Toplam
	Erkek	Kadın	
Evet, düşünüyorum	24	16	40
Hayır, düşünmüyorum	78	71	149
İslam'dan değil Müslümanlardan kaynaklanmaktadır	30	21	51
Kararsızım	9	7	16
Diğer	2	0	2
Toplam	143	115	258

Tablo 144'e göre araştırmaya katılan erkeklerin 24'ü (%16,7'si) İslam'ın gelişme ve kalkınmaya engel olduğunu düşünürken, 78'i (%54,5'i) bu görüşe katılmamakta, 30'u (%20,9'u) İslam'dan değil de Müslümanlardan kaynaklandığını, 9'u (%6,2'si) bu konuda kararsız kaldığını ve 2'si (%1,3'ü) de diğer nedenlerden dolayı toplumumuzda gelişme ve kalkınmanın engellendiğini savunmaktadır. Araştırmaya katılan kadınların 16'sı (%13,9'u) İslam dininin gelişme ve kalkınmaya engel olduğunu düşünürken, 71'i (%61,7'si) bu görüşe

katılmadığını, 21'i (%18,2'si) İslam'dan değil Müslümanların yaşayışından kaynaklandığını, 7'si (%6'sı) ise bu konuda kararsız olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 145: *Etnik Kimliğe Göre İslam Dininin Gelişme ve Kalkınmaya Engel Olup Olmadığına Dair Görüşler*

İslam'ın, gelişme ve kalkınmaya engel olduğunu düşünüyor musunuz?	Etnik Kimlik		Toplam
	Laz	Hemşinli	
Evet, düşünüyorum	19	21	40
Hayır, düşünmüyorum	88	61	149
İslam'dan değil Müslümanlardan kaynaklanmaktadır	22	29	51
Kararsızım	11	5	16
Diğer	2	0	2
Toplam	142	116	258

Tablo 145'e göre, araştırmaya katılan Lazların 19'u (%13,3'ü) İslam dininin gelişme ve kalkınmaya engel olduğunu düşünürken, 88'i (%61,9'u) bu düşünceye katılmadığını, 22'si (%15,4'ü) İslam dininden değil de Müslümanların yaşam tarzından dolayı gelişme ve kalkınmanın engellendiğini, 11'i (%7,7'si) bu konuda kararsız kaldığını, 2'si (%1,4'ü) de diğer faktörlerden dolayı toplumda gelişme ve kalkınmanın engellendiğini belirtmektedir. Araştırmaya katılan Hemşinlilerin 21'i (%18,1'i) İslam dininin gelişme ve kalkınmaya engel olduğunu düşünürken, 61'i (%52,5'i) bu düşünceye katılmamak, 29'u (%25'i) İslam dininden değil de Müslümanlardan kaynaklandığını belirtmekte, 5'i (%4,3'ü) ise bu konuda kararsız kaldığını ifade etmektedir.

2.3.3.14. Dine Uygun Yaşamayan Toplumlara Allah'ın Cezalandırdığına İnanma İle İlgili Görüşler

24 Ağustos 2015 tarihinde Hopa'da meydana gelen sel felaketi sonucunda çok sayıda can ve mal kaybı meydana gelmiştir. Bu olay sonrasında Hopa'da yaşayan bazı insanların dilinden "böyle yaşadıkları için Allah ibret alsınlar diye bu sel oldu" cümlesine benzer kelimeler dökülmeye başlamıştır. Bu nedenle yapılan bu çalışmada bu soruya yer verilmiştir.

Tablo 146: *Örneklemin Dine Uygun Yaşamayan Toplumlara Allah'ın Cezalandırdığına İnanma Durumu*

Dine uygun yaşamayan toplumlara Allah'ın, deprem, sel vb. gibi afetlerle cezalandırdığına inanma durumu	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Evet, inanıyorum	94	36,4
Hayır, inanmıyorum	164	63,6
Toplam	258	100,0

Tablo 146'ya göre, araştırmaya katılan kişilerin %36,4'ü dine uygun yaşamayan toplumlara Allah'ın çeşitli felaketlerle cezalandırdığına inanırken, %63,6'sı böyle bir şeye inanmadığını ifade etmiştir.

Tablo 147: *Cinsiyete Göre Dine Uygun Yaşamayan Toplumlara Allah'ın Cezalandırdığına İnanma Durumu*

Dine uygun yaşamayan toplumlara Allah'ın, deprem, sel vb. gibi afetlerle cezalandırdığına inanma durumu	Cinsiyet Durumu		Toplam
	Erkek	Kadın	
Evet, inanıyorum	49	45	94
Hayır, inanmıyorum	94	70	164
Toplam	143	115	258

Tablo 147'ye göre, araştırmaya katılan erkeklerin 49'u (%34,2'si) dine uygun yaşamayan toplumlara Allah'ın çeşitli şekillerde cezalandırdığına inanırken, 94'ü (%65,7'si) buna inanmamaktadır. Araştırmaya katılan kadınların 45'i (%39,1'i) dine uygun yaşamayan toplumlara Allah'ın cezalandırdığına inanırken, 70'i (%60,8'i) inanmadığını ifade etmektedir.

Tablo 148: *Etnik Kimliğe Göre Dine Uygun Yaşamayan Toplumlara Allah'ın Cezalandırdığına İnanma Durumu*

Dine uygun yaşamayan toplumlara Allah'ın, deprem, sel vb. gibi afetlerle cezalandırdığına inanma durumu	Etnik Kimlik		Toplam
	Laz	Hemşinli	
Evet, inanıyorum	59	35	94
Hayır, inanmıyorum	83	81	164
Toplam	142	116	258

Tablo 148'e göre, araştırmaya katılan Lazların 59'u (%41,5'i) dine uygun yaşamayan toplumlara Allah'ın çeşitli şekilde cezalandırdığını düşünürken, 83'ü (%58,4'ü) böyle bir şeye inanmamaktadır. Araştırmaya katılan Hemşinlilerin 35'i (%30,1'i) dine uygun yaşamayan toplumlara Allah'ın çeşitli afetlerle cezalandırdığına inanırken, 81'i (%69,8'i) bu görüşe katılmamaktadır.

2.3.3.15. Dini Yaşayışın Gittikçe Zayıfladığı İle İlgili Görüşler

Toplumda dini yaşayışın giderek zayıflaması durumunu, sekülerleşme kavramı karşılamaktadır. Berger, “sekülerizasyonla biz, toplum ve kültür alanlarının dini kurumlar ve sembollerinin egemenliğinden çıkarıldığı süreci kastediyoruz” demektedir (Berger, 1993: 162).

Araştırmaya katılan kişilere “toplumumuzda dini yaşayışın gün geçtikçe zayıflamakta olduğu görüşüne” katılıp katılmadıkları sorulmuştur.

Tablo 149: *Örneklemin Dini Yaşayışın Gittikçe Zayıfladığı İle İlgili Görüşleri*

Toplumumuzda dini yaşayışın giderek zayıflamakta olduğu görüşüne katılıyor musunuz?	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Evet, katılıyorum	141	54,7
Hayır, katılmıyorum	117	45,3
Toplam	258	100,0

Tablo 149'a göre, araştırmaya katılan kişilerin %54,7'si içinde yaşadığımız toplumun dini yaşayışında giderek bir zayıflama olduğunu düşünürken, %45,3'ü bu görüşe katılmamaktadır.

Tablo 150: *Cinsiyet Durumuna Göre Dini Yaşayışın Gittikçe Zayıfladığı İle İlgili Görüşler*

Toplumumuzda dini yaşayışın giderek zayıflamakta olduğu görüşüne katılıyor musunuz?	Cinsiyet Durumu		Toplam
	Erkek	Kadın	
Evet, katılıyorum	85	56	141
Hayır, katılmıyorum	58	59	117
Toplam	143	115	258

Tablo 150'ye göre, araştırmaya katılan erkeklerin 85'i (%59,4'ü) toplumumuzda sekülerleşme sürecinin yaşandığını düşünürken, 58'i (%40,5'i) bu görüşe katılmamaktadır. Araştırmaya katılan kadınların 56'sı (%48,6'sı) toplumumuzda dini yaşayışın giderek zayıfladığını düşünürken, 59'u (%51,3'ü) bu görüşe katılmamaktadır.

Tablo 151: *Etnik Kimliğe Göre Dini Yaşayışın Gittikçe Zayıfladığı İle İlgili Görüşler*

Toplumumuzda dini yaşayışın giderek zayıflamakta olduğu görüşüne katılıyor musunuz?	Etnik Kimlik		Toplam
	Laz	Hemşinli	
Evet, katılıyorum	80	61	141
Hayır, katılmıyorum	62	55	117
Toplam	142	116	258

Tablo 151'e göre, araştırmaya katılan Lazların 80'i (%56,3'ü) toplumumuzda sekülerleşme sürecinin yaşandığını düşünürken, 62'si (%43,6'sı) bu görüşe katılmamaktadır. Araştırmaya katılan Hemşinlilerin 61'i (%52,5'i) toplumumuzdaki dini yaşayışta giderek bir zayıflama olduğunu belirtirken, 55'i (%47,4'ü) bu görüşe katılmadığını ifade etmektedir.

2.3.3.16. Rüşvet Verme Durumu

Araştırmaya katılan kişilere “işlerinizin kolayca halledilmesi için gerekirse rüşvet verir misiniz?” diye bir soru sorulmuştur. Alınan cevaplar tablo 152’de gösterilmiştir.

Tablo 152: *Örneklemin Rüşvet Verme Durumu*

Rüşvet verme durumu	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Evet, veririm	39	15,1
Hayır, vermem	219	84,9
Toplam	258	100,0

Bu tabloya göre, araştırmaya katılan kişilerin %15,1’i gerekli gördüğü durumlarda rüşvet verebileceğini belirtirken, %84,9’u işlerinin kolaylıkla halledilebilecek olmasına rağmen rüşvet vermeyeceğini ifade etmektedir.

Tablo 153: *Örneklemin Cinsiyetine Göre Rüşvet Verme Durumu*

Rüşvet verme durumu	Cinsiyet Durumu		Toplam
	Erkek	Kadın	
Evet, veririm	27	12	39
Hayır, vermem	116	103	219
Toplam	143	115	258

Tablo 153’e göre, araştırmaya katılan erkeklerin 27’si (%18,8’i) işlerinin kolaylıkla halledilebilmesi için rüşvet verebileceğini söylerken, 116’sı (%81,1’i) rüşvet vermeyeceğini belirtmektedir. Araştırmaya katılan kadınların 12’si (%10,4’ü) gerekirse rüşvet verebileceğini söylerken, 103’ü (%89,5’i) rüşvet vermeyeceğini ifade etmektedir.

Tablo 154: *Örneklemin Etnik Kimliğine Göre Rüşvet Verme Durumu*

Rüşvet verme durumu	Etnik Kimlik		Toplam
	Laz	Hemşinli	
Evet, veririm	20	19	39
Hayır, vermem	122	97	219
Toplam	142	116	258

Tablo 154’e göre, araştırmaya katılan Lazların 20’si (%14,1’i) gerekli gördüğü durumlarda rüşvet verebileceğini, 122’si (85,9’u) rüşvet vermeyeceğini belirtmektedir. Araştırmaya katılan Hemşinlilerin 19’u (%16,3’ü) işlerinin halledilmesi için rüşvet verebileceğini belirtirken, 97’si (83,6’sı) rüşvet vermeyeceğini ifade etmektedir.

2.3.3.17. Faize Para Verme Durumu

Araştırmaya katılan kişilere faize para verip vermedikleri sorulmuş, alınan cevaplar da tablo 155’de gösterilmiştir.

Tablo 155: *Örneklemin Faize Para Verme Durumu*

Faiz verme durumu	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Evet, veririm	78	30,2
Hayır, vermem	180	69,8
Toplam	258	100,0

Bu tabloya göre, örneklemin %30,2’si faize para verirken, %69,8 faize para vermemektedir. Faize para veren kişiler, ankette bu sorunun üzerine, günümüzde banka üzerinden bazı işlemlerin gerçekleştirilmesinin zaruri bir durum olduğunu ve bu nedenle de bankanın kullanılmasından dolayı ister istemez faiz aldıkları gibi faiz de verdiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 156: *Örneklemin Cinsiyetine Göre Faize Para Verme Durumu*

Faiz verme durumu	Cinsiyet Durumu		Toplam
	Erkek	Kadın	
Evet, veririm	51	27	78
Hayır, vermem	92	88	180
Toplam	143	115	258

Tablo 156’ya göre, araştırmaya katılan erkeklerin 51’i (%35,6’sı) faiz verirken, 92’si (%64,3’ü) faiz vermemektedir. Araştırmaya katılan kadınların 27’si (%23,4’ü) faiz verdiğini belirtirken, 88’i (76,5’i) faize vermediğini söylemektedir.

Tablo 157: *Örneklemin Etnik Kimliğine Göre Faize Para Verme Durumu*

Faiz verme durumu	Etnik Kimlik		Toplam
	Laz	Hemşinli	
Evet, veririm	36	42	78
Hayır, vermem	106	74	180
Toplam	142	116	258

Tablo 157’ye göre, araştırmaya katılan Lazların 36’sı (%25,3’ü) faiz verdiğini, 106’sı (74,6’sı) faiz vermediğini belirtmiştir. Araştırmaya katılan Hemşinlilerin ise 42’si (%36,2’si) faiz verdiğini, 74’ü (%63,7’si) de faiz vermediğini ifade etmiştir.

2.3.3.18. Yalan Söyleme Durumu

Araştırmaya katılan kişilere “gerekirse yalan söyler misiniz?” diye bir soru sorulmuş, alınan cevaplar tablo 15e’de gösterilmiştir.

Tablo 158: *Örneklemin Yalan Söyleme Durumu*

Yalan söyleme durumu	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Evet, söylerim	121	46,9
Hayır, söylemem	137	53,1
Toplam	258	100,0

Bu tabloya göre, örneklemin %46,9'u gerekli gördüğü durumlarda yalan söylediğini belirtirken, %53,1'i yalan söylemediğini ifade etmektedir.

Tablo 159: *Örneklemin Cinsiyetine Göre Yalan Söyleme Durumu*

Yalan söyleme durumu	Cinsiyet Durumu		Toplam
	Erkek	Kadın	
Evet, söylerim	72	49	121
Hayır, söylemem	71	66	137
Toplam	143	115	258

Tablo 159'a göre, araştırmaya katılan erkeklerin 72'si (%50,3'ü) gerekli gördüğü durumlarda yalan söylediğini, 71'i (%49,6'sı) yalan söylemediğini beyan etmiştir. Araştırmaya katılan kadınların 49'u (42,6'sı) gerekli gördüğü zamanlarda yalan söylediğini, 66'sı (%57,3'ü) ise yalan söylemediğini ifade etmiştir.

Tablo 160: *Örneklemin Etnik Kimliğine Göre Yalan Söyleme Durumu*

Yalan söyleme durumu	Etnik Kimlik		Toplam
	Laz	Hemşinli	
Evet, söylerim	66	55	121
Hayır, söylemem	76	61	137
Toplam	142	116	258

Tablo 160'a göre, araştırmaya katılan Lazların %46,4'ü (66 kişi), Hemşinlilerin %47,4'ü (55 kişi) gerekli gördükleri zamanlarda yalan söylediklerini belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan Lazların %53,5'i (76 kişi) ile Hemşinlilerin %52,5'i (61 kişi) yalan söylemediğini ifade etmiştir.

2.3.3.19. Alkol Kullanma Durumu

Tablo 161: *Örneklemin Alkol Kullanma Durumu*

Alkol kullanma durumu	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Evet, kullanırım	108	41,9
Hayır, kullanmam	150	58,1
Toplam	258	100,0

Tablo 161'e göre, örneklemin %41,9'u (108 kişi) alkol kullanırken, %58,1'i (150 kişi) alkol kullanmamaktadır.

Tablo 162: *Örneklemin Cinsiyetine Göre Alkol Kullanma Durumu*

Alkol kullanma durumu	Cinsiyet Durumu		Toplam
	Erkek	Kadın	
Evet, kullanırım	80	28	108
Hayır, kullanmam	63	87	150
Toplam	143	115	258

Tablo 162'ye göre, araştırmaya katılan erkeklerin %55,9'u (80 kişi) alkol kullandığını, %44,1'i (63 kişi) alkol kullanmadığını belirtmektedir. Araştırmaya katılan kadınların ise %24,3'ü (28 kişi) alkol kullanırken, %75,6'sı (87 kişi) alkol kullanmamaktadır.

Tablo 163: *Örneklemin Etnik Kimliğine Göre Alkol Kullanma Durumu*

Alkol kullanma durumu	Etnik Kimlik		Toplam
	Laz	Hemşinli	
Evet, kullanırım	49	59	108
Hayır, kullanmam	93	57	150
Toplam	142	116	258

Tablo 163'e göre, araştırmaya katılan Lazların %34,5'i (49 kişi) alkol kullanırken, %65,5'i (93 kişi) alkol kullanmamaktadır. Araştırmaya katılan Hemşinlilerin %50,8'i (59 kişi) alkol kullandığını, %49,1'i (57 kişi) alkol kullanmadığını belirtmektedir.

2.3.3.20. Kumar/ Şans Oyunları Oynama Durumu

Araştırmaya katılanlara “kumar/şans oyunları oynar mısınız?” diye sorulmuş, alınan cevaplar tablo 164'de gösterilmiştir.

Tablo 164: *Örneklemin Kumar/Şans Oyunları Oynama Durumu*

Kumar/şans oyunları oynama durumu	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Evet, oynarım	69	26,7
Hayır, oynamam	189	73,3
Toplam	258	100,0

Bu tabloya göre, araştırmaya katılanların %26,3'ü (69 kişi) kumar/şans oyunlarını oynadığını, %73,3'ü (189 kişi) de kumar/şans oyunları oynamadığını belirtmiştir.

Tablo 165: *Örneklemin Cinsiyetine Göre Kumar/Şans Oyunları Oynama Durumu*

Kumar/şans oyunları oynama durumu	Cinsiyet Durumu		Toplam
	Erkek	Kadın	
Evet, oynarım	60	9	69
Hayır, oynamam	83	106	189
Toplam	143	115	258

Tablo 165'e göre, araştırma katılan erkeklerin %41,9'u (60 kişi) kumar/şans oyunları oynarken, 58,1'i (83 kişi) oynamamaktadır. Araştırmaya katılan kadınların %7,8'i (9 kişi) kumar/şans oyunları oynadığını, %92,1'i (106 kişi) de kumar/şans oyunları oynamadığını belirtmektedir.

Tablo 166: *Örneklemin Etnik Kimliğine Göre Kumar/Şans Oyunları Oynama Durumu*

Kumar/şans oyunları oynama durumu	Etnik Kimlik		Toplam
	Laz	Hemşinli	
Evet, oynarım	41	28	69
Hayır, oynamam	101	88	189
Toplam	142	116	258

Tablo 166'ya göre, araştırmaya katılan Lazların %28,9'unun (41 kişi) kumar/şans oyunları oynadığı, %71,1'inin (101 kişi) oynamadığı; araştırmaya katılan Hemşinlilerin ise %24,1'inin (28 kişi) kumar/şans oyunları oynadığı, %75,9'unun (88 kişi) bu oyunları oynamadığı anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Bireylerin ve toplumların zihniyet yapısını etkileyen/belirleyen, onların dünyaya bakış tarzlarını şekillendiren din, toplumsal bir gerçeklik olarak sosyologların inceleme alanına girmektedir. Bu çalışmada, Hopa'da yaşayan Lazlar ve Hemşinlilerin dinin inanç, ibadet ve sosyal boyutu ile ilgili tutumları, algıları ve davranışları ölçülmüş ve şu sonuçlara ulaşılmıştır.

İslam dininin iman esaslarına Hopa'da yaşayan Lazlar ve Hemşinlilerin inanma düzeyleri şu şekildedir:

Lazların %90,1'i ile Hemşinlilerin %79,3'ü Allah'ın varlığına kesin olarak inanmaktadır. Bu oranlar dışında kalan kişilerin Allah'ın varlığına dair ya şüpheleri vardır, ya inanmamaktadır ya da Allah'ın varlığına dair herhangi bir fikri yoktur. Lazların %85,9'u ile Hemşinlilerin %79,3'ü Hz Muhammed'in peygamber olduğuna kesin olarak inanmaktadır. Lazların %86,6'sı ile Hemşinlilerin %77,5'i meleklerle inanmaktadır. Lazların %83,1'i ile Hemşinlilerin %68,1'i son ilahi kitap olan Kur'an-ı Kerim'in hiçbir şekilde değişmediğine inanmaktadır. Lazların %85,2'si ile Hemşinlilerin %79,3'ü ahiret gününe inanmaktadır. Lazların 83,1'i ile Hemşinlilerin %68,1'i kadere inanmaktadır.

İslam dininin temel iman esasları olan Allah'a, peygamberlere, meleklerle, kitaplara, ahiret gününe ve kaza ve kadere inanma ile ilgili ölçümden gelen bu sonuçlar değerlendirildiğinde, dinin inanç boyutunu oluşturan iman esaslarına Lazların Hemşinlilerden daha çok inandığı anlaşılmaktadır.

Lazların %34,5'i ile Hemşinlilerin %12,9'u büyüye; Lazların %11,6'sı ile Hemşinlilerin %15,5'i fala ve burçlara; Lazların %16,9'u ile Hemşinlilerin %12,1'i kurşun dökmeye; Lazların %41,5'i ile Hemşinlilerin %25'i muskaya; Lazların %30,2'si ile Hemşinlilerin %31'i türbelerde yapılan duaların gerçekleşeceğine inanmaktadır. Bu oranlardan, Lazlar ve Hemşinlilerin çeşitli halk inançlarına da sahip oldukları sonucuna ulaşılmaktadır.

Dinin iman esaslarına inanan insanların, bu inançları doğrultusunda birtakım ibadetleri de yerine getirmesi beklenir. İnsanların (Müslümanların) dinin emrettiği ibadetleri yapma sıklığı, onların dinin iman esaslarına hangi düzeyde

bağlı olduklarının bir göstergesidir aslında. Hopa'da yaşayan Lazlar ve Hemşinlilerin dinin ibadet boyuna katılma düzeyleri şöyledir:

Lazların %33,1'i ile Hemşinlilerin %16,3'ü her zaman veya çoğu zaman günlük beş vakit namaz kılmaktadır. Lazların %71,8'i ile Hemşinlilerin %72,3'ü ramazan ayının her günü ya da çoğu günü oruç tutmaktadır. Lazların %65,5'i ile Hemşinlilerin %57,7'si her yıl ya da çoğu yıllarda zekât vermektedir. Lazların %72,5'i ile Hemşinlilerin %80,17'si her yıl veya çoğu yıllarda kurban kesmektedir. Lazların %72,5 ile Hemşinlilerin %56 hacca gitmenin gerekli olduğunu düşünmektedir. Lazların %45'i ile Hemşinlilerin %29,2'si her zaman ve ya çoğu zaman cuma namazı kılmaktadır. Kadınlar genelde cuma namazı kılmadığı için Laz ve Hemşinli kadınlar bu analiz dışında tutulduğunda Laz ve Hemşinlilerin cuma namazı kılma sıklık düzeyi şu şekilde sonuçlanmıştır. Laz erkeklerinin %61'i ile Hemşinli erkeklerin %55'i her zaman veya çoğu zaman cuma namazı kılmaktadır. Laz erkeklerinin %68,2'si ile Hemşinli erkeklerin %79,3'ü her zaman veya çoğu zaman bayram namazı kılmaktadır. Lazların %42,2'si ile Hemşinlilerin %33,6'sı her teravih namazını veya çoğu teravih namazını kılmaktadır. Lazların %60,5'i ile Hemşinlilerin %52,5'i her zaman veya çoğu zaman mübarek sayılan gün ve gecelerde ibadet etmektedir. Lazların %39,4'ü ile Hemşinlilerin %46,5'i Kur'an-ı Kerim'i Arapça olarak hiç okumamış; Lazların %28,1'i ile Hemşinlilerin %30,1'i Kur'an-ı Kerim'i Türkçe olarak hiç okumamıştır. Bu demektir ki, Lazların Kur'an-ı Kerim'i Arapça ve Türkçe olarak okuma düzeyi Hemşinlilerden daha yüksektir. Lazların %82,4'ü ile Hemşinlilerin %76,6'sı her zaman veya çoğu zaman dua etmektedir.

Lazların %47,8'i ile Hemşinlilerin %59,5'i "ibadet etmesek de kalbimizdeki iman yeter" şeklinde düşündüğünü ifade etmiştir. Hemşinlilerin ibadet etmesek de kalplerimizdeki iman yeter şeklinde düşünme oranı, Lazlara göre yüksektir ve aynı zamanda Hemşinlilerin ibadet etme düzeyleri Lazlara göre düşüktür. Bu demektir ki, insanların düşünceleri ve eylemleri arasında işlevsel açıdan bir uyum vardır.

Genel olarak; Lazların ve Hemşinlilerin ibadet etme düzeylerine bakıldığında; günlük beş vakit namaz kılma ile teravih namazı kılma oranlarının diğer ibadet etme oranlarına göre nispeten düşük olduğu görülür. Lazların namaz

kılma, zekât verme, hacca gitmenin dinin bir gereği olduğunu düşünme, cuma namazı kılma, teravîh namazı kılma, mübarek gün ve gecelerde ibadet etme, Kur'an-ı Kerim okuma, dua etme ibadetlerini yapma sıklığı Hemşinlilerden daha yüksektir. Lazların ve Hemşinlilerin oruç tutma sıklık düzeyleri birbirine oldukça yakındır. Kurban kesme ve bayram namazı kılma ibadetlerini ise Hemşinliler Lazlardan daha çok yapmaktadır.

Buradan şu sonuca varılabilir: Kişinin yaşam şekli haline gelmiş ve sürekli yapılan ibadetleri Lazlar daha çok yaparken, yılda bir ya da iki defa yapılan ibadetleri Hemşinliler daha çok yapmaktadır.

Toplumların zihniyet yapısı, onların dünyaya bakış tarzlarını etkilemektedir. İnananların zihniyet yapısını etkileyen din, kendini toplumsal alanda çeşitli şekillerde göstermektedir. Bu etki, insanların davranışlarından anlaşılmaktadır.

Yaşanan din, toplumun yapısını etkilediği gibi, toplum da yaşanan dini etkilemektedir. Lazlar ve Hemşinlilerin, dinin sosyal boyutu ile ilgili ölçümden gelen düzeyleri şu şekildedir:

Lazların %57,1'i ile Hemşinlilerin %74,1'i günümüzde kız-erkek arkadaşlığının normal bir durum olduğunu düşünmektedir. Lazların %80,9'u ile Hemşinlilerin %77,5'i evlenirken resmi nikâhın yanında dini nikâhın da yapılması gerektiğini düşünmektedir. Lazların %85,9'u ile Hemşinlilerin %77,5'i çocuklara ibadet etmeyi öğretmenin gerekli olduğu görüşünü desteklemektedir. Lazların %73,9'u ile Hemşinlilerin %65,5'i aile içinde dini görevlerini yerine getirmeyenleri uyarmak gerektiğini düşünmektedir. Lazların %60,5'i ile Hemşinlilerin %52,5'i dinin bir emri olarak kadının başörtüsü kullanması gerektiği görüşünü savunmaktadır. Lazların %63,3'ü ile Hemşinlilerin %74'ü her zaman ya da çoğu zaman akrabalarını ziyaret (sıla-i rahim) etmektedir.

Lazların %25,3'ü ile Hemşinlilerin %20,6'sı her zaman veya çoğu zaman televizyonda dini program izlemektedir. Lazların %10,5'i ile Hemşinlilerin %9,3'ü her zaman veya çoğu zaman dini sohbetlere katılmaktadır. Lazların %22,4'ü ile Hemşinlilerin %24'ü dini konular hakkında her zaman ya da çoğu zaman tartışmaktadır. Lazların %83'ü ile Hemşinlilerin %88,5'i her zaman veya çoğu zaman insanlara yardım etmektedir. Bu oranlar, her iki etnik grubun yardım

etme düzeyinin yüksek olduğunu göstermesine rağmen, Hemşinlilerin yardım etme düzeyinin Lazlara göre daha yüksek olduğu sonucunu vermektedir.

Oy kullanırken Lazların %21,1 ile Hemşinlilerin %31,8'i parti liderinin dürüstlüğüne; Lazların %52,8'i ile Hemşinlilerin %44,8'i partinin hizmetlerine; Lazların 18,3'ü ile Hemşinlilerin %16,3'ü partinin ideolojisine; Lazların %3,5'i ile Hemşinlilerin %2,5'i parti liderinin dini söylemlerine göre oy vermektedir.

Lazların %13,3'ü ile Hemşinlilerin %18,1'i İslam dininin gelişme ve kalkınmaya engel olduğunu düşünmektedir. Lazların %61,9'u ile Hemşinlilerin %52,5'i bu görüşe katılmamaktadır.

Lazların %41,5'i ile Hemşinlilerin %30,1'i dine uygun yaşamayan toplumları Allah'ın çeşitli şekilde cezalandırdığını düşünmektedir.

Lazların %56,3'ü ile Hemşinlilerin %52,5'i toplumumuzdaki dini yaşayışta giderek bir zayıflama olduğunu (sekülerleşme sürecinin yaşandığını) düşünmektedir.

Lazların %25,3'ü ile Hemşinlilerin %36,2'si faiz alıp-vermektedir. Ancak bu kişiler, günümüzde banka üzerinden bazı işlemlerin gerçekleştirilmesinin zaruri bir durum olduğunu ve bu nedenle de bankanın kullanılmasından dolayı ister istemez faiz aldıkları gibi faiz de verdiklerini belirtmiştir. Yapısal işlevselci teori açısından bu durum düşünüldüğünde, bireyler sistemin gereklerini yerine getirmek ve sisteme adapte olmak için sistemin (banka sistemi) içinde davranış sergilemek zorunda oldukları anlaşılmaktadır.

Lazların %46,4'ü ile Hemşinlilerin %47,4'ü gerekli gördükleri durumlarda yalan söylemektedir. Lazların %34,5'i ile Hemşinlilerin %50,8'i alkol kullanmaktadır. Lazların %28,9'u ile Hemşinlilerin %24,1'i kumar/şans oyunları oynamaktadır.

Toplumsal alanda yaşanan din; insanların davranışlarında, kişiler arası ilişkilerde, dini ritüellerde, kız-erkek arkadaşlığına karşı tutumda, dini nikâh yaptırmada, çocuklara ibadet etmeyi öğretmede, aile içinde dini görevini yerine getirmeyenleri ibadetini yapması için uyarıda bulunmada, kadınların başörtü kullanmasında, sıla-i rahimde, dini programları izlemede, dini sohbetlere katılmada, dini konular hakkında tartışmada, insanlara yardım etmede, oy

kullanma tercihlerinde, faiz alıp-vermede, yalan söylemede, alkol kullanımında kısacası kişinin dünyaya bakış tarzında ve yaşayışında etkili olmaktadır.

Lazların ve Hemşinlilerin dinin sosyal boyutu ile ilgili düzeylerine bakıldığında, inançları doğrultusunda eylemde buldukları anlaşılmaktadır. Kişilerin inanç düzeyleri arttıkça dinin sosyal hayat ile ilgili emrettiği davranışlarda artış olmakta, dinin inanç düzeyi düştükçe dinin sosyal hayatta yapılmaması gereken davranışlarda artış olmaktadır. Şöyle ki, Lazların inanç ve ibadetlere katılma düzeyi genel itibariyle düşünüldüğünde, Hemşinlilerden daha yüksektir. Toplumsal alanda dinin gereği olarak yapılması gereken davranışları Lazlar, Hemşinlilere göre nispeten daha fazla yaparken, dinin yasakladığı alkol kullanma, faiz verme gibi davranışları Hemşinliler daha sık yapmaktadır.

Çalışmanın temel hipotezini oluşturan, “Lazlar ve Hemşinlilerin dinin inanç, ibadet ve sosyal boyutu ile ilgili tutumlarında farklılıklar vardır” hipotezi ile “araştırmaya katılanların dini inançları ile sosyal yaşamları arasında karşılıklı ilişki vardır” hipotezleri yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda doğrulanmaktadır.

18-25 yaş grubu arasındaki kişilerin dinin inanç (Allah’a, peygambere, meleklerle, Kur’an-ı Kerim’in hiçbir şekilde değişmediğine, ahiret gününe, kadere inanma) düzeyi ile ibadetleri yapma (namaz kılma, oruç tutma, zekât verme, kurban kesme gibi ibadetleri yapma) sıklık düzeyi, diğer yaş gruplarına göre daha düşüktür. 35-44 yaş grubundaki kişilerin ise dinin teorik (inançlar) ve pratik (ibadetler) boyutuna katılma düzeyi diğer yaş gruplarına göre daha yüksektir.

Bekâr kişilerin evli, eşi ölmüş, boşanmış ve boşanmamış fakat eşinden ayrı yaşayan kişilere göre dinin inanç ve ibadetlere katılım düzeyi daha düşüktür.

Lise ve yüksekokul/fakülte mezunlarının ya da öğrencilerini dinin inanç ve ibadetlere katılma düzeyi, ilkokul ve ortaokul mezunlarına göre daha düşüktür. Buradan hareketle, eğitim seviyesi yükseldikçe dinin teorik ve pratik anlatımında azalma olduğu anlaşılmaktadır.

“Yaş, medeni durum ve eğitim seviyesi ile dinin inanç ve ibadetlere katılım düzeyi arasında ilişki vardır” hipotezi doğrulanmaktadır. Şöyle ki, yaş arttıkça İslam dininin iman esaslarına inanma ve ibadetleri yerine getirme düzeyinde artış olması, eğitim seviyesi arttıkça dinin inanç ve ibadet boyunda

azalma olması ve evli kişilerin dinin teorik ve pratik anlatımlarına katılma düzeyinin bekâr kişilere göre daha yüksek olması bu hipotezleri doğrulamaktadır.

Araştırmaya katılanların; %51,6'sının din eğitimini aileden almış olması, %79,4'ünün evlenirken resmi nikâhın yanı sıra dini nikâhın da yapılması gerektiğini düşünmesi, %82,1'inin çocuklara ibadet etmeyi öğretmenin gerekli olduğu görüşüne katılması, %70,1'inin aile içinde dini görevlerini yerine getirmeyenleri uyarmak gerekir görüşünü desteklemesi, %68,2'sinin akrabalarını her zaman ya da çoğu zaman ziyaret ediyor olması aile kurumu ile din kurumu arasında ilişki olduğunu göstermektedir.

Araştırmaya katılanların %15,5'i İslam'ın gelişme ve kalkınmaya engel olduğunu düşünmekte, %57,8'i bu görüşe katılmamakta, %19,8'i İslam dininden dolayı değil de Müslümanların yaşayışından dolayı toplumda gelişme ve kalkınmanın engellendiğini düşünmektedir. Dolayısıyla “ İslam dini ile toplumsal, bilimsel ve ekonomik gelişme arasında ilişki vardır” hipotezi yanlışlanmaktadır.

Erkeklerin %59,4'ü ile kadınların %48,6'sı ve Lazların %56,3'ü ile Hemşinlilerin %52,5'i toplumumuzda sekülerleşme sürecinin yaşandığını düşünmektedir. Bu oranlar “toplumsal yaşamda dini yaşayışın gittikçe zayıflamakta olduğu (sekülerleşme) düşüncesi, cinsiyete ve etnik kimliğe göre göre farklılaşmaktadır” hipotezini doğrulamaktadır.

Kumar ve şans oyunları oynama, alkol kullanma, yalan söyleme, rüşvet ve faiz verme ile dinin inanç ve ibadetlerine katılım düzeyi arasında negatif ilişki vardır.

“Küçük İstanbul” benzetmesini tüm özellikleriyle kendinde barındıran Hopa ilçesi, çok kültürlü bir yapıya sahiptir. Hopa'nın Türkiye-Gürcistan sınır bölgesinde yer alan bir yerleşim yeri olması, burada yaşayan halkın başka kültürden olan insanlarla etkileşim içinde olmasına neden olmaktadır. Hopa'da yaşayan kişilerin kumar oynamak için Gürcistan'a gitmesi, Gürcistan'da sigara ve içkinin ucuz olması ve gençlerin orada yaşayan insanların yaşam tarzından etkilenmeleri, bölgede fuhuş olayının yaygın olması (Hopa ilçe merkezinde halkın “teksas caddesi” dediği caddede oteller bulunmakta ve fuhuş yapıldığı bilinmektedir) gibi durumlar, onların İslam dininin inanç ve ibadet boyutlarına katılma düzeylerini olumsuz yönde etkilemektedir. Hopa'daki seküler hayatta,

ibadetlerin yerini eğlence mekânları (barlar, diskolar vb.) kafeler ve çeşitli aktiviteler (spor yapma, futbol izleme, konsere veya sinemaya gitme vb.) almıştır.

Yapısal işlevselci teori açısından ölçümden gelen sonuçlar değerlendirildiğinde, Hopa'da yaşayan insanların dinin inanç, ibadet ve sosyal boyutuna katılma düzeyleri arasında bir bütünlük ve uyum olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Şöyle ki, dinin inanç ve ibadet boyutlarına katılma oranı düştükçe, dinin toplumsal alandaki etkisi de azalmaktadır.

KAYNAKLAR

- Adak, N. (2015). Toplumun Temel Yapı Taşı: Aile. S. Güçlü, (Ed.), *Kurumlara Sosyolojik Bakış*, 3. Baskı, içinde (s.28-60). İstanbul: Kitabevi.
- Adıvar, A. A. (1969). *Tarih Boyunca İlim ve Din*, 2. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Akat, A. (2012). "Hemşin ve Hemşinlilerde Dayanışma Faaliyetleri". *Karadeniz Araştırmaları*, sayı. 35, s. 207-227.
- Akdoğan, A. (2008). *Dini Hayatı Anlama ve Yorumlama*, İstanbul: Dem Yayınları.
- Akdoğan, A. (2004). *Sosyal Değişme ve Din*, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Akpolat, Y. (2008). *Farklı Ama Birlikte: Bir Sosyal Mesafe Çalışması Erzurum Örneği*, Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Aksamaz, A. İ. (1995). Etnik Kimlik ve Azınlıklar. 3. Baskı. *Birikim*, sayı.71-72, s.128-138.
- Akseki, A. H. (1963). *İslam Dini*, Ankara: DİB Yayınları.
- Aksoylu, K. (2010). *Laz Kültürü: Tarih, Dil Gelenek ve Toplumsal Yapı*, 2. Baskı, Ankara: Phoenix.
- Akyüz, L. (2014). Liminal Alanlar Olarak Sınırlar: Türkiye-Gürcistan Sınırlarında Ekonomik Yaşam ve Etnik Kimliklerin Sınır Deneyimleri. *Sınırlar ve Türkiye'de Sınır Çalışmaları Toplum ve Bilim* içinde (s.84-104). İletişim Yayınları.
- Akyüz, L. (2012). Bir Sınır Kasabası Olarak Hopa: Sınırın Ekonomik Sosyal ve Kültürel Etkilerinin Analizi. U. Biryol, (Der.), *Karardı Karadeniz* içinde (s.139-160). Ankara: İletişim Yayınları.

- Akyüz, V. (2007). *Kurban*, İstanbul: Beyan Yayınları.
- Albayrak, A. (2006). *Caferilerde Dini ve Sosyal Hayat (Ankara Keçiören Örneği)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Albayrak, H. (2010). *Tarih Boyunca Doğu Karadeniz’de Etnik Yapılanmalar ve Pontus*, İstanbul: Babıali Kitaplığı.
- Arabacı, F. (2010). Din ve Siyaset. N. Akyüz ve İ. Çapcıoğlu, (Ed.), *Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi*, 2. Baskı, içinde (s.324-330). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Aron, R. (2014). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, Çev. Korkmaz Alemdar, 9. Baskı, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Arslantürk, Z. (2001). *Sosyal Bilimler İçin Araştırma Metod Ve Teknikleri*, 5. Baskı, İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Artvin Valiliği, (2008), *19 ve 20. Yüzyıl Belgelerinde Artvin: Göğe Komşu Topraklar*, 2.Baskı, Ankara.
- Asad, T. (2015). *Dinin Soykütükleri- Hristiyanlıkta ve İslamda İktidarın Nedenleri ve Disiplin*, Çev. Ayet Aram Tekin, İstanbul: Metis Yayınları.
- Aslan, T. (2006). *Hemşinlilerde Sosyal Yapı ve Kültürel Kimlik*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, S. (2014). Türkiye’nin Etnik Yapısı. F. Alpkaya ve B. Duru (Der.), *1920’den Günümüze Türkiye’de Toplumsal Yapı ve Değişim* içinde (s.181-228). 3. Baskı, Ankara: Phoenix.
- Aydın, K. (2014). “Yapısal İşlevselci Teori ve Toplumsal Tabakalaşma”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı. 8, s. 213-239.

- Aydın, M. (1997). *Kurumlar Sosyolojisi*, Konya: Vadi Yayınları.
- Aydın, M. (1996). *Dinler Tarihi*, Konya: Din Bilimleri Yayınları.
- Aydın, M. (1992). *Din Felsefesi*, 3. Baskı, İstanbul: Selçuk Yayınları.
- Ayten, A. (2012). *Psikoloji ve Din: Psikologların Din ve Tanrı Görüşleri*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Aziz, A. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Ve Teknikleri*, 5. Baskı, Ankara: Nobel Yayınları.
- Bahar, H. İ. (2009). *Sosyoloji*, 3. Baskı, Ankara: Uşak Yayınları.
- Bahçe, S., Eres, B. (2014). İktisadi Yapılar, Türkiye ve Değişim. F. Alpkaya ve B. Duru (Der.), *1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim* içinde (s.17-68). 3. Baskı, Ankara: Phoenix.
- Bal, H. (2014). *Din Sosyolojisi (Din Olgusu, Dini Gruplar, Yöntem)*, Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Başkan, A. (2011). “Kafkasya’da Bütünleşme Ve Dağılma Döngüleri İçinde Gürcüler, Zanlar (Megreller Ve Lazlar) Ve Svanlar”. *Karadeniz Araştırmaları*, sayı. 30, s. 15-41.
- Bayyığıt, M. (2013). Din Sosyolojisinin Doğuşu ve Gelişimi. M. Bayyığıt (Ed.), *Din Sosyolojisi* içinde (s.1-45). Palet Yayınları.
- Berger, P. L. (2011). *Kutsal Şemsiye (Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsurları)*, Çev. Ali Coşkun, 4. Baskı, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Berger, P. L. (1995). “Dini Kurumlar”, Çev. Adil Çiftçi, *D.EÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir: sayı. IX, s. 111-134.
- Berger, P. L. (1993). *Dinin Sosyal Gerçekliği*, Çev. Ali Coşkun, İstanbul: İnsan

Yayınları.

Bergson, H. (2004). *Ahlak'ın ve Dinin İki Kaynağı*, Ankara: Doğu-Batı Yayınları.

Bilgin, N. (1995). *Kollektif Kimlik*, İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Bilgiseven, A. K. (1987). *Eğitim Sosyolojisi*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını.

Bilgiseven, A. K. (1985). *Din Sosyolojisi*, İstanbul: Filiz Kitabevi.

Bodur, H. E., Çapcıoğlu, İ. (2013). *Sosyolojik Teori ve Din*. N. Akyüz ve İ.

Çapcıoğlu, (Ed.), *Din Sosyolojisi El Kitabı*, 2. Baskı, içinde (s.111-147).
Ankara: Grafiker Yayınları.

Buran, A. ve Çak, B. Y. (2012). *Türkiye'de Diller ve Etnik Gruplar*, Ankara:
Akçağ Yayınları.

Büyükkürkciyan, T. (2011). *Hemşinlilerde Unutarak ve Gizlenerek Var Olmak*,
(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü.

Cilacı, O. (2001). *Dinler ve İnançlar Terminolojisi*, İstanbul: Damla Yayınevi.

Cipriani, R. (2011). *Din Sosyolojisi Tarih ve Teoriler*, Çev. Muammer Ak, Murat
Kobya, Recep Vardi, Ali Coşkun, Mustafa Yıldırım, Özlem Uluç, İstanbul:
Rağbet Yayınları.

Comte, A. (2012). *İslamiyet ve Pozitivizm*, Çev. Özkan Gözel, 2. Baskı, İstanbul:
Dergâh Yayınları.

Coşkun, A. (2003). "Din ve Kimlik", *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 24, s.
5-23.

Coşkun, O. (2014). *Artvin Sülaleleri ve Kökenleri*, İstanbul: Çatı Kitapları.

- Çalışkan, İ. (1998). *Kur'an-ı Kerim'de Din Kavramı*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çoştu, Y. (2013). Toplumsallaşma ve Din. N. Akyüz ve İ. Çapcıoğlu, (Ed.), *Din Sosyolojisi El Kitabı*, 2. Baskı, içinde (s.325-341). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Davie, G. (2006). "Din Sosyolojisi: Konu ve Değişimler", Çev. İhsan Çapcıoğlu, *AÜİF Dergisi*, sayı. I, s. 239-258.
- Doğan, R. (2010). Din ve Eğitim. N. Akyüz ve İ. Çapcıoğlu, (Ed.), *Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi* 2. Baskı, içinde (s.293-392). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Dönmezer, S. (1984). *Sosyoloji*, Ankara: Savaş Yayınları.
- Duman, F. (2011). Din ve Siyaset. Kitabın yazarı: Mümtaz 'er Türköne, *Siyaset* içinde (s.459-489). İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Durkheim, E. (2010). *Dinsel Yaşamın İlk Biçimleri*, Fransızca Aslından Çev. Özer Ozankaya, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Durkheim, E. (2004). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*, Çev. Cenk Saraçoğlu, İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınları.
- Durkheim, E. (1992). *İntihar*, Fransızca Aslından Çev. Özer Ozankaya, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Er, İ. (2008). *Din Sosyolojisi*, 2. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Eren, S. (2013). Din, Devlet ve Siyaset. N. Akyüz ve İ. Çapcıoğlu, (Ed.), *Din Sosyolojisi El Kitabı*, 2. Baskı, içinde (s.571-586). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Eriksen, T. H. (2009). *Küçük Yerler Derin Mevzular (Sosyal ve Kültürel Antropolojiye Giriş)*, Çev. Fahriye Adsay, İstanbul: Avesta Yayınları.
- Ermiş, H. (2004). *Eskil İlçesinde Sosyal ve Dini Hayat*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Ersoy, E. G. (2014). Çoğul Kimliklere Geçiş Sürecinde Lazlar ve Hemşinliler. U. Biryol (Der.), *Karadeniz'in Kaybolan Kimliği* içinde (s.11-45). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ertürk, E. (2006). *İktisada Giriş*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Faaliyet Raporu, (2015). Artvin Valiliği İl Gıda Tarım Ve Hayvancılık Müdürlüğü.
- Frazer, G. J. (1991). *Altın Dal*, Çev. Mehmet H. Doğan, İstanbul: Payel Yayınları.
- Freyer, H. (1964). *Din Sosyolojisi*, Çev. Turgut Kalpsüz, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Fromm, E. (1978). *Psychoanalysis and Religion*, New Haven: Yale University Press.
- Furseth, I. ve Repstad, P. (2011). *Din Sosyolojisine Giriş Klasik ve Çağdaş Kuramlar*, Çev. İhsan Çapcıoğlu ve Halil Aydınalp, Birleşik Kitabevi.
- Gökçe, B. (2012). *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*, Genişletilmiş 6. Baskı, Ankara: Savaş Yayınevi.
- Gökçe, B. (2004). *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar*, (2. Baskı). Ankara: Savaş Yayınevi.
- Gökdağ, B. A. (2011). "Doğu Karadeniz'de Konuşulan Diller ve Türkçe İle Etkileşimleri". *Karadeniz Araştırmaları*, sayı.. 31, s. 111-134.
- Güç, A. (2003). *Çeşitli Dinlerde ve İslam'da Kurban*, Bursa: Düşünce Kitabevi Yayınları.
- Eren, S. (2013). Din, Devlet ve Siyaset. N. Akyüz ve İ. Çapcıoğlu, (Ed.), *Din Sosyolojisi El Kitabı*, 2. Baskı, içinde (s.571-586). Ankara: Grafiker Yayınları.

- Güçlü, S. (2015). *Kurumlara Sosyolojik Bakış*, S. Güçlü (Ed.), 3. Baskı, İstanbul: Kitabevi.
- Güler, A., Halıcıoğlu, M. B., Taşgın, S. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma*, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Günay, Ü. (2008). *Din Sosyolojisi*, 8. Baskı, İstanbul: İnsan Yayınları
- Günay, Ü. (2006). Dindarlığın Sosyolojisi. Ü. Günay ve C. Çelik, (Ed.), *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi içinde* (s.1-40). Adana: Karahan Yayınları.
- Günay, Ü. (2002). “Din Sosyolojisinin Tarihsel Gelişimi ve Temel Sorunları”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı:12, s. 1-20.
- Günay, Ü. (2000). *Din Sosyolojisi*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Günay, Ü. (1999). *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, İstanbul: Erzurum Kitaplığı.
- Gündüz, Ş. (2010). *Yaşayan Dünya Dinleri*, Ş. Gündüz (Ed.), 3. Baskı, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Güneş, A. (2014). “Sosyolojik Olarak Din ve Toplum İlişkileri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt: 24, sayı. 1, s. 153-164.
- Haçıkyan, L. (1997). *Hemşin Gizemi*, İstanbul: Belge Yayınları.
- Haldun, İ. (2009). *Mukaddime I*, Hazırlayan, Süleyman Uludağ, 6. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Haldun, İ. (2009). *Mukaddime II*, Hazırlayan, Süleyman Uludağ, 6. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Heywood, A. (2014). *Siyaset*, Çev. Bekir Berat Özipek, Bican Şahin, Mete Yıldız,

Zeynep Kopuzlu, Bahattin Seçilmişoğlu, Atilla Yayla, 14. Baskı, Adres Yayınları.

Hopa Belediyesi Kùltür ve Tanıtım Metni, (2016).

Hökelekli, H. (2010). *Din Psikolojisi*, 8. Baskı, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

İnce, A. (2012). *Yaşlanma Sürecinde Dini Hayat (Sakarya İli Merkez İlçeler Örneği)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İslamoğlu, H. (2009). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri (SPSS Uygulamalı)*, İstanbul: Beta Yayınları.

James, W. (1962). *The Varieties of Religious Experience*, London: The Fontana Library.

Jenks, C. (Ed.). (2014). *Temel Sosyolojik Dikotomiler*, Çev. Ed. İhsan Çapcıoğlu, 2. Baskı, Ankara: Atıf Yayınları.

Jordaniya, E. (2010). "Pontus Nüfusunun 13.-15. Yüzyıllardaki Etnik Yapısı". Çev: Mehmet Mürselov, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, c. XXV, sayı. 2, s. 607-624.

Kalaycıoğlu, S. (2010). Toplumsal Tabakalaşma. Kitabın yazarı: İhsan Sezal, *Sosyolojiye Giriş* içinde (s.245-259). 3. Baskı, İstanbul: Beta.

Karadaş, C. (2010). *İslam'ın İnanç Yapısı -ana esasları-*, 2. baskı, Bursa: Emin Yayınları.

Karasar, N. (1982). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Matbaş Matbaacılık.

Karaşahin, H. (2007). *Bir Batı Anadolu Kasabasında Dini Hayat –Gördes*

- Örneği-, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Kaya, M. (1998). *Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum*, Samsun: Etüt Yayınları.
- Kehler, G., Robertson, R., Durkheim, E. (1996). *Din Sosyolojisi*, Çev. M. Emin Köktaş ve Abdullah Topçuoğlu, Ankara: Vadi Yayınları.
- Keskin, M. (2004). “Din ve Toplum İlişkileri Üzerine Bir Genelleme”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt: IV, sayı.2, s. 7-21.
- Kılıç, R. (2015). *Din ve Kültür İlişkisi Üzerine*, İstanbul: Ötüken
- Kırzioğlu, F. (1994). *Karadeniz Bölgesindeki Türk Boylarından Lazlar ve Hemşinliler 'in Tarihçesi*, Ankara: Rizeliler Kültür ve Dayanışma Derneği Yayını.
- Kırzioğlu, F. (1976). *Osmanlıların Kafkas Elleri 'ni Fethi*, Ankara.
- Kirman, M. A. (2011). *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Koçiva, S. (2014). Laz Kültür Hareketi Öncesinde ve Günümüzde “Laz Kültürü Algısı”. U. Biryol (Der.), *Karadeniz'in Kaybolan Kimliği* içinde (s.69-89). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koday, Z. (1995). *Hopa İlçesinin Coğrafyası* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koştaş, M. (1995). *Üniversite Öğrencilerinde Dine Bakış*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Köktaş, M.E. (1997), *Din ve Siyaset: Siyasal Davranış ve Dindarlık*, Ankara: Vadi Yayınları.
- Köse, A. (2000). *Freud ve Din*, İstanbul: İz Yayıncılık.

- Kösemişal, N. Ş. (1968). *Sosyoloji Tarihi*, İkinci Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kurt, A. (2014). *Din Sosyolojisi*, 6. Baskı, Sentez Yayıncılık.
- Kurt, A. (2009). “Dindarlığı Etkileyen Faktörler”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:18, sayı. 2, s. 1-26.
- Macionis, J. J. (2012). *Sosyoloji*, Çev. Vildan Akan, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Malinowski, B. (1990). *Büyü, Bilim ve Din*, Çev. Saadet Özkal, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Mardin, Ş. (2008). *Din ve İdeoloji*, 17. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marshall, G. (2009). *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev: Osman Akınhay ve Derya Kömürçü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Marx, F., Engels. F. (1976). *Din Üzerine*, Çev. Kaya Güvenç, Ankara.
- Mehmedoğlu, A. U. (2004). *Kişilik ve Din*, İstanbul: DEM Yayınları.
- Mensching, G. (2012). *Din Sosyolojisi (Din, Kültür ve Toplum İlişkileri)*, Çev. Mehmet Aydın, 3. Baskı, Konya: Literatürk.
- Morris, B. (2004). *Din Üzerine Antropolojik İncelemeler*, Çev. Tayfun Atay, İmge Kitabevi Yayınları.
- Neuman, W. L. (2013). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri (Nitel ve Nicel Yaklaşımlar) I. Cilt*, Çev. Sedef Özge, 6. Baskı, Ankara: Yayınodası.
- Neuman, W. L. (2013). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri (Nitel ve Nicel Yaklaşımlar) II. Cilt*, Çev. Sedef Özge, 6. Baskı, Ankara: Yayınodası.
- Okumuş, E. (2013). Din ve Siyaset. M. Bayyigit (Ed.), *Din Sosyolojisi içinde* (s.199-224). Konya: Palet Yayınları.

- Okumuş, E. (2003). *Toplumsal Değişme ve Din*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Özcan, Y. Z., Özbay, Ö. (2010). *Sosyolojide Yöntem*. Kitabın yazarı: İhsan Sezal, *Sosyolojiye Giriş* içinde (s.49-77). 3. Baskı, İstanbul: Beta.
- Özçep, M., Aksu, C. (2016). *Kimlikler, Çıkarlar, Siyasetler: Karadeniz Siyasetine Hopa'dan Bakmak*. D. Yıldırım ve E. Haspolat (Der.), *Değişen Karadeniz'i Anlamak* içinde (97-125). Ankara: Phoenix.
- Özkan, M. (2014). *Din ve Hemşin Kimliği*. U. Biryol (Der.), *Karadeniz'in Kaybolan Kimliği* içinde (47-68). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öztürk, M. (2010). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Dini Hayatın Dönüşümü ve Dindarlığın Yeni Bazı Görünümleri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, Ö. (2012). *Antikçağ'dan Günümüze Karadeniz'in Etnik ve Siyasi Tarihi*, Ankara: Genesis Kitap.
- Öztürk, Ö. (2005). *Karadeniz /Ansiklopedik Sözlük*, I. Cilt, İstanbul: Heyamola Yayınları.
- Öztürk, Ö. (2005). *Karadeniz /Ansiklopedik Sözlük*, II. Cilt, İstanbul: Heyamola Yayınları.
- Pınarbaşı, E. (2012). *Hopa Halkının Sosyo-Politik Tercihleri, Tutumları ve Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Bap Projesi), Artvin Çoruh Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi.
- Ritzer, G. (2012). *Modern Sosyoloji Kuramları*, Çev. Himmet Hülür, Ankara: De Ki Basım Yayın.

- Ritzer, G. (2011). *Sosyoloji Kuramları*, İngilizceden çeviren: Himmet Hülür,
Ankara: De Ki Basım Yayın.
- Ruggiero, V. R. (2013). *Sosyolojik Düşünme Pratik Uygulama Kitabı*, Çev. Ali
Arslan, İstanbul: ARGEDA (Araştırma Geliştirme Eğitim ve Danışmanlık
Merkezi).
- Saatçi, Y. (2008). *Hemşin Horonlarında Atma Türküleri*, (Yayımlanmamış Yüksek
Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sayın, Ö. (1990). *Aile Sosyolojisi Ailenin Toplumdaki Yeri*, İzmir: Ege
Üniversitesi Basımevi.
- Sencer, M. (1981). *Yöntembilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu
Yayını.
- Sezen, Y. (2004). *İslam'ın Sosyolojik Yorumu*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Sezen, Y. (1993). *Sosyoloji Açısından Din*, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul:
Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Siharulidze, Y., vd. (2005). *Trabzon'dan Abhazya'ya Doğu Karadeniz
Halklarının Tarih ve Kültürleri*, Çev. Hayri Hayrioğlu, 2. Baskı, İstanbul:
Sorun Yayınları.
- Solmaz, B. (2013). Eğitim ve Din. N. Akyüz ve İ. Çapcıoğlu (Ed.), *Din
Sosyolojisi El Kitabı*, 2. Baskı, içinde (s.357-378). Ankara: Grafiker
Yayınları.
- Solmaz, B. ve Çapcıoğlu, İ. (Ed.) (2006). *Din Sosyolojisi Klasik ve Çağdaş
Yaklaşımlar*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Taplamacıoğlu, M. (1983). *Din Sosyolojisi*, Ankara: A.Ü. İlahiyat Fakültesi

Yayımları.

Taplamacıoğlu, M. (1975). *Din Sosyolojisi*, Ankara: A.Ü. İlahiyat Fakültesi

Yayımları.

Taplamacıoğlu, M. (1968). *Din Sosyolojisine Giriş*, Ankara: A.Ü.İ.F. Yayınları.

Taş, K. (2013). Sosyolojik Din Tanımları. N. Akyüz ve İ. Çapcıoğlu (Ed.), *Din*

Sosyolojisi El Kitabı, 2. Baskı, içinde (s.37-41). Ankara: Grafiker Yayınları.

Taşğın, A. (2003). *Diyarbakır ve Çevresindeki Türkmen Alevilerinde Dini Hayat*,

(Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tezcan, M. (2000). *Türk Ailesi Antropolojisi*, Ankara: İmge Kitabevi.

Topçu, N. (2010). *Sosyoloji (Bütün Eserleri 17)*, 3. Baskı, İstanbul: Dergah

Yayımları.

Turner, J. H., Beeghley, L. ve Powers, C. H. (2013). *Sosyolojik Teorinin*

Oluşumu, Çev: Ümit Tatlıcan, 3. Baskı, Ankara: Sentez Yayıncılık.

Türkdoğan, O., Gökçe, O. (2012). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemi*, Konya:

Çizgi Kitabevi Yayınları.

Türkdoğan, O. (2006). *Etnik Sosyoloji*, Genişletilmiş 5. Baskı. İstanbul: Timaş

Yayımları.

Ülgener, S. F. (2006). *Zihniyet ve Din (İslam, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat*

Ahlakı), İstanbul: Derin Yayınları.

Wach, J. (1987). *Din Sosyolojisine Giriş*, Çev. Battal İnandı, Ankara: Ankara

Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

- Wallace, R. A., Wolf, A. (2012). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, Çev. M. Rami Ayas ve Leyla Elburuz, 4. Baskı, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Weber, M. (1999). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, Çev. Zeynep Gürata, Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Wuthnow, R. (2013). Din ve İktisadi Yaşam Çalışmalarında Yeni Yönelimler. N. J. Smelser ve R. Swedberg (Ed.), Esmâ Gültivin Gür Omay (Çev. Ed.), *İktisat Sosyolojisi içinde* (s. 169-208). Sentez Yayıncılık.
- Yaran, C. S. (2009). *Dini Tecrübe ve Meunet (Sıradan İnsanların Sıradışı Deneyimleri)*, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Yılmaz, R. (2015). *Bozkırın Atlı Göçebeleri Hemşinliler*, Ankara: Tarcan Matbaacılık.
- Yinger, J. M. (1961). *Religion, Society and the Individual*, Third Printig, New York: The Macmillan Company.
- Yurtseven, R., Erkul, H., Morkoç, D. K. (2013). *Örneklerle Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Zuckerman, P. (2009). *Din Sosyolojisine Giriş*, Çev. İhsan Çapcıoğlu- Halil Aydınalp, Ankara: Birleşik Yayınevi.

İnternet Kaynakları:

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları: (İl ve ilçelere göre il/ilçe merkezi, belde/köy nüfusu ve yıllık nüfus artış hızı, 2015.).
http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059 adresinden 08.08.2016 tarihinde edinilmiştir.

Artvin Çoruh Üniversitesi Hopa Yerleşkesi Bölümleri.
<http://www.artvin.edu.tr/tr/menu/147/134/hopa-myo> adresinden 11.09.2016 tarihinde edinilmiştir.

Hopa nüfusu adrese dayalı 18 yaş ve üzeri mahallere göre dağılımı.
<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/> adresinden 03.06.2016 tarihinde edinilmiştir.

Hopa Ticaret ve Sanayi Odası, (2015). <http://www.hopatso.org.tr/> adresinden 04.08.2016 tarihinde edinilmiştir.

Hopa'nın Tarihi.
<http://www.hopa.gen.tr/?pnum=23&pt=Hopan%C4%B1n+Tarihi> adresinden 02.08.2016 tarihinde erişilmiştir.

Hopa'nın Tarihi Yapısı. http://www.hopa.gov.tr/tarihi_yapisi.html adresinden 02.08.2016 tarihinde erişilmiştir.

Hopa: Tarih, Coğrafi Yapı, Nüfus, İdari Yapı.
<http://www.artvin.gov.tr/?page=icerik&file=mdetay&s=2&ms=11&id=61> adresinden 04.08.2016 tarihinde erişilmiştir.

Hopa Sanayi ve Ticaret Odası Hopa Hakkında.
<http://www.hopatso.org.tr/HOPA/tabid/12385/Default.aspx> adresinden 11.09.2016 tarihinde edinilmiştir.

Lazların Tarihi. <http://www.lazca.org/lazlar-tarihi/722-lazlarin-tarihi-lazlarin-gecmisi.html#axzz4IFdTehVC> adresinden 24.08.2016 tarihinde edinilmiştir.

Zehiroğlu, A. M. (1999). *Antik Çağlarda Doğu Karadeniz*, İstanbul.
http://www.surmene.net/paska/antik_caglarda_dogu_karadeniz.pdf adresinden 12.06.2016 tarihinde edinilmiştir.

EKLER:

EK 1: ANKET FORMU

Bu görüşme formunda yer alan sorular, “Hopa’da Sosyal ve Dini Hayat” isimli yüksek lisans çalışmasının bir parçasını oluşturmaktadır. Anket formu içerisinde, Hopa ilçe merkezinde yaşayan halkın dini hayatına yönelik inanç, ibadet ve sosyal ilişkilerine dair sorular bulunmaktadır. Lütfen bütün soruları dikkatle okuyarak seçeneklerden görüşlerinizi en iyi yansıtan ifadeyi işaretleyiniz.

Anket sorularına vereceğiniz cevaplar tamamen bilimsel bir amaç için kullanılacak, bunun dışında hiçbir kişi ya da kurumun amaçlarına açık tutulmayacaktır. Bu nedenle anket formuna isminizi yazmayınız. ***Lütfen bütün soruları cevaplandırınız.***

Katkılarınızdan dolayı teşekkür ederim.

Şennur ERKOCA

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi

Lütfen durumunuza uygun olan seçeneğin önündeki paranteze (x) işareti koyunuz.

1. Cinsiyetiniz:

1 () Erkek

2 () Kadın

2. Yaşınız:

1 () 18-25 arası

2 () 26-34 arası

3 () 35-44 arası

4 () 45-54 arası

5 () 55-64 arası

6 () 65 ve üstü

9. Allah inancı bakımından durumunuza uyan maddeyi işaretleyiniz.

- 1 () Her şeyi yaratan Allah'ın varlığına kesinlikle inanıyorum.
2 () Allah'ın varlığına inanıyorum fakat bazı şüphelerim var.
3 () Allah'ın varlığına ailem ve çevremdekiler inandıkları için ben de inanıyorum.
4 () Allah'ın varlığına inanmıyorum.
5 () Fikrim yok.

10. Hz. Muhammed'in peygamberliğine karşı inancınız nedir?

- 1 () Peygamber olduğuna kesin olarak inanıyorum.
2 () Peygamber olduğuna inanıyorum fakat bazı şüphelerim var.
3 () Normal bir insan olarak görüyorum.
4 () Yönetici ve bir lider olarak görüyorum.
5 () Fikrim yok.

Lütfen aşağıdaki ifadelere ne ölçüde katılıp katılmadığınızı ve ibadetleri hangi sıklıkta yaptığınızı cümlelerin karşısında bulunan kutuya (x) işareti koyarak belirtiniz.

	Tamamen	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
11. Meleklerle inanırım.					
12. Kur'an- ı Kerim'in hiçbir şekilde değişmediğine inanırım.					
13. Ahiret gününe inanırım.					
14. Kadere inanırım.					
15. Büyüye inanırım.					
16. Fala ve burçlara inanırım.					
17. Kurşun dökmeye inanırım.					
18. Muskaya inanırım.					
19. Nazar ve göz değmesine inanırım.					
20. Türbelerde yapılan dua ve isteklerin gerçekleşeceğine inanırım.					

	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
21. Günlük beş vakit namaz kılarım.					
22. Ramazan ayında oruç tutarım.					
23. Her yıl zekât veririm.					
24. Kurban keserim. (Ailenizde)					
25. Ekonomik durum iyi olursa hacca gidilmesi gerektiğini düşünürüm.					
26. Cuma namazı kılarım.					
27. Bayram namazı kılarım.					
28. Teravih namazı kılarım.					
29. Mübarek gün ve gecelerde ibadet ederim.					
30. Kur'an-ı Kerim'i Arapça olarak okurum.					
31. Kur'an- Kerim'i Türkçe olarak okurum.					
32. Dua ederim.					

33. İbadet etmesek de kalbimizdeki iman bize yeter.

- 1 () Tamamen Katılıyorum 2 () Katılıyorum 3 () Kararsızım
4 () Katılmıyorum 5 () Hiç Katılmıyorum

34. Günümüzde kız-erkek arkadaşlığı normaldir.

- 1 () Tamamen Katılıyorum 2 () Katılıyorum 3 () Kararsızım
4 () Katılmıyorum 5 () Hiç Katılmıyorum

35. Size göre eş seçiminde dikkat edilmesi gereken en önemli özellik nedir?

- 1 () Zenginlik, iş, itibar vs.
2 () Güzel ahlak
3 () Dindar olması
4 () Dış görünüş (güzel olması ya da yakışıklı olması)
5 () Soyunun güzelliği

36. Evlenirken resmi nikâhın yanında dini nikâh yaptırmak gerekir.

- 1 () Tamamen Katılıyorum 2 () Katılıyorum 3 () Kararsızım
4 () Katılmıyorum 5 () Hiç Katılmıyorum

37. Çocuklara ibadet etmeyi öğretmek gerekir.

- 1 () Tamamen Katılıyorum 2 () Katılıyorum 3 () Kararsızım
4 () Katılmıyorum 5 () Hiç Katılmıyorum

38. Aile içinde dini görevleri yerine getirmeyenleri uyarmak gerekir.

- 1 () Tamamen Katılıyorum 2 () Katılıyorum 3 () Kararsızım
4 () Katılmıyorum 5 () Hiç Katılmıyorum

39. Dinen kadının başörtüsü kullanması gerekir.

- 1 () Tamamen Katılıyorum 2 () Katılıyorum 3 () Kararsızım
4 () Katılmıyorum 5 () Hiç Katılmıyorum

40. Akrabaları ziyaret eder misiniz?

- 1 () Her zaman 2 () Çoğu zaman 3 () Bazen
4 () Nadiren 5 () Hiçbir zaman

41. Televizyondaki dini programları izler misiniz?

- 1 () Her zaman 2 () Çoğu zaman 3 () Bazen
4 () Nadiren 5 () Hiçbir zaman

42. Çevrenizde düzenlenen dini sohbetlere katılır mısınız?

- 1 () Her zaman 2 () Çoğu zaman 3 () Bazen
4 () Nadiren 5 () Hiçbir zaman

43. Çevrenizdeki insanlarla dini konular hakkında tartışır mısınız?

- 1 () Her zaman 2 () Çoğu zaman 3 () Bazen
4 () Nadiren 5 () Hiçbir zaman

44. İnsanlara yardım eder misiniz?

- 1 () Her zaman 2 () Çoğu zaman 3 () Bazen
4 () Nadiren 5 () Hiçbir zaman

45. Siyasi partilere oy verirken en çok neye dikkat edersiniz?

- 1 () Dürüstlüklerine 2 () Hizmetlerine 3 () İdeolojilerine
4 () Dini söylemlerine 5 () Başka (Lütfen yazınız)

46. İslam'ın, gelişme ve kalkınmaya engel olduğunu düşünüyor musunuz?

- 1 () Evet, düşünüyorum 2 () Hayır, düşünmüyorum.
3 () İslam'dan değil, insanlardan (Müslümanlardan) kaynaklandığını düşünüyorum.
4 () Kararsızım 5 () Başka (Lütfen yazınız)

47. Dine uygun yaşamayan toplumları, deprem, sel vb. gibi afetlerle Allah'ın cezalandırdığına inanıyor musunuz?

- 1 () Evet, inanıyorum 2 () Hayır, inanmıyorum

48. Toplumumuzda dini yaşayışın giderek zayıflamakta olduğu görüşüne katılıyor musunuz?

- 1 () Evet, katılıyorum 2 () Hayır, katılmıyorum

49. İşlerinizin kolayca halledilmesi için gerekirse rüşvet verir misiniz?

- 1 () Evet, veririm 2 () Hayır, vermem

50. Faiz alıp-verir misiniz?

- 1 () Evet, alıp-veririm 2 () Hayır, alıp-vermem

51. Gerekirse yalan söyler misiniz?

- 1 () Evet, söylerim 2 () Hayır, söylemem

52. Alkol kullanır mısınız?

- 1 () Evet, kullanırım 2 () Hayır, kullanmam

53. Kumar/ şans oyunları oynar mısınız?

- 1 () Evet, oynarım 2 () Hayır, oynamam

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Şennur ERKOCA		
Doğum Yeri ve Yılı	ÇANKIRI/ 01.08.1989		
Medeni Durumu	Bekâr		
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	İngilizce - İyi		
Öğrenim Durumu	Başlama-Bitirme Yılı	Kurum Adı	
Lisans	2009	2013	Artvin Çoruh Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü
Yüksek Lisans	2013	2017	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Çalıştığı Kurumlar		Başlama-Ayrılma Yılı	
1. Hopa Atatürk Anadolu Lisesi (Öğretmenlik)	2016	2016	
2. Hopa Adliyesi (Sosyolog)	2017		Hala devam ediyor
İletişim (eposta)	sennurerkoca@hotmail.com		